

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

Doktora Tezi

**BÖLGESEL KALKINMA PROGRAMLARI:
AVRUPA BİRLİĞİ MODELİNİN RUSYA-
BURYAT CUMHURİYETİ ÖRNEĞİNDE
UYGULANABİLİRLİĞİ**

Sofya RADNAEVA

2502050319

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Kaya ARDIÇ

İstanbul, 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz İKTİSAT Anabilim Dalı'nda ders dönemindeki Eğitim-Öğretim Programını başarı ile tamamlayan 2502050319 numaralı SOFYA RADNAEVA'nın hazırladığı "BÖLGESEL KALKINMA PROGRAMLARI: AVRUPA BİRLİĞİ MODELİNİN RUSYA-BURYAT CUMHURİYETİ ÖRNEĞİNDE UYGULANABİLİRLİĞİ" konulu ~~YÜKSEK LİSANS~~ / DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 35.Maddesi 20.10.2011 PERŞEMBE günü saat: 15.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin*Kabul*.....'ne ~~OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
PROF.DR.KAYA ARDIÇ	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
PROF.DR.OSMAN Z.ORHON	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
PROF.DR.SERDAR ONGAN	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
DOÇ.DR.HAKAN ONGAN	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
DOÇ.DR.GÖKHAN KARABULUT	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>

ÖZ

BÖLGESEL KALKINMA PROGRAMLARI: AVRUPA BİRLİĞİ MODELİNİN RUSYA-BURYAT CUMHURİYETİ ÖRNEĞİNDE UYGULANABİLİRLİĞİ

Sofya RADNAEVA

Her ülkede bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları bulunmaktadır. Bu gelişmişlik farklılıkları birçok sosyal problemlere neden olduğundan ve ülke genelinin ekonomik gelişmesine karşı durdurucu etki yarattıklarından ülkeler bölgesel farklılıkları azaltmaya yönelik bölgesel kalkınma politikaları gerçekleştirmektedir.

Avrupa Birliği, kurulduğu tarihten itibaren genişleme stratejisini izleyerek farklı sosyo-ekonomik yapıları sahip olan ülkeleri Birlik bünyesine katmıştır. Yeni üyelerin katılmaları ile mevcut olan bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları artmış bulunmaktadır. Gerek üye ülkeler arasında, gerekse ülkeler içindeki bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını gidermek amacıyla Avrupa Birliği'nde önemli çalışmalar gerçekleştirilerek bölgesel kalkınma politikaları oluşturulmuştur. Yıllar boyunca süren çalışmalar bölgesel gelişmişlik farklılıklarını tamamen giderememiş olsa da önemli ölçüde olumlu sonuçlara varılmış bulunmaktadır.

Dünya'nın en geniş topraklarına sahip ülkesi olan Rusya'da, tarihsel değişimler sonucunda oluşan önemli sosyo-ekonomik problemleri bölgesel gelişmişlik farklılıkları daha da artırmaktadır. Rusya'nın sosyo-ekonomik, coğrafi ve siyasi yapısı özellikleri dikkate alınarak Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikaları kapsamındaki çalışma tecrübeleri Rusya için büyük önem taşımaktadır. Bu ise öncelikle bütün bölgeler için eşbiçimli olarak uygulanması gereken ilkeler ve istatistikî bölge birimleri tanımlanması ile ilgilidir. Rusya'nın ili olan Buryat Cumhuriyeti'nin, az gelişmiş istatistikî bölge birimleri arasında yer aldığı tespit edilerek bölgesel kalkınma programları hedeflerinden birisi olması gerektiği öne sürülmüş ve mevcut durumu değerlendirilerek gelişme stratejileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Avrupa Birliği, Rusya, Buryat Cumhuriyeti

ABSTRACT

REGIONAL DEVELOPMENT PROGRAMS: FEASIBILITY OF THE EUROPEAN UNION MODEL AT THE SAMPLE OF RUSSIA-THE REPUBLIC OF BURYATIA

Sofya RADNAEVA

Each country has regional development differences. Due to these development differences, it causes many social problems and prevents overall development of the country. These countries carry out regional development policies in order to decrease the regional differences.

The European Union, by following enlargement strategies from the date of its establishment, has included many countries which have different socio-economic structures. Current development differences between regions has increased with addition of new members. The European Union has formed the regional development policies carrying out very important missions in order to prevent the regional development differences both between the member countries and between the regions inside the each member countries. Despite the fact that this long term efforts could not erase the regional development differences completely, many positive results amounted.

In Russia as the world's largest country in terms of territory, the important socio-economic problems as a result of historical changes are getting increased with the effect of regional development differences. Taking socio-economic, political and geographic features of Russia into account experience in regional development policies of European Union is very important for this country. This is, first of all, connected with definition of isomorphic implementation of principles and nomenclature of territorial units for statistics. The Republic of Buryatia as a region of Russian Federation, is determined as one of the underdeveloped territorial units for statistics which should be the target of the regional development policies. The current situation of the region has been assessed and development strategies are presented.

Keywords: Regional Development, European Union, Russia, Buryat Republic

ÖNSÖZ

Çalışma sırasında çeşitli kütüphanelerden ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. En çok kullanılan kaynak Rusya Federal Devlet İstatistik Servisi, Rusya Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, Avrupa Birliği Komisyonu, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamları web-siteleri olmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında bilgi ve görüşlerinden yararlandığım ve anlayışını gördüğüm saygı değer tez danışmanım Prof. Dr. Kaya ARDIÇ'a, desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Osman ZEKAYİ ORHAN ve Prof. Dr. Serdar ONGAN'a saygılarımla teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca benimle bilgi paylaşımı yapan Mimar Sinan Üniversitesi İstatistik Bölümü yüksek lisans öğrencisi olan arkadaşım Mete EFE'ye teşekkür ederim.

Yine yardımlarını esirgemeyen eşim Atilla ALTINTAŞ ve değerli aileme gönülden teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
HARİTALAR LİSTESİ.....	xviii
KISALTMALAR.....	xix
GİRİŞ.....	1
1.BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE KALKINMA	
TEORİLERİ.....	4
1.1.Gelişmişlik Düzeyinin Ölçümü.....	5
1.1.1 Uluslararası Gelişme Farklılıklarına Göre Gelişmişliğin	
Ölçülmesi.....	5
1.1.1.1. Parasal Ölçütler.....	6
1.1.1.2. Parasal Olmayan Ölçütler.....	6
1.1.2. Kaynakların Kullanım Durumuna Göre Gelişmişliğin Ölçülmesi....	7
1.1.3. Toplumsal ve Bireysel Temel İhtiyaçların Karşılanmasına	
Göre Gelişmişliğin Ölçülmesi.....	7
1.2. Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklılıkları ve Nedenleri.....	8
1.2.1. Dengesizliğin Tarihi Kökeni.....	9

1.2.2. Tabii ve Coğrafi Dengesizlik.....	9
1.2.3. Ekonomik Dengesizlik.....	10
1.2.3.1. Makroekonomik İstikrarsızlık.....	10
1.2.3.2. Verimliliği Belirleyen Faktörlerdeki Piyasa Başarısızlıkları.....	11
1.2.3.3. Ekonomik Faaliyetlerin Kümeleşmesini Etkileyen Başarısızlıklar.....	11
1.2.4. Sosyal Dengesizlik	12
1.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Temel İlkeleri.....	12
1.3.1. Sosyal Karlılık İlkesi.....	12
1.3.2. Kalkınma Kutbu İlkesi.....	13
1.3.3. Halkın Katılması İlkesi.....	14
1.4. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları.....	16
1.4.1. Büyüme Amacı.....	16
1.4.2. İstikrar Amacı.....	17
1.4.3. Dengeleme/Eşitleme Amacı.....	17
1.5. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Araçları.....	18
1.5.1. Bölge Planlama.....	18
1.5.2. Mali ve Vergisel Teşvik Tedbirleri.....	21
1.5.3. Devlet Yatırımları.....	23
1.5.4. Yönetimsel Yapının Adaptasyonu.....	25
1.5.5. Diğer Araçlar.....	27
1.6. Bölgesel Kalkınma Teorileri.....	29
1.6.1. Dengeli Kalkınma.....	29

1.6.1.1. P.N.Rosenstein-Rodan Modeli.....	30
1.6.1.2. R.Nurkse Modeli.....	32
1.6.1.3. Fleming Modeli.....	33
1.6.1.4. H.Chenery Modeli.....	34
1.6.1.5. W.A.Lewis Modeli.....	35
1.6.2. Dengesiz Kalkınma.....	36
1.6.2.1. A.O.Hirshman Modeli.....	37
1.6.2.2. P.Streeten Modeli.....	38
1.6.3. Kalkınma Kutupları Modeli.....	39
1.6.3.1. Sektörel Kutuplaşmış Kalkınma.....	39
1.6.3.2. Bölgesel Kutuplaşmış Kalkınma.....	40
1.6.3.2.1. Hirshman ve Myrdal Yaklaşımları.....	41
1.6.3.2.2. J.Friedman Yaklaşımı: Merkez-Çevre Modeli (Core-Periphery Model).....	42
1.6.3.2.3. Boudeville Yaklaşımı ve Lösch-Christaller Modelleri: Merkezi Yerler Teorisi (Central Places Theory).....	42
1.6.4. Doğrusal/Aşamalı Kalkınma Teorileri (W.W.Rostow: İktisadi Büyümenin Aşamaları).....	43
2. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI.....	45
2.1. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS).....	45
2.2. Avrupa Birliği’nin Bölgesel Farklılıkları.....	48
2.2.1. Bölgesel Gelir Farklılıkları.....	48
2.2.1.1. Ülkeler Arası GSYİH Dağılımı.....	49

2.2.1.2. İBBS-2 Bölgeleri Arası GSYİH Dağılımı.....	52
2.2.1.3. 2001-2006 Döneminde AB Bölgelerinin Dinamik Gelişmeleri.....	54
2.2.2. İşsizliğin Bölgesel Dağılımı.....	56
2.2.3. Diğer Bölgesel Farklılıklar.....	59
2.3. AB Bölgesel Politikasının Tarihsel Gelişimi.....	61
2.4. AB Bölgesel Politikasının Amaçları.....	66
2.4.1. 1994-1999 Döneminde Bölgesel Politika Amaçları.....	66
2.4.2. 2000-2006 Döneminde Bölgesel Politika Amaçları.....	67
2.4.3. 2007-2013 Döneminde Bölgesel Politika Amaçları.....	70
2.5. AB Bölgesel Politikasının İlkeleri.....	71
2.6. AB Bölgesel Politikasının Araçları.....	72
2.6.1. Yapısal Fonlar.....	73
2.6.1.1. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Fonu.....	76
2.6.1.2. Avrupa Sosyal Fonu.....	77
2.6.1.3. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu.....	77
2.6.1.4. Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı.....	78
2.6.2. Uyum Fonu.....	79
2.6.3. Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank-EIB).....	80
2.6.4. Avrupa Dayanışma Fonu (EUSF: European Union Solidarity Fund).....	80
2.6.5. Katılım Öncesi Araçlar.....	81
2.6.6. Yeni Topluluk Girişimleri (Jasper, Jessica, Jeremie).....	82
2.7. AB Bölgesel Politikasının Sonuçları.....	83

3. RUSYA'NIN BÖLGESEL FARKLILIKLARI VE KALKINMA

POLİTİKASI	89
3.1. Rusya Hakkında Genel Bilgiler	90
3.1.1. Rusya'nın Doğal ve İklim Şartları.....	90
3.1.2. Rusya'nın İdari Yapısı.....	91
3.1.3. Rusya'nın Demografik Durumu.....	94
3.1.4. Rusya Ekonomisine Genel Bakış.....	96
3.1.5. Rusya'nın Sosyo-Ekonomik Durumu.....	102
3.2. Rusya'nın Bölgesel Farklılıkları	105
3.2.1. İller Arası GSYİH Farklılıkları.....	105
3.2.2. İşsizliğin İller Arası Dağılımı.....	108
3.2.3. İllerde Demografik Durum ve Göçler.....	110
3.3. Rusya İllerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	113
3.3.1. Kullanılan Değişkenler.....	114
3.3.2. Araştırma Tekniği.....	117
3.3.3. Temel Bileşenler Analizi Tekniğinin Uygulanması.....	118
3.4. Rusya'da Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları	128
3.4.1. Federal Bütçe ile İllerin Bütçeleri Arasındaki İlişkiler.....	128
3.4.2. Diğer Bölgesel Kalkınma Araçları.....	131
3.5. Rusya ile AB Arasındaki İlişkiler	136
3.5.1. Rusya ile AB Arasındaki İlişkilerin Tarihsel Gelişim.....	136
3.5.2. Rusya ile AB Arasındaki Bölgesel İşbirliği.....	138
4. BÖLGE GELİŞMESİNE ÖRNEK: BURYAT CUMHURİYETİ	141
4.1. Buryat Cumhuriyeti'nin Mevcut Durumu	141

4.1.1. Buryat Cumhuriyeti'nin Doğal Yapısı.....	141
4.1.1.1. Coğrafik Konum.....	141
4.1.1.2. İklim Özellikleri.....	143
4.1.1.3. Fauna.....	144
4.1.1.4. Doğal Kaynaklar.....	145
4.1.2. Buryat Cumhuriyeti'nin Nüfusu.....	145
4.1.2.1. Demografik Durum.....	145
4.1.2.2. Refah Göstergeleri.....	147
4.1.2.3. İstihdam Göstergeleri.....	149
4.1.2.4. Eğitim Göstergeleri.....	151
4.1.2.5. Sağlık Göstergeleri.....	153
4.1.2.6. Kültürel Yaşam.....	153
4.1.3. Buryat Cumhuriyeti'nin Ekonomik Durumu.....	156
4.1.3.1. GSYİH Göstergeleri.....	156
4.1.3.2. Tarım Yapısı.....	158
4.1.3.3. Üretim Göstergeleri.....	159
4.1.3.4. İnşaat, Ticaret, Yatırım Göstergeleri.....	162
4.2. Buryat Cumhuriyeti'nde Gerçekleşen Gelişme Projeleri.....	164
4.2.1. 2008-2010 Dönemi ve 2017 Yılına Uzanan Dönemde Sosyo- Ekonomik Gelişme Projesi.....	164
4.2.2. Projenin 2008-2010 Dönemi Aşamasının Değerlendirilmesi.....	165
4.2.3. 2011-2015 Dönemi Sosyo-Ekonomik Gelişme Projesi.....	167
4.2.4. Ulaşılması Planlanan Makroekonomik Göstergeler.....	169
4.2.4.1. Üretim.....	170

4.2.4.2. Tarım Sektörü.....	176
4.2.4.3. Turizm Sektörü.....	177
4.2.4.4. Ticaret ve Tüketici Piyasası.....	179
4.2.4.5. Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler.....	180
4.2.4.6. İşgücü Piyasası.....	181
4.2.4.7. Doğal Kaynakların Rasyonel Kullanımı ve Çevre Korunması.....	182
4.3. Buryat Cumhuriyeti'nin Bölgeler ve Uluslararası İlişkileri.....	185
4.3.1. Dış Ticaret.....	186
4.3.2. 2011-2015 Dönemi Gelişme Projesinde Beklenen Sonuçlar.....	187
4.3.3. Çevre Koruma Alanında Uluslararası İlişkiler.....	188
4.4. SWOT Analizi.....	189
4.4.1. Buryat Cumhuriyeti'nin Üstün Yönleri.....	189
4.4.2. Buryat Cumhuriyeti'nin Zayıf Yönleri.....	189
4.4.3. Fırsatlar.....	190
4.4.4. Tehditler.....	190
4.4.5. SWOT Matrisi.....	191
SONUÇ.....	193
KAYNAKÇA.....	197
EK-1: Rusya'nın Federal Bölgeleri ve İlleri.....	209
EK-2: Temel Bileşenler Analizi Açıklanması.....	212
EK-3: Rusya İllerinin Sosyo-Ekonomik Göstergelerinin Değerleri.....	217
ÖZGEÇMİŞ.....	237

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1.1: Bölgesel Politikaların Sosyal Fayda ve Maliyetleri.....	13
Tablo 1.2: Ülke Kalkışlarının Tarihlerinin Belirlenmesi.....	44
Tablo 2.1: İBBS Ortalama Nüfus Eşikleri (kişi).....	46
Tablo 2.2: İBBS Bölgelerinin 2007 Yılında Ortalama Büyüklüğü.....	47
Tablo 2.3: SGP Göre Kişi Başına GSYİH Endeksi (EU-27=100), 2008	50
Tablo 2.4: Avrupa Birliğı Ülkelerinde İşsizlik Oranları, (%).....	56
Tablo 2.5: AB Yapısal Fonları.....	74
Tablo 2.6: 2000-2006 Döneminde Yapısal Fonların Bütçesi (milyar Avro, 1999 fiyatlarıyla).....	75
Tablo 2.7: AB-15 Ülkelerinde 2000-2006 Döneminde Yapısal Fonlar ve Araçlar (milyon Avro, 2004 fiyatlarıyla).....	75
Tablo 2.8: 2000-2006 Döneminde Yeni Üyeler için Yapısal Fonlar ve Araçlar (milyon Avro, 2004 fiyatlarıyla).....	76
Tablo 3.1: Toprak Kaynakları Göstergeleri, 2008.....	90
Tablo 3.2: Rusya'nın Demografik Göstergeleri.....	94
Tablo 3.3: Yıllar İtibariyle Göç Eden Sayısı (kişi).....	95
Tablo 3.4: Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı ve Kadın Oranı (yıl başında)....	96
Tablo 3.5: Rusya'nın Bazı Sanayi ve Tarım Ürünlerinin Üretiminde ve İşletiminde Dünyada Aldığı Yeri.....	97
Tablo 3.6: Rusya Ekonomisine Yapılan Yabancı Yatırımların Sektörlere Göre Dağılımı.....	100

Tablo 3.7: Brüt Katma Değerin Sektörel Dağılımı, 2003 fiyatlarıyla, milyon dolar.....	101
Tablo 3.8: Sosyo-Ekonomik Göstergelerin Dinamik Gelişmeleri, yüzde.....	102
Tablo 3.9: Nüfusun Yaşam Standardı Göstergeleri.....	102
Tablo 3.10: Kişi Başına Düşen Gelir Düzeyine Göre Nüfus Dağılımı, yüzde.....	103
Tablo 3.11: Ortaokullarda, Liselerde ve Üniversitelerde Okuyan Öğrenci Sayısı (bin kişi).....	104
Tablo 3.12: Sağlık Sektörünün Göstergeleri (yıl sonunda).....	104
Tablo 3.13: İllerin GSYİH Oranları, (yüzde).....	105
Tablo 3.14: SGP Göre Kişi Başına GSYİH Endeksi (Rusya=100), 2008.....	107
Tablo 3.15: Rusya İllerinin İşsizlik Oranları (%), 2008.....	109
Tablo 3.16: Rusya İlleri Arası Nüfus Yoğunluğunun Dağılımı.....	110
Tablo 3.17: Analizde Kullanılan Değişkenler.....	115
Tablo 3.18: Temel Bileşenlerin Varyansları ve Açıklama Oranları.....	119
Tablo 3.19: Temel Bileşen Yükleri Tablosu.....	121
Tablo 3.20: Değişkenlerin Birinci Temel Bileşendeki Ağırlıkları.....	123
Tablo 3.21: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.....	125
Tablo 3.22: 2008 yılında Rusya Bütçesi, milyon dolar.....	129
Tablo 4.1: Yıllar İtibariyle Demografik Göstergeler.....	146
Tablo 4.2: Yıllar İtibariyle 10 000 Kişiye Göç Oranı.....	147
Tablo 4.3: Yıllar İtibariyle Köy Nüfusun Toplam Nüfusa Oranının Değişimi (yıl sonunda), yüzde.....	147
Tablo 4.4: Yıllar İtibariyle Refah Göstergeleri.....	148
Tablo 4.5: Yıllar İtibariyle Gelirlerin Gelir Kaynaklarına Göre Dağılımı, yüzde...	149

Tablo 4.6: Yıllar İtibariyle İstihdam Göstergeleri.....	149
Tablo 4.7: Ortalama Ekonomide Meşgul Nüfusun Sektörel Dağılımı, bin kişi.....	150
Tablo 4.8: Yerleşim Türüne Göre Ekonomide Meşgul Nüfusun Dağılımı, yüzde..	150
Tablo 4.9: Yıllar İtibariyle Eğitim Göstergeleri.....	151
Tablo 4.10: 10000 kişiye Üniversite Öğrencileri Sayısı (eğitim yılı başında), kişi..	152
Tablo 4.11: Yıllar İtibariyle Sağlık Göstergeleri.....	153
Tablo 4.12: 1000 Kişiye Tiyatro Ziyaretçilerinin Sayısı (kişi).....	155
Tablo 4.13: 1000 Kişiye Müze Ziyaretçilerinin Sayısı (kişi).....	155
Tablo 4.14: Yıllar İtibariyle GSYİH Değişimi, cari fiyatlarla.....	156
Tablo 4.15: GSYİH Endeksi, sabit fiyatlarla, yüzde.....	157
Tablo 4.16: Üretim Faaliyet Kollarının GSYİH İçindeki Payı, 2008, yüzde.....	157
Tablo 4.17: Yıllar İtibariyle Tarım Sektörünün Göstergeleri.....	158
Tablo 4.18: Üretim Faaliyet Kollarının Toplam Üretim İçindeki Payı, 2008, yüzde.....	159
Tablo 4.19: Yıllar İtibariyle Üretim Göstergeleri.....	160
Tablo 4.20: Bazı Ürünlerin Yıllar İtibariyle Üretim Hacmi Değişimi.....	160
Tablo 4.21: Yıllar İtibariyle Ticaret, İnşaat Sektörleri ve Yatırım Göstergeleri....	163
Tablo 4.22: Projenin 2008-2010 Dönemi Aşamasının Finansmanı.....	166
Tablo 4.23: Ulaşılması Planlanan Makroekonomik Göstergeler.....	169
Tablo 4.24: Planlanan Sanayi Üretimi Göstergeleri.....	170
Tablo 4.25: Madencilik Sektörünün Gelişmesinin Göstergeleri.....	171
Tablo 4.26: Elektrik Enerjisi, Gaz, Su Ürünlerinin Üretimi ve Dağılımı Göstergeleri.....	172
Tablo 4.27: Taşıtlar ve Ulaşım Araçlarının Üretim Göstergeleri.....	173

Tablo 4.28: Metalürji ve Hazır Metal Üretimlerinin Gelişme Göstergeleri.....	174
Tablo 4.29: İnşaat Malzemeleri Üretiminin Gelişmesinin Göstergeleri.....	175
Tablo 4.30: Tarım Sektörü Gelişmesinin Göstergeleri.....	177
Tablo 4.31: Turizm Gelişmesinin Göstergeleri.....	178
Tablo 4.32: Ticaret ve Tüketici Piyasası Gelişmesinin Göstergeleri.....	179
Tablo 4.33: Küçük ve Orta Boyutlu İşletmelerin Gelişmesinin Göstergeleri.....	180
Tablo 4.34: İşgücü Piyasasının Göstergeleri.....	181
Tablo 4.35:Doğal Kaynakların Rasyonel Kullanımı ve Çevre Korunması Göstergeleri.....	183
Tablo 4.36: Buryat Cumhuriyeti Dış Ticaret Göstergeleri, 2009, milyon dolar.....	186
Tablo 4.37: Dış Ekonomik Faaliyetlerinin Göstergeleri.....	187

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3.1: Nüfus artışı (azalışı).....	95
Şekil 3.2: Yıllar İtibariyle Dünyada Petrol Fiyatlarının Değişimi.....	98
Şekil 3.3: SSCB’de ve Rusya’da Petrol Üretimi.....	99
Şekil 3.4: Federal Bölgeler Arası Nüfus ve Toprak Dağılımı, 2009.....	111
Şekil 3.5: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi.....	127

HARİTALAR LİSTESİ

	Sayfa
Harita 2.1: AB Ülkeleri Arası SGP Göre Kişi Başına GSYİH Dağılımı (EU-27=100), 2008.....	51
Harita 2.2: İBBS-2 Bölgeleri Arası SGP Göre Kişi Başına GSYİH Dağılımı (%), 2006.....	53
Harita 2.3: 2001-2006 Döneminde İBBS-2 Bölgelerinde SGP Göre Kişi Başına GSYİH'nın Değişimi, AB 27 Ortalamasına Oranı	55
Harita 2.4: İBBS-2 Bölgeleri Arası İşsizliğim Dağılımı (%), 2007.....	58
Harita 3.1: Ülke İçindeki Göçler.....	112

KISALTMALAR

AB	- AVRUPA BİRLİĞİ
ABD	- AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
AET	- AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU
AKÇT	- AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU
AMGP	- AVRUPA MEKANSAL GELİŞME PESPEKTİFİ
AR-GE	- ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME
CAP	- COMMON AGRICULTURAL POLICY
EAGGF	- EUROPEAN AGRICULTURAL GUIDANCE AND GARANTEE FUND
EIB	- EUROPEAN INVESTMENT BANK
ERDF	- EUROPEAN REGIONS DEVELOPMENT FUND
ESF	- EUROPEAN SOCIAL FUND
EU	- EUROPEAN UNION
EURATOM	- AVRUPA ATOM ENERJİSİ TOPLULUĞU
EUSF	- EUROPEAN UNION SOLIDARITY FUND
FIFG	- FINANCIAL INSTRUMENT FOR FISHERIES GUIDANCE
GSBH	- GAYRİ SAFİ BÖLGESEL HASILA
GSMH	- GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA
GSYİH	- GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA
İBBS	- İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI
İGE	- İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ
İGR	- İNSANİ GELİŞME RAPORU
IASP	- INTERNATIONAL ASSOCIATION OF SCIENCE PARK
IPA	- INSTRUMENT FOR PRE-ACCESSION ASSISTANCE
ISPA	- INSTRUMENT FOR STRUCTURAL POLICIES FOR PRE-ACCESSION
JASPER	- JOINT ASSISTANCE IN SUPPORTING PROJECTS IN EUROPEAN REGIONS

JEREMIE	- JOINT EUROPEAN RESOURCES FOR MICRO TO MEDIUM ENTERPRICES
JESSICA	- JOINT EUROPEAN SUPPORT FOR SUSTAINABLE INVESTMENT IN CITY AREAS
KDHC	- KORE DEMOKRATİK HALK CUMHURİYETİ
KDV	- KATMA DEĞER VERGİSİ
KOBİ	- KÜÇÜK VE ORTA BOYUTLU İŞLETMELER
LAU	- LOCAL ADMINISTRATIVE UNITS
NATO	- NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION
NUTS	- NOMENCLATURE OF UNITS FOR TERRITORIAL STATISTICS
OPEC	- ORGANIZATION OF PETROLEUM EXPORTING COUNTRIES
OSB	- ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
OTP	- ORTAK TARIM POLİTİKASI
PHARE	- POLAND AND HUNGARY: ASSISTANCE FOR RESTRUCTURING THEIR ECONOMIES
SAPARD	- SPECIAL ACCESSION PROGRAMME FOR AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT
SGP	- SATIN ALMA GÜCÜ PARİTESİ
SSCB	- SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ
SWOT	- STRENGTHS, WEAKNESSES, OPPORTUNITIES, THREATS
TASIC	- TECHNICAL ASSISTANCE TO THE COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES
TDO	- TEK DURAK OFİSİ
TEMPUS	- TRANS-EUROPEAN MOBILITY PROGRAMME FOR UNIVERSITY STUDIES
UNESCO	- UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION

GİRİŞ

Dünyanın bütün ülkeleri bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları sorunuyla karşılaşmaktadırlar. Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması gerek az gelişmiş bölgelerin halkları için, gerekse ülkenin tümü için olumlu ekonomik ve siyasi ortamı sağlayacağından son derece önemlidir. Gelişme kavramı sadece ekonomi değil, ülkenin sosyal, siyasal ve kültürel yaşam alanlarında ilerlemeyi içermektedir. Bu kapsamda sosyo-ekonomik gelişme kişi başına düşen milli gelirin artırılması ile beraber, yapısal ve insani gelişmeyi içine alan ve ölçülebilen bütün sosyal değişkenleri içermektedir.

Avrupa Birliği genel olarak zengin bir bölge olmasına rağmen gerek Birliği oluşturan üye ülkeler, gerekse de üye ülkeler içinde bulunan bölgeler arasında önemli gelişmişlik farklılıkları mevcuttur. Farklı dil, kültür, tarih ve ekonomi yapılarına sahip olan ülkelere Avrupa Birliği, kurulduğu tarihten itibaren devamlı genişleme politikasını uygulamıştır. Son yıllardaki genişlemeler sonucunda yeni ülkelerin katılmalarıyla birlikte mevcut bölgeler arası farklılıklar daha da artmıştır.

Avrupa Birliği, bölgeler arasındaki uyum ve dayanışmayı sağlamak, gelir eşitsizliklerini ve diğer farklılıkları azaltmak ve bölgelerin kendi kendilerine gelişebilmelerini sağlayacak altyapıyı iyileştirmek için bölgesel politikalara ihtiyaç duymuştur. Böylece mali fonlar oluşturulması ve bölgelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi ile Avrupa Birliği bölgesel politikalarını gerçekleştirmeye başlamıştır. Başarılı sonuçlara varmak için endüstriyel, kırsal, tarımsal alanları canlandırmaya, ekonomik altyapıyı yenilemeye, istihdamı artırmak amacıyla yeni iş yerlerinin oluşturulmasına yönelik mali destekler gerçekleştirilmektedir. Bölgesel kalkınma ilk önce bölgelerin kendi sorumluluklarında olduğundan her üye ülke kendine özgü bir bölgesel kalkınma projesi geliştirmektedir. Bu kapsamda yerel yönetimlere büyük sorumluluk ve özgürlük verilmekte ve böylece AB kurumları ve yerel yönetimler arasında önemli işbirlikleri kurulmaktadır.

Avrupa Birliği, bölgesel farklılıklarını tamamen kaldıramadıysa da birçok alanda önemli sonuçlara varmış bulunmaktadır. Bunun için Avrupa Birliği'nin

tecrübeleri Rusya bölgesel kalkınma politikalarının gelişmesi için son derece önemlidir. Özellikle dünyanın en geniş topraklarına sahip ve 141 milyonluk nüfusu ile büyük bir ülke olan Rusya için bölgesel farklılıklar çözülmesi gereken en önemli problemlerden birisidir. Birçok ülkede olduğu gibi, Rusya'nın içinde bölgeler arası farklılıklar mevcuttur. Bunların sebepleri arasında tarihi sebepler, iklim şartlarının farklılıkları, yıllar boyunca uygulanan politikalar, yönetimin bölgelere yönelik subjektif davranışları, bölgelerin merkeze uzak olmaları, doğa yapılarının farklılıkları söylenebilmektedir.

Rusya'da bölgesel eşitsizlikleri gidermenin aracı olarak bütçeler arası transferler yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Ancak kullanılan bütçeler arası transferler bölgelerin altyapılarının ve mevcut potansiyellerinin gelişmesini teşvik etmekten ziyade bölgelerin sübvansiyonları almaya alışmalarını sağlamakta ve yeterince verimli olmamaktadır. Bunun dışında son yıllarda bölgelerin kalkınmaları için bazı projeleri gerçekleştirmek amacıyla mali fonlar kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu projeler çerçevesinde mevcut fabrikaların teknolojilerinin yenilenmesi, yeni iş yerlerinin oluşturulması, altyapıların geliştirilmesi gibi önemli amaçlar belirlenmektedir. Ancak Rusya doğal kaynaklar açısından zengin bir ülke olduğundan projelerin büyük bir kısmı doğal kaynakların işletilmesinin gelişmesine yöneliktir.

Bu çalışmanın konusu kapsamında temel amacı, Avrupa Birliği bölgesel kalkınma çalışmalarını incelemek, sonuçlarını değerlendirmek, Rusya'nın özelliklerini göz önünde bulundurarak Avrupa Birliği tecrübelerinin kullanılabilirliğini ölçmek ve Buryat Cumhuriyeti'nin gelişmişlik düzeyini ölçerek Rusya mali fonlarından yararlanılması gerektiğini öne sürmektir.

Bu amaçlar kapsamında, çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bölge kavramı, gelişmişliğin ölçülmesi, bölgesel kalkınma politikaları ve bölgesel gelişmeye ilişkin yapılan teorik çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca bölgesel kalkınmanın amaçları, ilkeleri, araçları ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Avrupa Birliği'nin bölgesel politikaları incelenmiştir. Bu kapsamda üye ülkeler ve bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri, bölgesel politikaları uygulamak amacıyla kullanılan istatistiki bölge birimleri sınıflandırması, AB'nin önem verdiği ilkeler, bölgesel politikanın amaçları, hedefleri, kullanılan mali araçları ve bölgesel politikanın sonuçları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Rusya hakkında detaylı bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Rusya'nın idari yapısı, ekonomisi, doğa yapısı, demografik ve sosyo-ekonomik durumları incelenmiştir. Ayrıca Rusya'nın bölgesel farklılıkları detaylı olarak incelenmiştir. Avrupa Birliği'nde kullanılan istatistiki bölge birimlerinin nüfus sayısı grupları ile Rusya illerinin nüfus sayısı gruplarının aynı olduğu belirlenmiştir. Avrupa Birliği'nde kullanılan GSYİH ve işsizlik oranlarını ölçme metodu kapsamında GSYİH'ları Rusya ortalamasının %75'i oranından düşük olanlar ve işsizlik oranları Rusya ortalamasının üstünde olan iller saptanmıştır. Yine Avrupa Birliği çalışmaları kapsamında nüfus yoğunluğu göstergesi Rusya ortalamasının altında olan iller de belirlenmiştir. Bunların dışında, temel bileşenler analizi kullanılarak Rusya illerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması yapılmış ve analiz sonucunda Buryat Cumhuriyeti'nin az gelişmiş bölgeler arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca mevcut uygulanan bölgesel kalkınma projeleri ve bütçeler arası ilişkiler incelenmiştir.

Araştırmanın dördüncü bölümünde, Buryat Cumhuriyeti coğrafi, sosyal, ekonomik yapısı, uygulanmakta olan ve uygulanması planlanan gelişme projeleri incelenmiş, SWOT analizi yapılarak bölgenin güçlü ve zayıf yönleri, fırsatlar ve tehlikeler belirlenmiş ve potansiyel yapısına uygun şekilde gelişme stratejileri oluşturulmaya çalışılmıştır.

Buryat Cumhuriyeti'nin yeterince kullanılmayan potansiyelini ortaya çıkarmak ve yeni yatırım imkanları hakkında yatırımcıları bilgilendirmek ve bölgeyi tanıtmak çalışmanın amaçları arasındadır.

1. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE KALKINMA TEORİLERİ

Etimolojik kökleri Latince ‘regio: çevre-alan’ anlamına gelen bölge, çok boyutlu, çok anlamlı ve sınırları oldukça güç çizilebilen bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, kullanılan ölçütler farklı bölge tanımlamaları yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, bölge tanımlamasında kullanılan başlıca ölçütlerin; coğrafik, kültürel, etnik kentsel ve yönetsel olduğu görülmektedir.¹

Geleneksel anlayışa göre bölge, yan yana gelmiş yerel birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde sınırları çizilmiş bir birimdir. Küresel anlayışta ise; bölge ilişki ağı ile belirlenen, mekansal süreklilik koşulu olmayan yerellerin oluşturduğu uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birim olarak değerlendirilmektedir. İlişkiler ağının, sınırları değişken bir birim olarak değerlendirilmektedir. Ağın niteliği ve boyutu, yerelin dolayısıyla bölgenin gelişmişliğini belirlemektedir. Bu durumda yerel dinamikler bölgesel kalkınmanın itici gücü olarak değerlendirilmektedir.²

Birçok ülkenin bölgesel dengesizlikleri yaşadıkları bilinmektedir ve bu sorun ulusal düzeyde ekonomik ve politik alanlarda büyük önem kazanmıştır.

Bölgesel dengesizlikleri azaltmak amacı ile birçok ülkede kendi ekonomik ve toplumsal şartlara göre bölgesel kalkınma amaçları belirlenmekte ve bu amaçları karşılayacak şekilde bölgesel kalkınma politikası oluşturulup uygulanmaktadır. Bu açıdan bölgesel kalkınma politikası ülkenin ekonomik ve sosyal refahını iyileştirecek faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Bu bölümde gelişmişlik düzeyinin ölçümü, bölgeler arası gelişme farklılıkları ve nedenleri, bölgesel kalkınma politikalarının ilkeleri, amaçları, araçları, bölgesel kalkınma teorileri incelenmiştir.

¹ Dr. Mustafa Ildırar, **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Ekim 2004, s. 8.

² A.e., s.9.

1.1. Gelişmişlik Düzeyinin Ölçümü

Ekonomik sorunlarına çözüm bulmak için ülkenin ve bölgenin gelişmişlik düzeyi saptanmaktadır. Bu nedenle gelişmişliğin ölçülmesi kaçınılmazdır. Yalnız ülkelerin siyasal, sosyo-ekonomik yapıları farklı olduğundan ortak bir gelişmişlik düzeyi ölçümü oldukça zordur. Bunun için çok çeşitli ölçütler ve göstergeler geliştirilmiştir. Ancak gelişmişliğin her zaman sayısal ve ölçülebilen bir olgu olmadığını hatırlamak gerekmektedir.

Gelişmişlik tanımında kullanılan üç yaklaşım aşağıda verilmektedir.

1.1.1.Uluslararası Gelişme Farklılıklarına Göre Gelişmişliğin Ölçülmesi

Az gelişmişliğin tanımlanmasında en çok kullanılan yaklaşımlardan biridir. Buna göre az gelişmiş ülkeler, mevcut tüm ülkelere ilişkin gelişme skalasında en alt sıralarda yer alan ülkeler olmaktadır. Bu durumda belirlenen kıstaslara göre ülkeleri bir sıralamaya sokmak ve gelişmiş ve az gelişmiş ülkeleri ayıran sınırları tanımlamak yeterli olacaktır.³

Bu yaklaşımda önemli olan bir ülkenin mutlak gelişme düzeyi değil, uluslararası alanda elde ettiği sıradır. Ülkelerin gelişme sıralamasındaki yerini saptamada kullanılan ölçütleri parasal ölçütler ve parasal olmayan ölçütler olmak üzere iki grupta toplanabilmektedir.⁴

³ Prof. Dr. Ergül Han, Doç. Dr. Ayten Ayşen Kaya, **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Ed. Doç.Dr. Erol Kutlu, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, t.y., s. 6, (Çevrimiçi)

⁴ A.e., s. 7

1.1.1.1. Parasal Ölçütler

Her bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin saptanmasında ve dolayısıyla ülkelerin gelişmişlik sıralamasındaki yerini belirlemede en çok kullanılan ölçüt, gayri safi milli hasıla değeridir (GSMH). GSMH ölçütünün, ülke ekonomisinin uluslararası karşılaştırmalardaki gerçek yerini yansıtabilmesi açısından bazı kusurları vardır. Örneğin, bazı ülkelerde hizmet kesimi hesaplamalarda dikkate alınmazken, bazı ülkelerde GSMH içinde büyük payı vardır. Ayrıca, azgelişmiş ülkelerde tarımsal ürünlerin belirli bir kısmı piyasaya girmeden aile içinde tüketilir. Ama tüm sakıncalarına rağmen, GSMH uluslar arası karşılaştırmalarda kullanılan en önemli ölçüdür.⁵

Kişi başına GSMH, nüfus büyüklüğünün ekonomik büyüklüğe sokulmasıyla, ölçütü daha duyarlı kılmaktadır. Burada, ekonomik faaliyetin temel amacı, insanların refahını sağlamak olduğuna göre, bir ülkenin gelişme durumunun en iyi göstergesi kişi başına düşen gelirdir varsayımı temel alınmaktadır. Kişi başına düşen gelirin ortalama bir büyüklük olduğunu unutmamak gerekmektedir. Kişi başına GSMH ölçütüne göre bazı ülkeler zengin sayılabilirler, ama daha detaylı incelendiğinde azgelişmiş ülkelerin de özelliklerine sahip oldukları görülebilmektedir.⁶

1.1.1.2. Parasal Olmayan Ölçütler

Uluslararası karşılaştırmalarda parasal ölçütlerin gösterdiği yetersizlikler parasal olmayan ölçütlerin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Bunların arasında, fiziksel tüketim düzeylerini gösteren endeksler, elektrik enerji, petrokimya ürünleri üretimi ve tüketimi sayılabilir. Özellikle bu alanlarda elde edilen düzeyler, ülkenin sanayileşmesi hakkında bazı ipuçları vererek kalkınmanın ölçülmesine yardımcı olabilmektedirler.⁷

⁵ A.e.

⁶ A.e., s. 8

⁷ A.e., s. 9

1.1.2. Kaynakların Kullanım Durumuna Göre Gelişmişliğin Ölçülmesi

Bu yaklaşıma göre azgelişmişlik, kaynak kullanımında fiili durum ile potansiyel durumun karşılaştırılmasıyla tanımlanmaktadır. Her ülkenin kendisine göre, ekonomik kaynaklarını tam ve etkin bir biçimde kullanmasına bağlı olarak ulaşabileceği bir üretim düzeyi vardır. İlgili ülkede gerçekleştirilen (fiili) üretim düzeyi, bu potansiyelden düşükse, bu ülkeyi azgelişmiş sayabiliriz.⁸

Kaynakların kullanım oranlarının ölçülmesinde, işgücü için işsizlik düzeyi, sabit sermaye için kapasite kullanım oranı ya da atıl kapasite oranı, doğal kaynaklar için ekilebilir arazinin kullanım oranı ve yer altı zenginliklerinde hammadde ihracatı temel alınabilir. Bir ülkenin gelişmişlik derecesi, potansiyel GSMH ve gerçekleşen GSMH arasındaki farkı bularak, ölçülebilmektedir. Bir ülkede belli bir dönemde var olan işgücü, sermaye ve doğal kaynakların cari teknik bilgi çerçevesinde tam ve etkin bir şekilde kullanılmasıyla elde edilebilir GSMH düzeyine potansiyel GSMH denir. Fark ne kadar büyükse azgelişmişlik o kadar büyüktür. Uygun bir hesaplamanın yapılabilmesi büyük bir sorundur.⁹

1.1.3. Toplumsal ve Bireysel Temel İhtiyaçların Karşılanmasına Göre Gelişmişliğin Ölçülmesi

Temel ihtiyaçların karşılama düzeyini gösteren rakamları azgelişmişliğin ölçülmesinde kullanılabilir. Kantite yanında kalite unsurunun da dikkate alınması gereği, ölçümü güçleştiren noktadır.¹⁰

Ekonomik açıdan kalkınmış olan birçok ülkede, sosyal sorunların çözülememesi üzerine ekonomik büyüme ve insani gelişme arasındaki ilişkinin önemi ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, ülkeler arası sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinin de ortaya konduğu İnsani Gelişme Endeksi (İGE), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılında “İnsani Gelişme Raporu (İGR)”

⁸ A.e., s. 6

⁹ A.e., s. 9

¹⁰ A.e., s. 10

ile yayınlanmaya başlamıştır. Bu raporda şu temel unsur ön plana çıkmaktadır: Uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi edinme ve tatminkar bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşmak. Bunların dışında, siyasi özgürlük, garanti edilmiş insan hakları ve öz saygınlık da diğer unsurlar arasındadır.¹¹

1.2. Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklılıkları ve Nedenleri

Bölgeler arasında gelişmenin farklılık göstermesi bölgenin coğrafi yapısı, üretim seviyesi, bölgeye yapılan yatırım alanları ve seviyesi, kaynakların etkin kullanılışı, politik ve güvenlik durumu, tarihsel kökeni gibi pek çok nedene dayanmaktadır.

18. yüzyılda sanayi devrimi, sermayenin dengesiz birikimine ve yine dengesiz dağılımına neden olmuş, yarattığı sermaye birikimi ve kalkınma biçimleri ile birlikte günümüzün bölgesel eşitsizlikleri oluşmuştur. Bu tür eşitsizlikler ve gelişme farkları yalnız ülkeler arasında değil bir ülkenin farklı bölgeleri arasında da görülebilir. Bölgesel eşitsizliklerin önemli bir diğer nedenini toplumsal örgütlenme ve kültürel sınırlar oluşturur. Farklı toplum ve devletlerin insanlar ve toplumlar arası ilişkilerin herhangi bir sınırlama olmaksızın ticari ve kültürel iletişime geçmelerine engel olur. Bu ise doğal kaynakların, emeğin, sermayenin ve bilginin serbest dolaşımını engeller. Bu engellerin olmaması durumunda olabilecek etkileşimi ve ticarete sınır koyarak, üretim yapılarının neden olduğu ve zenginliğin mekansal olarak belirli bölgelerde birikmesine yardımcı olurlar.¹²

Bu altbölümde bölgeler arası gelişme farklılıklarının sebeplerinin dört başlık altında toplanması uygun görülmüştür: dengesizliğin tarihi kökeni, tabii ve coğrafi dengesizlik, ekonomik farklılıklar, sosyal farklılıklar.

¹¹ "Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyleri ve Doğal Kaynak Potansiyelleri", **Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler**, 10.Bölüm, s.146-147

¹² TMMOB Şehir Planlıcıları Odası: "Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlikler Konulu Komisyon Çalışması 2004", (Çevrimiçi) http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=86&tipi=15&sube=0, 05 Nisan 2009

1.2.1. Dengesizliğin Tarihi Kökeni

Üstün devletlerin zenginliği, ekonomik gelişmenin bir sonucu olmaktan çok, güçsüz devletlerin sömürülmesine dayanmaktadır. O dönemde üstün olan zengin devletlerin, bu durumları askeri üstünlük, iyi bir sosyal örgüt ya da kültürel gelişme üzerine kurulmuştur.¹³

Batı Avrupa ülkelerinin sömürdükleri ülkeler üzerinde farklı etkileri olmuştur. Bir taraftan, geleneksel toplumlarda alt yapı kurulmaya, yatırım yapılmaya başlanarak olumlu etkisi olmuş, diğer taraftan, birkaç yüz yıl boyunca söz konusu ülkelerden sayısız doğal kaynaklar götürülmüştür. Sömürülen ülkeler sosyo-kültürel, yaşam tarzı ve din yapıları açılarından çok büyük farklılıklar gösterdikleri için sömürge derinliği ve etkisi de farklıdır.

Endüstri devrimi başladıktan sonra devrimin gerçekleştiği ülkelerde kısa dönemde eskisine oranla çok yüksek kalkınma hızlarına ulaşılmıştır. Farklı kalkınma hızları sonucu bazı devletlerin kalkınma sürecine giremediğinden dolayı çeşitli ülkelerde kişi başına milli gelir düzeyleri arasında çok büyük farkların ortaya çıktığı görülmektedir. Bölgesel dengesizlik, uluslararası dengesizlikle aynı evrede ortaya çıktığı için, sanayi devrimi, bölgesel dengesizliğin de başlangıç noktası olmaktadır.¹⁴

1.2.2. Tabii ve Coğrafi Dengesizlik

Yerleşme, iklim özellikleri, doğal kaynaklar gibi tabii ve coğrafi faktörler dünyada farklı dağıldığı için bölgeler, farklı gelişmişlik düzeylerine sahiptirler. Örneğin kıyı bölgeleri ya da kıyılarla nehir yoluyla bağlanan bölgeler ticaret için oldukça avantajlıdırlar.

¹³ Prof. Dr. Zeynel Dinler, **Bölgesel İktisat**, 3.bs., Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1986, s. 112

¹⁴ A.e., s. 112-113

Pek çok ekonomik olayın arkasında dünya kaynaklarının yersel dağılımının ve buna ek olarak faktör hareketlerinin rolünün olduğu bilinmektedir. Belli coğrafi özelliklere sahip bölgelerin daha fazla geliştiği izlenen bir durumdur.

Coğrafyada mekan organizasyonu anlayışının gelişmesi, bölge planlamada coğrafyanın kullanılmasını kaçınılmaz olarak gündeme getirmiştir. Yani coğrafya, bölgesel kalkınma ve bölge planlama son derece ilişkili ve iç-içe kavramlardır. Günlük yaşamda da birlikte uygulama alanı bulmaktadırlar. Bu nedenledir ki; belli bir bölgenin ekonomik kalkınması ele alınırken yörenin bölgesel coğrafi özellikleri ve bununla ilişki kurularak bölgesel planlamasının nasıl yapılması gerektiği dikkatle irdelenmektedir.¹⁵

1.2.3. Ekonomik Dengesizlik

Üretiminin kalitesi, kişi başına GSMH, vergi gelirleri, endüstriyel yapı, altyapı, kalifiye işgücü ekonomik farklılıkların önemli göstergeleridir. Bölgenin verimliliğini etkileyen faktörlerin bölgeler arasında dengesiz dağılımı bu bölgeler arasında dengesizliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bölgesel performans düşüklüğünün birkaç potansiyel kaynağı vardır, bunlar aşağıda verilmektedir.

1.2.3.1. Makroekonomik İstikrarsızlık

Bölgelerin büyüme hızlarını artırabilmek için gerekli ortamın oluşturulabilmesi açısından makro ekonomik istikrar gerekli ön şarttır. Makro ekonomik istikrarsızlık belirsizlik yaratarak, AR-GE, beşeri ve fiziki sermaye yatırımları ile ilgili uzun dönemli etkin kararların alınmasını engellemektedir. Makroekonomik istikrarsızlık

¹⁵ Kahraman Arslan, "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: IV, Sayı:7, 2005/1, s.277

bölgesel eşitsizlikleri artırdığı gibi, bölgeler arası gelişme dengesizlikleri de makro ekonomik istikrarsızlığa katkıda bulunacaktır.¹⁶

1.2.3.2. Verimliliği Belirleyen Faktörlerdeki Piyasa Başarısızlıkları

Verimliliğin ve istihdamın artırılabilmesi için bütün piyasaların (mal, işgücü ve sermaye) etkin çalışması gereklidir. Bu piyasalarda görülebilecek piyasa başarısızlıkları, yatırımlarda, yeni teknolojilerin yaratılmasında ve kullanılmasında aksaklıklara yol açabilir. Örneğin, işgücünün çalışma alanına uygunluğunu sağlama konusunda piyasa başarısızlığı olabilir. Bölgeler arasında verimlilik (her işçinin ürettiği üretim) ve istihdam (çalışan işgücü sayısı) açısından görülen farklılıklar, kişi başına GSYİH'daki farklılıkların da nedeni olacaktır.¹⁷

1.2.3.3. Ekonomik Faaliyetlerin Kümeleşmesini Etkileyen Başarısızlıklar

Ekonomik faaliyetlerin belli bir mekanda kümeleşmesi açısından, firma ve işgücünün yerleşim kararlarını etkileyen faktörler önem kazanmaktadır. Endüstrilerin nerede yerleşeceğini belirleyen, dolayısıyla ekonomik coğrafyayı şekillendiren önemli etkenler, ulaşım ekonomileri, talep ve arz kaynaklarına uzaklık, ölçek ekonomileri, dışsal ekonomiler ve üretim faktörlerinin fiyatları olarak özetlenebilir.

Teknolojik açıdan birbiriyle ileri ve geri bağlantıları olan işletmeler, ulaşım ekonomilerden yararlanmak için birbirine yakın yerlerde bulunmaktadır. İşletmelerin istihdam ettiği işgücü ve buna bağlı nüfus, endüstrilerin bulunduğu yerde pazar hacmini büyütür, tüketim malı üreten işletmeleri buraya çekip pazarı daha da büyütür. Pazarın büyümesi ile ölçek ekonomileri ve dışsal ekonomiler ortaya çıkar.¹⁸

¹⁶ Yrd. Doç. Dr. Nispet Uzay, **Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Giderilmesi Ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 49

¹⁷ A.e., s. 50

¹⁸ A.e., s. 51-52

1.2.4. Sosyal Dengesizlik

Sosyal farklılıklar, işsizlik, istihdam eğilimleri gibi gelir düzeyine bağlı olan göstergeler ve yaşam standartları farklılıklarıdır. Gelişmiş bölgelerde eğitim, sağlık ve alt yapı gibi sosyal hizmetler ve yaşam standartları az gelişmiş bölgelere göre daha yüksek seviyededir, dolayısıyla diğer bölgelerden gelişmiş bölgelere göç başlamaktadır ve sonuçta bölgeler arası farklılıklar oluşabilmektedir. Bölgeler arası farklılıklar ise, olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bunlardan bazıları, işsizlik oranının yüksek olması, gerekli sosyal hizmetlerin sınırlı olması, ırk ve cinsiyet bazında ayrımcılık, din ve mezhep sorunlarıdır.

1.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Temel İlkeleri

Birçok kaynakta bölgesel kalkınma ilkeleri sırasıyla birbirlerini tamamlayan ‘sosyal karlılık’, ‘kalkınma kutbu’ ve ‘halkın katılımı’ ilkeleri olarak belirlenmektedir.

1.3.1. Sosyal Karlılık İlkesi

Kısıtlı üretim kaynaklarının alternatif kullanım alanları arasında dağıtım kararı verilirken, özel menfaat ile toplumsal menfaatin birçok durumda uyum sağlamadığı bilinmektedir. Özel sektördeki girişimciler maksimum gelir amacıyla en karlı olabilecek alanlara yönelmektedir.

Dolayısıyla, özel sektör hem uzun dönemde verimli olabilen alt yapı yatırımlarına, hem de geri kalmış bölgelere yönelmemektedir. Bölgesel kalkınma politikasının ilk ilkesi, geri kalmış bölgelerde ekonomik canlılık sağlayacak, buna karşın sosyal karlılığı yüksek ama kısa dönemde karlılığı son derece az ve ancak uzun vadede ekonomik olabilen yatırımların devlet tarafından yapılmasıdır.¹⁹

¹⁹ Dinler, a.g.e., s. 119-200

Böyle bir bölgesel politikanın sosyal fayda ve maliyetleri genel hatlarıyla aşağıdaki tabloda verilmektedir.²⁰

Tablo 1.1: Bölgesel Politikaların Sosyal Fayda ve Maliyetleri

Sosyal faydalar	Sosyal maliyetler
-İktisadi faaliyetlerden kaynaklanan üretim artışı -Yüksek istihdam sağlayan bölgelere yönelik göçü azaltarak, bu bölgelere yapılan altyapı yatırımlarına yönelik kamu harcamalarında azalış -Göçlerin olumsuzluk etkilerinin önlenmesi -Sosyal adalet ve eşitliğin sağlanması	-Verimli kaynakların ekonominin başka alanlarına aktarılmamasından kaynaklanan üretim kaybı -Yeni tesis inşa maliyetleri -Yeni tesislerin yol açtığı çevresel maliyetler -Altyapı maliyetleri -Yönetim maliyetleri

Böylece devlet, geri kalmış bölgelere hem altyapı yatırımlarını, hem de bu bölgelere canlılık kazandıracak yatırımları sağlamalıdır. Devletin geri kalmış bölgelere bu ilke çerçevesinde müdahalesi olmalıdır. Aksi takdirde bölgesel kalkınma politikasından bahsetmek mümkün değildir.

Devlet, geri kalmış bölgelerin kalkınması için, yalnızca yatırımları özendirici önlemler almakla sınırlanamamalı kamusal kuruluşlar aracılığıyla dolaysız müdahalede de bulunmalıdır.²¹

1.3.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının ikinci ilkesi, ‘kalkınma kutbu’ ilkesi olarak tanımlanmaktadır. F.Perroux’a göre, ekonomik gelişme her yerde aynı anda görülmez, farklı bölgelerde farklı şiddetlerde, gelişme kutup ya da noktalarında baskın olarak görülür, çeşitli kanallardan değişen nihai etkilerle bütün ekonomiye yayılır. Kalkınmanın merkezi haline gelen bölge diğer bölgelere oranla daha hızlı

²⁰ Ildırar, a.g.e., s.17

²¹ Dinler, a.g.e., s. 200

kalkınır. Gelişme dinamizminin hareket noktası olan sürükleyici birim, çevresine teknik, ekonomik, coğrafi açılardan kutuplaşma etkisinde bulunur.²²

Kalkınma kutupları birkaç şekilde oluşturulabilir. Örneğin, seçilen bölgelerde yeni endüstri merkezleri oluşturularak istihdam sorunu çözülebilmektedir. Bunun gibi ekonomik faaliyetler, oluşturulan yeni endüstrilerde, çarpan etkisiyle diğer bölgeleri de canlandırdıkları için, ölçek ekonomileri haline gelerek büyük önem kazanmaktadır.²³

Yeni kutup yaratılırken, daha hızlı gelişme potansiyeli olan sektörlerin ele alınması gerekmektedir. Yatırımlar bir bölgeye yapılırken, finansmanın kaynağı önem taşımaktadır. Çünkü bazen, bir bölgedeki mevcut faaliyetler, daha az gelişmiş bölgeye transfer edilebilir. Bu durumda ekonomik faaliyetler sadece yer değiştirmektedir. Bazen de, geri kalmış bölgede yeni bir faaliyetin doğması sağlanır. Her iki durumda ekonomik faaliyeti başlatacak sürükleyici birimin, geri kalmış bölgede faaliyete geçmesinin sağlanması gerekmektedir.

1.3.3. Halkın Katılması İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının üçüncü ilkesi, bölgesel kalkınma faaliyetlerine 'halkın katılımı'dır. Bölgesel kalkınmayı sağlayacak olan kalkınma kutbunun başarılı bir şekilde yaratılması, ekonomik ve sosyal ortamın etkin beraberlikleriyle gerçekleştirilebilmektedir. Gerçek bir bölgesel kalkınma politikasında, insanların rolü en önde gelir. Halkın bölgesel kalkınma programlarına katılımı, bu programlara canlılık katmakta ve yerli denetimin kurulmasına araç olmaktadır, ahlaken bozulmuş politikacıların yaratabilecekleri zararları bir dereceye kadar hafifletebilmekte ve yönetim mekanizmasını daha duyarlı bir hale getirebilmektedir. Bir bölge halkı,

²² A.e.

²³ Ildırar, s. 18

bölgesel kalkınma politikasının hazırlanması ve uygulanmasına, farklı kuruluşlar aracılığıyla katılabilir.²⁴

Politikacılar halka, bölgenin sorunlarını çözeceklerine inandırmak için farklı yöntemlere başvurmaktadırlar. Halk, yetkililerin seçimine katılarak, adayların yaptıklarını ve söylediklerini kendileri objektif şekilde değerlendirerek ve seçimde söz sahibi olarak dolaylı yünden de bölgesel kalkınma politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılabilir.

Bölgesel kalkınma planlarının hazırlanma ve uygulama aşamasında halkın katılma ilkesi doğrultusunda aşağıdaki metotlar uygulanabilmektedir:²⁵

- 1) Bilgilendirme,
- 2) Ortak çalışma,
- 3) Danışma,
- 4) Delegasyon.

Bölge halkının, bölgesel kalkınma faaliyetlerine karar veya uygulama aşamasında fiilen ya da danışman olarak katılmaları gerektiği savunulmaktadır. Böylelikle halkın motivasyonu artacak, merkezi ve yerel yönetimlerin ekonomik ve politik kararları halkın daha büyük bir kesimi tarafından genel kabul görecektir.

Bölgesel kalkınmada çok önemli bir faktör de, akademik çevreler ve özellikle üniversiteler ile işbirliği yapılmasıdır. Akademisyenlerin, bölgesel kalkınmanın teorik ve bilimsel altyapısını hazırlayarak, bölgesel kalkınmanın politik yönünü azaltmaları gerekmektedir.²⁶

²⁴ Dinler, a.g.e., s. 202

²⁵ İldırar, a.g.e., s. 18

²⁶ A.e., s. 19

1.4. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları

Teknolojinin, sermayenin ve yatırımların yoğunlaştığı kutup alanlar ile bunlara gittikçe bağımlı hale gelen çevre alanlar arasındaki farklılıklar zamanla artmakta ve sonuçta nüfus merkezde yoğunlaşırken çevrede azalmaktadır. Gelişmiş bölgeler arasındaki dengesiz dağılım, ekonomik büyüme belli bir düzeye ulaştıktan sonra kalkınma açısından engel oluşturmaya başlamaktadır. Dengesiz büyüme sonucunda iç pazarın genişleyememesinin yarattığı talep yetersizliği ve bunun sonucunda üretimin artmaması, sermaye birikiminin yavaşlaması, optimal ölçekli ve rekabet gücü olan işletmelerin kurulmaması durumu söz konusudur.²⁷

Çoğu zaman bölgeler arası dengesiz büyümenin sebebi ekonomik olarak yatırımların kar maksimizasyonu edebilecekleri bölgelerde toplanmasıdır. Yukarıda belirtilen dengesiz büyüme sonuçlarından anlaşılan bölgeler arası farklılıklar, kalkınmakta olan bir ülke için çok büyük bir sorun yaratmaktadır.

Bu olumsuz gelişmeleri engelleyebilmek için bölgesel kalkınma politikasının belli amaçları vardır. Bölgesel kalkınma politikasının amaçları farklı şekillerde ifade edilmiştir. Bunlar, üç başlık altında toplanabilir: büyüme amacı, istikrar amacı ve dengeleme/eşitleme amacıdır.

1.4.1. Büyüme Amacı

Genel ekonominin daha hızlı büyüebilmesi için bölgelerde büyüme için gerekli ön koşulların yaratılmasını ifade etmektedir. Bunun için özel ve kamusal yatırımların etkin koordinasyonu yoluyla, üretim faktörlerinin optimal dağılımı amaçlanmaktadır.²⁸

²⁷ A.e., s. 19

²⁸ A.e., s. 20

1.4.2. İstikrar Amacı

Ekonomide istihdam ve gelirin mümkün olduğu kadar istikrarlı gelişmesini sağlayabilmek için bölgesel kuruluş yeri ve üretim yapısının, konjoktürel ve yapısal dalgalanmalara bağlı olarak düşmesinin önlenmesi esas alınmaktadır. Bölgesel istikrar politikasında, bölgesel ve sektörel yapı politikasının koordinasyonu ile bölgelerin ekonomik yapılarının kendi içinde dengeli olması hedeflenmektedir.²⁹

1.4.3. Dengeleme/Eşitleme Amacı

Ekonomik kaynakların bölgeler arasında dengeli ve göreceli olarak eşit dağılım ve donatımının sağlanmasına yöneliktir. Bu şekilde bölgeler arasındaki gelir ve refah dengesizliği azalarak, bölgede sağlıklı çalışma ve yaşama için ön koşullar oluşturulmaktadır. Bu amaçta, bölgelerin olabildiğince eşit altyapı donatım düzeylerine ulaştırılması esas alınmaktadır.³⁰

Gelişme sürecine girmiş bölgeler, öteki bölgeler üzerinde gelişmeyi durdurucu etkilerde bulunmaktadır ki, bunun ilki az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru yönelen göç hareketidir. Bu sorun, bir ülkenin tüm yüzeyine o ülkenin nüfusunu eşit şekilde dağıtarak ya da bölgeler arasındaki nüfus hareketlerini ortadan kaldırarak çözülmemelidir. Nüfusun ülkede rasyonel dağılımı, daha çok nüfusunu sürekli olarak kaybeden geri kalmış ve giderek gerileyen bölgelerde, merkezleri seçerek, yatırım çabalarını buralarda yoğunlaştırmak ve böylece gelişmekte olan bölgelere doğru olan göçü durdurmaaktır.³¹

Bölgesel kalkınma politikasının bu amacı bir ülkenin gelişmiş bölgelerinin ekonomik faaliyetlerin geri kalmış bölgelere aktarma değil, az gelişmiş bölgelerin ekonomik kalkınma düzeylerinin yükseltilmesi anlamına gelmektedir.

²⁹ A.e.

³⁰ A.e.

³¹ Dinler, a.g.e., s. 204

1.5. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Araçları

Dünyadaki her ülke farklı oranlarda bölgeler arası gelişme farklılıklarını yaşamıştır. Ancak farklı ülkelerin bölgelerinin gelişme oranları da farklıdır. Onun için her ülke kendi şartlarına göre kendi bölgesel kalkınma politikasını uygulamakta ve farklı araçlar kullanmaktadır. Kullanılan araçlar arasındaki farklılıklar dikkate alınarak, bölgesel kalkınma politikasının araçları genel olarak açıklanacaktır.

1.5.1. Bölge Planlama

Bölgesel planlama tanımı, bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki yönden koordine edilmesi, bir mekanın en rasyonel şekilde düzenlenmesi ve bu düzenin gerektiği şekilde donatılması olarak belirlenmektedir.

Bunun içinde devletin elde ettiği sulama ve enerji kaynakları, ulaşım, krediler, konut yatırımları, organize sanayi teşvikleri gibi tüm araçlardan yararlanma olanaklarını en iyi şekilde kullanmayı göz etmektedir. Planlama bir mekanın koordinasyonu dışında, aynı zamanda ileride karşılaşılabilecek sorunların çözümlerini bulmak için bilimsel bir araştırma tekniği ile elde edilen sonuçların değerlendirilmesi ve uygulama olanaklarının önerilmesidir.

Bölge planlamada değişik yöntemler vardır. Bunlardan birincisi, ‘gözleme dayanan yöntemler’dir. Veri ve bulguların istatistikî tasnifi ile uygulanması olanaklı hale gelir. İkincisi ‘matematiksel yöntemler’ olup polarize bölgelerin hareketlilik sınırını açıklayan ve çekim kanununa dayanan yöntemlerdir. Bu yöntem genellikle bölgeye ilişkin değişik göstergelerin bir arada değerlendirildiği matris cebirini kullanır.³²

Bölge planlamanın başarısında ulusal planlama ön koşuldur. Zira bölge planları arasında eşgüdüm ve dengeyi sağlar. Öte yandan bölge planlamada alt bölge planlamasının yapılması da aynı derecede önemlidir.³³

³² Kahraman, a.g.m., s. 278-279

³³ A.e., s. 279

Merkezi idare ve yerel yönetimler, ancak temel ilkeler çerçevesinde bir bölge planı disiplini içinde toplandığı zaman, bölgesel problemler alanlarına hem makro düzeyde gerekli politikalar uygulanmış, hem de bölgesel-yerel ölçekte katılım olanağı sağlanmış olacaktır. Bunun için merkezi hükümetlerin, yerel yönetimlerle olan ilişkilerinde katı merkezîyetçi bir tutum içinde olması doğru olmayacaktır.³⁴

Bölge planlaması öncelikle kalkınmanın bölgesel, mekansal ve dolayısıyla coğrafi boyutlarının da planlara dahil edilmesi gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Bölge planlamasının dayandığı bir başka neden, ekonomik, toplumsal ve fiziksel planlama çalışmaları arasında eşgüdüm sağlamaya elverişli düzeyde bir planlama türü olmasıdır. Kalkınmaya ilişkin ulusal politikaların yerel ihtiyaçlara cevap verecek biçimde yerel eylemlere dönüştürülmesi, gelenek ve göreneklerin hesaba katılması için bölgesel planlama çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu açıdan bölgesel planlama, soyut ve genel düzeyde olan ulusal plan ve politikalar ile somut ve yerel düzeyde yer alması gereken yerel planlama eylemleri arasında bir bağ işlevi de görmektedir. Kurulacak böyle bir bağ, yerel bilgilerin ulusal planlara aktarılmasını kolaylaştıracağı gibi, ulusal kalkınma hedeflerinin yerel planlara yansıtılmasına da olanak sağlayacaktır.³⁵

Bölgesel planlar, sadece yatırımlarla ilgilenmemekte, aynı anda yatırımların kuruluş yerini ve ekonomik kaynakları da hesaba katmaktadır.

Bölge planları, hazırlandıkları amaçlar göz önünde bulundurularak genel olarak dört gruba ayrılmaktadır:³⁶

1) Geri Kalmış Bölgeler İçin Hazırlanan Planlar

Bu planlar, geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasını amaçlamaktadır. ABD'de Tenesse Vadisi, İtalya'daki Mezzogiorno'nun kalkındırılması bu tür planlara örnek olarak verilmektedir. Ayrıca benzer amaçlarla, Hindistan, Pakistan, Venezuela, Yunanistan, Türkiye gibi ülkelerde bu çeşit bölge planlamalarının yapıldığı görülmektedir.

³⁴ A.e., s. 281

³⁵ A.e., s. 280

³⁶ Ildırar, a.g.e., s. 23-24

2) Anakent Planları (Metropolitan Bölge Planı)

Metropolitan bölge planı, çok hızlı gelişen bazı büyük kentlerin ve anakent bölgelerinin büyüme sorunlarının çözümüne, yerleşimin düzenli bir biçimde gerçekleşmesine yönelmiş bir plan türüdür. New-York, İstanbul, Tokyo, Moskova, Londra, Toronto gibi metropolitenler için hazırlanan planlar bu tür planlardır.

3) Kaynakları Zengin Bölgeler İçin Hazırlanan Planlar

Zengin kaynakları bulunmakla birlikte, bu kaynakları işletilmemiş bölgelerin kalkındırılması için de bölge planları hazırlanmaktadır. Büyük nehirlerin sağladığı enerji ve sulama olanaklarından yararlanarak nehir havzasının gelişmesini sağlamaya ya da onu çevreleyen az gelişmiş bir bölgeyi kalkındırmaya yönelik bir plan bu grupta yer almaktadır.

4) Özel Bölgeler İçin Hazırlanan Planlar

Bu planlar, özel nedenlerle geri kalmış ya da geliştirilmesinde değişik nedenlerle sakıncalı görülmüş bölgelerin kalkınmasını sağlamak üzere hazırlanan planlardır.

Bölgesel planlamanın avantajlarından birisi, hazırlanmış bölgesel planlar içinde bir araya getirilip, bölgelerindeki fiziksel çevrenin biçimlenmesine ve nüfusun dağılışına etkide bulunabilecek çeşitli araçların etkin ve eşgüdümlü biçimde kullanılabilmesidir.

Bir diğer avantajı, oluşturulacak planlama birim ve organlarının mümkün olan en az sayıda hiyerarşik kademelenmeye sahip olması suretiyle katılımcılığın özendirilmesi, tasarım ve uygulama aşamalarında ortaya çıkabilecek çelişkileri en alt düzeye indirgeyebilecek çözümler önerebilmesidir.

1.5.2. Mali ve Vergisel Teşvik Tedbirleri

Bölgesel kalkınma politikasının araçlarından birisi, özel sektörün az gelişmiş bölgelere yatırım yapmaları için devletin aldığı mali ve vergisel önlemlerdir. Özel teşebbüslerin yaptığı yatırım maliyetini düşürmek amacıyla kullanılan bu önlemler, sadece geri kalmış bölgelerin canlandırılması için değil, aynı zamanda birçok geri kalmış ülkede ekonomik gelişmeyi sağlamak amacıyla sanayi sektörünün geliştirilmesi için de düzenlenmektedir.

Ekonomik literatürde ‘teşvik’ ya da ‘devlet yardımları’ kamu tarafından desteklenmesi öngörülen faaliyetlerin kısmen ya da tamamen kamu kaynaklarından finanse edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.³⁷

Merkezi hükümetlerin kullanabildikleri teşvik enstrümanları genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

1) Hibe Yardımlar ve Nakit Teşvikler

Bu tür yardımlarda ve teşviklerde yatırımın finansmanının kısmen ya da tamamen devlet tarafından karşılanmaktadır. Hibe yardımlar, AR-GE, çevre, eğitim, sağlık yatırımları ile diğer sosyal hedefleri sağlayan yatırımlar için merkezi idare ilgili birimleri tarafından kullandırılmaktadır.³⁸

Bölgede ileri üretim tekniklerinin geliştirilebilmesi ve kullanılabilmesi için üst düzey kalifiye işgücü gereklidir. Eğitim programları, küçük girişimcinin yaratılması ve yaşaması, istihdamın teşvik edilmesi, verimlilik ve yenilik düzeyinin artırılması, yabancı yatırımların çekilmesi ve işten çıkarmaların önlenmesi amaçlanmaktadır.³⁹

2) Vergisel Teşvikler

³⁷ A.e., s. 37

³⁸ A.e., s. 38-39

³⁹ Uzay, a.g.e., s. 56-57

Vergisel teşvikler, yatırımların artırılması, işsizliğin düşürülmesi ve bazı sektörlerin ya da ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi amaçlarına yönelik olarak kullanılmaktadır. Vergisel teşvikler dört genel başlık altında toplanabilir:⁴⁰

- Yatırım indirimi,
- Gümrük muafiyeti,
- KDV desteği,
- Vergi, resim, ve harç istisnası.

3) Yerel Yönetimler Tarafından Verilen Destekler

Merkezi idare tarafından gerçekleştirilen uygulamalar içinde yerel yönetimlere verilen yetki ile yatırım projelerinin daha gerçekçi değerlendirilmeleri sağlanabilmektedir.

Yerel yönetimler tarafından verilen destekler şu şekilde sıralandırılabilir:⁴¹

- Arsa tahsisi,
- Yatırım ve ihracat potansiyeli olan yatırımlar ile faaliyetleri devam eden yerel emlak vergisi, bina harcı ve diğer gayrimenkul ve menkule yönelik bazı vergilerden istisna edilmesi,
- İstihdam ve bölgede yaratılan katma değer ile ilişkili olarak, bazı işletmeler altyapı katılım payları vb. giderlerde indirim yapılması,
- Bazı altyapı yatırımları ile çevre korumaya yönelik yatırımlarla ilgili yatırımcılara genel sistemden ya da yurtdışından kaynak sağlanması.

4) Diğer Teşvik ve Düzenlemeler:⁴²

- Kamu ihalelerinde öncelik,
- Özel ihraç fonu,

⁴⁰ Ildırar, a.g.e., s. 39

⁴¹ A.e., s. 39-40

⁴² A.e., s. 39

- Hızlandırılmış amortisman,
- Döviz tahsislerinde öncelik,
- Katlı kambiyo kuru.

1.5.3. Devlet Yatırımları

Kamu harcamaları, bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları için kullanılan önemli araçlardan bir tanesidir. Geri kalmış bir bölgeye, alınan kamu gelirinden daha fazla kamusal harcama yapılarak, o bölgeye ilave satın alma gücü sağlanmış olunacaktır. Bu sayede, bir taraftan bölgede sağlanan ilave satın alma gücünden dolayı bir canlanma başlatılabilir ve diğer taraftan da yapılan kamu yatırımlarıyla bölgenin üretim kapasitesi artırılabilir ya da eksik olan altyapı tamamlanarak, bölge işletmeler için daha cazip hale getirilebilmektedir.

Sanayileşme, enformasyon, ileri teknoloji, araştırma-geliştirme için yapılacak devlet yatırımları bölgesel gelişmenin vazgeçilmez ihtiyaçlarıdır. Genel olarak yatırımların ekonomiye iki tür etkisi olduğu kabul edilebilir bunlar gelir artırıcı ve kapasite artırıcı etkilerdir. İktisadi kalkınmanın önemli araçlarından biri olan altyapı yatırımlarına ek olarak, prodüktivite artırma, ekonominin yapısal değişimini sağlama ve düşük istihdamdaki ekonominin harekete geçirilmesi gibi etkileri de bulunmaktadır⁴³

Geride kalmış bölgeler için yapılan devlet yatırımlarını, üretken yatırımlar ve altyapı yatırımları olmak üzere ikiye ayırabiliriz.⁴⁴

1) Üretken kamu yatırımları

Az gelişmiş bölgelerde, sanayileşmenin başlatılması için önce, devletin o bölgede yatırım yapması gerekmektedir. Her ülke farklı yoğunluklarda ekonomiye farklı amaçla müdahale etmekte, bazı sanayileri de kendi kontrolü altına almaktadır. Geride kalmış bir bölgenin canlandırılması için, o bölgeye devletin kendisinin üretici

⁴³ Yusuf Bayraktutan, "Kalkınma ve Altyapı", **AÜ İİBF Dergisi**, C:IX, Sayı:3, 1992, s. 183

⁴⁴ Dinler, a.g.e., s. 218

olarak gitmesi, günümüzün gelişmiş liberal ülkelerinde de görülmektedir. Bu ülkelerde devlet, bölgede faaliyete geçirdiği işletmeyi, kar edebilecek düzeye gelince özel sektöre devretmektedir. Üretken kamu yatırımlarının az gelişmiş bölgelere kayması için, kuşkusuz ekonomik verimlilikten belirli düzeyde fedakarlık gerekmektedir. Bu fedakarlık, bu yatırımların sosyal yönünü oluşturmaktadır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, sağlıklı bir bölgesel gelişme politikasında, yatırımların ekonomik yönü ile sosyal yönünün iyi dengelenmesi gerekmektedir.⁴⁵

Bir bölgede yapılacak yatırımları teşvik edebilmek için, öncelikle bölgesel düzeyde yatırımları etkileyen faktörlerin, yani ‘yatırım ikliminin’ ortaya konması ve iyileştirilmesi gerekmektedir. Yatırım ikliminin iyileştirilmesi, dolaysız yabancı sermaye yatırımları açısından da önemlidir. Geri kalmış bölgelerde, yabancı sermaye yatırımlarından da önemli olanı, o bölgeye yönelik KOBİ’lerin teşvik edilmesi ve geliştirilmesidir. Yapılan çalışmalar, gelişmiş bölgelere göre geri kalmış bölgelerde KOBİ’lerin daha kısa zamanda büyüdüğünü göstermiştir. KOBİ’leri desteklemek ve teşvik etmek için yatırım yardımları, endüstriyel işbirliği ve iletişim, tavsiye merkezlerinin kurulması gibi çeşitli hizmetlere finansman sağlanabilir.⁴⁶

2) Altyapı Yatırımları

Altyapı yatırımlarının yapılması, devletin en önemli görevlerinden biri olup, ulaşım, haberleşme, elektrik, su, eğitim, sağlık vs. gibi yatırımlardan oluşmaktadır.

Geniş anlamda alındığında bir ekonomik alanda üretimin koşullarının yaratılmasını ya da geliştirilmesini sağlayan, ekonomik, kurumsal ve sosyal düzenin tümünü ilgilendiren her çeşit yatırımı kapsamaktadır. Altyapı yatırımları ancak uzun dönemde verimli olabildiği için, özel sektör için cazip değildir. Onun için yalnızca geri kalmış yörelerde değil, gelişmiş yörelerde bile altyapı yatırımlarının hiçbir kar amacı olmadan, tamamen sosyal amaçlarla devlet tarafından yapılması gerekmektedir. Gerekli altyapı sağlanmış olmayan bir bölgeye özel teşebbüsler üretken yatırımları da yapmak istemezler. Böylece hem yerli halk için gerekli yaşam

⁴⁵ A.e.

⁴⁶ Uzay, a.g.e., s. 61-62

şartlarını sağlayan hem de uzun dönemde verimlilik getirecek olan altyapı yatırımları bütün ülke ekonomisi için yararlıdır.⁴⁷ Ekonomik performansın iyileşmesinde, özellikle ulaşım altyapısındaki iyileşmeler önemli bir rol oynamaktadır. Ulaşım sistemindeki iyileşmeler ticaretin ve bölgelerarasındaki üretim faktörlerinin ulaşım maliyetlerini azaltmakta ve uluslararası pazarların birleşmesine yardımcı olmaktadır.⁴⁸

Altyapı yatırımlarının bölgesel kalkınmadaki rolü ve önemi ile ilgili analizlerin genel olarak iki teori çerçevesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Birinci yaklaşım neo-klasik teoriye göre, bölgeler girdi kullanımındaki verimliliğin artırılması ile kalkınabilmektedirler. Altyapı bölgesel büyüme üzerinde iki pozitif etkiye sahiptir. Birincisi, altyapının ulaşılabilirliği beşeri ve fiziki sermayenin verimliliğini artırmaktadır, dolayısıyla üretim maliyetlerini düşürmekte ve bölgesel ürüne olan talebi artırmaktadır. İkincisi, altyapı üretim sürecinde bir faktör girdisi olarak ele alınmaktadır. Daha yüksek altyapı düzeyi, bölgesel ürünü artırabilmektedir. İkinci yaklaşım Kümülatif Nedensellik Teorileri'ne göre altyapı yatırımları bölgesel kalkınmayı, firmaların yerleşim kararları, özel sermaye oranlarının büyüme oranları ve yığılma ekonomileri üzerine pozitif etkileri ile gerçekleştirmektedir.⁴⁹

1.5.4. Yönetimsel Yapının Adaptasyonu

Yönetimsel yapının adaptasyonu, bölgesel kalkınma politikası uygulanmasında önemli unsurlardan birisidir.

Bölgesel kalkınma politikasının uygulanabilmesi için, önce bölgeler hakkındaki bilgileri toplayıp bölgeleri belirli ölçütlere göre gruplaştırmak (homojen bölge) ve politikanın uygulanacağı bölgeyi saptamak (plan bölge) gerekir.⁵⁰

⁴⁷ Dinler, a.g.e., s. 219

⁴⁸ Uzay, a.g.e., s. 59

⁴⁹ İldırar, a.g.e., s. 28-29

⁵⁰ Dinler, a.g.e., s. 226

Bölgesel kalkınma politikasında ilk önce yapılması gereken adım, politikanın uygulanacağı bölgenin, yani plan bölgenin saptanmasında yönetsel yapının adaptasyonunun sağlanmasıdır.

Merkezi yönetimli ülkelerde bütün kararları merkezi yönetim aldığı için alt düzey yönetim kademeleri ancak bu kararlara göre hareket edebilirler ve hükümet, gittikçe halktan uzaklaşabilir. Özellikle Rusya gibi yüzölçümü geniş olan, bölgesel dengesizliği azaltmak için yöresel koşullara göre hareket edilmesi gereken ülkelerin merkezdeki yöneticileri bütün bölgelerin özel koşullarını değerlendirmekte ve bilmekte zorluk çekebilmektedirler. Bunun için az gelişmiş bölgelerde ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandırmak için mevcut idari yapının merkezi yönetim sisteminden yerel yönetim sistemine doğru yeniden yapılandırılıp merkezi yönetimden yerel yönetime yetki devri yapılması gerekmektedir.

Bu yetki devri üç şekilde yapılabilir: ‘yetki terki’, ‘yetki genişliği’ ve ‘yerinden yönetim’. Yetki terki (devolution), sadece yerel yönetimlere yetki devrini ifade etmektedir. Buna karşılık yetki genişliği (deconcentration) ve yerinden yönetim (adem-i merkeziyet = decentralisation) ile merkezi hükümetin, bölgesel ve yerel yönetime sorumluluklarının bir kısmını vermelerini ifade etmektedir. Yerinden yönetimin, yetki genişliğinden farkı, merkezin yetkilerinin bir kısmının devredilmesinin dışında tüzel kişilere de verilmesidir.⁵¹

İdari yapıda görev alacak personelin yeteri kadar konusunun uzmanı ve yeterli sayıda olması, az gelişmiş bölgenin sosyo-ekonomik alanda kalkındırılması için son derece önemlidir. Farklı yönetim kademeleri arasında rasyonel bir görev dağılımı yapılabilir. Halkın da programa katılması çok büyük önem taşımaktadır. Onun için gerekli önlemler alınabilir.

Az gelişmiş bölgelerin gelir kaynakları oldukça sınırlı olduğu için bazı faaliyetleri merkezin mali yönden desteklemesi gerekmektedir. Paraların gereği gibi toplanması, korunması ve harcanması için maliye ve muhasebe yöntemlerinin

⁵¹ Dinler, a.g.e., s. 230-231

saptanması ve işlemlerin denetlenmesi; ulusal kalkınma ve vergileme önlemlerine uymak için yerel yönetim birimlerine vergi koymak ve diğer yollardan gelir sağlama yetkilerinin verilmesi gibi bazı mali olanakların sağlanmasını gereken önlemler olarak belirtebiliriz.⁵²

1.5.5. Diğer Araçlar

Bölgesel kalkınma araçları, ülkeden ülkeye her birinin potansiyel yapılarındaki farklılıklardan dolayı çeşitlilik göstermektedir. Böylece ülkelerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik, politik, coğrafi, iklim koşullarını ve bölgenin potansiyellerini dikkate alarak bölgeler arası gelişme farklılıklarını farklı seçeneklerle çözmek mümkündür.

Bu şekilde farklılık gösteren bölgesel kalkınma araçlarından Tek Köy-Tek Ürün (Bir Yöre Bir Ürün) ve Girişimciler İçin Tek Durak Ofisi (TDO) gibi uygulamalar kullanılmaktadır. İlk kez 1979 yılında Japonya'da kırsal kalkınmaya yönelik olarak başlatılan Tek Köy-Tek Ürün modeli ile bölgenin uzmanlaştığı bir konuda ürün yetiştirilmesi, ürün çeşitliliği ve kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır. TDO uygulaması, girişimcilerin kendi iş yerlerini kurmak için gerekli tüm idari işlemleri tek elden yürütebilecekleri ve bu konuda doldurulması gereken formlardan, finansal yardım seçeneklerine kadar geniş bir kapsamda danışma hizmetinden yararlanabilecekleri birimlerdir.⁵³

Bölgesel kalkınma yaklaşımlarında bölgeye özel unsurlar önemli olduğu gibi, bölge dışı birçok unsur da önem taşımaktadır. Bu amaçla az gelişmiş bölgenin gelirinin ve istihdamının artırılması için yukarıda değinilen araçlar dışında bazı diğer araçların geliştirildiği görülmektedir.⁵⁴ Bunlar şu şekilde sıralandırılabilir:

1) Bölge İçi Sektörel Sanayi Ağı

⁵² A.e., s. 233

⁵³ Devlet Planlama Teşkilatı, **Ön Ulusal Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Stratejileri**, Ankara, DPT Yayınları, 2003, s. 257

⁵⁴ Ildırar, a.g.e., s. 43-44

Belirli bir bölgede ve belirli bir alanda uzmanlaşmış sanayi kümelerinin, özellikle rekabet güçlerini artırmak amacıyla ileri teknolojileri kullanarak, bölge içi, ulusal ve uluslararası bazda ilişki içinde oldukları firmalar ve organizasyonlar ile iletişim halinde bulunmalarını sağlayan yapıdır.⁵⁵

2) Teknoparklar-Bilim Parkları

Uluslararası Bilim Parkları Birliği (IASP) tanımına göre, buldukları kentlerin ya da bölgelerin rekabet edebilirliklerini artıran üniversite veya araştırma merkezi ile ilişkili, bilgiye ve ileri teknolojiye dayalı sanayi firmalarının kurulup, gelişmesini teşvik etmek amacıyla tasarlanmış içinde yer alan kiracı firmaları, teknoloji transferi ve iş idaresi konularında destekleyecek bir yönetim fonksiyonuna sahip, teşvik ve mülkiyete dayalı bir işletmedir.⁵⁶

3) Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)

12.04.2000 tarihli No: 4562 OSB Kanununun 3. Maddesine göre, ‘organize sanayi bölgeleri, sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, kentleşmeyi yönlendirmek, çevre sorunlarını önlemek, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, imalat sanayi türlerinin belirli bir plan dahilinde yerleştirilmeleri ve geliştirilmeleri amacıyla, sınırları tasdikli arazi parçalarının gerekli alt yapı hizmetleriyle ve ihtiyaca göre tayin edilecek sosyal tesisler ve teknoparklar ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dahilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu Kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgeleridir’ şeklinde tanımlanmaktadır.⁵⁷

Bir sanayi alanının kentten ayrılması ile kentin tarihi ve kültürel özelliklerinin korunması, her bir fabrika başına düşen ayrı altyapı tesislerinin inşaat masraflarının azalması, küçük ve orta ölçekli girişimcilere bir teşvik olması Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulmasının avantajlarından bazılarıdır.

⁵⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s. 258

⁵⁶ Ildırar, a.g.e., s. 44

⁵⁷ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, "Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu", (Çevrimiçi) www.bosb.org.tr/mevzuatdos.asp?id=36, 20 Nisan 2009

4) Küçük Sanayi Siteleri

Kent içinde yerleşmiş ve elverişsiz çalışma koşulları altında çalışan küçük sanayicileri düzenli bir işyerine kavuşturmak, çalışma şartlarını iyileştirmek, ihtiyaçlarının daha kolay ve ekonomik şekilde karşılanabilmesini ve işyerlerine yeni teknolojilerinin dahil edilmesini sağlamak, benzer alanlarda çalışan küçük işletmeleri aynı yerde toplamak amaçlı siteleridir⁵⁸

1.6. Bölgesel Kalkınma Teorileri

Bölgesel ekonomiye olan ilginin 1930'larda yoğunlaşmasına karşın bölgesel kalkınmaya yönelik çalışmalar 2. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkmıştır. Bu tarihten itibaren ve halen bu konu çeşitli açılardan incelenmektedir. Bölgesel kalkınma ile ilgili literatürde birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen, teorilerin sınıflandırılması ile ilgili bir birlik söz konusu olmamıştır.

1.6.1. Dengeli Kalkınma

İlk kez Friedrich List tarafından ortaya atılan dengeli kalkınma modeli, Rosenstein-Rodan, Nurkse, T. Scitovsky, G. Myrdal, A. Levis, O. Eckstein ve H. Chenery tarafından geliştirilmiştir. Az gelişmiş ekonomilerde piyasa mekanizmasının kaynak dağılımını yeterince sağlayamadığı düşüncesi, dengeli kalkınma modelinin hareket noktası olmaktadır. Bu ekonomilerde oluşan piyasa fiyatları, üretim faktörlerinin nispi yetersizlikleri ve bunun sonucu olarak da sosyal maliyetleri yansıtamamaktadır. Piyasa koşulları altında erişilen maksimizasyonlarda, özel yarar ile sosyal yarar arasında farklılıklar oluşmaktadır. Bu farklılığın ortadan kaldırılması için, piyasayı düzenleyici bir yatırım planlaması gerekmektedir. İşte dengeli kalkınma modeli, bu yatırım planlamasının esaslarını belirtmeye çalışmaktadır.⁵⁹

⁵⁸ İldırar, a.g.e., s. 44

⁵⁹ Dinler, a.g.e., s. 299-300

Dengeli büyüme, iktisadi kalkınmayı hızlandırmak için planlı kalkınmayla özdeşleşmektedir.⁶⁰

Kalkınma sürecinde planlamanın yapılması; geri kalmış ekonomilerde piyasa fiyatlarının, ekonomideki nispi kıtlıkları ve dolayısıyla sosyal maliyetleri aksettirmemesinden ve aynı zamanda yapılan yeni yatırımların, piyasanın sınırlılığı dolayısıyla piyasanın fiyat yapısını değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Dengeli kalkınma teorisyenlerine göre planlama, piyasa aksaklıklarının yarattığı yukarıdaki olumsuzluklardan kurtulmanın yoludur. Plan yapılarak yatay ve dikey bağlantıları oluşturulmadan kurulan bir endüstri, pazarın darlığı ve gelir seviyesinin düşüklüğünden dolayı ürettiği malları satamayacaktır. O halde, birbirlerinin müşterisi olacak şekilde tamamlayıcı sanayi ünitelerinin eş-zamanlı olarak kurulması gerekmektedir. Sanayi ünitelerinin eş-zamanlı olarak kurulmasının nedeni ise karşılıklı bağımlılık ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu bağımlılık üretimde olduğu kadar tüketimde de mevcuttur. Her üretim birimi çıktısına pazar bulmak zorundadır. O halde, kesimlerin dengeli büyümesi ve birbirlerini tamamlamaları gereklidir. Söz konusu tamamlayıcılık sadece sanayinin alt sektörleri arasında değil, tarım ile sanayi arasında da kurulmalıdır. Dolayısıyla dengeli kalkınma sadece sanayi ile sınırlanmamalı, tarım ve aynı zamanda ülkenin değişik bölgeleri arasında da oluşturulmalıdır.⁶¹

Bu kalkınma modelini savunan ekonomistler arasında bazı benzer noktalar ve aynı zamanda önemli farklılıklar bulunmaktadır.

1.6.1.1. P.N.Rosenstein – Rodan modeli

Paul N.Rosenstein-Rodan çalışmasını İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmekte olan Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde yapmıştır. Söz konusu ülkelerde milli gelir düzeyi düşük olduğundan talep yönünden darlık söz konusu olarak kalkınmalarına engel olmaktadır. Bölgenin kalkınmasının iki yolu olduğunu öne

⁶⁰ Barbara Ingham, **Economics and Development**, London, McGraw-Hill, 1995, p.167

⁶¹ Cengiz Yavilioğlu, "Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri (Eleştirel Bir Yaklaşım)", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C: III, Sayı: 2, 2002, s.55-56

sürmektedir. Birincisi, emek fazlası olan geride kalmış bölgeden, sermaye fazlası olan gelişmiş bölgeye emek taşınmasıdır. İkincisi yol, Rodan'ın sanayileşme olarak adlandırdığı, sermayenin emek fazlası olan bölgeye gelmesidir.⁶²

Tek sanayide işgücü fazlasını çalıştırma girişiminde bulunan ekonomiler, yerli piyasaların küçük sayısı ile engellenecektir. Birkaç tüketim ürünü sanayisi aynı anda açılırsa, bir fabrikanın çalışanlarının maaşı diğer bir fabrikanın ürünlerinin talebini oluşturabilir.⁶³

Rodan, yatırımların çeşitli endüstri kolları arasında dağıtılmasının önemini vurgulamak için, tarım sektöründen 20000 işçinin alınarak ayakkabı fabrikasında istihdam edilmeye çalışıldığı varsayımından hareketle, talep yönünden ortaya çıkacak durumu şöyle anlatmaktadır: Tarımdan alınan işçiler, daha önceki oldukça düşük gelirlerinden esas itibarıyla önemli derecede yüksek ücret alacaklardır. Eğer söz konusu işçiler tüm ücretlerini ayakkabı alımı için harcarsa, daha önce var olan piyasayı bozmadan meydana gelen bir gelişmeyi yansıtan, kendi girişimlerinin üretimi için piyasa ortaya çıkacaktır. Tüm sorun, işçilerin bütün ücretlerini ayakkabı için harcamayacak olmalarıdır. Bunun yerine, eğer bir milyon işçi tarım sektöründen alınıp tek bir endüstri dalı yerine, işçilerin talep edecekleri bir seri mal üreten endüstriler grubuna yerleştirilmiş olurlarsa, ayakkabı endüstrisi için ortaya çıkacak aksaklık ortadan kalkmış olacaktır. Bu şekilde tüketici göz önüne alınarak çeşitli alanlarda yatırıma gidilmesi ile talep yetersizliği ortadan kalkmış olacaktır. Böylece, farklı endüstri kollarındaki girişimcilerin her biri için dışsal ekonomiler yaratılmış olacaktır.⁶⁴

Böylece Rodan dengeli kalkınmayı dışsal ekonomileri terimlerinde de açıklamaktadır.

Tek firmanın, sanayinin ya da sanayi grubunun büyümesi dışsal ekonomileri ile bağlantılıdır. Firmaların içinde dışsal ekonomiler, emek uzmanlaşmanın ya da üretim

⁶² Yavilioğlu, a.g.m., s.56

⁶³ Ingham, a.g.e., p. 167

⁶⁴ Dinler, a.g.e., s. 300-301

faktörlerinin daha iyi kullanılmasından sonuçlanmaktadır. Sanayinin ya da sanayi grubunun içinde ise, büyüme vasıflı işgücünün ortaya çıkmasına yol açabilir ve sanayideki bütün firmalar kazanabilmektedir.

1.6.1.2. R. Nurkse Modeli

R. Nurkse, talep yetersizliği varsayımı üzerinde çalışan Rosenstein-Rodandan farklı olarak, az gelişmiş ülkelerde hem talep hem de arz yetersizliklerinin 'kısır döngü'nün sebepleri olduklarını savunmaktadır.

Nurkse'nin en önemli düşüncelerinden birisi, az gelişmiş ülkelerde düşük gelirden kaynaklanan düşük tasarruf ve dolayısıyla düşük yatırım elde edilmesidir ve yeniden düşük gelir ile sonuçlanarak kısır döngü içinde denge oluşmasıdır. Ve bu kısır döngüden çıkış için aynı anda farklı endüstrilere yatırım yaparak piyasayı genişletmek gerekmektedir.⁶⁵ Nurkse bunun için yatırımların merkezden planlanması gerektiğini savunmaktaydı.⁶⁶

Dengeli kalkınmayı savunurken, yukarıdaki pazar yetersizliği fikrini esas alarak, yatırımların az ya da çok ayarlanarak değişik endüstri kollarına yapılması halinde, pazar bulma güçlüklerinin en azından, ilke olarak, ortadan kalkacağını belirtmektedir. Nurkse'e göre, yatırımların birbirlerini tamamlayıcı şekilde farklı sanayiler arasında dağıtılması halinde, piyasa tamamen genişletilmektedir ve farklı iş sahalarında çalışan insanlar birbirlerinin müşterisi olarak destek olurlar. Bu ifadedeki denge, Say Kanununun geçerli olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi, Say Kanununa göre, 'her üretim kendi talebini yaratır'.⁶⁷

Nurkse, Japonya'yı örnek alarak, insanların daha fazla tasarruf yapması gerektiğini savunmuştur. Japonya örneğinde hem halk tutumlu ve sade olmak gerektiğine inanmış hem de işletmeler yeniden yatırım yapmaya teşvik edilmişlerdi. Bunlar vergilendirme ve gerekli kredilerle tamamlanmıştır. Ancak çok fakir nüfusu

⁶⁵ Yavilioğlu, a.g.m., s. 56-57

⁶⁶ Ingham, a.g.e., p. 167

⁶⁷ Dinler, a.g.e., s. 300

olan ülkelerde tasarrufların artırılması söz konusu değildir.⁶⁸ Nurkse geliştirmekte olan ülkeleri, gelişme darboğazlarını aşmak için zengin ülkelerin yaptıkları yardım akımlarına her zaman bağlı olan ülkeler olarak incelememiştir. Aksine kendi kaynaklarını yönlendirmelerinin gelişmelerinin başlangıç noktası olduğunu vurgulamıştır.⁶⁹

Rosenstein-Rodan verdiği örneğinde ayakkabı fabrikasıyla üretilen ürünlerin yerli piyasada satılmaya gerekli olduğunu savunmaktaydı. Ondan farklı olarak Nurkse, uluslararası ekonominin problemlerinden bahsetmiştir. Çünkü üreticilerin sanayileşmiş ülkelere ihracatları yavaş geliştirmekteydi, hatta engellenmişti. Geliştirmekte olan ülkelerde üretilen ürünlerin çıktısı, ‘herhangi başka piyasaları sağlamak için yerli talebin gelir esnekliğine göre’ ayarlanmalıdır.⁷⁰

1.6.1.3. Fleming Modeli

Fleming, teorinin daha ayrıntılı incelemeleri üzerinde durmakta ve diğer teorilere ek olarak “dikey tamamlamalar” üzerine vurgu yapmaktadır.⁷¹ Fleming, dengeli kalkınma kuramının başarısının, ancak belirli koşullar altında söz konusu olduğunu belirtmektedir. Az gelişmiş ekonomilerde iç piyasanın küçüklüğü, üretim tesis ölçeğinin ekonomik optimumun altında kalması sonucunu doğuracaktır. Öte yandan büyük çapta üretimle birlikte bir sektörde maliyetlerin ve dolayısıyla satış fiyatının düşmesi, tüketicilerin gelirlerini artırıcı yönde etkin olacağı için, öteki sektörlerin mallarına olan talep artacaktır. Bu durumda üretim faktörlerinin arzı önem kazanmaktadır. Eğer ürettiği mallara karşı olan talepte artış kaydedilen sektörlerin, üretim faktörleri arzı sınırlıysa, ya da inelastikse, söz konusu talep artışı üretim faktörleri fiyatının artışı sonucunu doğuracaktır. Bu koşullarda her genişleyen endüstriye giren işletme, öteki mevcut endüstriler için dışsal ekonomiler yaratacaktır.

⁶⁸ Ingham, a.g.e., p. 172

⁶⁹ Hans-Heinrich Bass, **Ragnar Nurkse’s Development Theory: Influences and Perceptions**, Germany, Bremen University of Applied Sciences, 2009, p. 6

⁷⁰ Ingham, a.g.e., p. 167

⁷¹ Yavilioğlu, a.g.m., s. 57

Az gelişmiş ülkelerde, vasıfsız işgücü hariç, öteki üretim faktörleri arzı oldukça sınırlıdır.⁷²

1.6.1.4. H. Chenery Modeli

H.Chenery, dengeli kalkınma teorisyenlerinden birisidir. Chenery, işe geri kalmış ekonomilerde kaynak dağılımı ile piyasa arasındaki bağın zayıf olduğunu, dolayısıyla kaynak gelir ilişkisinin istenen yönde oluşmadığını vurgulamakla başlamaktadır. Ona göre bu durum söz konusu ekonomilerde dengesizlik yaratmaktadır. Bundan başka piyasa dengesini güçleştiren iki faktör daha bulunmaktadır. Bunlar; tam istihdam seviyesinin altında, dış alım-satımın sınırlı olduğu bir ortamda, üretim faktörlerindeki yapısal dengesizliklerle birlikte üretici sektörlerin birbirinden etkilenebilirliğinden kaynaklanan dengesizliklerdir. Piyasa dengesizliklerinin olduğu bir ortamda, üretim faktörlerinin piyasa fiyatları, sosyal maliyetleri yansıtmamaktadır. Sosyal maliyetleri yansıtmayan bu fiyatlara göre kar maksimizasyonunu gerçekleştiren müteşebbisin sağladığı özel kar ile sosyal karlılık arasında farklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklar ne kadar büyükse, optimal kaynak dağılımından o kadar uzaklaşmış olunur. Bu nedenle planlama yoluyla piyasaya müdahale etmek gereklidir.⁷³

Kısmi analitik perspektif kullanan Chenery ülkelerin dinamik yapısal değişimi ile ekonomik büyümesi arasındaki ilişkiyi gösteren Çapraz Ülke Modeli'ni geliştirmiş ve yaklaşık 100 ülkenin verilerini kullanarak üç temel süreç belirlemiştir:

1) Birikim Süreçleri: yatırım, hükümet getirisi, eğitim, kişi başına GSMH artarken tasarruf ve yatırımlarda artmaktadır.

2) Kaynak Dağılımı Süreçleri: üretim ve ticaret yapısındaki değişimleri kapsar. Tarımsal sektör endüstri üretimine göre azalır.

⁷² Dinler, a.g.e., s. 301

⁷³ Yavilioğlu, a.g.m.

3) Demografik ve Gelir Dağılımı Süreçleri: kişi başına gelir artar ve emek sanayide daha çok kullanılır. Şehirleşme artarken, doğum ve ölüm oranları azalmaktadır.⁷⁴

1.6.1.5. W.A.Lewis Modeli

W.A.Lewis, dengeli büyüme modelini savunan iktisatçılardan bir diğeridir.

Lewis, kalkınma süreci sırasında farklı sektörler arasında doğması muhtemel darboğazlarla, kapasite fazlalıklarının yol açabileceği olumsuzlukları engellemek üzere farklı sektörlerin dengeli büyümesine ağırlık vermektedir. Geri kalmış ekonomileri aynı zamanda modernleşme sürecindeki toplumlar olarak tanımlamak da mümkündür. Modernleşme sürecindeki toplumlar, ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel yapılarını modern olan bir modele göre değiştirirler. Bu nedenle geri kalmış toplumlarda hem modern hem de geleneksel yaşam tarzı birlikte var olur. Dolayısıyla geri kalmış toplumların ekonomileri de tarımsal/geleneksel ve sanayi/modern olmak üzere ikili yapıdadır. Bir tarafta gelişmiş ekonomilerin piyasa yapısı, ileri teknolojisi, bankacılık düzeni ve modern işletmelerinde benzer yapılanmalar varken, diğer tarafta kapitalizm öncesi küçük aile ekonomileri, üretim teknikleri, geri teknoloji ve geleneksel organizasyon tipleri mevcuttur. Bu ülkelerde genellikle büyük şehirler daha çok modern ekonomilerin yapısal özelliklerini taşırlar. Kırsal bölgeler ise geleneksel ekonomi ilişkilerini sürdürürler. Fakat büyük şehirler de homojen bir yapıda değildir. Buralarda da modern ve geleneksel yapılar ve üretim tarzları halen vardır.⁷⁵

İkili yapı kuramlarına göre bu biçimdeki ikili yapı, yoksul ülkelerin gelişmesini engelleyen en önemli faktördür. Özellikle geleneksel kesimin içe kapalı ve kendi kendine yeterli olması, ekonominin genelinde ve bu kesimde yapılacak her türlü iyileştirmelere ve uyarıcılara yanıt alınamayacağı varsayılır. Gelişmişlik düzeyi ile işgücünün sektörel dağılımı arasında yakın bir ilişki vardır. Gelişme düzeyi arttıkça işgücü, tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne geçecektir. Ekonomik

⁷⁴ İktisatçılar Blog, "Kalkınma Kuramları I", (Çevrimiçi) <http://iktisatcilar.blogcu.com/kalkinma-kuramlari-i/4253940>, 22 Kasım 2009

⁷⁵ Yavilioğlu, a.g.m., s. 54

analizlerin hemen hemen tamamı için gelişmenin seyri sırasıyla tarım, imalat, sanayi ve hizmetler şeklinde sıralanmaktadır. İkili yapılu kuramlarına göre ekonominin dinamik büyüyen modern kesimi olan sanayi kesimi, kendisine gerekli olan işgücünü tarımsal kesimden sağlayabilir. Yalnız bunun için en az tarımdaki ortalama verimliliğe eşit olan bir ücret ödemek zorundadır. Geçimlik kesimdeki kazançlar, kapitalist kesimdeki ücretlere bir alt sınır koyar ve gerçekte ücretler bundan daha fazla olmalıdır. Buna göre ekonomik anlamda gelişme düzeyi arttıkça imalat, sanayi ve hizmetler sektörleri, artan bir düzeyde tarımsal işgücü talep edecektir. İşgücü talebinin artması, ücret düzeylerini de tarım dışı sektörlerin lehine çevireceği için daha fazla işgücü tarım sektöründen diğer sektörlere geçiş yapacaktır. Böylece sanayi kesiminde üretim ve gelir artarken bir yandan tasarruf olanağı genişleyecek, diğer yandan tasarruflar yeni sermaye oluşumunda kullanılarak yoksulluktan kurtulma sürecini hızlandıracaktır. Bu süreç devam ederken tarım kesiminin ekonomideki ağırlığı giderek azalacak ve ekonominin bütününe kapitalist kesim egemen olacaktır.⁷⁶

1.6.2. Dengesiz Kalkınma

Dengesiz kalkınma teorilerinin, “piyasada ortaya çıkan dengesizlik durumunun ekonomik ilerlemeyi durduracağı” şeklindeki dengeli kalkınma teorilerine ait iddianın doğru olmadığı görüşü üzerine yoğunlaştıklarını söylemek mümkündür. Dengesiz kalkınma teorisyenlerine göre belli şartlar içinde dengesizlik, ilerlemeyi bozmaktan çok canlandırır, teşvik eder ve sektörlerde sıçramalara yol açarak ekonomiyi dinamik bir sürecin içine sokar. Onlara göre şartların oluşması durumunda dengesizlik, hızlı kalkınmanın bir engeli değil, bir gerekliliğidir. Aksine denge üzerine fazla ısrar etme, durgunluk yaratarak dar boğazlara neden olabilir. Dar boğazlar ise bazı şartlarda üretimi geciktirmekle kalmaz, bundan başka, birbirini tamamlayan faaliyetlerin gerilemesi ve yavaşlaması sonucunu yaratır.⁷⁷ Dengesiz kalkınma teorisi, dengeli kalkınma yaklaşımına yöneltilen eleştirilerden

⁷⁶ Dr.Erol Solmaz, "İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış", Mevzuat Dergisi, Sayı:132, Aralık 2008 (Çevrimiçi) <http://www.mevzuatdergisi.com/2008/12a/01.htm>, Ekim 2009

⁷⁷ Yavilioğlu, a.g.m., s. 58

kaynaklanmaktadır. Dengesiz kalkınmayı savunan görüşler arasında büyük farklılıklar vardır.

1.6.2.1. A.O.Hirschman Modeli

A.O. Hirshman'a göre dengeli kalkınma modeli, az gelişmiş ülkelerin kapasite ve olanaklarına göre gerçekçi olmayan temellere dayandırılmıştır. İç piyasanın ve mali sınırlılıkları, az gelişmiş ülkelerde çok sayıda sektörün bir anda gelişmesini engelleyecektir. Bazı sektörler, bir ekonomide daha fazla gelişme potansiyeline sahiptir. Bunlar gibi sürükleyici güce sahip olan sektörlerin gelişmesine öncelik verilirse, ekonomiye bir dinamizm geleceğinden tüm ekonomi hızla gelişecektir.⁷⁸ Dolayısıyla Hirschman, sektörler arası ilişkilerde eş zamanlı bir tamamlanmayı gerekli görmemektedir. Hatta bazı sektörlerde fazla kapasite yaratılarak gelişmenin hızlandırılmasının daha olası olacağını düşünmektedir.⁷⁹

Hirschman, sürükleyici güce sahip olan sektöre yapılacak bir yatırımın tamamlayıcı niteliğini açıklarken, dışsal ekonomiler analizine dayanmaktadır. Belirli bir endüstriyi geliştirici yatırımlar, dışsal ekonomi yaratarak, yeni yatırımları uyuracak, uyarılmış olan yeni yatırımlar da ayrıca ekonomide yeni dışsal ekonomiler sağlayacaklarından, stratejik bir yatırım politikası, hızlı bir gelişmeyi harekete geçirecektir. İtiş gücü yüksek olan bir endüstrideki yatırım sonucunda sağlanan gelişme, bu endüstride kullanılan faktörünü (aramalı) üreten endüstride, bu endüstri ürünleriyle tamamlayıcı olan endüstrilerde ve söz konusu endüstrinin gelişmesiyle geliri artıranlar tarafından tüketilen malları üreten bir endüstride, karlara ve dolayısıyla gelişmeye yol açabilecektir. Dengesiz kalkınmayı gerçekleştirmek için A.O.Hirshman, öncelik verilmesi gereken sektörü saptamak için sektörler arası önsel ve gerisel bağılıklara bakmak gerektiğini öne sürmektedir. 'Toplam sektörler arası bağıllık' katsayısı en yüksek olan sektörler, söz konusu sektörlerdir.⁸⁰

⁷⁸ Dinler, a.g.e., s. 302-303

⁷⁹ Yavilioğlu, a.g.m., s. 59

⁸⁰ Dinler, a.g.e., s. 303

Yatırım yapılması gereken sektörler, önsel ve gerisel bağıllık katsayısı yüksek olan endüstriler arasından seçilmelidir, ancak buna rağmen geliştirilecek olan sektör belirlenirken her bölgenin özellikleri de dikkate alınması gerekmektedir.

1.6.2.2. P. Streeten Modeli

Paul Streeten, dengesiz kalkınma teorisini savunan diğer iktisatçıdır.

Streeten'in görüşü, belli şartlar içinde dengesizliğin ilerlemeyi bozmaktan çok canlandıracağı ve teşvik edeceği, hızlı büyümenin bir engeli olabileceğinden çok bir şartı olabileceği ve denge üzerine fazla ısrar etme ve önem vermenin, durgunluğu önlemekten çok ona neden olabileceği şeklinde özetlenebilir. Streeten, yukarıdaki temel görüş çerçevesinde önce tüketim sonrada üretim bakımından dengesiz kalkınma durumunu ve bu durumun ekonomik kalkınmaya etkisini açıklamaktadır. Her iki dengesizlik halini de kendi içerisinde ayrı ayrı, statik ve dinamik etken olarak iki kısma ayırmaktadır. Statik etken, belirli ihtiyaçlar ve teknoloji karşısında bölünmezliğin durumunu ifade eden bir kavram olarak kullanılmaktadır. Dinamik etken ise, yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasını karşılayacak uyarıcı güçleri ve yeni faaliyet ve teknolojik yeniliklere yönlendirecek neden ve faktörleri ifade eden bir terim olarak kullanılmaktadır.⁸¹

Streeten, dengeli kalkınmada, yatırımların bir grup sanayi arasında dengeli dağılımı gerçekleştirileceğinden, işletmelerin optimal üretim tesis ölçeğinden çok küçük boyutlarda üretimlerini yapmak zorunda olacaklarını belirtmektedir. Bu şekilde kaynak dağılımında israfı önlemek için, belirli sektörlerin gelişmesine öncelik vermek gerekir.⁸² Streeten tarafından, yeniliklerin veya tamamlayıcı özellik taşıyan endüstrilerin kalkınmayı hızlandıracağı gösterilmekle birlikte, farklı alternatif yatırım alanlarının olduğu bir ekonomide hangi sektörler öncelik verilmesi gerektiği açık değildir. Streeten, böyle bir durumda birkaç kıstas belirlemiş ve aşağıda belirtilen alternatiflerden birinin seçilmesi halinde, kendini besleyen bir gelişme sürecine girilebileceğini iddia etmiştir: bir kısım sektör ilerlerken, dengenin baskısına

⁸¹ Yavilioğlu, a.g.m.

⁸² Dinler, a.g.e., s. 305

en fazla cevap verme ihtimali fazla olan sektörler, dar boğazlar yaratırken diğer dar boğazların aşılmasını sağlayanlar, endüstri, tarım ve tüketiciler için hizmet ve mal sağlarken bunlarla ilgili diğer alanlarda kalkınmanın gerçekleşmesini teşvik eden veya hizmet ortaya çıkarırken diğer kollarda yatırım gerektiren yatırımlar, öncelikle tercih edilmelidir.⁸³

Kısaca, dengesiz kalkınma teorisine göre, sınırlı olan üretim faktörlerinin, ilk önce yukarıda belirtilen önsel ve gerisel bağıllık katsayısı yüksek olan ve yeniliklerin veya tamamlayıcı özellik taşıyan endüstrilere yönlendirilmesi sonucunda bütün ekonomide canlanma başlayacaktır.

1.6.3. Kalkınma Kutupları Modeli

Kalkınma kutupları teorisi, F. Perroux'nun çalışmalarına dayanarak, iktisadi kalkınmanın yalnız bazı bölgelerde gerçekleşeceğini, örnek olarak Rusya'da Moskova, Türkiye'de İstanbul, Fransa'da Paris, Japonya'da Tokyo bölgeleri gibi belirli kalkınma kutuplarının oluşacağını öne süren teoridir. Kutuplaşma, birçok literatürde sanayi ünitelerinin belirli noktalarda toplanması nedeniyle ortaya çıkan dengesiz bir kalkınma süreci olarak ifade edilmektedir.

Ekonomik sürecin kutuplaşma olgusu, özellikle sektörel ve bölgesel boyutta gerçekleşmektedir. Bu nedenle kutuplaşmış kalkınma üzerine yapılan çalışmaların iki grupta toplandığı görülmektedir: sektörel ve bölgesel kutuplaşmalar.⁸⁴

1.6.3.1. Sektörel Kutuplaşmış Kalkınma

Sektörel kutuplaşmış kalkınma ya da kalkınma kutupları teorisi, Fransız iktisatçı, F.Perroux'un çalışmalarına dayanmaktadır.

Perroux'un açıkladığı büyüme kutupları, firmalar ya da sektörler olabilir ve bu kutuplarda değişme ve büyüme başlatılır. Gelişme kutbunun çekirdeğini oluşturan

⁸³ Solmaz, a.g.m.

⁸⁴ Ildırar, a.g.e., s. 65-66

kilit sektörler arasındaki etkileşme, bölgesel büyümede en önemli unsurdur.⁸⁵ Endüstriler arası ilişkiler sisteminde, sürükleyici ve egemen endüstrinin üretimindeki artış, buna girdi veren bağlı endüstrilerin uyarılmış üretiminin artış hızı, egemen endüstrilerin başlangıçtaki büyüme hızından daha yüksek ise, böyle bir sürükleyici endüstri ‘kilit endüstri’ olarak adlandırılmaktadır.⁸⁶ İkinci endüstrilere sürüklenen (bağlı) endüstriler denilmektedir. Sürükleyici işletme yatırımlar yönünden belirlenebilmektedir. A işletmesinin yatırımları I_a , B işletmesinin yatırımları I_b ile gösterildiğinde, eğer:

$$I_b = f(I_a) \text{ ve } \frac{\Delta I_b}{\Delta I_a} > 0 \text{ ise, A işletmesi, B işletmesine göre sürükleyicidir.}^{87}$$

Az gelişmiş bölgede, sürükleyicilik özelliği taşıyacak olan işletmenin hangi özellikleri olması gerektiğini çeşitli yazarlar tartışırken, genel olarak birbirlerini tamamlayan özelliklerden söz etmektedir. Sürükleyici endüstrinin istihdam olanakları sağlayan genç bir endüstri olması gerekmektedir. Bu endüstrinin, kendisi gelişirken, mümkün olduğu kadar çok sektörü de beraberinde geliştirebilme özelliğine sahip olması gerekir. Bu ise, daha önce dengesiz kalkınmayı başlatacak öncü endüstrilerin bir özelliği olarak sayılan önsel ve gerisel bağlılık katsayılarının yüksek olması ve çıktılarına yönelen talebin, gelir ve fiyat esneklerinin büyük olmasını gerektirmektedir.⁸⁸

1.6.3.2. Bölgesel Kutuplaşmış Kalkınma

Perroux, büyüme kutbu kavramında coğrafi mekan ile ilişkiyi ihmal etmiştir. Oysa bir bölgesel mekan üzerinde kurulmuş kutup, ekonomik kalkınma için çok önemli olduğundan kutuplaşma kalkınma teorisini geliştiren diğer iktisatçılar ortaya çıkmışlardır.

⁸⁵ Harry Richardson, **Elements of Regional Economics**, y.y., Penguin Modern Economics Texts, 1970, p. 104

⁸⁶ Ildırar, a.g.e., s. 67

⁸⁷ Dinler, a.g.e., s. 310

⁸⁸ A.e., s. 311

Endüstriyel kompleks, sıkı bir ilişki içinde olan ticaret, üretim ve diğer önemli ilişkilerde bulunan, belirli bir yörede yerleşmiş faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Endüstriyel komplekste, birden çok sürükleyici endüstri bir arada, iç içe girmiş bir şekilde faaliyette bulunmaktadır. Bunlar arasında, en yüksek gelişme hızına sahip olan endüstriye kilit endüstri denilmektedir. Hammadde, enerji, nakliye vb. gibi tamamlayıcı mallar çıkaran bazı endüstriler, kilit endüstri haline gelme olanaklarına daha yakındırlar.⁸⁹

1.6.3.2.1. Hirshman ve Myrdal Yaklaşımları

Myrdal ve Hirshman'ın bölgelerarası ilişkilerin analizine yöneldikleri görülmektedir. Myrdal ve Hirshman'a göre, bir ülkenin ekonomik gelişmesi aynı zamanda ve bütün bölgelerde ortaya çıkmamaktadır. Ülke boyutunda ekonomik gelişmenin gerçekleşmesi için, farklı bölgelerde 'büyüme noktalarının' oluşturulması gerekmektedir. Büyümenin devamı, büyüme noktasında oluşan toplanmanın yarattığı dışsal ekonomilerden kaynaklanmaktadır. Büyüme noktalarına sahip bölgelerin oluşturdukları 'gelişme bölgeleri' çevreye etkilerini Myrdal ve Hirshman iki grupta toplamaktadır: olumlu yayılma etkisi (spread or trickling down effects) ve olumsuz geri-itme veya polarizasyon etkisi (backwash or polarization effects). Olumlu etkisi, bir bölgenin büyümesi diğer bölgenin de büyümesine neden olmaktadır. Olumsuz etkide ise, büyüme kutbundan diğer bölgelerin gelişmesini engelleyen olumsuz etkilerin yayılması söz konusudur. Hirshman'a göre, olumsuz etkilerin gücü zamanla azalmakta ve olumlu etkilerin gücü artmaktadır.⁹⁰

Myrdal'a göre, bir zengin ve bir fakir ülkeler arasında olan ilişkiden yararlar zengin bölgeye giderek ve fakir bölgeyi olumsuz etkilemekte, bu ülkeler arasında gelişme farkını artırmaktadır. Bir kere ticaret başlatıldığında, fakir ülkeyi fakir yapan faktörler o ülkeyi kötü etkilemeye devam etmektedir. Zengin ülkede ihracatı daha efektif yapan sigorta, lojistik, marketing, bankacılık gibi sektörler fakir ülkelerde yada bölgelerde gelişmemiş olduğundan zengin ülkelere ve hizmet firmalarına bağlı

⁸⁹ A.e.

⁹⁰ Ildırar, a.g.e., s. 68-69

olmaktadır. Myrdal, gelişmekte olan ÷lkelere gelişmiş ÷lkelerden bağımsız olmalarını önermiştir.⁹¹

1.6.3.2.2. J.Friedman Yaklaşımı: Merkez-Çevre Modeli (Core-Periphery Model)

Friedman'a göre, bölgesel gelişmenin merkez-çevre ilişkisi şeklinde farklılaşması, özellikle endüstrileşme öncesi ekonominin endüstriyel yapıya geçiş döneminde ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde ekonomik gelişme belirli bir merkez etrafında yoğunlaşırken, diğer bölgeler buraya bağı hale gelmektedir. Çevrenin merkeze bağımlılığı sermaye, işgücü ve doğıal kaynakların hepsinin çevreden merkeze doğıru aktığı gör÷lmektedir. Ekonomik büyüme bölgenin içsel yapısındaki değışimden kaynaklanmaktadır. Büyüme noktasının ya da merkezin kaynakları kendine çektiğı kalkınma sürecine 'kutuplaşma (polarization)' denilmektedir.⁹²

1.6.3.2.3. Boudeville Yaklaşımı ve Lösch-Christaller Modelleri: Merkezi Yerler Teorisi (Central Places Theory)

Boudeville, Perroux'un görüşlerini coğırafi mekana aktararak, bölgesel-sektörel büyüme kutuplarını geliştirmiştir. Boudeville'e göre, endüstriler arası ilişkileri veren girdi-çıkıtı ilişkisi şeklindeki matematiksel mekanın, coğırafi mekana uygulanması sonucunda ekonomik mekana ulaşılmaktadır. Kutuplaşma coğırafik-fonksiyonel mekanda oluşmaktadır. Bu durumda coğırafik büyüme kutbunun oluşması için, bölgesel sürükleyici endüstriyel birim veya komplekslerin varlığı gerekli gör÷lmektedir. Ekonomik faaliyetlerin coğırafik toplulaşması şehirler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Christaller ve Lösh'ün 'merkezi yerler' büyüme kutupları farklı bir kavram olarak değıerlendirilmektedir.⁹³

⁹¹ Timothy Tregarthen, **Economics**, New-York, University of Colorado, Worth publishers, 1996, p. 816

⁹² Ildırar, a.g.e., s. 69-70

⁹³ A.e., s. 71

Christaller, optimal ekonomik faaliyetlerin ya da ekonomik faaliyetlerin dengesinin, birbirlerine bitişik, her birinin kendi kent merkezi bulunan altıgen mekan örneklerinde incelenebileceğini öne sürmektedir. Bu şekilde özellikleri belirlenen bir mekan yapısında üretilen bazı bölgesel ürünler diğerlerinden daha geniş piyasaları gerektirirken, bazı hizmetlerde bölgelerinde daha geniş merkezleri gerektirmektedir. Christaller, taşınmaz hizmetleri analiz konusu yaptığı için, merkezi yerler teorisi şehir hiyerarşisine dayanmaktadır. Lösch'ün analizi tam piyasalarda tam rekabet koşullarının geçerli olduğu, mekan içerisinde malların temin için tüketicilerin hareketliliğinin minimal olduğu ve ekonomik birimlerin satın alma gücünün eşit dağıtıldığı gibi basitleştirici varsayımlara dayanmaktadır.⁹⁴

1.6.4. Doğrusal/Aşamalı Kalkınma Teorileri (W.W.Rostow: İktisadi Büyümenin Aşamaları)

Aşamalı/Doğrusal Kalkınma Teorileri ekonomik kalkınmayı tarihsel bir süreç içerisinde oluşan bir olgu olarak değerlendirmektedir. Doğrusal/aşamalı kalkınma teorilerine göre az gelişmiş ülkeler, gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinin kapitalizm öncesi siyasal, sosyo-kültürel ve ekonomik yapılarına benzer geleneksel toplumlardır. Bu teoriler, “doğal düzen” anlayışından çıkarılan ve toplumların siyasal, ekonomik ve toplumsal yapılarının temelde benzer olduklarından hareketle, az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkelerin ilerleme çizgilerini izleyerek kalkınabileceklerini iddia etmektedirler. Dolayısıyla Doğrusal/Aşamalı Kalkınma Teorilerinde her toplumun doğrusal bir gelişme çizgisi izleyeceği öngörülmekte, az gelişmişlik gelişmeye giden yolda geçici bir aşama olarak değerlendirilmektedir. Rostow'un İktisadi Gelişmenin Merhaleleri adlı çalışması doğrusal/aşamalı kalkınma modellerinin en önemlisidir.⁹⁵

Rostow, her toplumun tarihsel olarak beş aşama geçtiğini açıklamaktadır. Bunlar: *geleneksel toplum*: verimlilik çok düşüktür, bilgisizlik, geleneksel kesim hakim, halk değişim için ihtiyaç duymaz; *hazırlık aşamasındaki toplum*: girişimciler

⁹⁴ A.e., s. 71-72

⁹⁵ Yavilioğlu, a.g.m., s. 60-61

yenilik yapmaya ve üretimin riskini karşılamaya hazırdılar, emek kalitesi yükselmiş, alt yapı tamamlanmak üzeredir, tasarrufların artış hızı nüfus artışından yüksektir, ekonomide tarımın önemi azalırken sanayi ve ticaret kesimleri gelişmeye başlar; *kalkış aşamasındaki toplum*: tüm geleneksel davranışlar kırılır, milli gelirin % 10'undan fazlası yatırımlara yönelir, sürükleyici endüstri kollarının değeri artar; *iktisadi olgunlaşma yolundaki toplum*: yeni teknoloji tüm ülkeye yayılır ve üretim miktarı bütün talebi karşılayacak duruma gelir, ihracat daha çok sanayi ürünlerinden oluşur, üretim zinciri tamamlanmıştır ve *kitle tüketimi çağındaki toplum*: kişilerin hangi ürünü alacakları konusunda seçim yapma imkânı artmıştır, sosyal refah ve güvenlik ön plana geçmiştir, temel ihtiyaçlar artık sorun yaratmaz ve dayanıklı tüketim malları tüketimi hızlıdır.⁹⁶

Tablo 1.2: Ülke Kalkışlarının Tarihlerinin Belirlenmesi

Ülke	Kalkış	Ülke	Kalkış
Birleşik Krallık	1783-1802	İsveç	1878-1900
Fransa	1830-1860	Japonya	1878-1900
Belçika	1833-1860	Rusya	1890-1914
ABD	1843-1860	Kanada	1896-1914
Almanya	1850-1873		

Tabloda belirtilen tarihleri 'belirsiz' ve 'yaklaşık' olarak tanımlıyor. Rostow'a göre, her ülkede kritik iki ya da üç on yıllık bir dönem bulmak mümkündür. Fakat temel prensip bellidir: büyümenin başlangıç noktaları radikal değişimin kısa periyodlarıdır.⁹⁷

Bölgesel kalkınma sorunu her ülkenin en önemli sorunlarından birisidir. Günümüzde iktisat literatürü, bölgesel kalkınmaya ilişkin teorilerle ve modellerle zengindir. Ancak ulusal büyüme, gelişme farklılıkları üzerine yapılan çalışmalarda son yıllarda bir yoğunlaşma görülmektedir.

⁹⁶ Solmaz, a.g.m.

⁹⁷ Richard T.Gill, **Economic Development: Past and Present**, New Jersey, Prentice-hall Inc, 1963, s.35-36

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

Bu bölümde Avrupa Birliği'nin tarihsel gelişimi, bölgesel farklılıkları ve söz konusu farklılıkların çeşitleri, bölgesel farklılıkları gidermek amacıyla uygulanan bölgesel politikaların ilkeleri, amaçları, araçları ve sonuçları incelenmiştir.

2.1. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)

Yirmi yedi Avrupa ülkesi arasındaki ekonomik ve siyasi işbirliği oluşturan Avrupa Birliği'nin (<http://europa.eu/about-eu/basic-information>) bölgesel politikalarını gerçekleştirmek amacıyla bir istatistik sistem oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bunun ilk adımı, istatistiki bölge birimleri sınıflandırması olmuştur.

NUTS olarak bilinen istatistiki bölge birimleri sınıflandırması (Nomenclature of Units for Territorial Statistics), bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlaştırılması, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin geliştirilmesi ve AB bölgesel politikaların kurulması amacıyla kullanılan hiyerarşik bir sistemdir. İBBS, bölgesel istatistiklerin oluşturulabilmesi için tek bir bölgesel bölümlenme belirlemek amacıyla, Avrupa İstatistik Enstitüsü (EUROSTAT) tarafından 1970'li yılların başında kurulmuştur. Ancak yasal düzenlenmesi 2000 yılında başlatılıp 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Birliğe yeni ülkeler katılmasıyla birlikte İBBS sisteminin 2007 yılında ilk değişikliği düzenlenmiştir. İkinci değişiklik 2011 yılında düzenlenmiştir ve 1 Ocak 2012 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanacaktır.¹

İBBS hiyerarşik bir sınıflamadır, üye ülkeleri önce en büyük alanları kapsayan İBBS-1 bölgeleri olarak, sonra bu bölgeler bölgesel politikaların temelini oluşturan bölge İBBS-2 olarak bölünmüş, ve bunlar da özel analizler için İBBS-3 bölgelerine ayrılmıştır. İBBS düzeyleri çerçevesinde bölgesel politikaları gerçekleştirmek amacıyla, İBBS-2 düzeydeki bölgeler Uyum Fonu'nun ve Yapısal Fon'un Hedef-1

¹ European Commission, "History of Nuts", (Çevrimiçi)
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/history_nuts, 10 Haziran 2010

olarak yardımlarından yararlanmakta, İBBS-3 düzeydeki bölgeler ise diğer fonlardan mali yardım almaktadır.²

İBBS düzenlemesi aşağıdaki ortalama nüfus eşiklerini şart koymaktadır:

Tablo 2.1: İBBS Ortalama Nüfus Eşikleri (kişi)

Düzye	En az	En çok
İBBS-1	3.000.000	7.000.000
İBBS-2	800.000	3.000.000
İBBS-3	150.000	800.000

Kaynak: EUROSTAT,

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/principles_characteristics

Genelde, üye ülkelerin bölgesel düzeyde (belediyeleri hesaba katmadan) idari yapısı iki ana bölge düzeyinden oluşmaktadır (Almanya’da Lander ve Kreise, Fransa’da bölgeler ve iller, İtalya’da regioni ve provincie, vs.). Daha detaylı düzeyde semtleri ve belediyeleri kapsayan LAU olarak bilinen (Local Administrative Units) bir sınıflama vardır ve İBBS sisteminin konusu değildir. Avrupa Birliği alanı, İBBS-1 düzeyinde 97 bölgeye, İBBS-2 düzeyinde ise 271 bölgeye ve İBBS-3 düzeyinde 1303 bölgeye bölünmektedir. Bütün karşılaştırılan bölgeler aynı İBBS düzeylerinde görünmeleri amacına rağmen, ekonomik gücü, nüfus sayısı, toprak ölçüleri açısından birbirinden çok farklı olan bölgeler halen mevcuttur.³

² European Commission, "Introduction", (Çevrimiçi)

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction, 28 Temmuz 2010

³ Eurostat European Commission, **Regions in the European Union, NUTS 2006 / EU-27**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2007, p. 10

Tablo 2.2: İBBS Bölgelerinin 2007 Yılında Ortalama Büyüklüğü

	Düzey 1	Düzey 2	Düzey 3
AB-27	5119	1832	381
Belçika	3542	966	241
Bulgaristan	3830	1277	274
Çek Cumhuriyeti	10334	1292	738
Danimarka	5461	1092	496
Almanya	5142	2109	192
Estonya	1342	1342	268
İrlanda	4357	2178	545
Yunanistan	2798	861	219
İspanya	6411	2362	761
Fransa	7092	2455	638
İtalya	11875	2827	555
Kıbrıs	784	784	784
Lüksemburg	2276	2276	379
Letonya Cumhuriyeti	3376	3376	338
Litvanya	480	480	480
Macaristan	3352	1437	503
Malta	409	409	205
Hollanda	4095	1365	410
Avusturya	2772	924	238
Polonya	6353	2383	578
Portekiz	3536	1515	354
Romanya	5387	2693	513
Slovenya	2018	1009	168
Slovakya	5397	1349	675
Finlandiya	2663	1065	264
İsveç	3049	1144	436
Birleşik Krallık	5082	1648	458

Kaynak: Eurostat European Commission, European Regional and Urban Statistics Reference Guide, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2010, p.7

Tablo 2.2’de görüldüğü gibi, Kıbrıs, Litvanya gibi bazı ülkelerde İBBS bölgelerinin ortalama nüfusu düzey 1,2 ve 3 olarak aynıdır, bunun sebebi ülkelerin küçük olmasıdır. Estonya, Letonya Cumhuriyeti, Lüksemburg ve Malta ülkeleri aynı anda hem düzey 1 hem düzey 2 olarak bir bölge oluşturmaktadırlar.

2.2. Avrupa Birliği'nin Bölgesel Farklılıkları

Bir ülkenin bölgeleri arasında üretim yapısı ve sektörlerin dağılımı, sermaye, altyapı olanakları, nüfus, eğitim düzeyi, kentleşme, kişi başına düşen gelir, işsizlik oranı gibi göstergelere göre çeşitli dengesizlikler vardır.

Avrupa Birliği, genel olarak gelişmiş ülkelerin bir arada toplanmasından oluşan bir birlik olmasına rağmen, yapısında gerek üye ülkeler arasında gerekse de üye ülkelerin farklı bölgeleri arasında oldukça büyük gelişmişlik farklılıkları taşıyan bir organizasyondur.

Bunun yanında, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un 1957 yılında imzaladığı Roma antlaşmasıyla temelleri atılan AB, kuruluşundan bu yana beşinci kez genişlenmiştir. 1973 yılında Danimarka, İngiltere ve İrlanda, 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında İspanya ve Portekiz, 1996 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç ile 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Rum Kesimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya, 1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan ve Romanya AB üyesi olmuştur. Bu genişlemelerden dolayı bölgesel farklılıklar daha belirgin hale gelmiştir.⁴

2.2.1. Bölgesel Gelir Farklılıkları

Avrupa içerisinde bir tarafta kişi başına gelir açısından çok iyi durumda olan, diğer tarafta yaşam standardı Avrupa ortalamasının çok altında kalan ülkeler ve ülkeler içerisinde de bölgeler vardır. Gelir düzeylerdeki bu farklılıklar çok sayıda değişik faktörden kaynaklanmaktadır:⁵

-Bazı bölgeler ekonomik gelişmeyi destekleyen unsurlara sahiptir (doğal kaynaklar, uygun yerleşim, iyi iklim koşulları vb.) diğerleri ise bu potansiyelden yoksundur.

⁴ Dilara Sülün, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikalarının Esasları**, İzmir, İzmir Ticaret Odası Yayınları, 2005, s. 15

⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, yay.haz.: Prof.Ulrich Brasche, ed.: Hürrem Cansevdi, İstanbul, İKV Yayınları, Kasım 2001, s. 14-15

-Yetenekli yerel işgücü ve zengin bir tüketici tabanına dayanarak tarihsel süreç içinde sanayi yapılanmaları gelişmiştir.

-Yığılma etkisi (agglomeration effect): Büyük bir tüketici tabanı, kuvvetli bir altyapı, çeşitli alanlarda uzmanlaşmış işgücü piyasası, ulaştırma ve iletişim altyapısı, sanayinin ihtiyaçları için çalışan araştırma enstitüleri gibi unsurlar gelişmeyi destekleyen ekonomik güçleri yapısında barındırmaktadır. Bir yığılım, yani büyük bir şehir veya yoğun nüfuslu bir alan, işletmeler ve çalışanlar için cazip bir alan oluşturursa burada ‘birikimli nedensellik’ süreci başlamakta ve ekonomik faaliyetler bu ‘merkez’de yoğunlaşırken, ‘çevre’ olarak nitelenen bölgelerde ise iş ve nüfus kaybı süreci başlamaktadır. Örnek olarak, İngiltere’deki Londra, Fransa’daki Paris ve Almanya’daki Berlin’in etrafındaki ‘şişkin kısım’ (‘potbelly’) gösterilebilmektedir.

2.2.1.1. Ülkeler Arası GSYİH Dağılımı

Tablo 2.3’te ve Harita 2.1’de görüleceği gibi, 2008 yılında AB 27 ülkeleri arasında satın alma gücü paritesine göre hesaplanan kişi başına GSYİH en yüksek endeks değeri Lüksemburg’da %280 ve en düşük Bulgaristan’da %43 olarak gerçekleşmiştir. Lüksemburg’da SGP göre kişi başına GSYİH AB 27 ortalamasının iki katından fazladır. Aynı endeks değeri İrlanda’da ve Hollanda’da %33, Almanya’da, Belçika’da, Danimarka’da, Avusturya’da, Finlandiya’da, İsveç’te ve Birleşik Krallık’ta %15-%25 arasında, Fransa’da %6, İtalya’da %4 ve İspanya’da %3 AB 27 olarak ortalamasının üzerindedir. AB 15 üyelerinden Yunanistan ve Portekiz ortalamasının altında kalırken yeni ülkelerin ve aday ülkelerin tümü ortalamasının altındadır.

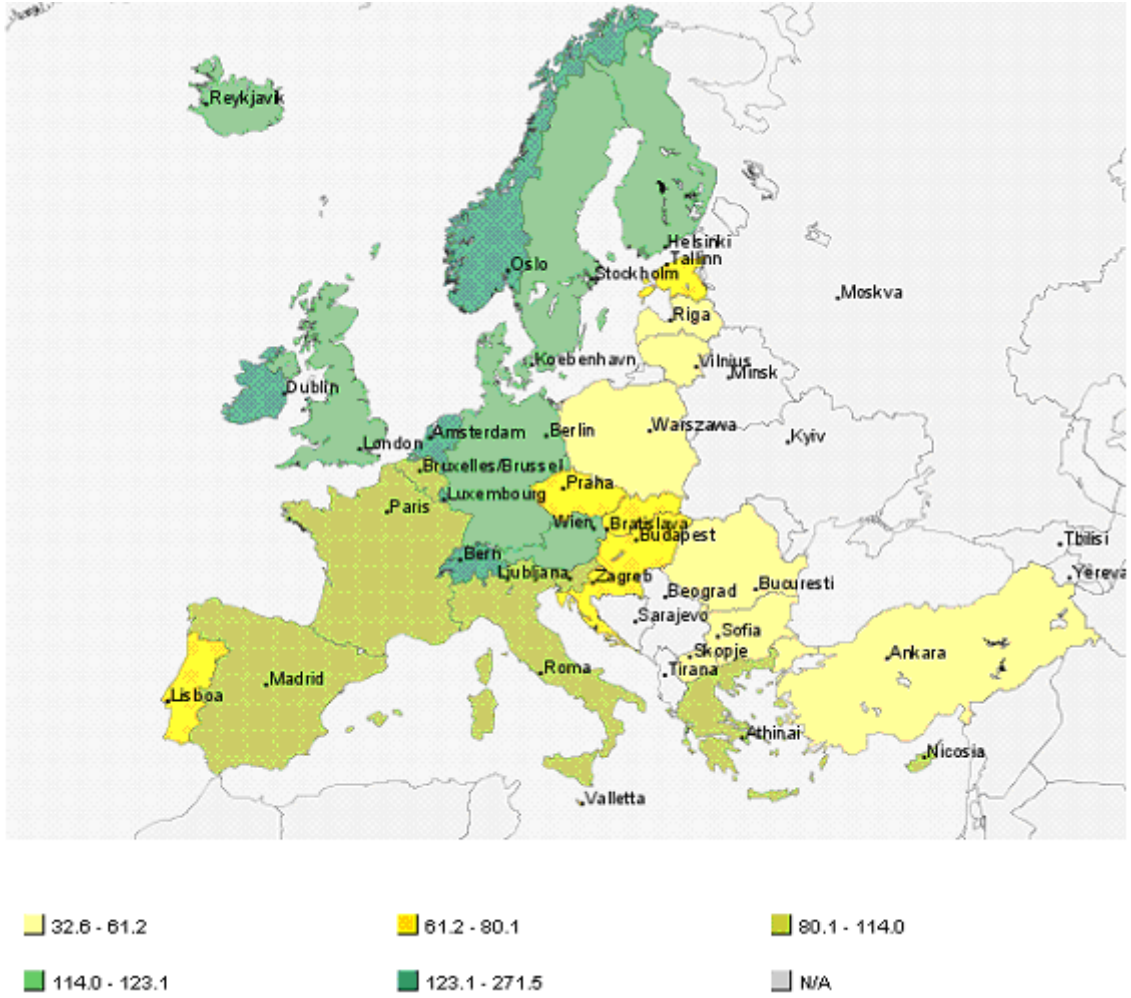
Tablo 2.3: SGP Göre Kişi Başına GSYİH Endeksi (EU-27=100), 2008

Avrupa Birliği (27 ülke)	100
Avrupa Birliği (25 ülke)	103
Avrupa Birliği (15 ülke)	111
Belçika	115
Bulgaristan	43
Çek Cumhuriyeti	81
Danimarka	123
Almanya	116
Estonya	69
İrlanda	133
Yunanistan	94
İspanya	103
Fransa	106
İtalya	104
Kıbrıs	97
Letonya Cumhuriyeti	56
Litvanya	61
Lüksemburg	280
Macaristan	65
Malta	78
Hollanda	133
Avusturya	124
Polonya	56
Portekiz	78
Romanya	47
Slovenya	91
Slovakya	72
Finlandiya	119
İsveç	123
Birleşik Krallık	115
Hırvatistan	64
Makedonya	34
Türkiye	47
İslanda	122
Norveç	189
İsveçre	142

Kaynak: EUROSTAT,

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsieb010&language=en>

Harita 2.1: AB Ülkeleri Arası SGP Göre Kişi Başına GSYİH Dağılımı (EU-27=100), 2008

Kaynak: EUROSTAT, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/introAction.do?init=1>

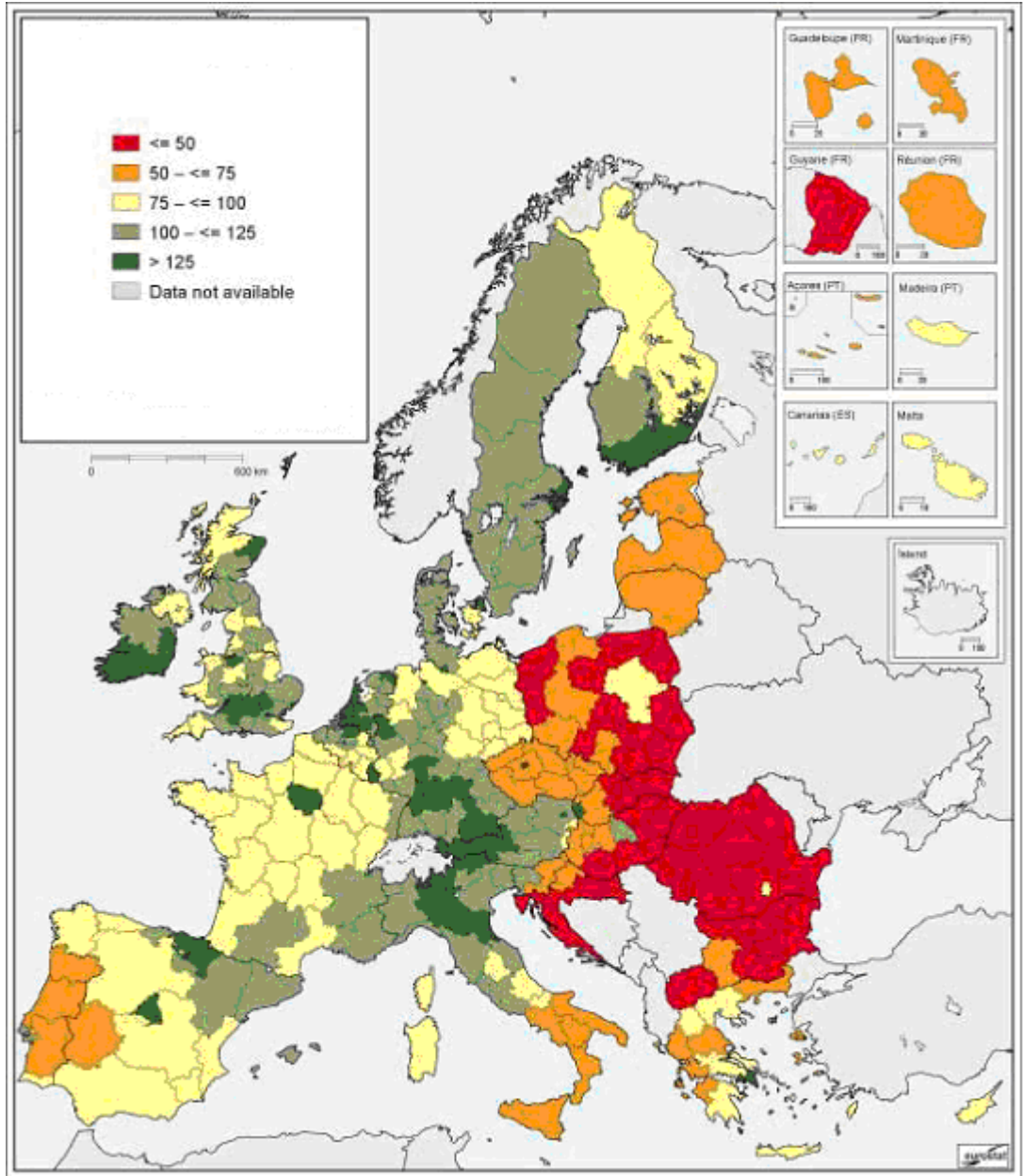
2.2.1.2. İBBS-2 Bölgeleri Arası GSYİH Dağılımı

Harita 2.2’de Avrupa Birliği ülkelerinin, Hırvatistan ve Makedonya’nın satın alma gücü paritesine göre GSYİH’nin bölgesel dağılımı gösterilmektedir. Buna göre, SGP göre kişi başına GSYİH en düşük Romanya’nın kuzeydoğusunda AB-27 ortalamasının %25 ile en yüksek Londra’da %336 değerleri arasında değişmektedir. Lüksemburg’da % 267, Brüksel’de % 233, Hamburg’ta (Almanya) % 200 ve Groningen’de (Hollanda) % 174 olarak yüksek düzeylerde SGP göre kişi başına GSYİH’ya sahiptir. Yüksek göstergeleri olan bölgeler Güney Almanya’da, Birleşik Krallığın güneyi, Kuzey İtalya ve Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, İrlanda, İskandinavya ve başkent bölgeleridir (Madrid, Paris, Prag). Daha durgun bölgeler Birliğin Güney ve Batı periferilerde, Doğu Almanya’da ve yeni üye olan Hırvatistan’da ve Makedonya’da yoğunlaşmaktadır. Prag (Çek Cumhuriyeti) AB-27 ortalamasının %126 değer ile yeni üye ülkeler arasında en yüksek SGP göre kişi başına GSYİH elde etmiş ve 275 İBBS-2 bölgeleri (AB-27 artı Hırvatistan ve Makedonya) arasında 12. sırada yer almıştır. Bununla birlikte, Bratislava bölgesi (Slovakya) %149 değer ile 19. yer almıştır. Yeni üye ülkelerdeki bölgelerin arasında sırada sonraki en zengin bölgeler, Közép-Magyarország (Macaristan) %106, Zahodna Slovenija (Slovenya) %105 ve Kıbrıs %90 değerlerle olmuşlardır. Mazowieckie (Polonya), Malta ve Bucureşti - Ilfov (Romanya) bölgeleri hariç diğer yeni üye ülkelerdeki bölgeler, Hırvatistan ve Makedonya SGP göre kişi başına GSYİH AB-27 ortalamasının %75’nin altında olan rakamlara sahip olmuşlardır.⁶

Görüldüğü gibi, Avrupa Birliği’nde gerek ülkeler gerekse de ülkeler içinde farklı bölgeler arasında oldukça büyük farklılıklar vardır.

⁶ Eurostat European Commission, **Eurostat Regional Yearbook 2009**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2009, p. 50

Harita 2.2: İBBS-2 Bölgeleri Arası SGP Göre Kişi Başına GSYİH Dağılımı (%), 2006

Kaynak: Eurostat European Commission, Eurostat Regional Yearbook 2009, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2009, p.51

2.2.1.3. 2001-2006 Döneminde AB Bölgelerinin Dinamik Gelişmeleri

Harita 2.3'te 2001 ve 2006 yılları arasında AB 27 ortalamasına göre kişi başına GSYİH'nin hangi oranlarda değiştiğini göstermektedir. Ortalamaya göre kişi başına GSYİH'sı %2 oranından fazla artan bölgeler yeşil renklerle gösterilmiştir. Daha az dinamik bölgeler ise (GSYİH'sı %2'den fazla azalan) turuncu ve kırmızı renklerle gösterilmiştir.

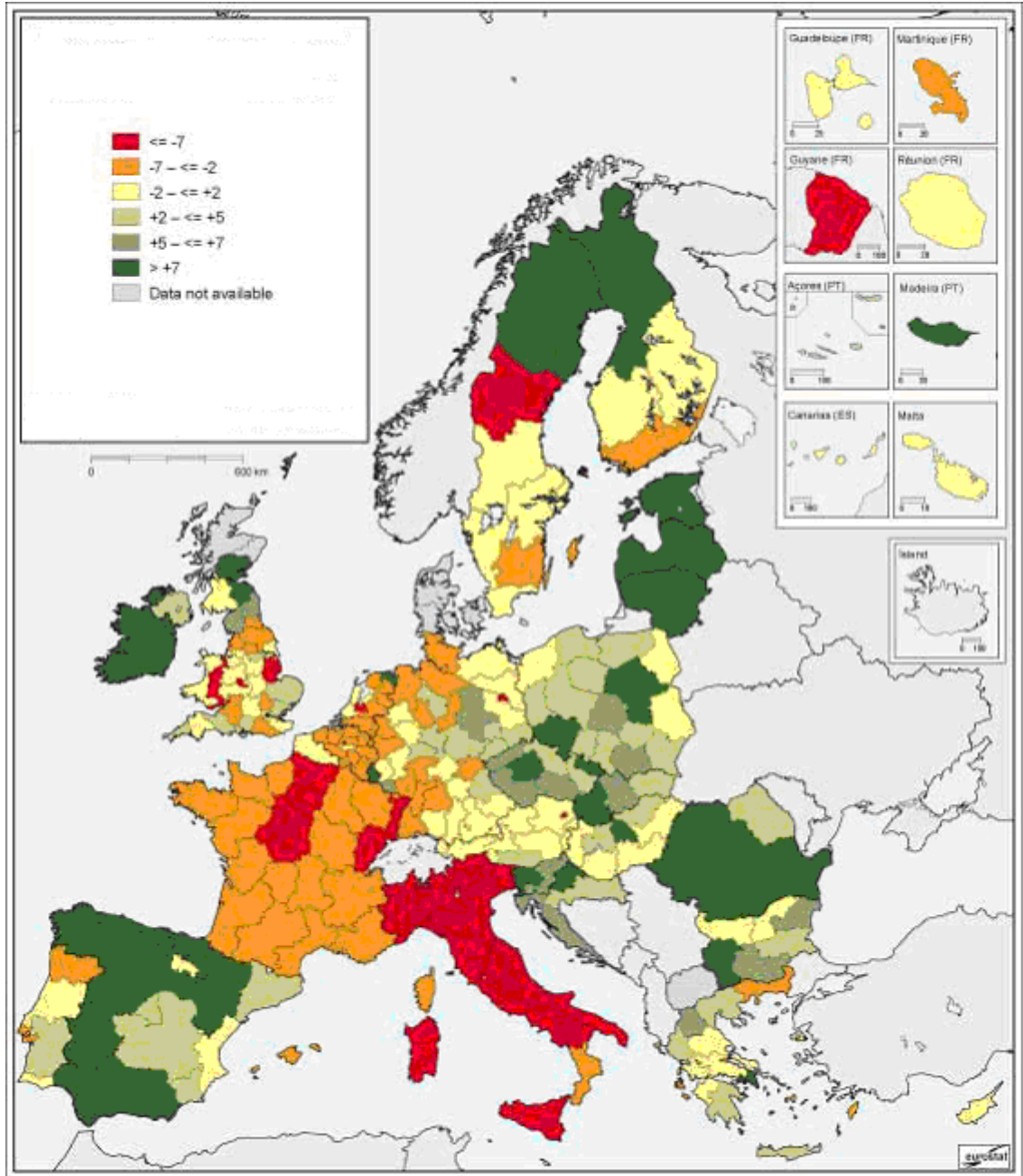
Rakamlar Bratislavski (Slovakya) + %33 ile Emilia-Romagna (İtalya) - % 23 arasında değişim göstermektedir. Harita 2.3'te, AB'nin batı, kuzey ve doğu çevre bölgelerinde, hem AB 15 ülkeleri arasında hem de yeni üye ülkeler arasında ve Hırvatistan'da, ekonomik dinamizmin ortalamanın oldukça üstünde gerçekleştiği görülmektedir. AB 15 üyeleri arasında, özellikle Yunanistan'da, İspanya'da, İrlanda'da, Finlandiya'da, Birleşik Krallık'ın bazı bölgelerinde ve İsveç'te güçlü bir gelişme görülmektedir. Diğer taraftan, AB'nin belirli bölgelerinde düşük düzeyde büyüme meydana gelmiştir. Özellikle İtalya'da, Belçika'da ve Fransa'da 2001-2006 yılları arasında hiçbir bölge AB-27 büyüme ortalamasına ulaşmamıştır. Almanya'nın ve Portekiz'in bölgelerinin yarısı AB ortalamasına göre kişi başına GSYİH düşüş göstermiştir. Başkent bölgeleri çok dinamik olan Hırvatistan ve yeni üye ülkelerden Baltık bölgeleri, Romanya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Polonya'nın çoğu bölgeleri ortalamanın üstünde büyüme göstermiştir.

En dinamik bölgelerin sayısı 42 olmuştur, onlardan 21'i yeni üye ülkelerde ve Hırvatistan'da bulunmaktadır. Hem AB-15 hem de yeni üye ülkelerde en dinamik bölgeler başkent bölgeleridir. Yeni üye ülkelerde başkent bölgelerinden olmayan en yüksek % 15,3 büyüme hızını gösteren Vest (Romanya) olmuştur.

Yeni ülkelerin çoğunda yakalama (catching-up) süreci AB-27 ortalamanın üzerinde %1,5 gelişme oranı göstererek 1990 yılına göre daha hızlı gelişmektedir.⁷

⁷ Eurostat European Commission, **Eurostat Regional Yearbook 2009**, pp. 52,54,56

Harita 2.3: 2001-2006 Döneminde İBBS-2 Bölgelerinde SGP Göre Kişi Başına GSYİH'nın Değişimi, AB 27 Ortalamasına Oranı

Kaynak: Eurostat European Commission, Eurostat Regional Yearbook 2009, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2009, p.55

2.2.2. İşsizliğin Bölgesel Dağılımı

Tablo 2.4'te AB ülkelerinin 2008 ve 2009 yıllarında gerçekleşmiş olan işsizlik oranları verilmiştir. En yüksek işsizlik oranları, İspanya'da 2008 yılında %11,3 ve 2009 yılında %18,0 ve Letonya'da % 7,5 2008 yılında ve 2009 yılında %17,1 iken en düşük işsizlik oranları Hollanda'da %3,1 2008 yılında ve 2009 yılında %3,7 değerlerindediler. Endekse bakıldığında, 2009 yılında işsizlik oranlarında en düşük artış Lüksemburg'ta %4,0 değerinde gerçekleşmiştir. 2009 yılında AB-27 % 9,0 işsizlik ortalamasından daha yüksek oranda işsizliği olan üye ülkeler: İrlanda, Estonya, Yunanistan, Fransa, İspanya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Portekiz, Slovakya ve aday ülkeler: Hırvatistan ve Türkiye olmuşlardır.

Tablo 2.4: Avrupa Birliği Ülkelerinde İşsizlik Oranları, (%)

	2008	2009
Avrupa Birliği (27 ülke)	7.1	9.0
Belçika	7.0	7.9
Bulgaristan	5.6	6.8
Çek Cumhuriyeti	4.4	6.7
Danimarka	3.3	6.0
Almanya	7.5	7.8
Estonya	5.5	13.8
İrlanda	6.3	11.9
Yunanistan	7.7	9.5
İspanya	11.3	18.0
Fransa	7.8	9.5
İtalya	3.6	5.3
Kıbrıs	6.7	7.8
Letonya	7.5	17.1
Litvanya	5.8	13.7
Lüksemburg	4.9	5.1
Macaristan	7.8	10.0
Malta	5.9	7.0
Hollanda	3.1	3.7
Avusturya	3.8	4.8
Polonya	7.1	8.2
Portekiz	7.7	9.6
Romanya	5.8	6.9
Slovenya	4.4	5.9
Slovakya	9.5	12.0

Finlandiya	6.4	8.2
İsveç	6.2	8.3
Birleşik Krallık	5.6	7.6
Hırvatistan	8.4	9.1
Türkiye	9.7	12.5
Norveç	2.5	3.1

Kaynak: EUROSTAT,

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Table_unemployment_rates.PNG&filetimestamp=20110504123450

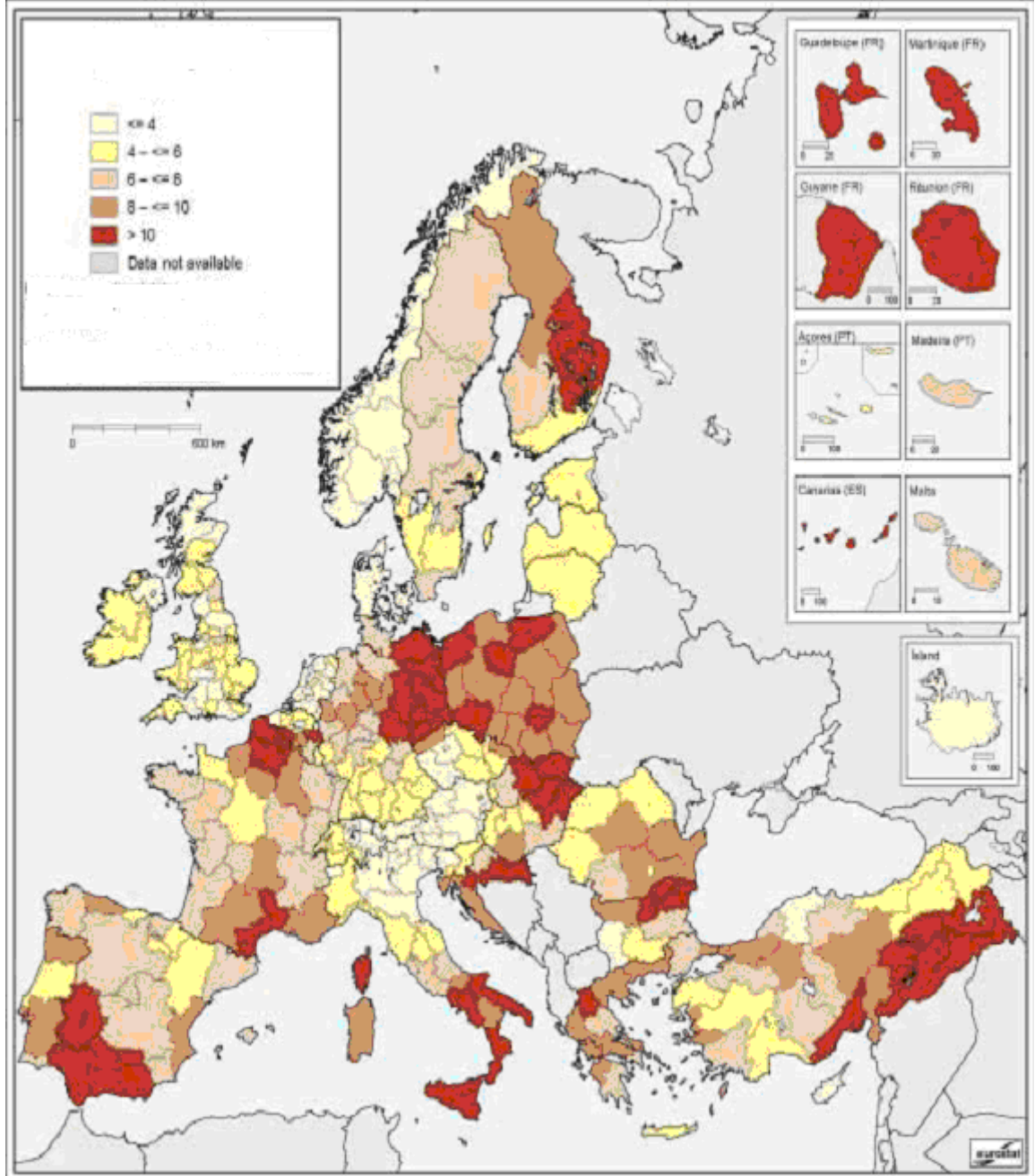
2007 yılında İBBS-2 bölgelerinde işsizlik durumu Harita 2.4'te gösterilmiştir. AB'de genel olarak işsizliğin dağılımı eşittir. Ancak 2007 yılında iyi performans gösterildiği halde bazı bölgelerde % 10 değerinden fazla işsizlik oranı söz konusudur. Bunlar İtalya'nın güney bölgeleri, Doğu Almanya, Slovakya'nın, Polonya'nın ve Macaristan'ın bazı bölgeleridir.

En düşük işsizlik oranlarına bütün Hollanda ve Avusturya bölgeleri, İtalya ve Belçika kuzey bölgeleri ve Birleşik Krallık'ın güney bölgeleri ulaşmıştır. AB 27 ülkelerinde bölgesel işsizlik oranı %2,1 Zeeland bölgesinde (Hollanda) ile % 25,2 Reunion bölgesinde (Fransa) arasında değişim göstermektedir.

İşsizliğin en kötü durumu olan uzun vadeli işsizlik (bir yıldan fazla iş arayan insanların payı) 2007 yılında % 43 oranında gerçekleşerek bir önceki yıla göre %2,8 oranında düşüş göstermiştir. Bu durum Brabant Wallon (Belçika) ve Corse (Fransa) bölgeleri hariç Avrupa Birliği bölgelerinin çoğunda mevcuttur. Bu iki bölgede 1 yılda %10'dan fazla yükseliş kaydedilmiştir.⁸

⁸ Eurostat European Commission, **Eurostat Regional Yearbook 2009**, pp.36, 39

Harita 2.4: İBBS-2 Bölgeleri Arası İşsizliğin Dağılımı (%), 2007

Kaynak: Eurostat European Commission, Eurostat Regional Yearbook 2009, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2009, p.38

2.2.3. Diğer Bölgesel Farklılıklar

Tarım toplumlarında toprakların verimliliğindeki farklılıklar ve ulaşım farklılıkları bölgeler arası dengesizlikleri yaratan önemli faktörlerdir. Ekonomisi tarıma dayalı geri kalmış kırsal bölgeler grubunda düşük gelir düzeyi, yüksek işsizlik oranları ve altyapı yetersizlikleri gözlenen ülkeler arasında Yunanistan, Portekiz, İtalya'da Mezzogiorno Bölgesi, Kuzey İrlanda ve Fransa'da Korsika yer almaktadır.⁹

AB bölgeleri arasında nüfus yoğunluğu farklıdır. 27 üye ülke nüfusu 1960 yılında 400 milyondan 2008 yılında 497 milyona kadar artmıştır. Nüfus artışının büyük kısmı göçlere dayanmaktadır. Nüfus azalışı Doğu Almanya'da, Polonya'da, Bulgaristan'da, Slovakya'da, Macaristan'da, Romanya'da, üç Baltık ülkesinde, İsveç'in kuzey bölgelerinde, Finlandiya'nın Itä-Suomi bölgesinde ve Yunanistan'ın birçok bölgesinde gözlenmiştir. Olumlu yönde değişim Kıbrıs'ta, Makedonya'da ve aday ülke olan Türkiye'de olmuştur.¹⁰

2003-2007 yıllarında doğal nüfus artışı (doğum oranı ölüm oranından yüksek olması durumu) İrlanda, Birleşik Krallık'ın orta bölgelerinde, Fransa'nın çoğu bölgelerinde, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İsviçre, İslanda, Danimarka ve Norveç bölgelerinde gözlenmiştir. Ölüm oranının doğum oranından yüksek olduğu bölgeler Almanya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Slovenya, Hırvatistan, Romanya, Bulgaristan, Baltık, İsveç kuzey bölgeleri.¹¹ ve Yunanistan, İtalya, Portekiz güney bölgeleridir.¹² Fransa, Hollanda ve İskandinav ülkelerinde yüksek doğurganlık oranları o ülkelerde aile politikaları uygulanmasından kaynaklanmaktadır.¹³

Yüksek öğretim kurumlarından (üniversiteler, meslek yüksek okulları) mezunlarının oranı o bölgenin genel eğitim düzeyi hakkında bilgi vermektedir. 2007 yılında 20-24 yaş grubunda olan nüfusun %58'i yüksek öğretim görmekteydi. Bazı ülkelerin öğrencileri yurt dışında okudukları için o bölgelerde yüksek öğretim gören

⁹ Selenge Banu Akşahin, "Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumu", Yayınlanmamış AB Uzmanlık Tezi, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2008, s. 23

¹⁰ Eurostat European Commission, **Eurostat Regional Yearbook 2009**, p. 14

¹¹ A.e., p. 17

¹² A.e., p.19

¹³ A.e., p.21

öğrenci sayısı düşük gösterilmektedir. Yüksek eğitim oranı gösteren bölgelerin çoğu başkent bölgelerinde bulunmaktadır. Bazı bölgelerde yüksek öğretim gören öğrencilerin 20-24 yaş grubundaki nüfusa oranı %30'dan düşüktür, bunun sebebi onların kırsal bölgelerinde ya da adalarda bulunmaları ve o bölgelerde yüksek okulların az olmalarıdır.¹⁴

2000 yılında Lizbon'da ve 2002 yılında Barselona'da yapılan Avrupa Zirvesinde araştırma ve geliştirmenin (AR-GE) ve yeniliklerin yapılması Avrupa Birliği için önemli olduklarına vurgulanmıştı. Yenilenen Lizbon Stratejisi, büyüme ve istihdam üzerine odaklanmış bir projeler bütünüdür. 'Büyüme için bilgi ve yenilik' projesi altında yeni Lizbon çerçevesinde AB bölgesel politikasının bilgi, teknoloji ve yenilik olarak üç ana alanı belirlenmiştir. Bir bölgenin belirlenmiş hedeflere ulaşmasında aracılık eden çeşitli faktörler vardır; AR-GE, ileri teknoloji, bilim ve teknolojide işgücü konularında iyi bir performans, rekabet gücünü artırmada önemli araçlar olarak düşünülmektedir. Bu strateji ile AB kendi geleceğinin hedeflerini belirlemiştir, hedefleri arasında araştırma ve geliştirmeye (AR-GE) gayri safi yurtiçi hasılanın %3'ü oranında kaynak ayırmaktır. Birçok ülke, genel Avrupa stratejisine katkıda bulunacak şekilde, kendi bölgelerinin gelişme potansiyellerini saptamışlardır. Yüksek AR-GE oranı (%2'den fazla) Almanya'da, Avusturya'da, İsviçre'de ve başkent bölgelerinde görünmektedir. Sofya, Bükreş, Budapest, Varşova, Viyana, Madrid, Roma, Prag ve Paris başkentlerini kapsayan bölgeler, ait oldukları ülkelerin en yüksek AR-GE yatırımı yapılan bölgeleridir. Genel olarak AB güney ve doğu bölgelerinde AR-GE oranı düşüktür. Ancak bu bölgelerde AR-GE oranları 2000 yılından itibaren en hızlı yükselen ülkeler de bulunmaktadır, onlar Yunanistan'ın altı bölgesi, iki Çek Cumhuriyeti'nin, iki İspanya'nın, birer Portekiz'in ve Romanya'nın bölgeleridir. Estonya, Malta ve Slovenya bu grupta yer almaktadır.¹⁵

¹⁴ A.e., p. 119

¹⁵ A.e., p.102

2.3. AB Bölgesel Politikasının Tarihsel Gelişimi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupalı devlet adamlarının Avrupa'da kalıcı bir barış oluşturma çabaları hız kazandı. Robert Schuman (Fransa Dışişleri Bakanı), 9 Mayıs 1950 tarihinde, Avrupa Devletlerini, kömür ve çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve uluslarüstü bir kuruma devretmeye davet etti. Schuman Deklarasyonunun bir sonucu olarak, 1951 yılında, Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kuruldu. Altı üye devlet, 1957'de, işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Böylece, kömür ve çeliğin yanısıra diğer sektörlerde de ekonomik birliği kurmak amacıyla, 1957'de Roma Antlaşması imzalanarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kuruldu. AET'nin amacı, malların, işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazarın kurulması ve siyasi bütünlüğe gidilmesiydi. 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da kuruldu. Topluluğun amacı, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla ve güvenli biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla üye devletlerin araştırma programlarını koordine etmek olarak belirlendi. 1965 yılında imzalan Birleşme Anlaşması ile, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu için tek bir Konsey ve tek bir Komisyon oluşturularak, bu Topluluklar, Avrupa Toplulukları adı altında anılmaya başlandı.¹⁶

Kar amacı gütmeyen bir kurum olarak, 1958'de Avrupa Yatırım Bankası'nın kuruluşu ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.¹⁷ Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Birliği'nin finansman kuruluşu olup, 27 üye devletlere aittir. Yöneticiler Kurulu bu ülkelerin maliye bakanlarından oluşmaktadır. Banka, kalıcı projelerin finansmanını sağlamak suretiyle aşağıdaki alanlarda Birliğin bölgesel politika hedeflerine destek olmaktadır:

- KOBİ gelişimini destekleyen projeler,
- Topluluk içinde az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına yönelik projeler,

¹⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye - AB İlişkilerinin Tarihi", (Çevrimiçi) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, Kasım 2009

¹⁷ "Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Avrupa Yatırım Bankası (EIB)", (Çevrimiçi) http://www.deik.org.tr/pages/TR/DEIK_CokTarafliKuruluslar.aspx?ctID=13&IKID=10, Ekim 2009

- İklim değişikliklerine karşı müdahale,
- Çevre korunmasına yönelik projeler,
- Alternatif enerji kaynaklarını üretmeye ve ithalata bağımlılığını azaltmaya yönelik projeler,
- Beşeri sermaye, bilgi ve haberleşme teknolojilerine yatırım yapılmasını teşvik eden projeler,
- Ülkeler arasında haberleşme, enerji ve ulaşım ağların geliştirilmesini destekleyen projelerdir.¹⁸

Ortak Pazar içinde işçilerin istihdam olanaklarını iyileştirmek ve böylece yaşam standartlarının yükseltilmesine katkıda bulunmak amacıyla Avrupa Sosyal Fonu kurulmuş ve fiyatların düzenlenmesi, çeşitli ürünlerin üretim ve pazarlanması için gerekli olan desteğin temini için Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu kurulmuştur.¹⁹

Mamul mallarda gümrük vergileri, planlanandan önce 1 Temmuz 1968'de kaldırılarak Gümrük Birliği oluşturulmuştu. Özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikalar 60'ların sonunda yerli yerine oturmuştu.²⁰

1975 tarihinde ilk defa bölge Komisyon'un bünyesinde bölgesel sorunları inceleyecek, bunlara çözüm getirecek Bölgesel Politika Komitesi kurulmuştur. Aynı yıl geri kalmış bölgelere, üye devletlerin bütçelerinden kaynak aktarılması amacıyla Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu oluşturulmuştur.²¹ 1973'de İngiltere, İrlanda, Danimarka, 1981 yılında ise Yunanistan ve 1986 yılında Portekiz ve İspanya AB üyeliklerini başlamışlar ve böylece AB Bölgesel Politikasının gelişim süreci hızlanmıştı.

1987'de yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi ile Roma Antlaşması'nda bazı değişiklikler yapılmış ve yeni düzenlemeler getirilmiştir. Tek Senet çerçevesinde; Topluluğun genelinde uyumlu bir gelişmeyi sağlamak için ekonomik ve sosyal birliğin geliştirilmesi, özellikle çeşitli bölgeler arasında var olan farklılıkların azaltılması, az gelişmiş bölgelerin geri kalmışlığının telafi edilmesi, bu amaç için

¹⁸ European Investment Bank, "Topics", (Çevrimiçi) <http://www.eib.org/projects/topics/index.htm>, Aralık 2010

¹⁹ Akşahin, a.g.e., s. 36

²⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye - AB İlişkilerinin Tarihçesi"

²¹ Akşahin, a.g.e., s. 37

ekonomik ve sosyal alanda Birliğin güçlendirilmesini sağlayacak önlemlerin alınması, Ortak Pazarın uygulanması sırasında bu amaçlara ulaşılması için yapısal fonların, Avrupa Yatırım Bankası'nın ve diğer mali araçların kullanılması hedeflenmiştir. Tek Avrupa Senedi ile getirilen bir değişiklik de, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun "Yapısal Fonlar" adı altında bir araya getirilmesi olmuştur. Topluluk yapısal fonların dağılımını önlemek üzere 1989 yılında yapısal araçların birbirleri ile koordinasyonunun sağlanmasını kararlaştırmıştır. 1994 yılında yapısal fonlar tarafından finanse edilecek ve desteklenecek projelerin tespitinde objektif kurallar konmuştur. Bu kurallar 1994-1999 yılları arasında uygulanmak üzere altı ana hedef (objective) altında toplanmıştır. 2000 yılına kadar bu hedefler ile belirlenen bölgelere kaynak aktarılmaya devam edilmiştir.²²

1990'da iki Almanya'nın birleşmesi, 1991'de de Sovyetler Birliği'nin çözülmesi Avrupa'nın siyasi yapısını baştan aşağı değiştirdi. Üye Devletler bağlarını güçlendirme kararlılığıyla, temel özellikleri 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Birliği Zirvesi sonucunda Maastricht Antlaşması, diğer adıyla Avrupa Birliği Antlaşması, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu antlaşma ile 1999'a kadar parasal birliğin tamamlanmasına, Avrupa vatandaşlığının oluşturulmasına ve ortak dış ve güvenlik ile adalet ve içişlerinde işbirliği politikalarının meydana getirilmesine karar verildi. Maastricht Antlaşması ile üç sütunlu Avrupa Birliği yapısı oluşturuldu. Bu yapının ilk sütununu Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET ve EURATOM), ikinci sütununu "Ortak Dışişleri Güvenlik Politikası", üçüncü sütununu ise "Adalet ve İçişleri" oluşturuyordu.²³ Maastricht Antlaşması ile çevre ve ulaşım ağı alanlarında ve İrlanda, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'yı desteklemek üzere Uyum Fonu (Cohesion Fund), yaşam standartları iyileştirmek amacıyla Avrupa Sosyal Fonu (European Sosyal Fund), tarım sektöründe çeşitli projeleri gerçekleştirmek üzere Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (European Agricultural Guidance

²² A.e., s. 37-39

²³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye - AB İlişkilerinin Tarihçesi"

and Guarantee Fund) ile balıkçılık sektörüne yönelik Balıkçılığı Yönlendirme Mali Aracı kurulmuştur (Financial Instrument for Fishiers Guidance).²⁴

Aynı dönemde 1994'te yerel birimlerin, bölgesel ve yerel kimlikleri yansıtmaları ve AB politikalarının geliştirilmesine ve uygulanmasına katılmaları sağlanması amacıyla Bölgeler Komitesi kurulmuştur.²⁵

Avrupa Birliği, 1995 yılında Avusturya'yı, Finlandiya'yi ve İsveç'i sınırlarına dahil ederek, üye ülke sayısını 15'e çıkartmıştır.

1999 yılında Topluluk AB'de sosyo-ekonomik durumun mekana yansımaları, mekansal gelişme eğilimlerini ve geleceğe yönelik bölgesel gelişme politikalarını belirleyen "Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi (AMGP)" ve 2000-2006 yılları arası için Topluluk politikalarının esaslarını oluşturan "Gündem 2000" belgelerini yaratmıştır. Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi (European Spatial Development Perspective), AB'nin mekansal gelişmesi üzerinde önemli etkileşim ve baskı yaratan 4 temel alan belirlemiştir: "Kentsel Alanlar", "Kırsal Alanlar", "Ulaşım", "Doğal ve Kültürel Miras". Bunların yanı sıra, yapısal fonlar, Ortak Tarım Politikası, Rekabet Politikası, Trans Avrupa Ağları (TENs), Çevre Politikası, Araştırma ve Teknolojik Gelişim gibi konular ise sınır ötesi etkileri olan politika alanları olarak tanımlanmıştır.²⁶

Avrupa ortak para birimi olan Euro ya da Avro (€), 1 Ocak 2002 tarihinde resmen tedavüle girerek, 12 ülkede kullanılmaya başlandı. Böylece AB, genişleme ve derinleşme çabalarını sürdürmeye devam etmiştir.

2000-2006 döneminde dört ayrı program yürütülmeye devam etmiştir (URBAN II, EQUAL, Leader+ ve Interreg III), bunlar Topluluk Girişimleri (Community Initiatives) adı altında yürütülmüştür. Bu dönemde aday ülkelerin üyelik öncesinde gelişmelerine katkı sağlamayı, bu ülkelerin, Birliğin bölgesel kalkınma politikaları ile ekonomik ve sosyal uyum hedefine yaklaştırılmasını ve böylece Birlik içerisindeki bölgesel gelişme farklılıklarının azaltılması amacıyla oluşturulan katılım

²⁴ Acuamed, "European Funds", (Çevrimiçi) http://www.acuamed.es/en/european_funds.asp, 01 Aralık 2009

²⁵ Committee of the Regions, "The Committee of the Regions - An introduction", (Çevrimiçi) <http://www.cor.europa.eu/pages/PresentationTemplate.aspx?view=folder&id=be53bd69-0089-465e-a173-fc34a8562341&sm=be53bd69-0089-465e-a173-fc34a8562341>, 20 Ağustos 2009

²⁶ Akşahin, a.g.e., s. 42

öncesi mali yardım araçları (PHARE, ISPA ve SAPARD) çerçevesinde bu ülkelere mali yardım aktarılmıştır.²⁷

Avrupa'da şiddetli sellerden sonra, 2002'de Avrupa Birliği Dayanışma Fonu (Solidarity Fund) büyük felaketlerden etkilenen bölgelerin altyapılarının onarımı için mali ilkyardım aracı olarak kurulmuştur. ²⁸

2004'de Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Kıbrıs ülkelerinin, 2007 yılında ise Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ne katılması ile Topluluğun son genişlenmesi gerçekleşmiştir.

12 Ocak 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen Anayasa'nın yürürlüğe girebilmesi için tüm üye ülkeler tarafından onaylanması gerekmektedir. Taslak Anayasa'nın Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlar sonucunda reddedilmesinin ardından 2007 yılında, başta kurumsal değişikliklerin yapılması ve karar alma süreçlerinin basitleştirilmesi amacıyla Lizbon Antlaşması üzerinde çalışmalar başlamıştır. 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon'da imzalanan Antlaşma, reddedilen Anayasa'da yer verilen sembolik öğeleri kapsamamakta ancak kurumsal ve işleyişe ilişkin değişiklikleri korumaktadır. 20 Haziran 2008 tarihinde Lizbon Antlaşması onaylanmıştır. Antlaşma ile getirilen önemli değişikliklerin arasında, Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'nın adı 'Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma' olarak değiştirilmesidir. Lizbon stratejisinin yerini alan ve AB'nin yeni ekonomik dönüşüm stratejisini ve 2020 yılı için hedeflerini belirleyen "Avrupa 2020 Stratejisi: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Avrupa Stratejisi" raporu, 26 Mart 2010 tarihinde yapılan Konsey toplantısında kabul edilmiştir. Avrupa 2020'nin üç temel önceliği şu şekilde sıralanabilir:

- Bilgiye ve yeniliğe dayalı bir ekonomi geliştirerek akıllı büyüme,
- Sürdürülebilir ekonomiyi düşük karbon ve az kaynak kullanarak ve rekabeti teşvik ederek sağlama,
- İstihdamı artıran, sosyal ve bölgesel uyumu ön plana çıkaran, dâhil edici bir büyüme.²⁹

²⁷ A.e., s. 49-50

²⁸ European Commission , "EU Solidarity Fund", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/solidarity/index_en.cfm, Temmuz 2009

²⁹ İktisadi Kalkınma Vakfı, "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi", (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=abtarihce&baslik=Tarih%E7e>, 15 Ağustos 2011

1958 yılında Roma Antlaşması imzalandığından itibaren bu yana Avrupa Birliği devamlı genişleme politikası seyrederek bugün 27 üye ülkeden oluşan bir birlik durumuna gelmiştir. Bunun dışında, AB güçlü ve düzenli işleyen bir birlik olma yolunda çaba harcamış, her bir ülke ya da birliğin düzenli çalışması için gerekli mevzuatlar ve kurumları oluşturarak bu doğrultuda önemli sonuçlara varmıştır.

2.4. AB Bölgesel Politikasının Amaçları

AB Bölgesel Politikasının ana temellerinden birileri, ekonomik ve sosyal alanda daha uyumlu bir bütünleşmeyi sağlamak ve bölgeler arası farklılıkları gidermektir. Bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları, ilk önce Birlik üye ülkelerinin sorumluluğundadır. Farklılıkları gidermek için kendilerine özgü bir bölgesel politika oluşturma girişimlerinde bulunmalıdırlar. AB bölgesel politikasının amacı ise, geliştirilen bölgesel politika ilkelerine uygun şekilde, üye ülkeler tarafından oluşturulan bölgesel politikalarını dikkate alarak mali yardımlara ihtiyacı olan bölgeleri saptamak ve politikaya bölgesel bir boyut vermektir.

Mali fonlara ihtiyacı olan bölgeleri saptamak ve söz konusu bölgelere yardım etmek amacıyla, Topluluk, belli hedefler belirlemiştir.

2.4.1. 1994-1999 Döneminde Bölgesel Politika Amaçları

1994-1999 döneminde bölgesel politikaları gerçekleştirmek amacıyla altı hedef belirlenmişti. Bunlar kısaca bu şekilde sıralanabilir:

Hedef 1: Gelişme düzeyleri geri kalmış bölgeler,

Hedef 2: Sanayide gerilemekte olan bölgeler,

Hedef 3: Uzun dönemli işsizler ve işgücü piyasasının dışında kalma tehlikesi altında olanlar,

Hedef 4: Sanayi ve üretim sistemlerindeki değişimlerden etkilenen işçilerin buldukları bölgeler,

Hedef 5a: Çiftçilik, balıkçılık yapılarındaki değişimlerden etkilenen bölgeler,

Hedef 5b: Tarımda yüksek istihdam oranları, düşük tarımsal gelir düzeyleri ve düşük bir nüfus yoğunluğu ya da yüksek göç oranları ve sosyo-ekonomik düzeyleri düşük olan kritik durumdaki kırsal yöreler,

Hedef 6: Nüfus yoğunluğu son derece düşük olan yöreler.³⁰

2.4.2. 2000-2006 Döneminde Bölgesel Politika Amaçları

Avrupa Komisyonu'nun 2000-2006 döneminde belirlediği üç hedef aşağıda yer almaktadır:

Hedef 1: Kalkınmakta geri kalmış olan bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmek. Hedef 1 bölgeleri sağlanan destekler açısından en cazip bölgelerdir. 2000-2006 döneminde Hedef 1 kapsamında yardıma hak kazanan bölgelerin listesi, AB Komisyonu tarafından kişi başına GSYİH'sı AB ortalamasının %75'inden daha az olma ölçütüne göre hazırlanmaktadır. Ayrıca AB'nin en uzak bölgeleri de (ör: Fransa'nın deniz aşırı bölgeleri) Hedef 1 kapsamında yer almaktadır. Bunun yanı sıra nüfus yoğunluğunun oldukça düşük olduğu bölgeler de bu hedef kapsamına girmektedir: 8 kişi/km²'den az. Az gelişmiş bölgeler, daha az nüfus içermekle birlikte, yapısal yardımların büyük kısmını bu bölgeler almaktadır. Yapısal fonların yaklaşık %70'i bu hedef bölgeleri için ayrılmıştır. Hedef 1 kapsamında, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (ESF), Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) ile Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (FIFG)'den yararlanılmaktadır.

Hedef 2: Ekonomik ve sosyal dönüşüm içerisinde olan bölgelerin desteklenerek karşılaşılan yapısal güçlüklerin giderilmesi Hedef 2, yapısal sıkıntılar yaşayan sanayi

³⁰ European Commission, "Objectives", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/prords/object/psfo_en.htm, 18 Temmuz 2009

ve kırsal alanlar, şehirler ve balıkçılık sanayine ait dört ana bölgeyi içermektedir. Buna göre:

- Sanayi bölgelerinde Topluluk ortalamasının üzerinde bir işsizlik oranı, Topluluk ortalamasının üzerinde bir sanayi işsizlik oranı ve sanayi istihdam oranında düşüş;
- Kırsal kesimde ise düşük nüfus veya tarım sektöründe yüksek işgücünün istihdamı, işsizlik veya yüksek oranda kırsal kesimden göç eğilimi;
- Şehirlerde yüksek düzeyde uzun süreli bir işsizlik oranı, yüksek düzeyde fakirlik, çevre sorunları, suç oranının yüksekliği ve düşük eğitim düzeyi;
- Balıkçılığa dayalı bölgelerde ise söz konusu sektörde istihdam oranında düşüş gibi kriterlere göre değerlendirme yapılmaktadır. Bu hedef kapsamına girecek alanların nüfusunun toplam AB nüfusunun %18'ini aşmaması koşulu bulunmaktadır. Komisyon, sanayi ve kırsal kesimdeki nüfusu ve işsizlik oranını ve Hedef 1 dışında kalan bölgelerdeki uzun süreli işsizlik oranlarını göz önünde bulundurarak böyle bir tavan getirmiştir. Üye ülkeler söz konusu kriterlere uygun bölgelerini kendileri belirleyip Komisyon'a sunarlar. Komisyon, üye devletlere danışarak, Hedef 2 kaynaklarından yararlanacak bölgelere ilişkin kesin bir liste hazırlar. Yapısal fonların yaklaşık %11,3'ü kullanılmaktadır.

Hedef 3: Öğretim, eğitim ve istihdam politikaları ile sistemlerinin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını desteklemek. Hedef 3 altındaki ilke AB genelinde Hedef 1 bölgeleri dışındaki tüm bölgelerin desteklenmesini öngörmektedir. Esas olarak insan kaynaklarının geliştirilmesi için bir referans çerçevesi oluşturulmakta ve işsizlikle aktif mücadele; sosyal katılım ve kadınlarla erkeklerin eşit fırsatlara sahip olmasının teşviki; yaşam boyu öğretim ve eğitim sistemleri sayesinde istihdam imkanını güçlendirmek ve ekonomik ve sosyal değişikliklere uyum kabiliyeti gibi unsurları içermektedir. Yapısal Fonların %12,3'ü bu bölgelerde kullanılmaktadır.

Bu üç hedefin parçası olmamakla birlikte, bölgelerin yardıma ehilliği için tanımlayıcı bir diğer çerçeveyi de Uyum Politikası oluşturmaktadır. Bu politika AB'nin en az gelişmiş ülkelere (on yeni üye ülke, İspanya, Portekiz ve Yunanistan) yöneliktir. Uyum Fonu, söz konusu ülkelere Ekonomik ve Parasal Birliğin

gereksinimleri yerine getirebilmeleri için destek sağlamaktadır. Esas olarak çevre ve ulaştırma ile ilgili konuları içermektedir.³¹

Bazı sorunlara ortak çözüm bulunmasını amaçlayan Topluluk girişimleri bulunuyor:

- Interreg III: Topluluk içindeki ortak sınır bölgelerinde, Topluluk üyesi ülkeler arasındaki sınır bölgeleri ve Topluluğun üye olmayan ülkelerle sınır bölgeleri arasındaki işbirliklerini güçlendirmektedir. Projeler Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu tarafından finanse edilmektedir.³²
- Urban II: Küçük ve orta boyutlu kentlerde ve gerilemekte olan kentsel alanların yeniden canlanmaları amacıyla geliştirilen yenilikçi stratejileri ve işbirliklerini desteklemektedir. Bu kapsamdaki projeler Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu tarafından finanse edilir.³³
- Leader+: Kırsal alanlarda sürdürülebilir kalkınmanın yeni stratejilerinin belirlenmesi amacıyla yerel eylem gruplarının işbirliğini desteklemektedir. Bu kapsamdaki projeler Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu tarafından finanse edilir.³⁴
- Equal: İstihdam yanı sıra sosyal, kültürel alanlarda ve aile ilişkilerinde cinsiyet ayrımcılıklarına ve eşitsizliklerine karşı alınan tedbirler desteklenmektedir. Bu alandaki projeler Avrupa Sosyal Fonu tarafından finanse edilir.³⁵

³¹ İktisadi Kalkınma Vakfı, "Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası", (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/pdfs/85dc8f96.pdf>, 01 Aralık 2009

³² European Commission, "Interreg III: Frequently Asked Questions", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/interreg3/foire/faql_en.htm, 30 Haziran 2008

³³ European Commission, "Urban II: Context", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/urban2/intro_en.htm, 01 Eylül 2011

³⁴ European Commission, "Leader+: Introduction", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/index_en.htm, Ağustos 2009

³⁵ European Commission, "Equal Opportunities", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/glossary/equal_opportunities_en.htm, Ocak 2010

2.4.3. 2007-2013 Döneminde Bölgesel Politika Amaçları

2007-2013 dönemine ait yeni programlama çerçevesinde, aşağıdaki üç hedefe odaklanmıştır:

Hedef 1. Yakınsama – bölgeler arası dayanışma. Bu hedef çerçevesinde kişi başına GSYİH'sı AB ortalamasının %75'inin altında kalan İBBS-2 düzeyindeki bölgelere mali yardım ederek diğer bölgeler ile aynı düzeye getirmek amaçlanmaktadır. Ayrıca, AB-25 kapsamında yardım almayan, GSYİH'sı AB-15 ortalamasının %75'inin altında kalan bölgeler (phasing-out) hala yardıma ihtiyaç duymaktadırlar ve özel geçiş yardımı alabileceklerdir. Böylece yardım alacak bölgelerin sayısı 99'dur. Hedef 1 faaliyet alanları, temel altyapı geliştirilmesi, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, çevre koruma gibi farklı projelerden oluşmaktadır. Bu hedef için bütçeden ayrılan miktar 283,3 milyar Avro olup toplam fon miktarının %81,5'ini oluşturmaktadır.

Hedef 2. Bölgesel Rekabet ve İstihdam. Bu hedef çerçevesinde bölgesel politikanın amacı, bölgede yeni iş yerlerin oluşturulması ve yatırımcılar için bölgeyi cazip hale getirilmesidir. Hedef 1 kapsamına girmeyen (phasing-in) bütün diğer bölgelere yardım edilmesi planlanmaktadır. Böylece GSYİH'sı AB ortalamasının %75'inin üstünde olan bölgelere destek verilerek zaten zengin olan bölgelerin bütün AB alanına olumlu zincirleme (knock-on effect) etkisi yaratacakları düşünülmektedir. Faaliyet alanları şunlardır: temiz ulaşım geliştirilmesi, araştırma merkezilerine, üniversitelere, küçük ölçekli işletmelere destek verilmesi, personel yetiştirilmesidir. Hedef 2 kapsamına giren bölge sayısı 172'dir. Bu hedefe ayrılacak miktar 55 milyar Avro'dur ve toplam bütçenin %16'nı oluşturmaktadır.

Hedef 3. Avrupa Bölgesel İşbirliği. Bu hedef çerçevesinde sınır bölgelerinde, bölgeler ve uluslararası işbirliğini geliştirmektir. Dış sınırlar üzerinde yer alan İBBS-3 bölgeleri ve aralarında en fazla 150 km bulunan kıyı sınırları bu hedef kapsamına girmektedir. İşbirliği, AR-GE, üniversiteler arası ağ, bilgi teknolojileri alanlarında

gerçekleşmektedir ve bu hedefe bütçenin %2,5'ini oluşturan 8,7 milyar Avro ayrılmaktadır.³⁶

2.5. AB Bölgesel Politikasının İlkeleri

AB Bölgesel Politikasının daha verimli olması için dört temel ilke belirlenmiştir. AB Bölgesel Politikalarının temelini oluşturan bu ilkeler; yoğunlaşma, programlama, ortaklık ve tamamlama olarak tanımlanmıştır.

Yoğunlaşma İlkesi (Concentration Principle). Bu ilkenin üç yönü vardır:

- 1) kaynakların dağılımında en çok ihtiyacı olan bölgelere öncelik verilmesi,
- 2) AB yardımları, belirlenen hedef alanlar üzerinde yoğunlaştırılmaktadır: bilgi, yenilik, teknoloji, insan kaynakları ve iş geliştirilmesi,
- 3) Mali fonlar, her program dönemi başında belirtilen tarihe ve programa uygun şekilde harcanmalıdır.

Programlama İlkesi (Programming Principle). Bu ilke kapsamında özel projeler finanse edilmemektedir, bunun yerine sadece AB hedeflerine uygun şekilde çok yıllık ulusal sosyal ve ekonomik uyumu sağlamaya yönelik projeler desteklenmesi öngörülmektedir.

Ortaklık İlkesi (Partnership Principle). Bu ilke, yerel düzeydeki reel gerçek problemlerin yansıtılması amacıyla, hazırlama, yönetme, uygulama, gözetim ve değerlendirme gibi projelerin tüm aşamalarında Birlik düzeyinde, bölgesel ve yerel düzeydeki toplumsal ve kurumlar yetkililerin ortak bir şekilde hareket etmesini gerektirmektedir.

Tamamlama İlkesi (Additionality Principle). Bu ilke kapsamında, yapısal fonların ulusal düzeydeki harcamaların yerini almayıp tamamlayıcı özellik taşıması

³⁶ European Commission, "Three Objectives", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/how/index_en.cfm, Mayıs 2011

öngörölmüştür. Diğer deyişle, harcamaların maliyetinin devlet ve yerel yönetimler ile yapısal fonlar aracılığında ortak finansmanı gerekmektedir.³⁷

2.6. AB Bölgesel Politikasının Araçları

Bölgesel Politika Komitesi kurulmasıyla ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu oluşturulmasıyla 1975 yılından itibaren önem kazanmaya başlayan Bölgesel Politika, bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik olarak mali kaynakların etkin ve koordineli bir biçimde kullanılmasını amaçlamaktadır.

Bölgesel politika araçları kullanımı aşağıdaki adımlarda gerçekleşmektedir:

- Avrupa Komisyonu önerisini göz önünde bulundurarak Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından Yapısal Fonların bütçesini ve bütçenin kullanımına dair temel kuralları ile ilgili karar verilmektedir,

- Komisyon ve AB ülkeleri birbirleri ile danışarak politika ilkeleri ve öncelikleri belirlenmektedir,

- Her üye ülke veya bölge gelişme stratejisine dair kendi önermesini hazırlamakta ve Komisyon'a göndermektedir. Sonra Komisyon önerge incelemekte, yorumu yapmakta ve gerekliyse ek bilgi talep etmektedir,

- Komisyon gelişme stratejisini ilaveten işleyiş programını onaylamaktadır. Çalışanlar, işverenler ve sivil toplum yetkilileri bu programların hazırlanmasına ve yönetilmesine katılabilmektedir,

- Komisyon, üye ülkelerinin programları uygulayabilmeleri için gerekli fon tahsisini sağlamaktadır,

-Komisyon, ülke yetkilileriyle beraber fonların kullanılmasını denetlemektedir.³⁸

³⁷ European Commission, "Principles", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/how/principles/index_en.cfm, 01 Şubat 2010

³⁸ European Commission, "Policy Stages: step-by-step", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/how/policy/index_en.cfm, 02 Eylül 2009

AB bütçesi her üye ülkenin GSYİH'sinin % 1,27'si ile sınırlandırılıp, her üye devlet ekonomik potansiyeli ölçüsünde katkıda bulunmaktadır. Bu bütçeden bazı zorunlu politikalar finanse edilmektedir.³⁹

İleride incelenecek olan AB bölgesel politika araçları Yapısal Fonlar ve diğer fonlar olarak iki gruba ayrılabilir.

AB bölgesel politikalarının finansman kaynağını oluşturan Avrupa Birliği Yapısal Fonları şunlardır:

1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)
2. Avrupa Sosyal Fonu (ESF)
3. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF)
4. Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (FIFG)

Ancak, 2007'den itibaren FIFG ve EAGGF'nin Yönlendirme Bölümü fonlarının Yapısal Fonlar'dan çıkarılmasına karar verilmiştir.⁴⁰

Avrupa Birliği'nin Yapısal Fonlar grubuna girmeyen yalnız önemli diğer fonları ise şunlardır:

1. Uyum Fonu (The Cohesion Fund)
2. Avrupa Yatırım Bankası Fonları (The European Investment Bank – EIB)
3. Avrupa Dayanışma Fonu (European Union Solidarity Fund- EUSF)

2.6.1. Yapısal Fonlar

Bu bağlamda Yapısal Fonlar başta olmak üzere birçok yardım mekanizması geliştirilmiştir.

2000-2006 dönemi programında, Avrupa Bölgesel Politikası'nın temelini oluşturan dokuz hedef ve bunların finansmanı için altı finansal araç belirlenmiştir. 2007-2013 dönemi için ise bazı hedefler ve finansal araçlar birleştirilmiş ve bölgesel politika üç hedef ve üç finansal araç içinde toplanmıştır.

³⁹ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, s. 40

⁴⁰ Fatih Feramuz Yıldız, Kerem Akdağ, "Avrupa Birliği Yapısal Fonların Kapsamında Bölgesel Kalkınma ile Kırsal Kalkınma Fonlarının Karşılaştırılması", **Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Türktarım Dergisi**, Sayı: 167, 2006

Tablo 2.5: AB Yapısal Fonları

2000-2006		2007-2013	
Hedefler	Finansal Araçlar	Hedefler	Finansal Araçlar
Uyum fonu	Uyum fonu	Yakınlaşma	Uyum fonu ERDF ESF
Hedef-1	ERDF ESF EAGGF- Guidance FIFG		
Hedef-2	ERDF ESF	Bölgesel Rekabet ve İstihdam	ERDF ESF
Hedef-3	ESF		
Interreg	EDRF	Avrupa Bölgesel İşbirliği	ERDF
Urban	EDRF		
Equal	ESF		
Leader+	EAGGF- Guadince		
Hedef-1 bölgelerinin dışında kırsal kalkınmanın ve balıkçılık sektörünün yeniden yapılanması	EAGGF Guarantee FIFG		
9 hedef	6 finansal araç	3 hedef	3 finansal araç

Kaynak: European Communities, Working For The Regions, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2004, p. 29

Yapısal Fonlar'ın AB bütçesi içerisindeki payı 1988'de %17'den 1992'de %27'ye ve 1999'da % 36'ya kadar yükselmiştir.⁴¹ 2000-2006 döneminde 15 üye için 213 milyar Avro ayrılmıştır, katılım öncesi programlarına ise 22 milyar Avro ve yeni üyeler için 22 milyar Avro ayrılmıştır. 2006 yılında kadar toplam 257 milyar Avro civarında bölgesel politikalar için ayrılan miktar AB bütçesinin % 37'sini oluşturmuştur.⁴²

⁴¹ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, s. 40

⁴² European Communities, **Working For The Regions**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2004, p. 12

Tablo 2.6: 2000-2006 Döneminde Yapısal Fonlar'ın Bütçesi (milyar Avro, 1999 fiyatlarıyla)

	Hdf-1	Hdf-2	Hdf-3	Interreg	Urban	Equal	Leader	FIFG	Uyum F.	Toplam
AB15	137,800	22,000	24,100	4,900	0,700	2,900	0,000	1,100	18,000	213,000
AB10	13,200	0,100	0,100	0,400	0,000	0,200	0,000	0,000	7,600	21,700
AB25	151,000	24,200	24,200	5,300	0,700	3,100	2,000	1,100	25,600	235,100

Kaynak: European Communities, Working For The Regions, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2004, p. 13

Tablo 2.6'da Yapısal Fonlar'ın ve Uyum Fonu'nun 15 üye ülke ve yeni 10 ülke için harcanan miktarın hedeflere göre dağılımı görülmektedir.

Tablo 2.7: AB-15 Ülkelerinde 2000-2006 Döneminde Yapısal Fonlar ve Araçlar (milyon Avro, 2004 fiyatlarıyla)

Ülke	Hedef-1	Hedef-2	Hedef-3	FIFG	Uyum Fonu	Topluluk Girişimi	Toplam	Nüfus hdf 1 – 2	% nüfs.
Avusturya	288	740	585	0	0	395	2008	2,270	28,20
Belçika	690	486	817	33	0	231	2257	1,269	12,50
Danimarka	0	199	397	221	0	92	909	0,538	10,20
Finlandiya	1008	541	442	33	0	280	2304	2,650	51,70
Fransa	4201	6569	5013	254	0	1155	17192	20,412	34,00
Almanya	22035	3776	5057	121	0	1775	32765	24,447	29,80
Yunanistan	23143	0	0	0	3388	952	27483	10,476	100
İrlanda	3409	0	0	0	584	183	4177	0,965	26,60
İtalya	24424	2749	4129	110	0	1294	32707	26,704	46,50
Lüksemburg	0	44	44	0	0	14	103	0,117	28,20
Hollanda	136	861	1866	33	0	719	3615	2,324	15,00
Portekiz	21010	0	0	0	3388	741	25139	6,616	66,60
İspanya	42061	2904	2363	221	12357	2162	62067	32,027	80,70
İsveç	797	431	795	66	0	307	2396	1,674	18,90
UK	6902	5068	5046	132	0	1061	18209	18,909	32,20
AB 15	150104	24367	26553	1226	19717	11361	233328	149,13	40,30

Kaynak: European Communities, Working For The Regions, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2004, p. 13

Tablo 2.7'de AB-15 ülkelere ve hedeflere göre fonların dağılımı gösterilmektedir. 2000-2006 dönemi programında AB 15 ülkeleri arasında Hedef-1 ve Hedef-2 bölgelerinde en çok nüfus barındıran ülkeler Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Finlandiya'dır. Portekiz'in nüfusunun %66,60'sı Hedef-1 bölgelerinde

yaşamaktadır. İspanya’da hem Hedef-1 hem de Hedef-2 kapsamında bölgeler vardır ve burada yaşayan nüfus toplam nüfusun %80.70’idir. En az destek alan ülkeler Danimarka ve Lüksemburg’tur. Bu ülkelerde Hedef-1 bölgesi bulunmamaktadır. Hedef-2 bölgelerinde yaşayan nüfus oranı Danimarka’da %10,20, Lüksemburg’ta ise %28’dir.

Tablo 2.8: 2000-2006 Döneminde Yeni Üyeler için Yapısal Fonlar ve Araçlar (milyon Avro, 2004 fiyatlarıyla)

Ülke	Hedef-1	Hedef-2	Hedef-3	Interreg	Equal	Uyum	Toplam	Nüfus hdf 1-2	% nüfs.
Kıbrıs	0,00	28,02	21,95	4,30	1,81	53,94	113,44	0,212	30,90
Çek Cum.	1454,36	71,30	58,79	68,68	32,10	936,05	2621,19	9,460	92,00
Estonya	371,36	0,00	0,00	10,60	4,07	309,03	695,06	1,379	100
Macaristan	1995,72	0,00	0,00	68,68	30,29	1112,67	3207,36	10,238	100
Letonya	625,57	0,00	0,00	15,26	8,03	515,43	1164,29	2,391	100
Litvanya	895,17	0,00	0,00	22,49	11,87	608,17	1537,70	3,531	100
Malta	63,19	0,00	0,00	2,37	1,24	21,94	88,74	0,387	100
Polonya	275,81	0,00	0,00	221,36	133,93	4178,60	12809,70	38,654	100
Slovakya	1041,04	37,17	44,94	41,47	22,27	570,50	1757,39	4,957	91,90
Slovenya	237,51	0,00	0,00	23,65	6,44	188,71	456,31	1,986	100
Toplam	14959,64	136,49	125,68	478,86	252,05	8495,04	24451,18	73,195	97,70

Kaynak: European Communities, Working For The Regions, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2004, p. 13

Tablo 2.8’de AB yeni ülkelere ve hedeflere göre fonların dağılımı gösterilmektedir. Yeni üye ülkeler arasında Kıbrıs hariç bütün ülkelerin %90-%100 arasında nüfus oranı barındıran bölgeler yani ülke tümü Hedef-1 kapsamında destek almaktadır. Kıbrıs’ta ise Hedef-1 bölgesi bulunmamakta nüfusun %30,90’i Hedef-2 bölgelerinde yaşamaktadır.

2.6.1.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF: European Regional Development Fund) en az gelişmiş bölgeleri hedefleyen bölgesel kalkınma programlarına mali destek sağlamak için 1975 yılında kurulmuştur. Amacı, Birliğin bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikleri azaltmaya yardımcı olmaktır. Aşağıdaki alanlarda hazırlanacak projelere kaynak aktarır:

- Sürekli işler yaratmaya veya korumaya yol açan yatırımlar,
- Hedefin değişen kapsamına bağlı olarak altyapı yatırımları,
- Yerel kalkınma ve KOBİ gelişimi.⁴³

2.6.1.2. Avrupa Sosyal Fonu

1960'ta kurulan Avrupa Sosyal Fonu (ESF: European Social Fund) Topluluğun Sosyal Politikası'nın temel aracıdır. Hedef 3 kapsamında mali yardım sağlayan ESF, aynı zamanda Yapısal Fonlar'ın Hedef 1 ve 2 kapsamındaki projelerine de destek vermektedir. Yönetimi, Komisyon'un İstihdam ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü'nce gerçekleştirilmektedir. ESF yardımı için uygun faaliyetler üç kategoriye girmektedir:

- Kişilere yönelik yardım: eğitim ve staj, istihdam yardımı, bilim ve araştırma alanında yüksek eğitim, yeni istihdam kaynakları.
- Eğitim ve öğretim sistemlerinin iyileştirilmesi, istihdam hizmetlerinin modernleştirilmesi.
- Destekleyici önlemler: bilgi seviyesinin yükseltilmesi, ilgili hizmetlerin geliştirilmesi vb.⁴⁴

2.6.1.3. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu

Avrupa Birliği 1960 yılında tarımsal üretimi rasyonel hale getirmek, tarımda çalışanların gelirlerinin artırılması yoluyla dengeli bir yaşam düzeyi sağlamak, pazarları istikrarlı kılmak, ürün arzının güvenliğini sağlamak amaçlarıyla Ortak Tarım Politikasını (OTP) (Common Agricultural Policy - CAP) oluşturmuştur. OTP uygulamalarını finanse etmek üzere Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF ya da FEOGA – European Agricultural Guidance and Guarantee Fund) oluşturulmuştur. Fon'un finansmanı Topluluğun genel bütçesinin parçasıdır.⁴⁵

⁴³ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, s. 45

⁴⁴ A.e.

⁴⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, **21. Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası**, yay.haz.: Yrd.Uzman Ebru Ekeman, İstanbul, İKV Yayınları, Eylül 1999, s.19

Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu iki bölüme ayrılmıştı: Yönlendirme Bölümü çiftçiliğin çeşitliliğini ve diğer kırsal kalkınma tedbirlerini desteklemekte, Garanti Bölümü ise Ortak Tarım Politikası aracılığıyla tarım pazarına yardım etmektedir.⁴⁶ Hedef 1 kapsamına giren alanlarda EAGGF'nin Yönverme kısmından, Hedef 1 kapsamına girmeyen alanlarda ise EAGGF'nin Garanti kısmından, finanse edilmektedir.⁴⁷ FEOGA'nın idaresi Komisyon'un Tarım Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Kırsal kalkınmaya ilişkin FEOGA Tüzüğü, Birlik içerisindeki kırsal bölgelere yönelik bir dizi tedbiri gruplar halinde birleştirmiştir. Bunlar:

- Tarımsal işletmelerde yardım,
- Genç çiftçiler için başlangıç desteği,
- Meslek eğitimi,
- Erken emeklilik sistemi desteği,
- Dezavantajlı alanlar için telafi edici ödemeler,
- Tarımsal çevre tedbirleri,
- Tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması,
- Ormanların geliştirilmesi,
- Kırsal alanların kalkınması ve uyumlaştırılması tedbirleri.⁴⁸

2.6.1.4. Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı

Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (FIFG – Financial Instrument for Fisheries Guidance), AB'nin tüm kıyı bölgelerinde yer alan yapıların rekabet edebilirliklerini güçlendirmek ve balıkçılık sanayinde uygun (hayatta kalma şansı bulunan) işletmeleri geliştirmek ve aynı zamanda balıkçılık kapasitesi ile kullanılabilir kaynaklar arasındaki dengeyi sürdürmek yönünde faaliyet göstermektedir (bunlar Hedef 1 programları veya Hedef 1 dışında kalan ulusal programlar vasıtasıyla

⁴⁶ The Scottish Parliament, The Information Center, European Structural Funds, (Çevrimiçi) http://www.scottish.parliament.uk/business/research/pdf_subj_maps/smda01-03.pdf, 05 Ekim 2009

⁴⁷ Fatih Feramuz Yıldız, Kerem Akdağ, a.g.m.

⁴⁸ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, s. 46

gerçekleştirilmektedir). FIFG Komisyonun Balıkçılık Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir. Uygun tedbirler:

- Balıkçılık sektöründe çabaların uyumlaştırılması,
- Filo modernizasyonu,
- Çiftlik balıkçılığının geliştirilmesi,
- Deniz alanlarının korunması,
- Balıkçılık limanlarındaki altyapı,
- Balık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması,
- Ürün teşviki şeklinde sıralanmaktadır.⁴⁹

2.6.2. Uyum Fonu

1993 Maastricht Antlaşması ile kurulmuş olan Uyum Fonu (Cohesion Fund), GSYİH'sı AB ortalamasının %90'ının altında kalan Birlik üyesi ülkelerin çevresel ve trans-Avrupa ulaşım ağları projelerine finansman sağlamaktadır. Uyum Fonu'nun 2000-2006 dönemi bütçesi 18 milyar Avro olması planlanmıştır. Uyum Fonu'ndan sağlanan yardım, yararlanan ülkenin bir ekonomik dönüşüm programı izlemesi şartına bağlıdır. İstikrar ve Büyüme Pakti'deki hükümler uyarınca Komisyon Konsey'e bir üye ülkenin dönüşüm programına uygun davranmadığını bildirme hakkına sahiptir. Bir ülkenin aşırı bir kamu açığı vermesi durumunda fonların askıya alınma ihtimali bulunmakta ve söz konusu açık kontrol altına alınıncaya kadar hiçbir yeni proje kabul edilmemektedir. Bütün projelerin seçim ve uygulanması üye ülkelerce gerçekleştirilmektedir ancak projeler düzenli olarak Komisyon tarafından da izlenmektedir. Uyum Fonu, bir projenin kamu harcamasının %80-85'ine kadarını kısmen finanse edebilmekte.⁵⁰

Uyum Fonu'ndan ayrılan kaynak; üye devletlerin nüfusu, yüzölçümü, sahip olduğu altyapı gibi kriterlere göre, GSYİH'larının %4'ünü geçmeyecek şekilde tahsis

⁴⁹ A.e., s. 47

⁵⁰ A.e., s. 47-48

edilmektedir. Bir önceki dönemde 25,59 milyar Avro'luk bütçeye sahip olan fona, 2007-2013 döneminde 69,6 milyar Avro ayrılmıştır.⁵¹

2.6.3. Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank-EIB)

Avrupa Yatırım Bankası, uzun vadeli ödünç verme amacıyla 1958'de kurulmuştur. Bankanın faaliyet amacı, AB üye ülkelerinin dengeli kalkınma, ekonomik ve sosyal uyumun gerçekleşmesinde katkıda bulunmaktır. EIB fonlarının büyük miktarını sermaye piyasalarında yükseltip Avrupa Birliği'nin hedeflerinin gerçekleştirilmesi için uygun şartlarla ödünç verilmesi sağlanmaktadır. Böylece Avrupa Birliği'ne aday ve üye ülkelerin yatırımlara kredi verilmektedir. EIB, kar maksimize etmeyi amaçlamayıp düşük faizli kredi vermektedir. Banka, kamu ve özel sektöre özellikle alt yapı ve sanayi yatırımları için kredi sağlamaktadır. EIB finansmanına uygun olan yatırım türleri şu şekilde özetlenebilir:

- Altyapı (karayolu, demiryolu, havaalanı, liman, telekomünikasyon vb),
- Enerji (petrol dışı kaynakların geliştirilmesi vb),
- Sanayi, tarım, hizmetler (sanayi kuruluşlarının geliştirilmesi, madencilik, mesleki ve teknik eğitim merkezleri, orman ve balıkçılık, turistik kaynakların artırılması vb).⁵²

2.6.4. Avrupa Dayanışma Fonu (EUSF: European Union Solidarity Fund)

Fon doğal felaket durumunda acil yardım tedbirlerini (geçici kalacak yer temini, temel altyapının sağlanması, enerji, içme suyu, telekomünikasyon vs.) finanse etmek amacıyla oluşmuştur. Orta Avrupa'da olan şiddetli sellerin tepkisi olarak 2002 Ağustos ayında kurulmuştur. 6 yıl sonra arka arkaya gelen sel, orman yangınları, deprem, volkanik patlama, fırtınalar, kuraklık gibi 26 farklı feci olaylar

⁵¹ Akşahin, a.g.e., s. 60

⁵² European Investment Bank, "About EIB", (Çevrimiçi) <http://www.bei.org/about/index.htm>, 30 Kasım 2009

için kullanılmıştır. Şimdiye kadar 20 farklı Avrupa ülkesi 1,5 milyon Avrodan fazla yardım almıştır. Fon'un bütçesi 1 milyar Avrodur.⁵³

2.6.5. Katılım Öncesi Araçlar

AB Konseyi 2000-2006 yılları için on aday ülke için (katılımlarını gerçekleştirene kadar) üç değişik katılım öncesi araç kabul etmiştir. Bunlar:

- *SAPARD* (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı, yılda 520 milyon Avro,

- *ISPA* (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) ulaştırma alanındaki altyapı projelerinin desteklenmesi ve çevre için katılım öncesi yapısal politika aracı, yılda 1040 milyon Avro,

- *PHARE* (Poland and Hungary: Action for the Restructuring of the Economy) kurumsal kapasite, Topluluk programlarının geliştirilmesi, bölgesel ve sosyal kalkınma ve sanayi yeniden yapılanma/KOBİ gelişimi için, yılda 1560 milyon Avro.⁵⁴

Ocak 2007 tarihinden itibaren PHARE, ISPA, SAPARD programlar yerine *IPA* (Instrument for Pre-Accession Assistance) yeni Katılım Öncesi program kullanılmaya başlanmıştır. IPA çerçeve düzenlemesi altında 5 ana bileşen bulunmaktadır:

- 1) Geçiş Desteği ve Kurumsal Yapılanma,
- 2) Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği
- 3) Bölgesel Kalkınma (ulaşım, çevre, bölgesel ve ekonomik gelişme),
- 4) İnsan Kaynakları Gelişimi
- 5) Kırsal Kalkınma

⁵³ European Commission, "EU Solidarity Fund", (Çevrimiçi)

http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/solidar/solid_en.htm#budget, Temmuz 2009

⁵⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı, *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu*, s.57-58

Bu fondan yararlanacak ülkeler; aday ülkeler (Hırvatistan, Türkiye, Makedonya) ve potansiyel aday ülkeler (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ ve Kosovo) olarak iki gruba ayrılmıştır. Aday ülkeler için bütün beş bileşen geçerli, potansiyel adaylar için ise sadece ilk iki bileşen geçerlidir.⁵⁵

2.6.6. Yeni Topluluk Girişimleri (Jasper, Jessica, Jeremie)

2007-2013 döneminde, Yapısal Fonlar'ın ve Uyum Fonu'nun en etkin ve sürdürülebilir şekilde kullanımını sağlamak amacıyla, üç yeni Topluluk Girişimi oluşturulmuştur. Bu girişimlerin, Avrupa Komisyonu, Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank), Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (European Bank for Reconstruction and Development) ve Avrupa Bankası Konseyi (Council of Europe Bank)'nin işbirliğinde yürütülmesi planlanmıştır.⁵⁶

Yeni Topluluk girişimlerinden bir tanesi *Jasper* (Joint Assistance in Supporting Projects in European Regions) Avrupa Komisyonu, AYB ve Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası ortak işbirliğidir. Amacı, 2004 ve 2007 yıllarında Avrupa Birliği'ne katılan 12 ülkeye ulaşım ve enerji altyapı projeleri, enerji etkinliği ve yenilenebilir enerji projeleri gibi büyük ölçekli projelerde yardım etmek, teknik yardım ve uzman desteği sağlamaktır. AB tarafından desteklenen büyük projelere odaklanmış olan Jasper'ın, projelerin zamanında hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla, başından sonuna kadar yardım sağlanması amaçlanmıştır. Fonların bütçesi 50 milyon Avrodan fazladır.⁵⁷

Avrupa Komisyonu, AYB ve Avrupa Yatırım Fonu'nun işbirliğinde yürütülecek olan diğer girişimi *Jeremie* (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises), küçük ve orta ölçekli işletmeleri finanse etmek amacıyla başlatılmıştır. Bu girişimin kapsamında, üye devletlere Jeremie değerlendirme çalışmaları teklif edilmiştir: finansal ürünlerin arz ve talep arasındaki boşlukları

⁵⁵ European Commission, "Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/index_en.htm, Kasım 2009

⁵⁶ Akşahin, a.g.e., s. 63

⁵⁷ European Commission, Special Support Instrument, "JASPERS", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/2007/jji/jaspers_en.htm, Kasım 2009.

tespit ederek küçük ve orta ölçekli işletmelere finanslara ulaşımı sağlayıp arz ve talep arasındaki boşluğu doldurmaya yönelik çalışmalarını önermektedir.⁵⁸

Bir diğer girişim *Jessica* (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas) girişiminin amacı, kentsel alanlarda istihdamın, ekonomik büyümenin ve sürdürülebilir yatırımların artırılmasıdır. Bu girişimin Avrupa Komisyonu, AYB ve ABK'nin işbirliğinde yürütülmesi öngörülmüştür. Jessica bu bağlamda, kentlerde daha iyi ve daha fazla yatırım yapılabilmesi ve sağlıklı bir kentsel gelişmeyi desteklemek için Avrupa bankacılık ve finans çevreleri ile üye ülkeleri, bölgeleri ve kentleri birbirine yakınlaştırmayı amaçlamaktadır.⁵⁹

2.7. AB Bölgesel Politikasının Sonuçları

Bir taraftan Avrupa ekonomik entegrasyondan kaynaklanarak, diğer taraftan Yapısal ve Uyum Fonları'ndan destek alarak Avrupa Birliği'nin gerek bölgeleri gerekse de ülkeleri arasında farklılıkların önemli ölçülerde azalmasıyla sonuçlanan gelişme elde edilmiştir.

Avrupa Birliği, bölgesel kalkınmanın temel aracı olan Yapısal Fonları ve Uyum Fonu'nu daha etkili hale getirmek amacıyla 1988, 1993 ve 1999 yıllarında reformlar gerçekleştirmiştir. 1999 Reformu, Yapısal Fonlar'ın AB bütçesi içindeki payını arttırmış, yönetimini basitleştirmiştir. Bunlara ek olarak, yardımların ve yönetimin tek merkezde toplanmasını önleyici tedbirler alarak, yerel yönetimleri daha etkin hale getirerek, yetkilerinin artmasını sağlamıştır.

2000-2006 döneminde Hedef-1 bölgelerine sağlanan destek, İspanya'da GSYİH'sının % 0,8'ini, Yunanistan ve Portekiz'de ise %2,5'inden fazlasını oluşturmaktadır. Bu destekler aracılığıyla yatırımlar, İspanya'da %3, Yunanistan ve Portekiz'de %8-9 arası, Mezzogiorno'da (İtalya) %7, Länder'de (Almanya) ise %4 oranında artmıştır. 1994-1999 dönemi programında, Hedef-1 bölgelerinde, Yapısal Fonlar 4100 km otoyol ve 32000 km yol yapımını ve yenilenmesini, 3800 ha

⁵⁸ European Commission, Special Support Instrument, "JEREMIE", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/2007/jjj/jeremie_en.htm, Kasım 2009

⁵⁹ European Commission, Special Support Instrument, "JESSICA", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/2007/jjj/jessica_en.htm, Kasım 2009

endüstriyel bölgenin yeniden yapılanmasını, 214000 işletmeye destek, 8,15 milyon kişinin eğitimini ve 800000 iş imkanı yaratılmasını sağlamıştır. Özellikle, Portekiz’de eğitim alanında yapılan yatırımlar eğitimde kalitenin yükselmesini sağlamış, çevresel altyapı projeleri sonucunda İspanya, Portekiz ve Yunanistan’da bu alanda önemli gelişmeler olmuştur. 1995-2001 yılları arasında, Hedef-2 bölgelerinde ortalama işsizlik oranında, AB 15 ülkelerinde %3’lük düşüğe nispeten, %4’lük düşüş elde edilmiştir. 115 milyon m2 kentsel atık alanda çevre iyileştirilmiş ve verimli kullanılabilir alanlar olarak yeniden düzenlenmiştir. 300000 den fazla küçük ve orta ölçekli işletmeye destek verilmiş, 300000 iş yaratılmış ve araştırma-geliştirme alanında önemli ilerleme sağlanmıştır. Bunların dışında, yapısal destekler, uyum ülkeleri ve birliğin diğer üyeleri arasında ticaretin gelişmesini teşvik etmeyi başarmıştır. Yapısal harcamaların üçte birinin makine ve teçhizat alımı yoluyla, Yunanistan’da %42 ve Portekiz’de %35 oranında, Birliğe geri kazandırılmıştır.⁶⁰

Sonuç olarak, bu döneme kadar Bölgesel Politika araçlarının, tüm farklılıkları ortadan kaldırmadıysa da belli bir uyuma ulaşılmasını sağladığı için başarılı olduğunu söylemek mümkündür. AB’nin başlıca amaçlarından biri, tüm üyelerinin ekonomik ve sosyal uyumunun sağlanmasıdır. Bölgesel Politika’nın AB politikaları içindeki önemi giderek artmaktadır. Reformlar ve öngörülen faaliyetler, önümüzdeki dönemlerde Bölgesel Politika’nın başarılarını arttıracakları ve fonların daha işlevsel hale gelecekleri beklenmektedir.

Portekiz’de Viseu ve Algarve plajları. AB fonlarının yardımıyla 1990’ların başından itibaren toparlanma sürecine giren Portekiz ekonomisi 1997’den itibaren büyüme rakamlarında AB ortalamasının üstüne çıkmış, enflasyon 22 yıl sonra ilk kez 1996 yılında tek haneli rakamlara inmiş ve işsizlik oranı uzun yıllardan sonra ilk kez %10’un altına düşmüştür. Fon ve hibelerin önemli kısmı Portekiz tarafından Viseu bölgesinde yatırım projelerinin finansmanında kullanılmaktadır. Bunlar: haberleşme ve ulaştırma ile ilgili altyapının geliştirilmesi, karayolu, otoyolu, demiryolu, köprü, havaalanları yapımı, telekomünikasyon altyapısının yapımı, geliştirilmesi, sanayinin ve hizmet sektörünün, enerji kaynaklarının geliştirilmesi, enerji tasarrufun

⁶⁰ European Communities, **Working For The Regions**, pp. 24-25

sağlanması, enerji dağıtım ağlarının modernleştirilmesi, şehirlerin atıksu arıtma tesislerinin yapımı, park ve oyun alanları ile ilgili projeler. Bütün bu fonlara rağmen Viseu halen Portekiz'deki diğer bölgelerin gerisinde bulunmaktadır. Yine de Viseu'nun son yıllarda gösterdiği gelişme çok önemlidir.⁶¹

Algarve plajları, Portekiz'in en turistik bölgelerinden biri olup, aynı zamanda yazın en kurak olan bölgelerden biridir. Su taleplerini karşılamak ve toprağın tuzlaşmasına çare bulmak için, Doğu Algarve'de yedi belediye, yüzey suyunu bölgeye kanalize etmek için, devletle beraber "Aguas do Sotavento Algarvio" isimli bir şirket kurmuştur. Mevcut bir barajın yanına yeni bir baraj kurulmuş ve her iki tarafta suyu aynı düzeyde tutmak için bu barajlar birbirine bağlanmıştır. İki barajdan öteye doğru giden daha büyük bir besleme kanalı da inşa edilmiştir. Şimdi, su bir arıtma istasyonuna gitmekte ve oradan muhtelif belediye rezervuarlarına dağıtılmaktadır. Proje için, ABKF'dan ve 1995'ten bu yana Uyum Fonu'ndan bir hibe sağlanmıştır.⁶²

İspanya'da Extremadura ve Madrid. İspanya açısından, 2006 öncesinde 17 bölgesinden 11 tanesi Hedef 1'den yararlanırken, 2007 yılından itibaren AB'den yardım alan bölgelerin sayısı Extremadura ve Andalucia olmak üzere ikiye inmiştir. Extremadura kişi başına milli gelirden 1986'da İspanya ortalamasının sadece %43'ü, AB ortalamasının ise %29'u iken, yirmi sene sonunda İspanya ortalamasının %79'una, AB ortalamasının ise %69,8'ine yükselmıştır.⁶³

Madrid etrafında bir çevre yolunun inşa edilmesi, Avrupa'nın en sıkışık şehirlerinden birindeki trafik sorunlarını hafifletmek için gerekli görülmüştür. Bu yol, yerleşim alanlarında trafiğin azaltılmasını, kirlilik ve gürültü seviyelerinin düşürülmesini, yolculuk sürelerinin kısaltılmasını ve yol güvenliğinin artırılmasını sağlamaktadır. Madrid, ülkenin karayolu şebekesinin merkezinde bulunduğu için, bu çevre yolu, ülkenin başlıca karayolları arasındaki bağlantıyı da kolaylaştırmaktadır.⁶⁴

⁶¹ Yrd.Doç.Dr. Süleyman Yaman Koçak, "Avrupa Birliği, Geri Kalmış Bölgeleri Geliştirebildi mi: Extremadura ve Viseu Bölgeleri", **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:14, S:3, 2009, s. 336

⁶² Akşahin, a.g.e., s. 84-85

⁶³ Koçak, a.g.m., s. 335

⁶⁴ Akşahin, a.g.e., s. 86

Hollanda'nın Lahey şehri. Topluluk Girişimleri (Leader, Urban, Equal ve Interreg), bireysel bir tema veya coğrafi alan üzerine yoğunlaştıkları için, yerel düzeyde kolay uygulanabilen araçlardır. Başka bir deyişle bu programlar, yerel düzeydeki ilgili kesimlerin doğrudan katılımı olmaksızın uygulanamayan programlardır. Örnek olarak, Hollanda'nın Lahey şehrinde uygulanan Urban programı, şehrin merkezinde, yüksek suç oranlı bir açık alan olan Vermeerveld'in yeniden yaratılmasına olanak vermiştir. Burada yaşayan insanlar, Urban programı yoluyla, bu açık alanı, şimdi sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler düzenlenen bir parka dönüştürmüştür. Bu proje, parkla ilgili planların hazırlanmasından parkın daha sonra bakımına kadar her aşamada, yörede yaşayan insanların katılımıyla gerçekleşmiştir.⁶⁵

Belçika. Doğu Belçika'da bulunan Liege şehri bir zamanlar bir endüstriyel kömür ve çelik merkeziyken bu sektörün gerilemesi sonucunda, şehirde yüksek oranda bir işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Buna karşı, yerel yönetim, bir takım yenilikçi ortaklıklar geliştirmiştir. İlk olarak, işsizlerin becerilerini geliştirmek için 1994 yılında bir eğitim merkezi kurulmuştur. Kurs, bir yıl sürmekte ve 6 aylık bir çalışma tecrübesi dönemini içermektedir. Bu girişim, üç ortak tarafından başlatılmıştır: Liege Ticaret ve Sanayi Odası, bir ticaret okulu ve bir bölgesel büro. İkinci olarak, 1995 yılında, Ticaret Odası ve kâr amacı gütmeyen bir dernek tarafından "İşletme İstihdam ve Eğitim Bağlantısı" adıyla ortak bir girişim başlatılmıştır. Bu girişimin amacı, eleman istihdamında ve iş başvurusunda bulunanların profilini işverenlerin gereksinimleriyle uyumlaştırmada KOBİ'lere yardım etmektir. Böylece, Liege şehrindeki farklı yerel aktörler, işsizliğe karşı mücadeleye katılmışlardır.⁶⁶

İtalya'da Mezzogiorno. Güney İtalya ve Kuzey İtalya arasında var olan gelişmişlik farkı, yıllar geçtikçe giderek daha da artış göstermiştir. Bu nedenle söz konusu dengesizliği azaltmak için 1950 yılında teşebbüse geçilmiş ve 'Cassa Per Il Mezzogiorno' (Mezzogiorno Sandığı ve Güney Sandığı) kurulmuştur. Faaliyetlerini üç dönem altında incelemek mümkündür. Tarım sektörünü kalkındırma çabası yanında sinai faaliyetler yer almadığından, uygulanan politikanın ekonomik

⁶⁵ A.e.

⁶⁶ A.e., s. 87

kalkınmayı başlatacak niteliklerden uzak olduğu anlaşılmıştır. 1957 yılında sınai gelişmeye yönelik tedbirlerin alınmasıyla başlayan ikinci dönemde özel sektöre önem verilmiş, yatırımcıların Özel sektörü teşvik için getirilen tedbirler (özel krediler, taşıma tarifelerinde indirimler, mali yardımlar) yanında kamunun kendisi kurduğu sınai tesisler ile ‘Kalkınma Kutupları’ oluşturulmaya çalışılmıştır. 1965 yılından başlayan üçüncü dönem hızlı sanayileşme dönemidir. Güney Sandığı’nın sağlam kaynaklara sahip olmasının, bu kaynakların tahsisinde izlenen politikanın ve getirilen teşvik sisteminin önemi büyüktür. Güney İtalya’nın gelişmesinde, Avrupa Topluluğu’ndan sağlanan fon ve kredilerin önemli rolü bulunmaktadır.⁶⁷

Fransa. Maden durumu ve toprak şartları uygun olan Kuzey Fransa, Güney’e göre daha hızlı bir gelişme göstermiştir. Güney ve Batı Fransa’da ekonomik faaliyet, esas itibariyle aile çiftliği, tali sanayi ve el sanatları ile sınırlı kalmıştır. Bu farklılığın azaltılması için uzun dönemli amaçlar, hem milli kalkınma ve hem de Avrupa Topluluğu perspektifi açısından ele alınarak belirlenmiş ve buna uygun bölgesel kalkınma programları seçilmiştir. ‘Karma ekonomi şirketleri’nin devredilmesiyle faaliyetlerini sürdüren şirketler, gerekli altyapı hizmetlerini yaparak geri kalmış yörelerde özel teşebbüsün ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Bu başarıda Avrupa Topluluğu fonlarının önemli payı vardır.⁶⁸

Doğu Almanya. Doğu Almanya’da, eğitim programlarını denetleyen Dresden Ticaret ve Sanayi Odası, kurslarının güncel olmadığını fark etmiş ve bunun işsizlik riskini arttırdığı kanısına varmıştır. Oda, bölgede tam anlamıyla modern bir eğitim merkezi sağlamak ve maliyetleri asgari düzeyde tutmak için, eski bir eğitim yerini yenilemek ve çağdaş bir eğitim programı ve sertifikasyon sınavları oluşturmak amacıyla, Münih Ticaret ve Sanayi Odası ile işbirliğine gitmiştir. AB katkısıyla beraber, bu ortaklık, sanayi ve ticaret sektörlerinde 1000 eğitim yeri için piyasada en ileri eğitim teknolojisini getirmiştir.⁶⁹

Almanya-Avusturya. Almanya ve Avusturya’nın Bavyera ve Tirol bölgeleri, küçük ölçekli yerel turizmi geliştirmek amacıyla sınır ötesi bisiklet tatillerini

⁶⁷ Milli Genel Kurulu Genel Sekreterliği, **Türkiye’de Bölgesel Planlamasının Evreleri**, Ankara, MGK Genel Sekreterliği Yayınları, 1993, s. 388-400

⁶⁸ A.e., s. 401-402

⁶⁹ Akşahin, a.g.e., s. 85

kolaylaştırmaya karar vermişlerdir. Reklam kampanyalarının yanısıra, tüm sınır bölgesi için bisiklet yollarının ortak bir haritasını yapmış, yerel turist bilgi hizmetleri sağlamış ve bisiklet kiralama merkezleri kurmuşlardır. Interreg'in desteğiyle, proje, turizm sektöründe istihdam yaratarak yerel istihdamı geliştirmektedir.⁷⁰

İngiltere'de Liverpool. İngiltere'de, Liverpool şehrinin bir semtinde kurulan "Create", insanları tekrar çalışma hayatına döndürmeyi ve çevreye faydalı olmayı amaçlayan bir topluluk değerlendirme ve eğitim işletmesidir. Eğitim verilen kişiler, buzdolaplarını, fırınları ve çamaşır makinelerini onarmayı öğrenmiştir. Bu aletler makul fiyatlardan satılmaktadır. Üç aylık bir eğitim süresinden sonra, eğitim alan kişiler, edindikleri becerileri gerçek bir çalışma ortamında uygulamaya koymaktadır. Orada, yaptıkları çalışma karşılığında ücret almakta ve işverenlerin eleman alırken aradıkları türden deneyim kazanmaktadırlar. CREATE, özel sektöre yönelik iş bilgisinin, gönüllü sektör deneyiminin ve kamusal yatırımın bir modelidir. Sonuçta, topluluğa makul fiyatlardan ürünler sunulmakta, çöplüklere atılan atık ürünlerin miktarı azaltılmakta ve en önemlisi, yerel halk için eğitim ve gerçek istihdam olanakları yaratılmaktadır. Bu proje, uzun süreli işsizlere yönelik AB Pilot Eylemi çerçevesinde finanse edilmiştir.⁷¹

Kuzey Norveç. Norveç'in içte biri, kuzey kutup dairesindedir. Topraklarının %74'ü dağlık, buzul ve ıssız olan bu ülkede, ormanların kapladığı alan %25, ekilebilir alan ise ancak %3'tür. Yerleşim yerleri ve ekili alanlar, ülkenin Güney-Doğu kısmı, kıyı şeridi ve geniş vadilerdedir. Kuzey Norveç'te bölgesel kalkınma politikası 1952'de uygulanmaya başlanmıştır. Kurulan 'Bölgesel Kalkınma Fonu' araçları olarak, uzun vadeli ucuz krediler, faiz ödemelerinin ertelenmesi, bina ve makine ve teçhizat yatırımları kullanılmıştır. Devlet doğrudan demir-çelik, alüminyum, kömür sanayilerini kurmuş ve sanayi işletmelerine devretmiş veya satmıştır. Ayrıca vergi teşvikleri uygulanmıştır. Bölgesel politikalar, hem merkezi hükümetin ve hem de yerli idarelerin sorumluluğunda yürütülmüş, söz konusu politikaya ilişkin teklifler sunan özel komiteler teşkil edilmiştir.⁷²

⁷⁰ A.e.

⁷¹ A.e., s. 85-86

⁷² Milli Genel Kurulu Genel Sekreterliği, a.g.e., s. 405-406

3. RUSYA'NIN BÖLGESEL FARKLILIKLARI VE KALKINMA POLİTİKASI

Dışa kapalı bir ekonomik bütünlük oluşturan SSCB'nin dağılmasından sonra ayrılan devletler, merkezi planlama sisteminden serbest ekonomiye geçiş sürecine girmişlerdir. Rusya, dünyanın en geniş topraklara (17 milyon kilometre kare), 141 milyon kişilik nüfusa, hemen her türlü doğal kaynağa sahip ve enerji kaynaklar açısından son derece zengin olan ülkedir. Bütün bu avantajlara rağmen, bu kadar büyük bir iktisadi yapının hızlı bir şekilde serbest piyasaya geçmesi oldukça zordur.

70 yıl boyunca piyasa ekonomisinden uzak kalan SSCB dağıldıktan sonra, Rusya'nın devraldığı miras sanayileşmiş ve şehirleşmiş toplum, gelişmiş insan kaynakları olmasına rağmen, çözülmesi gereken ekolojik, ekonomik, demografik problemler de mevcuttur. Rusya'da mevcut ekonominin temelleri, yapay fiyatlar, bastırılmış enflasyon, merkezi planlama ve kamu işletmelerine dayanmaktaydı. Kaynak kullanımı israfli ve savunmaya yönelik idi. 1991 yılından 1998 kriz yılına kadar devamlı küçülen ekonomi, kriz sonrası dünyada yükselen petrol ve gaz fiyatlarından yararlanarak, büyümeye başlamıştır. Ancak SSCB döneminde olduğu gibi halen bölgesel farklılıkları Rusya ekonomisi için büyük sorun oluşturmaktadır. Rusya'nın başkenti olan Moskova ve onun etrafındaki bölge, ikinci en büyük şehri olan Sankt-Petersburg yoğun nüfusu, yüksek geliri, hızlı gelişen altyapısı ve oldukça büyük ölçüde yatırım yapılan yerler iken, Rusya'nın birçok bölgesinde halkın normal hayat şartları altında yaşadığı bilinmektedir. Sovyetler Birliği döneminde, cumhuriyetler ve Rusya illeri (sübjeleri) farklı özelliklere sahip olsalar da ekonomileri merkezi planlamaya uygun şekilde bütün birlik göz önünde bulundurularak kaynakların dağılımı düzenlenebilmiştir. Planlı ekonomi sistemi çöktükten sonra gelişmemiş ekonomik temellere ve altyapısına sahip olan bölgeler birçok ekonomik ve sosyal sorunla karşılaşmıştır.

3.1. Rusya Hakkında Genel Bilgiler

Çalışmanın bu kısmında, Rusya hakkında doğal ve iklim şartları, idari yapısı, sosyo-ekonomik ve demografik durum olmak üzere kısaca genel bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

3.1.1. Rusya'nın Doğal ve İklim Şartları

Yüzölçümü: 2008 yılında 17.098.2 km² (%13'ü ekili alan, %51'i orman, %13'ü su olmak üzere).

Tablo 3.1: Toprak Kaynakları Göstergeleri, 2008

	Milyon Hektar	Toplam Yüzölçümüne Oranı
Toplam arazi	1709,8	100
Tarım arazisi	220,5	12,9
Orman	870,8	50,9
Su	225,0	13,2
Diğer Araziler	393,4	23,0

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/IssWWW.exe/Stg/d01/03-06.htm

En uzun nehirler: Lena (4.400 km), İrtiş (4.248 km), Ob (3.650 km), Volga (3.531 km), Yenisey (3.487 km), Amur (2.824 km).

En büyük göller: Baykal (31.500 km²), Ladoga (18.100 km²), Onega (9.700 km²).

Çevredeki denizler: Kuzey Buz Okyanus denizleri (Barents, Beyaz, Karskoye, Laptevler, Doğu Sibirya ve Çukotskoye denizleri), Pasifik Okyanus denizleri (Bering, Ohotsk, Japon denizleri), Atlantik Okyanusu denizleri (Baltık, Azov ve Karadeniz).

En büyük adalar: Novaya Zemlya (Yeni Topraklar) Takımadaları 82,6 bin m², Sahalin 76,4 bin m², Novosibirskiy Takımadaları 37 bin m², Severnaya Zemlya (Kuzey Toprakları) Takım adaları 36 bin m².

En yüksek tepe: Elbrus (5642 m.).

Komşu ülkeleri: Kuzey-Batı'da Norveç ve Finlandiya, Batı'da Polonya,

Estonya, Letonya, Litvanya ve Belarus, Güney-Batı'da Ukrayna, Güney'de Gürcistan, Azerbaycan ve Kazakistan, Güney-Doğu'da Çin, Moğolistan ve Kuzey Kore, Doğu'da (deniz sınırı) ABD ve Japonya. Rusya'nın, Türkiye ile Karadeniz'de deniz sınırı vardır. Rusya sınırlarının toplam uzunluğu 20 bin 139 km, kıyılarının toplam uzunluğu ise 37 bin 653 km'dir.

En büyük kentler: 1 ocak 2009 sayımlarına göre, Rusya Federasyonu'nda nüfusu 1 milyonu aşan 11 şehir bulunmaktadır: Moskova (10,5 milyon), Sankt-Petersburg (4,7), Novosibirsk (1,4), Yekaterinburg (1,3), Nijniy Novgorod (1,3), Samara (1,1), Omsk (1,1), Kazan (1,1), Çelyabinsk (1,1), Rostov-na-Donu (1,0), Ufa (1,0). Ülke çapında kent sayısı 1.099, şehir tipinde köy sayısı 1318, köy sayısı 20.127'dir.

Ortalama ısı: Ocak ayında ısı Kuzey Kafkasya'da 0 ile – 5 arasındayken Yakutistan'da – 40 – 50 civarında (yer yer – 70'e kadar) ölçülüyor. Temmuz ayında Kuzey Sibirya'da 1, Hazar kıyılarında ise 24-25 derece ortalama ısı gözlenmektedir.¹

3.1.2. Rusya'nın İdari Yapısı

Rusya Anayasası'na göre Rusya'nın yönetim biçimi Demokratik Federatif Cumhuriyet, resmi adı Rusya Federasyonu ve Rusya'dır.² Rusya Federasyonu'nda devlet iktidarını Başkan, Federal Kurul (Federasyon Konseyi ve Devlet Duması (meclis)), Rusya Federasyonu Hükümeti, Rusya Federasyonu Mahkemeleri uygulamaktadırlar. Rusya Federasyonu subjelerinde devlet iktidarını bu subjeler tarafından oluşturulan devlet iktidar organları uygulamaktadırlar.³

Rusya Federasyonu, federasyonun eşit haklı subjeleri olan federal değerde cumhuriyet, eyalet, vilayet, kentlerden, ve özerk bölgelerden oluşmaktadır. Cumhuriyetin (devletin) kendi anayasası ve yasaları vardır. Federal değerdeki eyalet, vilayet, kentler, özerk bölge ve özerk yöreler kendi nizam ve yasalarına sahiptirler.

¹ RF Federal Devlet İstatistik Servisi, "Rossiya v tsifrah (Rusya Rakamları ile)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/IssWWW.exe/Stg/d01/01-00.htm, Şubat 2010

² RF Anayasası, 1.Bölüm, 1.Madde, (Çevrimiçi) <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-3.htm>, Ocak 2010

³ RF Anayasası, 1.Bölüm, 11.Madde, (Çevrimiçi) <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-3.htm>, Ocak 2010

Rusya Federasyonu'nun federatif düzeni, onun devlet olarak bütünlüğü, devlet iktidarı sisteminin birliği, Rusya Federasyonu devlet organları ve Rusya Federasyonu subjeleri devlet egemenlik organları arasında idari ve yetkilerin sınırlandırılması, Rusya Federasyonu halklarının eşitliği ve kendi kaderini tayin etme hakkı temelinde kurulmuştur. Federal devlet egemenlik organlarıyla karşılıklı ilişkilerde tüm Rusya Federasyonu subjeleri kendi aralarında eşit haklara sahiptirler.⁴ Rusya'nın başkenti Moskova'dır.⁵

Rusya Federasyonu'nun devlet dili Rus dilidir. Cumhuriyetler kendi devlet dillerini belirleme hakkına sahiptirler. Devlet iktidar organlarında, yerel özyönetim organlarında, cumhuriyetlerin devlet kurumlarında Rusya Federasyonu'nun devlet dilinin yanısıra bu diller de kullanılabilir. Rusya Federasyonu bünyesindeki tüm halklara ana dillerini koruma, öğrenme, geliştirme hakkını garanti edilmektedir.⁶

Para birimi ruble ve para emisyonu sadece Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilmektedir.⁷

Rusya Federasyonu'nun lideri ve üst yöneticisi devlet başkanıdır. RF Başkanı RF Anayasasının, kişi ve vatandal hak ve hürriyetlerinin teminatıdır. RF Anayasası'na ve federal yasalara uygun olarak devletin iç ve dış politikasının temel yönelimlerini belirlemekte, devlet başkanı olarak RF'nu iç ve uluslararası ilişkilerde temsil etmektedir. RF Başkanı, RF vatandaşları tarafından 4 yıllık bir süre için genel, eşit ve doğrudan seçim hakkı temelinde gizli oylamayla seçilmekte ve aynı kişi üst üste 2 kere devlet başkanlığı yapamamaktadır. Dokunulmazlığa sahip olan RF Devlet Başkanının, başbakanı atamak, hükümet toplantılarına başkanlık etmek, hükümeti görevden almak, üst düzey yargı ve denetim kurumlarının yöneticilerini görevden getirmek ve görevden almak, Duma'yı feshetmek, af ilan etmek gibi çok önemli yetkileri vardır. Rusya Devlet Başkanı aynı zamanda Rusya Silahlı Kuvvetleri'nin

⁴ RF Anayasası, 1.Bölüm, 5.Madde, (Çevrimiçi) <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-3.htm>, Ocak 2010

⁵ RF Anayasası, 3.Bölüm, 70.Madde, (Çevrimiçi) <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-5.htm>, Ocak 2010

⁶ RF Anayasası, 3.Bölüm, 68.Madde, (Çevrimiçi) <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-5.htm>, Ocak 2010

⁷ RF Anayasası, 3.Bölüm, 75.Madde, (Çevrimiçi) <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-5.htm>, Ocak 2010

Başkomutanıdır.⁸

2005-2008 yılları arasında gerçekleşen referandumlar sonucunda, Çita Vilayeti ve Aginskiy Buryat Özerk Yöresi Zabaykalsk Eyaleti olarak, Ust-Ordinskiy Buryat Özerk Yöresi İrkutskaya Vilayeti ile İrkutskaya Vilayeti adına, Evenkiyskiy Özerk Yöresi Krasnoyarskiy Eyaleti ile Krasnoyarskiy Eyaleti adına, Komi-Permyatskiy Özerk Yöresi Permskaya Vilayeti ile Permskaya Vilayeti adına, Koryakski Özerk Yöresi Kamçatskaya Vilayeti ile Kamçatskaya Vilayeti adına, Taymırski Özerk Yöresi Krasnoyarskiy Eyaleti ile Krasnoyarskiy Eyaleti adına birleştirilmişlerdir.

Lider Putin'in Rusya Federasyonu, bölünme tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığı gerekçesiyle 89 idari birimin merkezi devletle ilişkilerini merkez lehine yeniden düzenlediği bilinmektedir. 13.05.2000 tarihli N 849 sayılı Cumhurbaşkanı Vladimir Putin kararnamesi ile Rusya'nın 7 federal bölgeye bölünmesi bu yönde bir adım olmuştur. Buna göre özerk yörelerden kentlere kadar Rusya Federasyonu'nu oluşturan bütün birimlerin yöneticileri (cumhuriyet başkanlardan valilere kadar) federal merkezin atamasıyla (Kremlin'den gelecek önerinin yerel parlamentonun onayından geçmesiyle) belirlenmeye başlanmıştır.⁹

19.01.2010 tarihli N 82 sayılı Cumhurbaşkanı Dmitriy Medvedev kararnamesi ile Güney Federal Bölgesi'nden Kuzey Kavkasya Bölgesi ayrılarak böylece aşağıdaki 8 federal bölge oluşmuştur:

- Merkez Federal Bölgesi (merkez - Moskova),
- Kuzey-Batı Federal Bölgesi (merkez – Sankt Peterburg),
- Privoljskiy Federal Bölgesi (merkez - Nijniy Novgorod),
- Kuzey Kavkasya Federal Bölgesi (merkez - Pyatigorsk),
- Güney Federal Bölgesi (merkez - Rostov-na-Donu),
- Ural Federal Bölgesi (merkez - Yekaterinburg),
- Sibirya Federal Bölgesi (merkez - Novosibirsk),

⁸ RF Anayasası, 4.Bölüm, 80.-93.Maddeler (Çevrimiçi)
<http://www.constitution.ru/10003000/10003000-6.htm>, Ocak 2010

⁹ "13.05.2000 tarihli N 849 sayılı Cumhurbaşkanı Kararnamesi", **Rossiyskaya Gazeta (Rus Gazetesi)**, 14 Mayıs 2000

- Uzak Doğu Federal Bölgesi (merkez - Habarovsk).¹⁰

Böylece Rusya Federasyonu'nda 8 federal bölgeye ait 83 subje bulunmaktadır, bkz.: EK-1.

3.1.3. Rusya'nın Demografik Durumu

2009 yılında nüfus sayısı 141,9 milyon kişidir, 103,7 milyon kişi (73%) – şehirde yaşayan nüfus, 38,2 milyon kişi (27 %) – köy nüfusudur. 2009 yılında görünen nüfus azalışı (100 bin kişi) son yıllardaki en düşük nüfus azalışı olmuştur. Örneğin, 2004 ve 2005 yıllarında 800,0 bin kişi, 2006 yılında ise – 700,0 bin kişi ve 2007 yılında – 600,0 bin kişi olarak oldukça yüksek oranlarda nüfus azalışı gerçekleşmiştir.

Tablo 3.2: Rusya'nın Demografik Göstergeleri

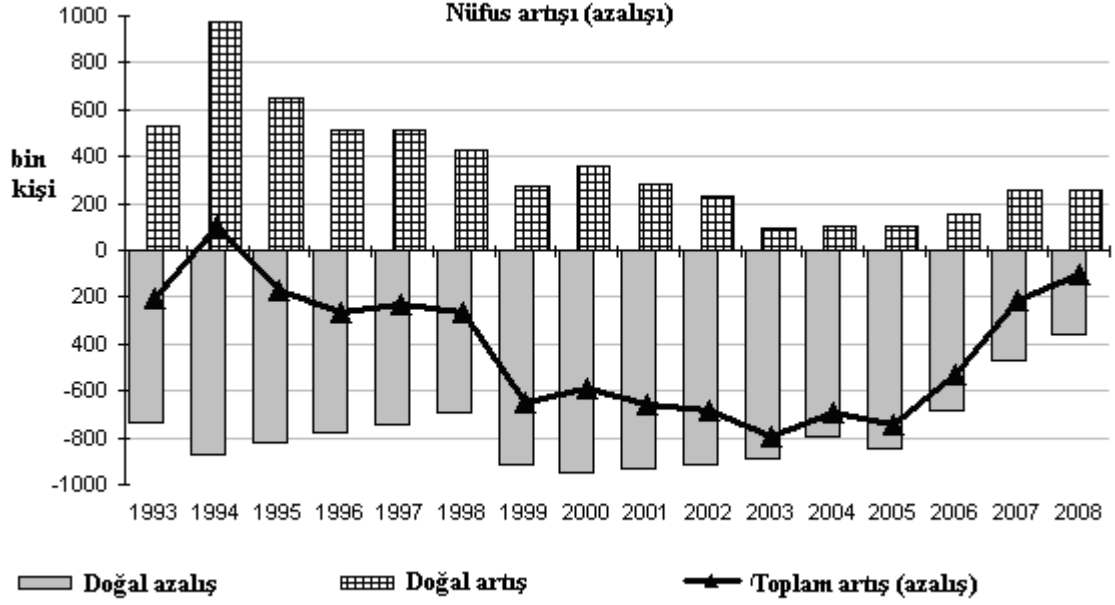
Yıllar	Toplam nüfus, milyon kişi	Dahil olmak üzere		Toplam nüfusa oranı, yüzde	
		Şehir nüfusu	Köy nüfusu	Şehir nüfusu	Köy nüfusu
1989	147,0	108,0	39,0	73	27
1993	148,6	108,7	39,9	73	27
1996	148,3	108,3	40,0	73	27
2001	146,3	107,1	39,2	73	27
2002	145,2	106,4	38,8	73	27
2003	145,0	106,3	38,7	73	27
2004	144,2	105,8	38,4	73	27
2005	143,5	104,7	38,8	73	27
2006	142,8	104,1	38,7	73	27
2007	142,2	103,8	38,4	73	27
2008	142,0	103,8	38,2	73	27
2009	141,9	103,7	38,2	73	27

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/IssWWW.exe/Stg/d01/05-01.htm

2004-2007 yılları arasında ülke nüfusunun ortalama yılda 750-800 bin kişi azalması, ulusun geleceği ve işgücü potansiyeli açısından tehdit oluşturmuyordu.

¹⁰ "19.01.2010 tarihli N 82 sayılı Cumhurbaşkan kararı", **Rossiyskaya Gazeta (Rus Gazetesi)**, 21 Ocak 2010

Şekil 3.1: Nüfus Artışı (Azalışı)

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi, http://www.gks.ru/free_doc/2009/demo/demo-doc108.htm

Doğal nüfus azalışının telafisi göç olmuştur. Ancak Şekil 3.1’de görüldüğü gibi, sadece 1994 yılında göç aracılığıyla telafi yanı sıra nüfusun artışı da sağlanabilmiştir. 2003 yıllarına doğru göç sayısı devamlı azalıyordu. Ondan sonraki dönemlerde hem ülke içinde göç artışı hem de doğal nüfus azalış oranların düşmesi nüfus azalış oranlarının yavaşlanmasına sebepler olmuştur.

Tablo 3.3: Yıllar İtibariyle Göç Eden Sayısı (kişi)

	1997	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ülke içine göç eden sayısı	597651	359330	129144	119157	177230	186380	286956	281614
Ülke dışına göç eden sayısı	232987	145720	94018	79795	69798	54061	47013	39508
Toplam artış/azalış(-)	364664	213610	35126	39362	107432	132319	239943	242106

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi, http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/IssWWW.exe/Stg/d01/05-09.htm

Şekil 3.1’de görülen nüfus azalışının sebeplerinden birisi olan ülke içine göç oranı düşmesi ve yükselmesi Tablo 3.3’te net görülmektedir.

Tablo 3.4: Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı ve Kadın Oranı (yıl başında)

	Bin kişi			Yaş gruplarının toplam nüfusa oranı, yüzde			1000 erkek başına kadın sayısı		
	2001	2008	2009	2001	2008	2009	2001	2008	2009
Toplam Nüfus	146304	142009	141904	100	100	100	1141	1161	1162
0-4	6367	7449	7692	4,4	5,2	5,4	950	947	947
5-9	7762	6481	6643	5,3	4,6	4,7	955	954	952
10-14	11789	6894	6757	8,1	4,9	4,8	961	957	957
15-19	12322	10207	9261	8,4	7,2	6,5	966	961	959
20-24	11106	12764	12573	7,6	9,0	8,8	983	976	976
25-29	10451	11475	11893	7,1	8,1	8,4	985	998	992
30-34	9620	10493	10680	6,6	7,4	7,5	997	1021	1023
35-39	11333	9702	9853	7,8	6,8	6,9	1025	1030	1032
40-44	12651	9804	9401	8,6	6,9	6,6	1055	1074	1073
45-49	11434	11955	11683	7,8	8,4	8,2	1104	1123	1120
50-54	9409	10948	11197	6,4	7,7	7,9	1157	1203	1203
55-59	4995	9350	9600	3,4	6,6	6,8	1287	1293	1300
60-64	8906	4898	5773	6,1	3,5	4,1	1421	1428	1429
65-69	5903	6602	5481	4,0	4,6	3,9	1591	1718	1727
70 ve üzeri	12256	12987	13417	8,4	9,1	9,5	2548	2399	2388

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/IssWWW.exe/Stg/d01/05-02.htm

25-29, 30-34 yaş gruplarında toplam nüfusa oranı artmakla birlikte 35-39, 40-44 yaş gruplarında azalış kaydedilmektedir. Bunun dışında 70 ve üzeri olan yaş grubunda artış gösterilmektedir ve böylece ülkede nüfus yaşlanması söz konusudur. Kadınların sayısının erkekler sayısında fazla olması 29 yaşından itibaren görünmektedir ve gittikçe artmaktadır. Bunların sebepleri erkeklerin erken yaşlarda ölmesinden kaynaklanmaktadır. Erkeklerin erken yaşlarda ölüm sebepleri içinde fazla alkol kullanma, yanlış beslenme ve zor hayat şartlarıdır sıralanabilmektedir.

3.1.4. Rusya Ekonomisine Genel Bakış

Rusya, doğal kaynak açısından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. Tablo 3.5'te görüldüğü gibi doğal gaz ve petrol işletiminde dünyada ilk sırada, tomruk, tuğla, kömür, dökme demir, elektrik enerjisi, çelik, siyah metal hadde mamulleri, demir madeni, çimento, taş kömürü ve kereste üretimlerinde ilk on sırada yer almaktadır.

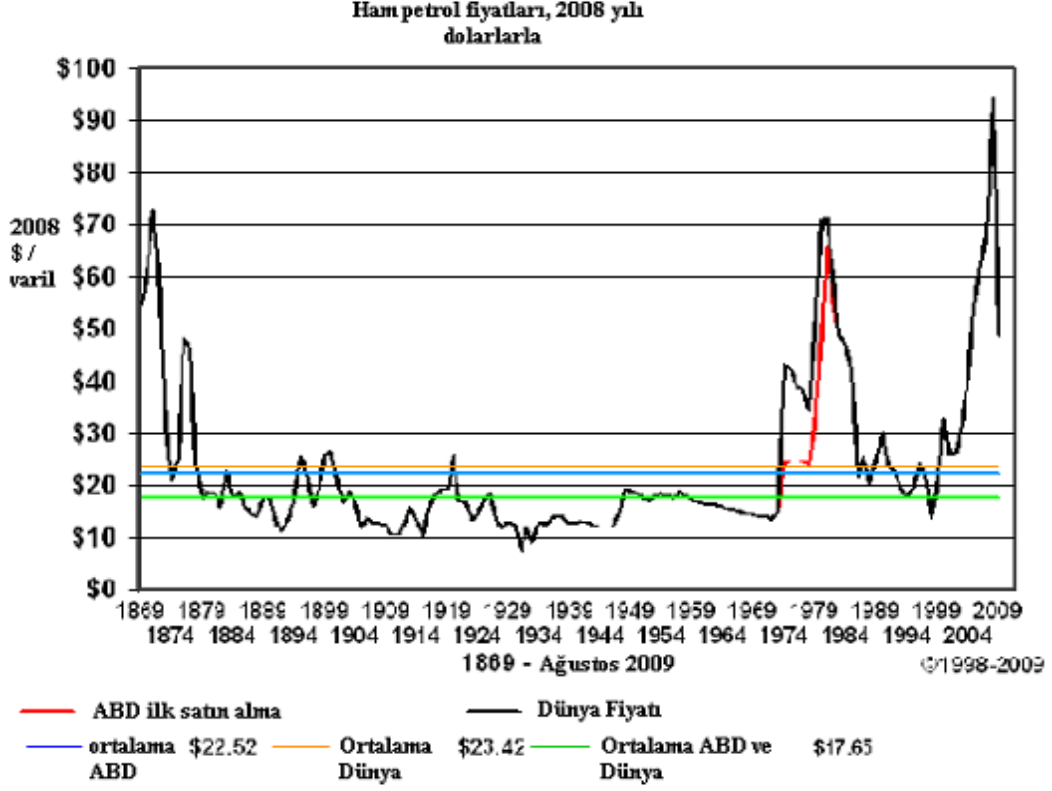
Tablo 3.5: Rusya'nın Bazı Sanayi ve Tarım Ürünlerinin Üretiminde ve İşletiminde Dünyada Aldığı Yeri

Sanayi ve Tarım Ürünlerinin Çeşitleri	Rusya'nın dünyadaki yeri
Doğal gaz, petrol	1
Patates	2
Tomruk, tuğla, kömür, dökme demir, şeker pancarı	3
Elektrik enerjisi, çelik, siyah metal hadde mamulleri, gübre, pamuklu kumaş, tahıl, baklagiller	4
Demir madeni, çimento, süt	5
Taş kömürü, kereste, kümes hayvanları	6
Selüloz, hayvansal yağlar	7
Balıkçılık ve diğer deniz ürünleri	8
Kürk kumaşı, ayakkabı	10
Binek araba (montaj dahil), kağıt ve karton	11

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/IssWWW.exe/Stg/d03/27-02.htm

Rusya Federasyonu ekonomisi 1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra devamlı küçülmüştür. Rusya'da yaşanan 1998 yılında büyük ekonomik kriz ardından toplam ihracatın %70-75'ini oluşturan doğal gaz ve petrol gibi doğal kaynaklarının dünya piyasalarında fiyatlarının artmasının ve Rusya Hükümeti tarafından uygulanan makro ekonomi politika sonucunda Rusya ekonomisi 2000 yılından itibaren bir toparlama sürecine girmiştir.

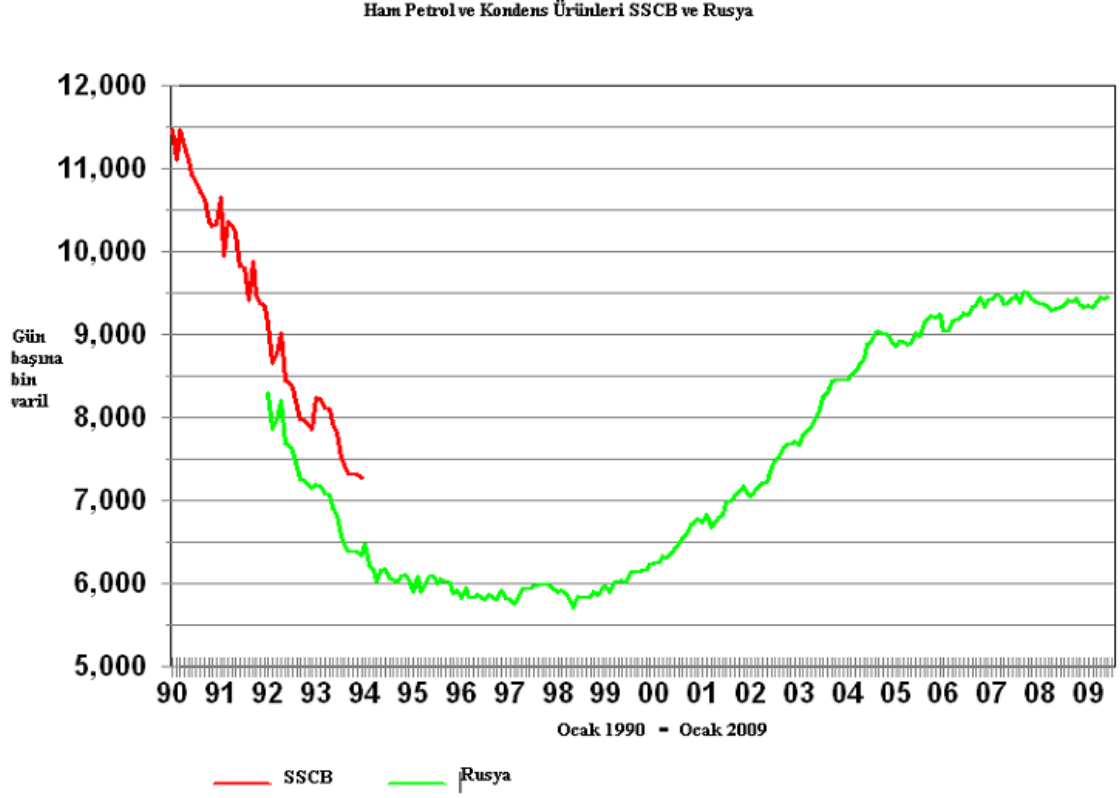
Şekil 3.2: Yıllar İtibariyle Dünyada Petrol Fiyatlarının Değişimi

Kaynak: "Oil Price History and Analysis", <http://www.wtrg.com/prices.htm>

İkinci Dünya Savaş sonrası döneminde Amerika'da ortalama petrol varil fiyatı 2008 yılı fiyatlarıyla, 26,64 dolar olmuştu. Fiyat kontrolü olmadığı durumda Amerika fiyatları, ortalama 28,68 dolar olan Dünya fiyatlarını izleyecekti. Aynı dönemde Amerika'da ve dünya ortalama fiyatı, 2008 yılı fiyatlarıyla 19,60 dolar olmuştu. 2005 yılında petrol üretimini kısıtlamış olan OPEC ülkeleri fiyat sınırlamalardan vazgeçerek dünyada petrol fiyatlarının uçmasına neden olmuşlardır.

Şekil 3.3: SSCB’de ve Rusya’da Petrol Üretimi

Kaynak: "Oil Price History and Analysis", <http://www.wtrg.com/prices.htm>

1999 yılından başlayarak hem OPEC ülkelerinin petrol üretimi kısıtlı olduğundan hem de dünya fiyatı yüksek olduğundan Rusya petrol üretimini artmıştır. Şekil 3.3'ten anlaşıldığı gibi petrol üretiminde 1999 yılından bu yana hep devamlı artış olmuştur.

Tablo 3.6: Rusya Ekonomisine Yapılan Yabancı Yatırımların Sektörlere Göre Dağılımı

	2003		2005		2008		2009	
	Milyon dolar	Toplam yatırımlar a oranı	Milyon dolar	Toplam yatırımlara oranı	Milyon dolar	Toplam yatırımlar a oranı	Milyon dolar	Toplam yatırımlar a oranı
Yabancı yatırımlar - toplam	29699	100	53651	100	103769	100	81927	100
Tarım, avcılık ve ormancılık	154	0,5	156	0,2	862	0,8	437	0,5
Balıkçılık	38	0,1	22	0,0	27	0,0	45	0,1
Madencilik	5737	19,3	6003	11,2	12396	12,0	10327	12,6
Sanayi üretim	6522	22,0	17987	33,5	33914	32,7	22216	27,1
Elektrik enerjisi, su, gaz üretimi ve dağılımı	35	0,1	328	0,6	3394	3,3	437	0,5
İnşaat	101	0,3	228	0,4	3387	3,3	1012	1,2
Ticaret ve piyasa hizmetleri	10527	35,5	20461	38,2	23905	23,0	22792	27,8
Oteller	23	0,1	52	0,1	188	0,2	140	0,2
Ulaştırma ve iletişim	1114	3,8	3840	7,2	4861	4,7	13749	16,8
Finans sektörü	781	2,6	1813	3,4	4977	4,8	2658	3,3
Emlakçılık ve hizmetler	4583	15,4	2602	4,9	15378	14,8	7937	9,7
Yönetim ve askeri savunma; sigortalama	4	0,0	0,0	0,0	26	0,0	25	0,0
Eğitim	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0
Sağlık ve sosyal hizmetler	7	0,0	15	0,0	20	0,0	26	0,0
Diğer altyapı, sosyal ve kişisel hizmetler	73	0,3	144	0,3	434	0,4	126	0,2

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/IssWWW.exe/Stg/d03/24-09.htm

2008 yılına kadar yabancı yatırımcıların Rusya'da yaptıkları yatırımlar gittikçe artmıştır.

Yabancı yatırımların sektörel dağılımı büyük ölçüde sanayi üretiminde gerçekleşmiştir. Yatırımların %5,7'i petrol üretimine, %11,8'i metal ürünlerin üretimine yapılmıştır.¹¹ Yükselen enerji fiyatlarından dolayı bu alanı yatırımcılar çekici bulmaktadır ve Rusya'nın petrol çıkartmada ciddi modernleşmesi gerekmektedir. Sanayi dışında en çok yatırımları çeken alanlar ticaret, gıda ve iletişim hizmetleri olmuştur. Ancak Rusya ekonomisinin hafif ve ağır sanayide yabancı yatırımların gerçekleşmesine ihtiyacı vardır. En çok yatırım yapılan sektör ticaret ve piyasa hizmetleri olmuştur. Bu durum yatırımcıların Rusya'yı üretim yeri olarak yerine büyük Pazar olarak gördüklerini kanıtlamaktadır.

¹¹ RF Federal Devlet İstatistik Servisi, "Rossiya v Tsifrah (Rusya Rakamları ile)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_11/IssWWW.exe/Stg/d2/24-10.htm, 30 Şubat 2010

Tablo 3.7: Brüt Katma Değerin Sektörel Dağılımı, 2003 fiyatlarıyla, milyon dolar

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Brüt katma değeri	360336,7	387323,3	412903,3	438923,3	477843,3	522726,7	554576,7	516453,3
Dahil olmak üzere sektörler:								
Tarım, avcılık ve ormancılık	22653,3	22246,7	22476,7	22553,3	23166,7	23473,3	24973,3	25300,0
Balıkçılık	1946,7	1980,0	2030,0	1810,0	1883,3	1866,7	1756,7	1853,3
Madencilik	23170,0	25660,0	29086,7	29526,7	28666,7	28046,7	28313,3	28446,7
Sanayi üretim	58140,0	63256,7	68350,0	71383,3	76073,3	81796,7	80060,0	68123,3
Elektrik enerjisi, su, gaz üretimi ve dağılımı	13676,7	13803,3	14890,0	15020,0	15700,0	15160,0	15273,3	14513,3
İnşaat	20800,0	23433,3	25753,3	28383,3	32006,7	36170,0	40176,7	34320,0
Ticaret ve piyasa hizmetleri	75676,7	85740,0	94470,0	103110,0	117660,0	131443,3	144410,0	135516,7
Oteller ve restoranlar	3080,0	3130,0	3306,7	3613,3	3900,0	4430,0	4876,7	4146,7
Ulaştırma ve iletişim	38670,0	41473,3	43923,3	46523,3	51046,7	53520,0	56323,3	51560,0
Finans sektörü	10023,3	12933,3	14836,7	19173,3	24036,7	31026,7	35223,3	36003,3
Emlakçılık ve hizmetler	40440,0	41556,7	40056,7	44860,0	49366,7	59613,3	66083,3	61330,0
Yönetim ve askeri savunma; sigortalama	21426,7	21710,0	22696,7	21473,3	22006,7	22856,7	23533,3	23783,3
Eğitim	10473,3	10596,7	10633,3	10670,0	10720,0	10836,7	10826,7	10676,7
Sağlık ve sosyal hizmetler	12946,7	12530,0	12660,0	12870,0	13056,7	13203,3	13330,0	13300,0
Diğer altyapı, sosyal ve kişisel hizmetler	7213,3	7273,3	7733,3	7953,3	8553,3	9283,3	9416,7	7580,0

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi

<http://gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite/main/account/#>

Rusya ekonomisinde son yıllarda devamlı büyüme gerçekleşmiş ve 2008 yılına kadar sürmüştür. Dünyada yaşanan kriz, Rusya ekonomisini de etkileyerek büyümenin durmasına neden olmuştur.

Rusya ekonomisinin büyümesinde en çok yer alan sektörler sanayi üretim, inşaat, ulaşım ve iletişim, ticaret ve piyasa hizmetleri ve gayrimenkul hizmetleri olmuştur. Büyük miktarda yabancı yatırımların yapıldığı sektörler en fazla büyüme gösteren sektörler arasında yer almışlardır. Bu ise yabancı yatırımların ekonominin büyümesine yapabilecekleri katkıyı göstermektedir.

3.1.5. Rusya'nın Sosyo-Ekonomik Durumu

2008 yılı dünya ekonomik krizinden sonra 2009 yılında Rusya ekonomisi toparlama sürecine girmiş olmasına rağmen yoksulluk ve gelir dağılımı uçurumu Rusya'nın temel sosyal sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Bu, düşük emekli maaşlarından (2009 yılın dolar kuruna göre ortalama emekli maaş 197 dolar) konut sorunundan, sağlık sektöründen, işsizliğe kadar birçok yaşam alanına yayılmaktadır.

Tablo 3.8: Sosyo-Ekonomik Göstergelerin Dinamik Gelişmeleri, yüzde

	1992	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Nüfus	100,03	99,9	99,6	99,5	99,5	99,5	99,6	99,9	99,9
İşsizlik oranı	-	116,4	77,1	92,3	101,6	90,2	89,0	84,9	124,6
Tüketim harcamaları	94,8	97,3	105,6	106,0	109,2	108,8	109,0	110,9	108,9
Tasarruf	63,1	89,2	175,2	114,3	112,2	109,5	118,6	121,0	111,1

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/IssWWW.exe/Stg/d01/01-02.htm

2007 yılına kadar izlenen GSYİH artışına bağlı olarak halkın tüketim harcamalarında, tasarrufta artış, işsizlik oranında ise azalış gerçekleşmiştir. Ancak 2008 yılında tersi bir durum söz konudur.

Tablo 3.9: Nüfusun Yaşam Standardı Göstergeleri

	1992	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Aylık ortalama gelir, dolar (2000 yılına kadar - bin dolar)	0,13	17,20	76,03	213,67	270,40	339,87	420,10	498,10	562,90
Reel harcanabilir gelir endeksi, yüzde	52	85	112	110	112	113	112	102	102
Ortalama emekli maaş, dolar (2000 yılına kadar - bin dolar)	0,05	6,27	23,14	63,83	78,80	90,87	103,87	139,97	173,03
Emekli maaş endeksi, yüzde	52	81	128	106	110	105	105	118	111
Ortalama kişi başına asgari geçim ücreti									
Aylık, dolar (2000 yılına kadar - bin dolar)	0,06	8,80	40,33	79,20	100,60	114,07	128,23	153,10	171,77
Bir önceki yılın yüzdesi olarak	...	305	120	113	119	113	112	119	112
Gelirleri asgari geçim düzeyinin altında olan nüfus sayısı:									

Milyon insan	49,3	36,5	42,3	25,2	25,2	21,5	18,7	18,9	18,5
Toplam nüfusa oranı, yüzde	33,5	24,8	29,0	17,6	17,7	15,2	13,3	13,4	13,1
Endeksi, yüzde	...	110,9	84,9	86,0	87,7	85,3	87,0	101,1	97,9
Ortalama aylık asgari ücret, dolar (2000 yılına kadar - bin dolar)	0,02	1,42	3,59	20,00	24,89	33,33	50,00	76,67	144,33
Bir önceki yılın yüzdesi olarak asgari ücret	41,5	81,4	106,9	111,0	110,4	122,1	137,6	134,4	168,6

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/IssWWW.exe/Stg/d01/01-01.htm

Tablo 3.9’da hane halkının aylık geliri, emekli maaş, asgari geçim ücreti gibi nüfusun refah durumunu gösteren birçok gösterge verilmiştir. Tablodan anlaşıldığı gibi yıllar itibariyle çoğu gösterge artış göstermiştir. Ancak artış gerçekleştiği halde bir kişinin Rusya’da geçinebilmesi için aylık ortalama gelir, ortalama maaş rakamları çok düşüktür. Gelirleri geçim düzeyi altında olan 18,5 milyon kadar nüfus mevcuttur ve bu oldukça yüksek orandır.

Tablo 3.10: Kişi Başına Düşen Gelir Düzeyine Göre Nüfus Dağılımı, yüzde

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam nüfus	100	100	100	100	100	100
Kişi başına aylık gelir, dolar						
66,7 den düşük	12,3	7,1	4,3	2,6	1,5	1,0
66,8 – 133,3	28,1	21,9	16,2	11,8	8,4	6,4
133,4 – 200,0	21,1	20,3	17,7	14,8	12,2	10,3
200,1 - 266,7	13,4	14,8	14,7	13,6	12,3	11,1
266,8 – 333,3	8,4	10,3	11,2	11,2	10,9	10,4
333,4 - 500,0	10,0	13,9	17,1	19,1	20,2	20,4
500,1 – 833,3	5,2	8,6	12,7	16,6	19,8	21,8
833,3 ten fazla	1,5	3,1	6,1	10,3	14,7	18,6

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/IssWWW.exe/Stg/d01/07-09.htm

Tablo’da görüldüğü gibi 2009 yılına doğru en düşük gelirleri olan nüfus sayısı yavaş azalarak orta düzeylerde maaşı olan nüfus artmakta olup hala düşük maaşı olan nüfus sayısı yüksek kalmaktadır: 2000,1 – 4000,0 ruble (Eylül 2011 dolar kuruna göre (66,7 - 133,3 dolar) aylık gelir sahibi olan nüfus sayısı toplam nüfusun % 6,4’ünü, 4000,1 – 6000,0 ruble (133,4 – 200,0 dolar) gelir sahibi nüfus sayısı ise % 10,3’ünü oluşturmaktadır, 6000,1 – 8000,0 ruble (200,1 - 266,7 dolar) geliri olan nüfus sayısı ise %11,1’dir. Bu gelir aralıkları, Rusya’da geçinmek için çok düşüktür

ve bu aralıklarda geliri olan nüfus oldukça yüksektir.

Tablo 3.11: Ortaokullarda, Liselerde ve Üniversitelerde Okuyan Öğrenci Sayısı (bin kişi)

	1993	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ortaokullardan mezun sayısı	1878	1916	2200	2135	1944	1668	1478	1344	1234
Liselerden mezun sayısı	987	1045	1458	1546	1466	1365	1246	1088	887
Üniversitelerden mezun sayısı - toplam	445	403	635	1076	1151	1255	1336	1358	1442
Devlet üniversitelerden	444	395	579	930	978	1056	1109	1125	1167
Özel üniversitelerden	1	8	56	146	173	199	227	233	275

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi, www.gks.ru

Tabloda görüldüğü gibi son yıllarda ortaokullarda ve liselerde okuyan çocukların sayısı azalmaktadır. Bunun sebeplerinden birisi toplam nüfusun azalışı ve doğum sayısının düşüşü olmaktadır. Özel üniversitelerde okuyan öğrenci sayısının toplam üniversitelerde okuyan öğrencilerin oranı son yıllarda artmıştır: 2000 yılında bu oran %8,81 iken 2008 yılında %17,15 ve 2009 yılında %19,07 olmuştur. Bunun sebeplerinden bir tanesi ise, devletin eğitime ayıran payının düşmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.12: Sağlık Sektörünün Göstergeleri (yıl sonunda)

	1992	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Doktor sayısı									
Toplam, bin	637	654	680	686	688	690	702	707	704
10000 kişiye	42,9	44,4	46,8	48,0	48,4	48,8	49,4	49,8	49,6
Hemşire sayısı									
Toplam, bin	1709	1629	1564	1552	1546	1530	1545	1542	1511
10000 kişiye	115	111	108	109	109	108	109	109	106
Hastane sayısı, bin	12,6	12,1	10,7	10,1	9,8	9,5	7,5	6,8	6,5
Poliklinik sayısı, bin	20,7	21,1	21,3	21,5	22,1	21,8	18,8	18,3	15,6
Poliklinik vardiyası başına düşen ziyaret sayısı:									
Toplam, bin	3321	3458	3534	3558	3578	3638	3646	3673	3651
10000 kişiye	224	235	243	249	251	257	256	259	257
Kadın doğum ve çocuk polikliniği sayısı, bin	14,1	15,6	16,0	15,3	15,2	15,0	13,5	11,5	11,7

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi, http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_11/IssWWW.exe/Stg/d01/09-01.htm

Tablo’da görüldüğü gibi, son yıllarda hasta ziyaretlerinin sayısı artmasına rağmen hastane ve poliklinik sayısı azalmaktadır.

3.2. Rusya’nın Bölgesel Farklılıkları

Her ülkede olduğu gibi, özellikle dünyanın en geniş topraklara sahip olan, halen serbest piyasaya geçiş döneminde bulunan ve yetersiz bölgesel politika uygulayan Rusya’da bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının olması kaçınılmazdır. Çalışmanın bu kısmında Rusya’nın illeri arasındaki GSYİH, işsizlik ve demografik farklılıkları incelenmektedir.

3.2.1. İller Arası GSYİH Farklılıkları

Tablo 3.13’te Rusya genelinde federal bölgelerin GSYİH oranı içinde aldıkları yerleri ve federal bölgeler içinde GSYİH’sı en düşük ve en yüksek olan iller yer almıştır.

Tablo 3.13: İllerin GSYİH Oranları, (yüzde)

	Toplam arazi	Nüfus sayısı, 1 Ocak 2009 yılı	GSYİH, 2007 yılı
Rusya Federasyonu	100	100	100
Merkez Federal Bölgesi	3,80	26,16	36,47
Kostromskaya Vilayeti	0,35	0,49	0,24
Moskovskaya Vilayeti	0,27	4,73	4,62
Moskova Federal Değerde Kent	0,01	7,41	23,82
Pskovskaya Vilayeti	0,32	0,49	0,22
Sankt-Peterburg Federal Değerde Kent	0,01	3,23	3,93
Güney Federal Bölgesi	3,40	16,14	7,70
İnguşetiya Cumhuriyeti	0,02	0,36	0,05
Krasnodarskiy Eyaleti	0,44	3,62	2,32
Kıyı Volga (Privoljjskiy) Federal Bölgesi	6,06	21,25	15,54
Mariy El Cumhuriyeti	0,14	0,49	0,20
Tataristan Cumhuriyeti	0,40	2,66	2,73
Ural Federal Bölgesi	10,64	8,64	15,13
Kurganskaya Vilayeti	0,42	0,67	0,29
Tümenkskaya Vilayeti	8,56	2,40	9,86
Sibirya Federal Bölgesi	30,09	13,77	10,72
Altay Cumhuriyeti	0,54	0,15	0,05
Buryat Cumhuriyeti	2,05	0,68	0,39
Tıva Cumhuriyeti	0,99	0,22	0,07

Hakasya Cumhuriyeti	0,36	0,38	0,23
Altayskiy Eyaleti	0,98	1,76	0,79
Zabaykalskiy Eyaleti	2,53	0,79	0,40
Krasnoyarskiy Eyaleti	13,84	2,04	2,60
İrkutskaya Vilayeti	4,53	1,77	1,43
Kemerovskaya Vilayeti	0,56	1,99	1,57
Novosibirskaya Vilayeti	1,04	1,86	1,35
Omskaya Vilayeti	0,83	1,42	1,07
Tomskaya Vilayeti	1,84	0,73	0,76
Uzak Doğu Federal Bölgesi	36,08	4,55	4,57
Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	18,03	0,67	0,87
Çukotskiy Özerk Yöresi	4,22	0,03	0,08

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/B09_14p/IssWWW.exe/Stg/d1/01-04-1.htm

Federal Bölgeleri düzeyinde tablo incelendiğinde en yüksek GSYİH oranına (toplam GSYİH'nın %36,47'si) sahip olan Merkez Federal Bölgesi Rusya toplam arazinin yalnız %3,8 oluşturmakta ve en yüksek nüfus oranına sahiptir (toplam nüfusun %26,16'sı). 2. ve 3. sıralarda Privoljjskiy ve petrol ve gaz üreten Ural Federal Bölgeleri bulunmaktadır. En düşük GSYİH (toplam GSYİH'nın %4,57'si) ve nüfus oranına (toplam nüfusun %4,55'i) sahip olan Uzak Doğu Federal Bölgesi, toplam arazinin en büyük kısmını (%36,08) oluşturmaktadır. Subje olarak tabloya bakıldığında hem federal bölge içinde hem de Rusya genelinde subjeler arasında çok büyük farklılıklar görünmektedir. En yüksek GSYİH'sı olan Merkez Federal Bölgesi içindeki Moskova Federal Değerde Kent, toplam GSYİH'nın %23,82'sini oluştururken Kostromskaya Vilayeti ise ancak %0,24'ünü oluşturmaktadır. Rusya genelinde en düşük GSYİH'sı olan (toplam GSYİH'nın %0,05'i) subjeler arasında Altay ve İnguşetiya Cumhuriyetleridir.

Sibirya Federal Bölgesi içinde gelir dağılımı açısından Krasnoyarskiy Eyaleti en yüksek yer alırken (%2,60) GSYİH'nın en düşük payı ise (%0,05) Altay Cumhuriyeti'ne düşmektedir. GSYİH içinde düşük pay alan diğer subjeler içinde Buryat Cumhuriyeti (%0,39), Tıva Cumhuriyeti (%0,07), Hakasiya Cumhuriyeti (%0,23) ve Zabaykalskiy Eyaleti yer almaktadırlar.

Tablo 3.14: SGP Göre Kişi Başına GSYİH Endeksi (Rusya=100), 2008

	Rusya	100			
			42	Rostovskaya Vilayeti	68,8
1	Belgorodskaya Vilayeti	116,6	43	Başkortostan Cumhuriyeti	104,9
2	Bryanskaya Vilayeti	57,0	44	Mariy-El Cumhuriyeti	57,1
3	Vladimirskaaya Vilayeti	63,0	45	Mordoviya Cumhuriyeti	66,3
4	Voronejskaya Vilayeti	67,2	46	Tataristan Cumhuriyeti	149,7
5	İvanovskaya Vilayeti	46,2	47	Udmurtskaya Cumhuriyeti	92,6
6	Kalujskaya Vilayeti	75,4	48	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	67,0
7	Kostromskaya Vilayeti	63,7	49	Permskiy Eyaleti	99,2
8	Kurskaya Vilayeti	78,7	50	Kirovskaya Vilayeti	54,8
9	Lipetskaya Vilayeti	123,9	51	Nijegorodskaya Vilayeti	83,8
10	Moskovskaya Vilayeti	106,6	52	Orenburgskaya Vilayeti	123,1
11	Orlovskaya Vilayeti	72,6	53	Penzenskaya Vilayeti	59,4
12	Ryazanskaya Vilayeti	69,2	54	Samarskaya Vilayeti	106,6
13	Smolenskaya Vilayeti	63,0	55	Saratovskaya Vilayeti	67,5
14	Tambovskaya Vilayeti	77,8	56	Ulyanovskaya Vilayeti	66,3
15	Tverskaya Vilayeti	72,1	57	Kurganskaya Vilayeti	56,7
16	Tulskaya Vilayeti	72,5	58	Sverdlovskaya Vilayeti	111,8
17	Yaroslavskaaya Vilayeti	86,2	59	Tumenskaya Vilayeti	197,5
18	Moskova Federal Değerde Kent	272,0	60	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	429,8
19	Kareliya Cumhuriyeti	78,9	61	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	399,9
20	Komi Cumhuriyeti	113,1	62	Çelyabinskaya Vilayeti	107,9
21	Arhangelskaya Vilayeti	76,7	63	Altay Cumhuriyeti	37,8
22	Nenetskiy Özerk Yöresi	759,9	64	Buryat Cumhuriyeti	69,0
23	Vologodskaya Vilayeti	115,3	65	Tıva Cumhuriyeti	39,1
24	Kaliningradskaya Vilayeti	87,5	66	Hakasiya Cumhuriyeti	75,3
25	Leningradskaya Vilayeti	121,9	67	Altayskiy Eyaleti	55,4
26	Murmanskaya Vilayeti	90,8	68	Zabaykalskiy Eyaleti	61,1
27	Novgorodskaya Vilayeti	81,3	69	Krasnoyarskiy Eyaleti	136,3
28	Pskovskaya Vilayeti	58,8	70	İrkutskiy Vilayeti	95,1
29	Sankt-Petersburg Federal Değerde Kent	139,1	71	Kemerovskaya Vilayeti	107,8
30	Adıgeya Cumhuriyeti	45,3	72	Novosibirskaya Vilayeti	82,6
31	Dağıstan Cumhuriyeti	48,0	73	Omskaya Viyaleti	92,6
32	İnguşetiya Cumhuriyeti	21,1	74	Tomskaya Vilayeti	122,0
33	Kabardino-Balkarskaya Cumhuriyeti	44,9	75	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	96,9
34	Kalmıkiya Cumhuriyeti	44,1	76	Kamçatskiy Eyaleti	56,6
35	Karaçayevo-Çerkesiya Cumhuriyeti	50,9	77	Primorskiy Eyaleti	60,9
36	Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti	60,2	78	Habarovskiy Eyaleti	67,4
37	Çeçenistan Cumhuriyeti	26,0	79	Amurskaya Vilayeti	64,7
38	Krasnodarskiy Eyaleti	80,8	80	Magadanskaya Vilayeti	79,3
39	Stavropolskiy Eyaleti	53,1	81	Sahalinskaya Vilayeti	205,2
40	Astrahaskaya Vilayeti	70,1	82	Yahudi Özerk Yöresi	69,2
41	Volgogradskaya Vilayeti	83,4	83	Çukotskiy Özerk Yöresi	120,1

Tablo 3.14’de Rusya’da SGP göre kişi başına GSYİH iller itibariyle çok büyük fark olduğu açıkça görünmektedir. 2008 yılında Rusya illeri arasında SGP göre kişi başına GSYİH endeks değeri en yüksek Nenetskiy Özerk Yöresinde 759,9 ve en düşük 21,1 olarak İnguşetiya Cumhuriyetindedir. Nenetskiy Özerk Yöresi’nde kişi başına GSYİH Rusya ortalamasının yedi katından, Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi’nde dört katından, Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi’nde üç katından, Moskova’da ve Sahalinskaya Vilayeti’nde iki katından fazladır. On yedi ilde SGP göre kişi başına GSYİH endeks değeri Rusya ortalamasının üzerinde iken kalan diğer illerin hepsi ortalamasının altındadır.

Rusya’nın kırk ili, SGK göre hesaplanan kişi başına GSYİH’sı Rusya ortalamasının %75’inden daha az olan bölgelerdir, bu rakam toplam il sayısının hemen yarısıdır.

3.2.2. İşsizliğin İller Arası Dağılımı

Tablo 3.15’te Rusya illerinde 2008 yılında gerçekleşmiş olan işsizlik oranları verilmiştir. En yüksek işsizlik oranları İnguşetiya Cumhuriyeti’nde %55, Çeçenistan Cumhuriyeti’nde %35,5, Tıva Cumhuriyeti’nde %19,2, Kabardino-Balkarskaya Cumhuriyeti’nde %18,3 ve Zabaykalskiy Eyaleti’nde %14,9 iken Moskova’da %0,9, Sankt-Petersbrug’ta %2, Mordoviya Cumhuriyeti’nde %2,4, Moskovskaya Vilayeti’nde %2,8 ve Tulskeya Vilayeti’nde %3,5 değerleri ile en düşük işsizlik oranlarıdır. Rusya % 6,3 ortalamasına göre daha yüksek işsizlik oranına sahip iller sayısı 55’tir.

Tablo 3.15: Rusya İllerinin İşsizlik Oranları (%), 2008

	Rusya	6,3	42	Rostovskaya Vilayeti	6,6
1	Belgorodskaya Vilayeti	4,1	43	Başkortostan Cumhuriyeti	5,2
2	Bryanskaya Vilayeti	6,5	44	Mariy-El Cumhuriyeti	9,2
3	Vladimirskaaya Vilayeti	5,6	45	Mordoviya Cumhuriyeti	2,4
4	Voronejskaya Vilayeti	5,3	46	Tataristan Cumhuriyeti	4,9
5	İvanovskaya Vilayeti	5,1	47	Udmurtskaya Cumhuriyeti	7,9
6	Kalujskaya Vilayeti	4,8	48	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	8,1
7	Kostromskaya Vilayeti	5,1	49	Permskiy Eyaleti	8,5
8	Kurskaya Vilayeti	6,4	50	Kirovskaya Vilayeti	7,3
9	Lipetskaya Vilayeti	4,9	51	Nijegorodskaya Vilayeti	5,6
10	Moskovskaya Vilayeti	2,8	52	Orenburgskaya Vilayeti	7,1
11	Orlovskaya Vilayeti	6	53	Penzenskaya Vilayeti	7,8
12	Ryazanskaya Vilayeti	5,5	54	Samarskaya Vilayeti	4,2
13	Smolenskaya Vilayeti	7,1	55	Saratovskaya Vilayeti	7,9
14	Tambovskaya Vilayeti	9,2	56	Ulyanovskaya Vilayeti	7,3
15	Tverskaya Vilayeti	5,1	57	Kurganskaya Vilayeti	9,2
16	Tulskaya Vilayeti	3,5	58	Sverdlovskaya Vilayeti	4,8
17	Yaroslavskaya Vilayeti	6	59	Tumenskaya Vilayeti	6,5
18	Moskova Federal Değerde Kent	4,1	60	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	7,6
19	Kareliya Cumhuriyeti	6,5	61	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	5,7
20	Komi Cumhuriyeti	5,6	62	Çelyabinskaya Vilayeti	4,4
21	Arhangelskaya Vilayeti	7	63	Altay Cumhuriyeti	12,6
22	Nenetskiy Özerk Yöresi	7,7	64	Buryat Cumhuriyeti	11,6
23	Vologodskaya Vilayeti	5,9	65	Tıva Cumhuriyeti	19,2
24	Kaliningradskaya Vilayeti	8,7	66	Hakasiya Cumhuriyeti	7,3
25	Leningradskaya Vilayeti	6	67	Altayskiy Eyaleti	8,4
26	Murmanskaya Vilayeti	7	68	Zabaykalskiy Eyaleti	14,9
27	Novgorodskaya Vilayeti	4,9	69	Krasnoyarskiy Eyaleti	6,5
28	Pskovskaya Vilayeti	6,8	70	İrkutskiy Vilayeti	8,7
29	Sankt-Petersburg Federal Değerde Kent	2	71	Kemerovskaya Vilayeti	6,7
30	Adıgeya Cumhuriyeti	7,7	72	Novosibirksaya Vilayeti	7,3
31	Dağıstan Cumhuriyeti	13,4	73	Omskaya Viyaleti	8
32	İnguşetiya Cumhuriyeti	55	74	Tomskaya Vilayeti	8
33	Kabardino-Balkarskaya Cumhuriyeti	18,3	75	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	9
34	Kalmıkiya Cumhuriyeti	16	76	Kamçatskiy Eyaleti	8,9
35	Karaçayevo-Çerkesiya Cumhuriyeti	16	77	Primorskiy Eyaleti	7,5
36	Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti	10,1	78	Habarovskiy Eyaleti	8,7
37	Çeçenistan Cumhuriyeti	35,5	79	Amurskaya Vilayeti	5,1
38	Krasnodarskiy Eyaleti	4,8	80	Magadanskaya Vilayeti	7,3
39	Stavropolskiy Eyaleti	7,8	81	Sahalinskaya Vilayeti	8,1
40	Astrahaskaya Vilayeti	7,5	82	Yahudi Özerk Yöresi	10,1
41	Volgogradskaya Vilayeti	8,1	83	Çukotskiy Özerk Yöresi	4,7

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,

http://www.gks.ru/bgd/regl/B09_14p/IssWWW.exe/Stg/d1/04-15.htm

3.2.3. İllerde Demografik Durum ve Göçler

Diğer sosyo-ekonomik alanlarda olduğu gibi, nüfus yoğunluğu açısından Rusya illeri arasında büyük farklılıklar söz konusudur.

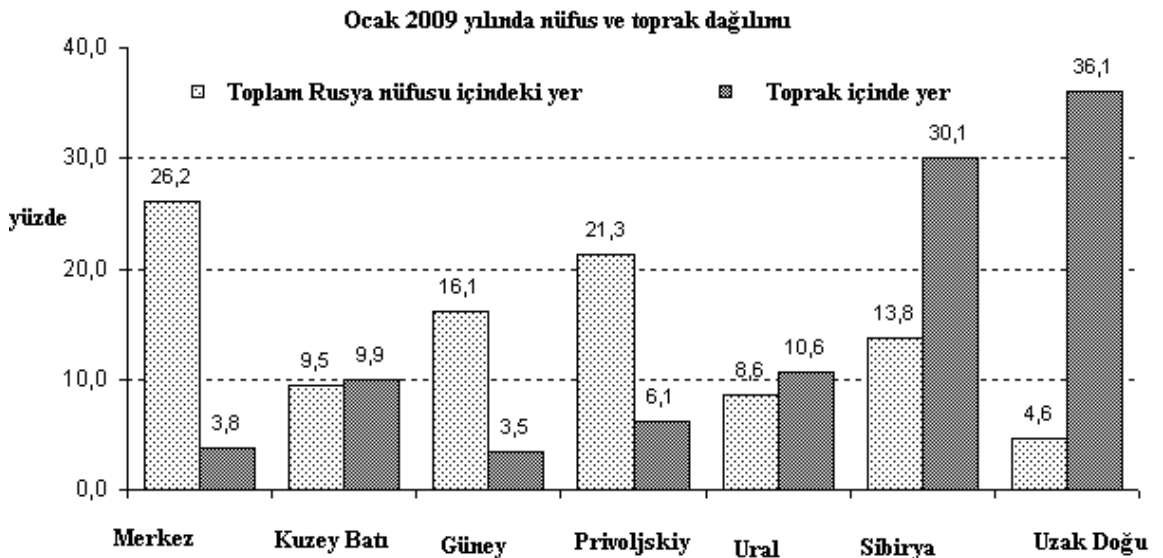
Tablo 3.16: Rusya İlleri Arası Nüfus Yoğunluğunun Dağılımı

N	İl	Nüfus yoğunluğu, kişi/km ²		İl	Nüfus yoğunluğu, kişi/km ²
	Rusya	8,3	42	Rostovskaya Vilayeti	42,0
1	Belgorodskaya Vilayeti	56,28	43	Başkortostan Cumhuriyeti	28,39
2	Bryanskaya Vilayeti	37,24	44	Mariy-El Cumhuriyeti	29,92
3	Vladimirskaaya Vilayeti	49,48	45	Mordoviya Cumhuriyeti	31,92
4	Voronejskaya Vilayeti	43,49	46	Tataristan Cumhuriyeti	55,58
5	İvanovskaya Vilayeti	50,14	47	Udmurtskaya Cumhuriyeti	36,31
6	Kalujskaya Vilayeti	33,65	48	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	69,91
7	Kostromskaya Vilayeti	11,50	49	Permskiy Eyaleti	16,91
8	Kurskaya Vilayeti	38,51	50	Kirovskaya Vilayeti	11,64
9	Lipetskaya Vilayeti	48,47	51	Nijegorodskaya Vilayeti	43,61
10	Moskovskaya Vilayeti	146,56	52	Orenburgskaya Vilayeti	17,07
11	Orlovskaya Vilayeti	33,07	53	Penzenskaya Vilayeti	31,79
12	Ryazanskaya Vilayeti	29,23	54	Samarskaya Vilayeti	59,17
13	Smolenskaya Vilayeti	19,56	55	Saratovskaya Vilayeti	25,42
14	Tambovskaya Vilayeti	31,79	56	Ulyanovskaya Vilayeti	35,08
15	Tverskaya Vilayeti	16,26	57	Kurganskaya Vilayeti	13,32
16	Tulskaya Vilayeti	60,43	58	Sverdlovskaya Vilayeti	22,62
17	Yaroslavskaya Vilayeti	36,20	59	Tumenskaya Vilayeti	8,30
18	Moskova Federal Değerde Kent	9553,64	60	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	2,84
19	Kareliya Cumhuriyeti	3,81	61	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	0,71
20	Komi Cumhuriyeti	2,30	62	Çelyabinskaya Vilayeti	39,65
21	Arhangelskaya Vilayeti	2,95	63	Altay Cumhuriyeti	2,25
22	Nenetskiy Özerk Yöresi	0,24	64	Buryat Cumhuriyeti	2,73
23	Vologodskaya Vilayeti	8,43	65	Tıva Cumhuriyeti	1,86
24	Kaliningradskaya Vilayeti	62,07	66	Hakasiya Cumhuriyeti	8,74
25	Leningradskaya Vilayeti	19,45	67	Altayskiy Eyaleti	14,86
26	Murmanskaya Vilayeti	5,81	68	Zabaykalskiy Eyaleti	2,59
27	Novgorodskaya Vilayeti	11,85	69	Krasnoyarskiy Eyaleti	1,22
28	Pskovskaya Vilayeti	12,57	70	İrkutskiye Vilayeti	3,23
29	Sankt-Petersburg Federal Değerde Kent	3272,79	71	Kemerovskaya Vilayeti	29,49
30	Adıgeya Cumhuriyeti	56,77	72	Novosibirskaya Vilayeti	14,85
31	Dağıstan Cumhuriyeti	53,91	73	Omskaya Viyaleti	14,27
32	İnguşetiya Cumhuriyeti	141,14	74	Tomskaya Vilayeti	3,30
33	Kabardino-Balkarskaya Cumhuriyeti	71,39	75	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	0,31
34	Kalmıkiya Cumhuriyeti	3,80	76	Kamçatskiy Eyaleti	0,74
35	Karaçayevo-Çerkesiya Cumhuriyeti	29,87	77	Primorskiy Eyaleti	12,07

36	Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti	87,73	78	Habarovskiy Eyaleti	1,78
37	Çeçenistan Cumhuriyeti	79,38	79	Amurskaya Vilayeti	2,39
38	Krasnodarskiy Eyaleti	68,10	80	Magadanskaya Vilayeti	0,35
39	Stavropolskiy Eyaleti	40,90	81	Sahalinskaya Vilayeti	5,91
40	Astrahaskaya Vilayeti	20,51	82	Yahudi Özerk Yöresi	5,11
41	Volgogradskaya Vilayeti	23,02	83	Çukotskiy Özerk Yöresi	0,07

1 Ocak 2009'da nüfus yoğunluğu, Moskova'da 9553,64 kişi/km², Sankt-Petersburg'ta 3272,79 kişi/km² değerlerinde iken Çukotskiy Özerk Yöresi'nde, Nenetskiy Özerk Yöresi'nde, Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti'nde, Magadanskaya Vilayeti'nde ve Yamalo-Nentskiy Özerk Yöresi'nde 1 km² başına 1 insandan daha azdır. Nüfus yoğunluğu en düşük olan bölgeler, genellikle Rusya'nın kuzeylerinde bulunmaktalar ve zor iklim şartları olan bölgelerdir. İkinci en çok göç alan bölge olan Moskovskaya Vilayeti'nde nüfus yoğunluğu, 146,56 kişi/km² değerinde oldukça yüksektir. Bunun dışında, yüksek nüfus yoğunluğu olan bölgeler içinde 141,14 kişi/km² değeriyle İnguşetiya Cumhuriyeti bulunmaktadır. Rusya ortalama nüfus yoğunluğu 8,3 kişi/km² değerindedir. Ortalamadan düşük nüfus yoğunluğu çoğu Sibirya ve Uzak Doğu Federal Bölgeleri'nde bulunan 24 ilde söz konusudur.

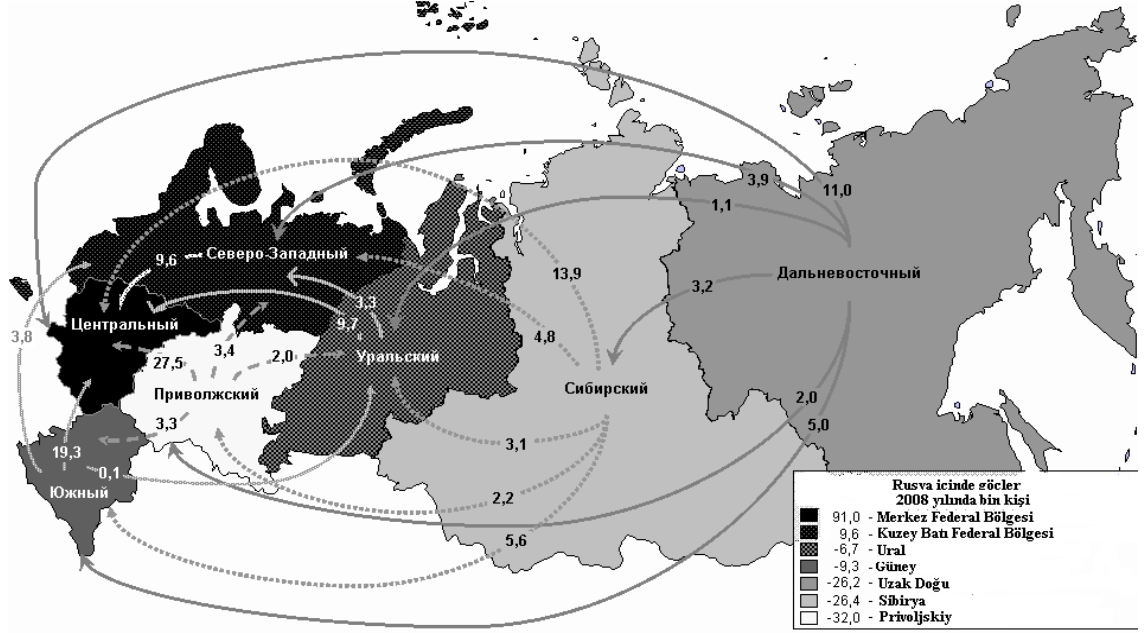
Şekil 3.4: Federal Bölgeler Arası Nüfus ve Toprak Dağılımı, 2009

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi, http://www.gks.ru/free_doc/2009/demo/demo-doc108.htm

Harita 3.1’te Merkez Federal Bölgesi en yüksek nüfus oranına ve en küçük toprağa sahip olduğu, bunun tersine durum Uzak Doğu Federal Bölgesi’nde olduğu görülmektedir.

Harita 3.1: Ülke İçindeki Göçler

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi, http://www.gks.ru/free_doc/2009/demo/demo-doc108.htm

1990 yıllarında başlayan bölgeler arasındaki göçlerin eğilimi 2008 yılında aynı kalmıştır. Ülke içindeki göç eğilimleri kuzeyden ve doğudan merkeze ve güneybatıya doğru olması görülmektedir. Göç yoğunluğu en yüksek olan bölgeler Merkez Federal Bölgesi ve Uzak Doğu Bölgesidir. Merkez Federal Bölgesi göçmenler için en cazip bölge iken Uzak Doğu Bölgesi nüfusu en fazla kaybeden bölgedir. Merkez Federal Bölgesine halkın 1/3’ni çekerken (32,4%), Sibirya ve Uzak Doğu hemen 53 bin kişiyi kaybetmiştir. Merkez Federal Bölgesine gelen göçmenlerin hemen ¼’i RF (74,9%) Moskova’ya (28,9 bin kişi) ve Moskova Viyaletine (39,3 bin kişi) düşüyor. Uzak Doğu Federal Bölgesi bütün diğer bölgelerle göç değişimlerinde kaybetmektedir. Sibirya ise – bütün batı bölgelerle göç değişimleriyle nüfusu kaybetmekte ancak %12’sini Uzak Doğu Bölgesinden gelen göçmenlerden nüfus

kaybını telafi etmiştir. Ural Federal Bölgesi Privoljskiy Federal Bölgesinden, Sibiry'a'dan ve Uzak Doğu Federal Bölgesinden gelen göçmenlerle nüfus kaybını %94,5 telafi etmiştir. İş değişikliği ile ilgili göçlerin, toplam ülke içindeki göçlere oranı 2008 yılında %86 değerindeydi.¹²

Grafikte görüldüğü gibi düşük gelirleri olan bölgelerden gelir oranları yüksek olan bölgelere büyük ölçüde göçler gerçekleşmektedir.

3.3. Rusya İllerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Daha önce değinildiği gibi, Rusya'nın başlıca yapısal sorunlarından birisi, iller arasında gözlenen gelişmişlik farklılıkları sorunudur. Sorunların giderilmesi için kalkınma politikaların uygulamanın ilk adımı, sağlam verilerin elde edilmesidir. Bu araştırmada, Avrupa Birliği sınıflandırmaları çerçevesinde yapılan "İstatistiki Bölge Birimleri'ne göre sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralaması yapılmıştır.

İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması, bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği bölgesel istatistik sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulmasını amaçlamaktadır.¹³

2. bölümde belirtildiği gibi, Avrupa Birliği'nde İBB sınıflandırma üç düzeyde yapılmakta, gelişmişlik analizi İBBS düzey-2'e göre yapılmakta ve bölgesel araçların kullanılması aşamalarında hedef-1 çerçevesinde İBBS düzey-2 dikkate alınmaktadır. İBBS düzey-2, 800.000 – 3.000.000 arasındaki ortalama nüfus eşikleri koyularak belirlenmektedir. Rusya'nın illerinin ortalama nüfusu 1.709.680 olduğundan mevcut idari illeri İBBS düzey-2 olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda araştırmada, düzey-2

¹² RF Federal Devlet İstatistik Servisi, "Demografiçeskaya Situatsiya v Rossiyskoy Federatsii v 2008 Godu (2008 Yılında Rusya Federasyonu'unun Demografik Durumu)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/free_doc/2009/demo/demo-doc108.htm, 15 Mart 2010

¹³ Bülent Dinçer, Metin Özaslan, Taner Kavaşoğlu, **İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması (2003)**, y.y., Devlet Planlama Teşkilatı, No: DPT 2671, Mayıs 2003, s.18

olarak sınıflandırılan istatistiki bölge birimlerine göre sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamaları yapılmıştır.

Bu çalışmanın amaçlarını aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

1) Sosyo-ekonomik değişkenler baz alınarak, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin saptanması ve gelişmişlik sıralamalarının yapılması,

(2) Aynı özellikleri taşıyan il gruplarının belirlenmesi,

Araştırma, mevcut idari yapı çerçevesinde 83 ili kapsamaktadır.

3.3.1. Kullanılan Değişkenler

Araştırmada kullanılan temel bileşenler analizi tekniği, birbiriyle bağımlı olan çok sayıda değişkenin kullanılmasına imkan verdiği için, belirli bir boyutu açıklayan birden fazla değişken kullanılmıştır.¹⁴

Gelişmişlik farklılıklarından kaynaklanan nüfus hareketleri sonucu, az gelişmiş illerin nüfusu azalırken, ya da düşük oranlarda artarken, gelişmiş illerin nüfusunda önemli oranda artışlar olmaktadır. Kullanılan tüm değişkenlerin nüfusa oranlanıp, fert başına düşen değerler ölçeğinde kullanılması halinde, nüfusu oldukça fazla olan iller aleyhinde bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, göstergelerin duyarlılığını artırdığı durumlarda değişkenler; orantılı ya da fert başına düşen değerler olarak, bunun dışında ise iller itibarıyla toplam mutlak büyüklükler olarak kullanılmakta ve denge sağlanmaktadır. Böylece, bir taraftan, nüfusu fazla olan illerin bu nedenle üst sıralarda yer almaları önlenirken, diğer taraftan bu illerin aynı nedenle daha alt sıralarda yer almaları sakıncası giderilmektedir.¹⁵ Bu doğrultuda analizde hem orantılı hem de mutlak göstergeler kullanılmıştır.

Araştırmada illerin yapısal nitelikleri gösteren birçok gösterge kullanılmaya denedikten sonra elde edilen temel bileşenlerden 12 tanesi toplam değişkenliğin %86,4'ünü açıklayan 85 değişken kullanılmaya uygun görülmüştür. Seçilen söz konusu değişkenler Tablo 3.17'te gösterilmektedir.

¹⁴ A.e., s. 21

¹⁵ A.e., s. 22

Tablo 3.17: Analizde Kullanılan Değişkenler

No	Değişken Adı	Kısaltma	Birim	Gösterge Türü	Yıl
1	Toplam nüfus	TOPNUF	Bin kişi	Demografik	2009
2	Çalışabilir yaştaki nüfus	CLYNUF	Bin kişi	Demografik	2009
3	Çalışabilir yaştaki nüfusun toplam nüfusa oranı	CLYNORN	Yüzde	Demografik	2009
4	Nüfus artışı, azalışı (-)	NFSDGS	Binde	Demografik	1991-2009
5	Şehirleşme oranı	SHORN	Yüzde	Demografik	2009
6	Göç oranı	GOCORN	On binde	Demografik	2009
7	Boşanma oranı	BOSORN	Bin nikaha	Demografik	2009
8	Beklenen yaşam uzunluğu	BEKYAS	Yıl	Demografik	2009
9	Nüfus yoğunluğu	NFSYOG	Kişi/km2	Demografik	2009
10	Ekonomide meşgul nüfus	EKMESNF	Bin kişi	İstihdam	2009
11	Ortalama ekonomide meşgul nüfus	ORTEKO	Bin kişi	İstihdam	2009
12	Tarım sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı	TARTCO	Yüzde	İstihdam	2009
13	Sanayi sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı	SANTCO	Yüzde	İstihdam	2009
14	Ticaret sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı	TICTCO	Yüzde	İstihdam	2009
15	Sosyal sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı	SOSTCO	Yüzde	İstihdam	2009
16	Diğer sektörlerde çalışanların toplam istihdama oranı	DIGTCO	Yüzde	İstihdam	2009
17	İşsizlik oranı	ISSORN	Yüzde	İstihdam	2009
18	Kreşler okullaşma oranı	OKORN	Yüzde	Eğitim	2009
19	Meslek yüksek okullarında okuyan öğrencilerin toplam nüfusa oranı	MOKORN	On binde	Eğitim	2008-2009
20	Üniversitelerde okuyan öğrenciler sayısı	UNIOGR	Bin kişi	Eğitim	2009
21	Üniversitelerde okuyan öğrencilerin 15-29 yaşında olan nüfusa oranı	UNIOYOR	Yüzde	Eğitim	2009
22	Üniversite sayısı	UNISAY	Adet	Eğitim	2009
23	15-29 yaşında olan yüz bin kişi başına üniversite sayısı	YUNISAY	Adet	Eğitim	2009
24	Üniversitelerin ve meslek yüksek okullarının şube sayısı	UNIMSS	Adet	Eğitim	2008-2009
25	Sınıf mevcudu (bir sınıf başına düşen öğrenci sayısı)	SINMEV	Kişi	Eğitim	2008-2009
26	Okullarda yüz kişi başına düşen bilgisayar sayısı	OKYUZB	Adet	Eğitim	2008
27	Doktor sayısı	DOKSAY	Bin Kişi	Sağlık	2009
28	On bin kişiye doktor sayısı	ODOKS	Kişi	Sağlık	2009
29	Hemşire sayısı	HEMSAY	Bin kişi	Sağlık	2009
30	On bin kişiye hemşire sayısı	OHEMS	Kişi	Sağlık	2009
31	Bebek ölüm oranı	BEBOLOR	Binde	Sağlık	2009
32	Hastane yatağı sayısı	HASTYAT	Bin adet	Sağlık	2009
33	On bin kişiye hastane yatağı sayısı	OHASYAT	Adet	Sağlık	2009
34	Şirket sayısı	SRKTSAY	Adet	Sanayi	2009
35	Madencilik sektöründe üretim ve dağılım hacmi	MADUR	Milyon ruble	Sanayi	2009
36	Sanayi sektöründe üretim ve dağılım hacmi	SANUR	Milyon ruble	Sanayi	2009
37	Elektrik, su, gaz sektörlerinde üretim ve dağılım hacmi	ESGUR	Milyon ruble	Sanayi	2009
38	Kişi başına düşen üretim hacmi	KBUR	Ruble	Sanayi	2009
39	Şirketlerin mali kar/zarar sonucu	SRKTKAR	Milyon ruble	Sanayi	2009
40	KBİ sayısı	KBISAY	Bin adet	Sanayi	2009
41	On bin kişiye KBİ sayısı	KBIOB	Adet	Sanayi	2009
42	KBİ'lerde çalışan sayısı	KBICAL	Bin kişi	Sanayi	2009
43	KBİ ciroları	KBICR	Milyar ruble	Sanayi	2009
44	Ekili alan	EKAL	Bin hektar	Tarım	2009
45	Besi hayvan	BESHAY	Bin baş	Tarım	2009
46	Tarımsal üretim hacmi	TARUR	Milyon ruble	Tarım	2009

47	Kişi başına tarımsal üretim	KB TARUR	Ruble	Tarım	2009
48	Tarımsal üretim değerinin Rusya içindeki payı	TARURPA	Yüzde	Tarım	2009
49	İnşaat hacmi	INSHAC	Milyon ruble	İnşaat	2009
50	Konut miktarı	KONSAY	Milyon m2	İnşaat	2009
51	Kişi başına konut miktarı	KBKON	M2	İnşaat	2009
52	Harap konutun toplam konuta oranı	HKONOR	Yüzde	İnşaat	2009
53	Borulu su tesisatlı konutun toplam konuta oranı	TESKON	Yüzde	İnşaat	2009
54	Kanalizasyonlu konutun toplam konuta oranı	KANKON	Yüzde	İnşaat	2009
55	GSYİH	GSYİH	Milyon ruble	Mali	2009
56	GSYİH içindeki pay	GSYİHPA	Yüzde	Mali	2009
57	Kişi başına GSYİH	KBGSYİH	Ruble	Mali	2009
58	Aylık kişi başına kullanılabilir gelir	KBAYGLR	Ruble	Mali	2009
59	Aylık kişi başına tüketim	KBATUK	Ruble	Mali	2009
60	AGD altındaki nüfusun ilin toplam nüfusa oranı	AGDAL	Yüzde	Mali	2009
61	Kredi şirketleri sayısı	KRDSRKT	Adet	Mali	2009
62	Kredi şirketleri şubeleri sayısı	KRSR SUB	Adet	Mali	2009
63	Dövizle banka mevduatı	DOVMEV	Milyon ruble	Mali	2009
64	Kişi başına banka mevduatı	KBMEV	Ruble	Mali	2009
65	Kişi başına perakende ticaret	KBPER	Ruble	Mali	2009
66	Kişi başına toplam ticaret	KBTOP	Ruble	Mali	2009
67	Kişi başına sabit sermaye yatırımları	KBSBSER	Ruble	Mali	2009
68	Kişi başına yabancı yatırımlar	KBYBYAT	Dolar	Mali	2009
69	Uzak ülkeler ile ihracat	UUIHRC	Milyon dolar	Mali	2009
70	Uzak ülkeler ile ithalat	UUIHL	Milyon dolar	Mali	2009
71	Eski Sovyet Birliği ülkeleri ile ihracat	ESBIHRC	Milyon dolar	Mali	2009
72	Eski Sovyet Birliği ülkeleri ile ithalat	ESBITHL	Milyon dolar	Mali	2009
73	Kişi başına ihracat	KBIHRC	Ruble	Mali	2009
74	Kişi başına ithalat	KBITHL	Ruble	Mali	2009
75	Bin kişiye ARGE personeli	ARGEPER	Binde	Diğer refah	2009
76	ARGE gerçekleştiren şirket sayısı	ARGESRK	Adet	Diğer refah	2009
77	Yüz bin kişiye otobüs sayısı	OTBSAY	Adet	Diğer refah	2009
78	Asfaltlı yolların toplam yollara oranı	ASYOLOR	Yüzde	Diğer refah	2009
79	Hava kirlenmeden maddeler miktarı	HVKIRMA	Bin ton	Diğer refah	2009
80	Su kaynaklarına atılan atık su miktarı	ATKSU	Milyon m3	Diğer refah	2009
81	Kullanılan temiz su miktarı	KTEMSU	Milyon m3	Diğer refah	2009
82	Yüz bin kişiye kayıtlı suç oranı	KYTSUC	Adet	Diğer refah	2009
83	Kişi başına yıllık tüketilen et ürünleri	KBTUKET	Kilo	Diğer refah	2009
84	Bin kişiye özel otomobil sayısı	OZLOTO	Adet	Diğer refah	2009
85	Toplam arazi	TOPARZ	Bin km2	Diğer refah	2009

Tablo'da görüleceği gibi, demografik, istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, tarım, inşaat, mali ve diğer refah göstergeler yer almaktadır. Rusya'nın diğer ülkelerden farklı olmayıp, işsizlik, göç, nüfus yoğunluğu, kişi başına GSYİH, kişi başına hastane yatağı, doktor sayısı, konut miktarı ile ilgili çeşitli bölgesel problemleri bulunmaktadır. Yalnız her ülkenin kültürel, coğrafi, sosyo-ekonomik özellikleri vardır. Birçok benzer çalışmada bulunan okur-yazar, okuyan kadın sayısı, çalışan kadın sayısı gibi yaygın göstergeler bu çalışmada yer almamaktadır. Bunun sebebi ise, ülkede geniş çapta söz konusu problemler ve dolayısıyla verilerin bulunmadığı için incelenmeye gerek duyulmamıştır. Örneğin, çeşitli mevzuatlar çerçevesinde her aile için çocuklarını okutma zorunluluğu bulunmaktadır, ilkökul, ortaokul ve lise

eğitimi ücretsiz verilmektedir. Yalnız üniversitelerde ücretsiz kontenjan sayısı ve bütçeden eğitim harcamalarına ayrılan miktar devamlı azaldığından üniversitelerde okuyan öğrenci sayısı yıllar içinde azalmış bulunmaktadır, dolayısıyla bu gösterge bugünkü Rusya için hem bölgesel hem de ülke çapında önemli bir refah göstergesidir. Buna rağmen üniversitelerde okuyan öğrenciler oranına ait veri bulunmamaktadır, bunun yerine toplam üniversite sayısı olan mutlak veri ve yalnız 15-29 yaşındaki nüfus sayısına ilişkin veri bulunduğundan bu yaş grubuna göre üniversitelerde okuyan öğrenciler oranı bulunmuştur. Buna benzer sorun kreşler okullaşma oranında bulunmaktadır. Devlet kreşleri sayısı o yaş grubuna ait olan çocuk sayısına göre oldukça yetersiz olduğundan bu gösterge incelenmeye gerek duyulmuştur.

Değişken değerleri, çalışmanın sonunda yer alan EK-3'te verilmiştir.

3.3.2. Araştırma Tekniği

Kalkınma politikaları gerçekleştirmek için önce iller arası sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamalarının yapılması gerektiğini daha önce belirtilmişti. Bu sıralamaları belirlemek amacıyla iller arasındaki farklılıkları oluşturan ve birbirleriyle etkileşim içinde olan göstergelerin birlikte analiz yapılması gerekmektedir. Bu açıdan birçok ülkede aynı amaçlarla kullanılan temel bileşenler analizi (principal component analysis) kullanılmıştır.

Temel bileşenler analizi, çok sayıdaki özelliklerin belli bir nitelik yönünden özetlenmesi ve ortak nitelik ve biçimlerden bir soyutlama yapabilmeyi mümkün kılmaktadır. Bu özelliğiyle temel bileşenler analizi, çok sayıda ve farklı boyuttaki bilgi setinin kapsadığı ortak ve temel anlamı veya bilgi özünü açığa çıkarabilme, görebilme ve tanımlayabilmeyi sağlayan istatistiksel bir tekniktir. Temel bileşenler analizi, temel faktörlerin ya da bir genel nedensel faktörün etkisiyle ortaya çıkan, değişkenler arasındaki kantitatif ilişkileri tanımlamaya yarayan bir tekniktir.¹⁶

Temel bileşenler analizi, çok sayıdaki bağımlı değişkenleri temel bileşenler adı olan daha az sayıdaki bağımsız değişkenlere dönüştürebilmektedir (Principal

¹⁶ A.e., s. 31

component analysis.¹⁷ Genellikle değişkenlerin indirgenmesi bilgi kaybına yol açmaktadır, yalnız bu analiz bu özelliği minimize etmektedir.¹⁸

Temel bileşenler analizinin detaylı açıklanması EK-2’de verilmiştir.

3.3.3. Temel Bileşenler Analizi Tekniğinin Uygulanması

Bu altbölümde, yukarıda açıklanan temel bileşenler analizinin teorik modeli, Rusya’nın illerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin saptanması için yapılan pratik uygulanması açıklanmaktadır.

Analizde, altbölüm 3.3.1.’de belirtilen 85 gösterge kullanılmıştır. Dolayısıyla, veri matrisi 83 ile ait 85 değişken setini içermekte ve 85 X 83 boyutundadır.

$$X = \begin{bmatrix} x_{1,1} & \dots & x_{1,83} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{85,1} & \dots & x_{85,83} \end{bmatrix}$$

Matrisin satırlarında değişkenler, sütunlarında ise iller gösterilmektedir.

$X_{ij} = i$ ’inci değişkenin j ’inci ildeki değeridir.

Değişkenlerin sayısal değerleri, ruble, kişi, m2, yüzde, adet gibi çok farklı birimlerde ve büyüklüklerde olduğundan, her değişkene ait sayısal değerlerden, değişkenin aritmetik ortalaması çıkarılıp, standart sapmasına bölünerek standartlaştırılmıştır. Standart hale getirilen her değişkenin ortalaması 0, varyansı 1 olur. Standartlaştırma işlemleri ile farklı birimlerde ve çok farklı büyüklüklerde olan değişkenlerin, bu yüzden daha fazla ya da daha az ağırlıklandırılmaları önlenmektedir.

İstatistiksel analizler, minitab programı kullanılarak, bilgisayar ortamında yapılmıştır. Programa girdi olarak, tamamen aynı sonuçları verebilen veri matrisi (**Z**) veya değişkenler arası korelasyon matrisi (**R**) girilebilmektedir.

¹⁷ "Principal Component Analysis", (Çevrimiçi)

http://www.fon.hum.uva.nl/praat/manual/Principal_component_analysis.html, Temmuz 2011

¹⁸ Rezarta Islamaj Dogan, "Principal component analysis", (Çevrimiçi)
<http://www.cs.umd.edu/~samir/498/PCA.pdf>, Temmuz 2011

Girdi olarak 85x83 boyutunda standartlaştırılmış veri matrisi kullanılmıştır. Veri matrisinden elde edilen korelasyon matrisinin öz vektörlerinin oluşturduğu temel bileşen yükleri matrisi, bu matrisin devriği (e^t) ile standartlaştırılmış veri matrisinin çarpılması suretiyle elde edilen temel bileşen değerleri matrisi, çıktı olarak alınmıştır. Ayrıca, korelasyon matrisinin öz değerleri, temel bileşenlerin açıklama oranları, temel bileşenler ile değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları ve değişik aşamalarda yapılan istatistiksel anlamlılık testlerinin de sonuçları alınmıştır.

Öz değeri 1'den büyük olan temel bileşenler, verinin temel boyutlarını ortaya çıkarmak için yeterli oldukları, öz değeri 1'den küçük olan temel bileşenler dikkate alınmamıştır.

Temel bileşenlerin öz değerleri ve açıklama oranları Tablo 3.18'de verilmiştir.

Tablo 3.18: Temel Bileşenlerin Varyansları ve Açıklama Oranları

Temel Bileşenler	Öz Değerler (Varyans)	Toplam Varyansın Yüzdesi Olarak Açıklanan Varyans	Toplam Varyansın Birikimli Yüzdesi Olarak Açıklanan Varyans
1	33,928	39,9	39,9
2	9,225	10,9	50,8
3	7,636	9,0	59,8
4	5,391	6,3	66,1
5	3,925	4,6	70,7
6	3,506	4,1	74,8
7	2,297	2,7	77,5
8	1,911	2,2	79,8
9	1,669	2,0	81,7
10	1,510	1,8	83,5
11	1,254	1,5	85,0
12	1,191	1,4	86,4
13	0,949	1,1	87,5
14	0,872	1,0	88,5
15	0,842	1,0	89,5
16	0,807	0,9	90,5
17	0,712	0,8	91,3
18	0,662	0,8	92,1
19	0,625	0,7	92,8
20	0,557	0,7	93,5
21	0,517	0,6	94,1
22	0,448	0,5	94,6
23	0,422	0,5	95,1
24	0,389	0,5	95,6
25	0,342	0,4	96,0
26	0,322	0,4	96,4
27	0,315	0,4	96,7
28	0,279	0,3	97,1
29	0,268	0,3	97,4
30	0,232	0,3	97,6
31	0,204	0,2	97,9
32	0,187	0,2	98,1

33	0,169	0,2	98,3
34	0,147	0,2	98,5
35	0,132	0,2	98,6
36	0,126	0,1	98,8
37	0,109	0,1	98,9
38	0,103	0,1	99,0
39	0,089	0,1	99,1
40	0,087	0,1	99,2
41	0,081	0,1	99,3
42	0,071	0,1	99,4
43	0,063	0,1	99,5
44	0,059	0,1	99,6
45	0,052	0,1	99,6
46	0,044	0,1	99,7
47	0,039	0,0	99,7
48	0,034	0,0	99,8
49	0,033	0,0	99,8
50	0,026	0,0	99,8
51	0,024	0,0	99,9
52	0,019	0,0	99,9
53	0,018	0,0	99,9
54	0,014	0,0	99,9
55	0,012	0,0	99,9
56	0,011	0,0	99,9
57	0,010	0,0	100,0
58	0,007	0,0	100,0
59	0,006	0,0	100,0
60	0,006	0,0	100,0
61	0,004	0,0	100,0
62	0,003	0,0	100,0
63	0,002	0,0	100,0
64	0,002	0,0	100,0
65	0,002	0,0	100,0
66	0,001	0,0	100,0
67	0,001	0,0	100,0
68	0,001	0,0	100,0
69	0,001	0,0	100,0
70	0,001	0,0	100,0
71	0,000	0,0	100,0
72	0,000	0,0	100,0
73	0,000	0,0	100,0
74	0,000	0,0	100,0
75	0,000	0,0	100,0
76	0,000	0,0	100,0
77	0,000	0,0	100,0
78	0,000	0,0	100,0
79	0,000	0,0	100,0
80	0,000	0,0	100,0
81	0,000	0,0	100,0
82	0,000	0,0	100,0
83	0,000	0,0	100,0
84	-0,000	0,0	100,0
85	-0,000	0,0	100,0

Tabloda görüldüğü gibi, 85 temel bileşenden 12 tanesinin varyansı birden büyüktür. Bu bileşenler, toplam değişkenliğin yüzde 86,4'ini açıklamaktadır. Birinci temel bileşen, elde edilen 12 temel bileşen arasında, verideki toplam değişkenliğin

yüzde 39,9'ünü tek başına açıklayabilmiştir. Yüzde 39,9 açıklama oranı; yeterince yüksek düzeyde olduğu söylenebilmektedir.

Her bir değişkenin yüksek açıklama oranı olan birinci temel bileşende aldıkları ağırlıklar ve yüksek korelasyon katsayıları dikkate alındığında, illerin gelişmişlik seviyelerini yansıttığı varsayılan ve gelişmişlik nedensel faktörü etkisi altında kalan 85 değişkeni temsil edebileceği görülmüştür. Birinci temel bileşen, değişkenlerin tümüne eş zamanlı ve ortak etkileyen veya değişkenler tarafından etkilenen, genel faktör olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, birinci temel bileşen, illerin sosyo-ekonomik gelişmişliğini tanımlayabilen “gelişmişlik nedensel faktörü” olarak kabul edilmiştir.

Değişkenlerin her bir temel bileşende sahip oldukları ağırlıkları (temel bileşen yükleri = $a_{ij} = e_{ij}$) Tablo 3.17’de verilmiştir. İncelemede kolaylık sağlanması amacıyla değişken kodlarının açıklanması Tablo 3.19’da verilmektedir.

Tablo 3.19: Temel Bileşen Yükleri Tablosu

Değişken No	Değişken Kodu	Temel Bileşen 1	Temel Bileşen 2	Temel Bileşen 3	Temel Bileşen 4	Temel Bileşen 5	Temel Bileşen 6	Temel Bileşen 7	Temel Bileşen 8	Temel Bileşen 9	Temel Bileşen 10	Temel Bileşen 11	Temel Bileşen 12
1	TOPNUF	0,153	-0,094	0,070	0,067	-0,052	0,037	0,091	0,080	0,050	0,033	0,001	-0,021
2	CLYSNUF	0,151	-0,033	-0,024	-0,072	0,048	-0,097	0,090	0,067	0,109	-0,080	0,078	0,010
3	CLYNORN	0,024	0,072	0,010	-0,125	0,187	-0,265	0,152	0,031	0,162	-0,192	0,151	0,096
4	NFSDGS	-0,027	-0,077	-0,265	0,189	-0,104	0,077	-0,059	0,025	-0,091	0,017	0,118	-0,042
5	SHORN	0,094	0,198	0,070	-0,015	0,138	0,156	0,015	-0,015	0,005	0,059	-0,011	0,044
6	GOCORN	0,070	-0,108	0,137	0,055	0,188	-0,114	0,164	-0,247	0,051	-0,024	0,046	-0,008
7	BOSORN	0,030	0,222	0,187	-0,074	-0,052	0,081	-0,034	0,027	-0,048	-0,101	-0,120	-0,073
8	BEKYAS	0,040	-0,187	-0,084	0,165	0,160	-0,085	-0,205	0,010	-0,058	0,087	0,216	0,009
9	NFSYOG	0,149	-0,020	-0,127	-0,112	-0,022	-0,073	-0,045	-0,006	0,010	0,021	-0,016	0,018
10	EKMESNF	0,157	-0,078	0,061	0,053	-0,045	0,037	0,089	0,069	0,050	0,027	0,007	-0,025
11	ORTEKO	0,163	-0,065	0,042	0,029	-0,057	0,025	0,055	0,047	0,050	0,032	-0,015	-0,027
12	TARTCO	-0,078	-0,206	0,044	-0,041	-0,112	-0,174	-0,171	0,005	-0,061	-0,083	-0,025	0,089
13	SANTCO	0,031	0,213	0,110	0,124	0,119	-0,077	0,043	0,045	0,209	0,137	-0,046	-0,144
14	TICTCO	0,121	0,050	0,070	-0,028	0,071	0,171	0,125	-0,112	-0,169	0,013	-0,036	0,089
15	SOSTCO	-0,071	-0,125	-0,207	-0,039	-0,118	0,075	0,020	0,009	0,063	-0,040	0,201	0,080
16	DIGTCO	-0,053	0,011	-0,250	-0,122	-0,024	0,145	-0,012	0,116	-0,164	-0,146	-0,065	-0,160
17	ISSORN	-0,061	-0,157	-0,231	0,091	0,088	0,030	0,035	0,006	-0,052	0,005	0,046	-0,095
18	OKORN	0,019	0,238	0,144	-0,091	-0,004	0,009	0,046	0,151	0,073	-0,000	-0,065	0,043
19	MOKORN	-0,029	0,037	0,108	-0,100	-0,302	0,087	0,088	-0,336	-0,008	0,207	0,034	-0,054
20	UNIOGR	0,164	-0,054	-0,041	-0,045	-0,057	-0,016	-0,016	0,007	-0,003	0,071	-0,022	0,014
21	UNIOYOR	0,123	-0,033	0,040	-0,150	0,023	0,043	-0,164	-0,158	-0,117	0,178	0,098	0,087
22	UNISAY	0,161	-0,044	-0,072	-0,070	-0,041	-0,039	-0,023	0,009	-0,004	0,041	-0,017	0,023
23	YUNISAY	0,129	-0,041	-0,020	-0,142	0,061	0,009	-0,100	-0,082	-0,114	0,119	0,139	0,130
24	UNIMSS	0,069	-0,051	0,087	0,140	-0,103	0,186	0,006	-0,084	-0,166	-0,120	-0,231	0,045
25	SINMEV	0,066	-0,053	-0,137	0,134	0,230	0,196	0,087	0,029	-0,114	-0,098	0,019	-0,030
26	OKYUZB	0,021	0,198	0,017	-0,128	-0,158	-0,069	-0,102	0,122	-0,083	-0,157	0,140	-0,144
27	DOKSAY	0,166	-0,059	-0,004	-0,012	-0,053	0,021	0,030	0,029	0,017	0,074	0,026	0,025
28	ODOKS	0,070	0,109	-0,026	-0,103	-0,105	0,129	-0,101	0,105	-0,140	0,254	0,189	0,211
29	HEMSAY	0,154	-0,077	0,075	0,060	-0,078	0,047	0,041	0,051	0,084	0,067	0,019	-0,025
30	OHEMS	-0,031	0,171	0,002	-0,120	-0,210	0,083	-0,301	0,052	0,191	0,038	0,098	-0,038
31	BOLORN	-0,052	-0,111	-0,153	0,059	-0,067	0,125	0,115	0,037	-0,074	0,031	-0,212	-0,165
32	HASTYAT	0,156	-0,077	0,065	0,036	-0,066	0,045	-0,083	0,067	0,060	0,058	-0,004	-0,004
33	OHASYAT	-0,024	0,174	-0,031	-0,168	-0,178	0,060	-0,060	0,308	-0,028	0,081	-0,117	-0,039
34	SRKTSAY	0,165	-0,031	-0,061	-0,067	-0,024	-0,022	0,019	0,009	0,003	0,027	0,009	-0,012
35	MADUR	0,051	0,121	-0,070	0,219	-0,014	0,041	-0,248	-0,166	0,207	-0,074	0,060	-0,095
36	SANUR	0,158	-0,026	0,031	0,017	-0,020	-0,004	0,059	0,024	0,072	-0,006	-0,019	-0,084
37	ESGUR	0,161	-0,007	0,007	0,052	-0,040	0,049	0,027	0,002	0,134	-0,056	-0,032	-0,067

38	KBUR	0,019	0,222	-0,059	0,234	-0,083	-0,191	0,057	-0,052	-0,074	0,042	0,039	-0,035
39	SRKTKAR	0,153	0,019	-0,089	0,018	-0,028	-0,027	-0,141	-0,083	0,103	-0,024	-0,064	-0,011
40	KBISAY	0,164	-0,038	-0,024	-0,049	-0,008	0,009	0,050	0,010	-0,047	0,076	0,072	-0,023
41	KBIOB	0,105	0,030	0,045	-0,092	0,120	0,086	0,100	-0,090	-0,260	0,095	0,209	-0,040
42	KBICAL	0,166	-0,043	-0,027	-0,047	-0,038	-0,023	0,029	0,023	0,020	0,035	-0,025	-0,030
43	KBICR	0,165	-0,034	-0,053	-0,049	-0,035	-0,025	0,028	0,020	0,020	-0,010	-0,034	-0,053
44	EKAL	0,022	-0,128	0,218	0,118	-0,154	0,011	-0,097	0,077	-0,152	0,116	-0,101	-0,086
45	BESHAY	-0,003	-0,193	0,083	0,128	-0,196	-0,033	-0,060	0,103	-0,025	-0,032	0,094	0,269
46	TARUR	0,033	-0,145	0,237	0,166	-0,116	-0,009	-0,033	0,141	-0,111	-0,028	-0,008	-0,022
47	KBTAURUR	-0,037	-0,130	0,184	-0,007	-0,132	-0,203	-0,244	-0,011	-0,151	-0,117	0,037	-0,053
48	TARURPA	0,033	-0,145	0,237	0,166	-0,116	-0,009	-0,033	0,141	-0,111	-0,028	-0,008	-0,021
49	INSHAC	0,160	0,005	-0,039	0,061	-0,002	-0,000	-0,007	0,016	0,019	0,000	0,111	-0,002
50	KONSAY	0,149	-0,078	0,100	0,053	-0,028	0,026	0,118	0,090	0,062	0,012	0,037	-0,028
51	KBKON	0,015	0,160	0,209	-0,166	0,048	-0,110	-0,010	0,184	0,020	-0,094	-0,013	0,116
52	HKONOR	-0,052	0,021	-0,196	0,080	-0,081	0,091	0,095	0,031	0,072	-0,102	0,134	0,408
53	TESKON	0,077	0,058	0,009	0,082	0,287	0,157	-0,204	0,223	-0,165	0,043	-0,039	-0,055
54	KANKON	0,086	0,103	0,027	0,052	0,260	0,161	-0,187	0,188	-0,183	0,001	-0,019	-0,042
55	GSYIH	0,161	0,001	-0,085	0,000	-0,055	-0,029	-0,064	-0,027	0,091	-0,056	-0,052	-0,045
56	GSYIHPA	0,161	0,001	-0,085	0,000	-0,055	-0,029	-0,064	-0,027	0,091	-0,056	-0,052	-0,045
57	KBGSYIH	0,032	0,208	-0,096	0,199	-0,116	-0,197	0,088	-0,049	-0,121	0,042	0,039	-0,007
58	KBAYGLR	0,025	0,057	-0,178	0,172	-0,000	-0,079	0,061	0,093	-0,128	0,074	-0,077	-0,266
59	KBATUK	0,126	0,153	-0,011	0,129	-0,023	0,058	-0,093	-0,049	-0,051	-0,075	0,022	0,140
60	AGDAL	-0,066	-0,131	-0,102	-0,180	-0,082	0,129	0,020	-0,101	-0,040	-0,092	-0,073	-0,220
61	KRDRKKT	0,147	-0,031	-0,118	-0,088	-0,065	-0,075	-0,061	0,001	0,050	-0,031	-0,122	0,006
62	KRSRSUB	0,138	-0,054	0,119	0,095	-0,031	0,099	0,070	0,052	-0,030	0,097	0,092	0,076
63	DOVMEV	0,147	-0,021	-0,124	-0,100	-0,056	-0,079	-0,056	-0,006	0,046	-0,034	-0,113	-0,018
64	KBMEV	0,155	0,057	-0,105	-0,066	-0,029	-0,041	-0,074	0,011	-0,042	-0,021	-0,067	0,029
65	KBPER	0,128	0,136	0,008	0,148	-0,021	0,041	-0,071	-0,059	0,025	-0,069	0,044	0,080
66	KBTOP	0,159	0,045	-0,058	-0,015	-0,022	-0,072	0,040	-0,005	-0,043	-0,030	-0,094	-0,025
67	KBSBSER	-0,001	0,180	-0,077	0,181	-0,124	-0,247	0,185	-0,020	-0,179	0,089	0,058	0,006
68	KBYBYAT	0,005	0,160	-0,074	0,094	-0,147	-0,266	0,237	0,059	-0,247	0,057	-0,019	0,025
69	UIIHR	0,148	0,001	-0,114	-0,037	-0,050	-0,057	-0,127	-0,076	0,004	-0,092	-0,166	0,084
70	UIITHL	0,154	-0,019	-0,108	-0,098	-0,014	-0,074	-0,000	0,005	0,015	-0,070	-0,053	-0,015
71	ESBIHR	0,155	-0,019	-0,035	0,007	-0,036	-0,034	-0,093	-0,061	-0,037	-0,010	-0,109	0,066
72	ESBITHL	0,107	-0,063	0,041	0,005	-0,073	-0,102	-0,058	0,045	-0,011	-0,100	-0,002	-0,186
73	KBIHR	0,064	0,084	-0,051	0,110	-0,009	-0,032	-0,180	-0,217	-0,189	-0,187	-0,212	0,301
74	KBITHL	0,113	0,032	-0,037	-0,085	0,127	-0,077	0,062	0,036	-0,163	-0,273	0,042	-0,057
75	ARGEPER	0,139	0,007	-0,002	-0,091	0,074	0,003	0,108	0,009	-0,039	0,124	0,148	0,018
76	ARGESRK	0,163	-0,031	-0,059	-0,076	-0,017	-0,024	0,045	0,021	-0,003	0,044	0,050	0,008
77	OTBSAY	0,035	0,175	-0,075	0,206	0,030	-0,015	-0,171	0,023	0,043	0,149	0,040	-0,010
78	ASYOLOR	0,055	-0,056	0,130	0,032	0,156	-0,177	-0,184	-0,244	0,066	0,102	0,067	-0,159
79	HVKIRMA	0,031	0,093	0,034	0,244	-0,060	0,190	-0,056	-0,095	0,252	-0,122	0,137	-0,187
80	ATKUS	0,144	-0,025	0,032	0,016	-0,010	0,103	0,135	0,066	0,069	0,015	0,051	-0,015
81	KTEMSU	0,061	-0,061	0,073	0,148	0,002	0,059	0,138	0,143	0,119	-0,336	-0,113	0,208
82	KYTUC	0,012	0,130	0,050	-0,052	-0,151	0,262	0,169	-0,317	-0,036	0,010	-0,151	0,004
83	KBTUCET	0,041	0,021	0,095	-0,108	-0,140	0,007	0,018	-0,068	-0,198	-0,334	0,391	-0,266
84	OZLOTO	0,086	0,077	0,141	-0,000	0,103	0,049	-0,020	-0,222	-0,171	-0,256	0,040	-0,014
85	TOPARZ	-0,007	0,087	-0,047	0,054	-0,179	0,227	0,031	0,073	0,061	-0,170	0,332	0,020

Tabloda, dikey olarak her sütun, her bir değişkenin temel bileşenlerdeki ağırlıklarını, yatay olarak her satır, bir temel bileşende değişkenlerin sahip oldukları ağırlıkları ya da önem derecelerini ifade etmektedir. Tablonun birinci sütununda, illerin genel gelişmişlik seviyelerinin tespitinde değişkenlerin, hangi ağırlıkta ve yönde etkili olduğu görülebilmektedir.

Temel bileşen yükü negatif değer almış ise, zıt yönde bir ilişki; pozitif değer almış ise, aynı yönde bir ilişki mevcuttur. Her bir değişkenin sahip olduğu ağırlıkların yönü incelendiğinde, sosyo-ekonomik gelişmeyle bağlantıları bakımı açısından birinci temel bileşende, 15 değişkenin negatif ağırlıkları alarak zıt yönde, diğer pozitif ağırlıkları alan 70 değişkenin ise doğru orantılı bir yapıya sahip oldukları belirtilmektedir.

Tablo 3.20’de, değişkenlerin, gelişmişlik nedensel faktörü olan birinci temel bileşendeki ağırlıkları büyüklük sırasına göre verilmiştir. Bu tabloda, sosyo-ekonomik gelişmişlik tanımının, ağırlıklı olarak hangi unsurlarla tanımlandığı görülebilmektedir.

Tablo 3.20: Değişkenlerin Birinci Temel Bileşendeki Ağırlıkları

Sıra	Değişken Adı	Temel Bileşen 1
1	KBİ’lerde çalışan sayısı	0,166
2	Doktor sayısı	0,166
3	Şirket sayısı	0,165
4	KBI ciroları	0,165
5	Üniversitelerde okuyan öğrenci sayısı	0,164
6	KBI sayısı	0,164
7	Ortalama ekonomide meşgul nüfus	0,163
8	ARGE gerçekleştiren şirket sayısı	0,163
9	Üniversite sayısı	0,161
10	Elektrik, su, gaz sektörlerinde üretim ve dağılım hacmi	0,161
11	GSYİH	0,161
12	GSYİH içindeki pay	0,161
13	İnşaat hacmi	0,160
14	Kişi başına toptan ticaret	0,159
15	Sanayi sektöründe üretim ve dağılım hacmi	0,158
16	Ekonomide meşgul nüfus	0,157
17	Hastane yatağı sayısı	0,156
18	Kişi başına banka mevduatı	0,155
19	Eski Sovyet Birliği ülkeleri ile ihracat	0,155
20	Hemşire sayısı	0,154
21	Uzak ülkeler ile ithalat	0,154
22	Toplam nüfus	0,153
23	Şirketlerin mali kar/zarar sonucu	0,153
24	Çalışabilir yaştaki nüfus	0,151
25	Nüfus yoğunluğu	0,149
26	Konut miktarı	0,149
27	Uzak ülkeler ile ihracat	0,148
28	Kredi şirketleri sayısı	0,147
29	Dövizle banka mevduatı	0,147
30	Su kaynaklarına atılan atık su miktarı	0,144
31	Bin kişiye ARGE personeli	0,139
32	Kredi şirketleri şubeleri sayısı	0,138
33	15-29 yaşında olan yüz bin kişi başına üniversite sayısı	0,129
34	Kişi başına perakende ticaret	0,128
35	Aylık kişi başına tüketim	0,126
36	Üniversitelerde okuyan öğrencilerin 15-29 yaşında olan nüfusa oranı	0,123
37	Ticaret sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı	0,121
38	Kişi başına ithalat	0,113
39	Eski Sovyet Birliği ülkeleri ile ithalat	0,107
40	On bin kişiye KBI sayısı	0,105
41	Şehirleşme oranı	0,094
42	Kanalizasyonlu konutun toplam konuta oranı	0,086
43	Bin kişiye özel otomobil sayısı	0,086
44	Borulu su tesisatlı konutun toplam konuta oranı	0,077
45	Göç oranı	0,070
46	On bin kişiye doktor sayısı	0,070
47	Üniversitelerin ve meslek yüksek okullarının şube sayısı	0,069

48	Sınıf mevcudu (bir sınıf başına düşen öğrenci sayısı)	0,066
49	Kişi başına ihracat	0,064
50	Kullanılan temiz su	0,061
51	Asfaltlı yolların toplam yollara oranı	0,055
52	Madencilik sektöründe üretim ve dağılım hacmi	0,051
53	Kişi başına yıllık tüketilen et ürünleri	0,041
54	Beklenen yaşam uzunluğu	0,040
55	Yüz bin kişiye otobüs sayısı	0,035
56	Tarımsal üretim hacmi	0,033
57	Tarımsal üretim değerinin Rusya içindeki payı	0,033
58	Kişi başına GSYİH	0,032
59	Sanayi sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı	0,031
60	Hava kirlüten maddeler miktarı	0,031
61	Boşanma oranı	0,030
62	Aylık kişi başına kullanılabilir gelir	0,025
63	Çalışabilir yaştaki nüfusun toplam nüfusa oranı	0,024
64	Ekili alan	0,022
65	Okullarda yüz kişi başına düşen bilgisayar sayısı	0,021
66	Kreşler okullaşma oranı	0,019
67	Kişi başına üretim	0,019
68	Kişi başına konut miktarı	0,015
69	Yüz bin kişiye kayıtlı suç oranı	0,012
70	Kişi başına yabancı yatırımlar	0,005
71	Kişi başına sabit sermaye yatırımları	-0,001
72	Besi hayvan	-0,003
73	Toplam arazi	-0,007
74	On bin kişiye hastane yatağı sayısı	-0,024
75	Nüfus artışı/azalışı	-0,027
76	Meslek yüksek okullarında okuyan öğrencilerin toplam nüfusa oranı	-0,029
77	On bin kişiye hemşire sayısı	-0,031
78	Kişi başına tarımsal üretim	-0,037
79	Bebek ölüm oranı	-0,052
80	Harap konutun toplam konuta oranı	-0,052
81	Diğer sektörlerde çalışanların toplam istihdama oranı	-0,053
82	İşsizlik oranı	-0,061
83	AGD altındaki nüfusun ilin toplam nüfusa oranı	-0,066
84	Sosyal sektörde çalışanların toplam istihdama oranı	-0,071
85	Tarım sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı	-0,078

İllerin gelişmişlik sıralaması yapılması için, birinci temel bileşende, değişken ağırlıkları vektörünün devriği alınarak, standartlaştırılmış veri matrisiyle çarpılarak temel bileşen değerleri bulunmuştur. Temel bileşen değerleri, iller için sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi olarak kabul edilmiştir. Elde edilen illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ve endeksi, iller itibarıyla, temel bileşen değerlerinin büyüklük sırasına göre dizilmesi şeklinde oluşturulmuştur. 83 ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ve bu sıralamaya teşkil eden endeks değerleri Tablo 3.21’de gösterilmektedir.

Tablo 3.21: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

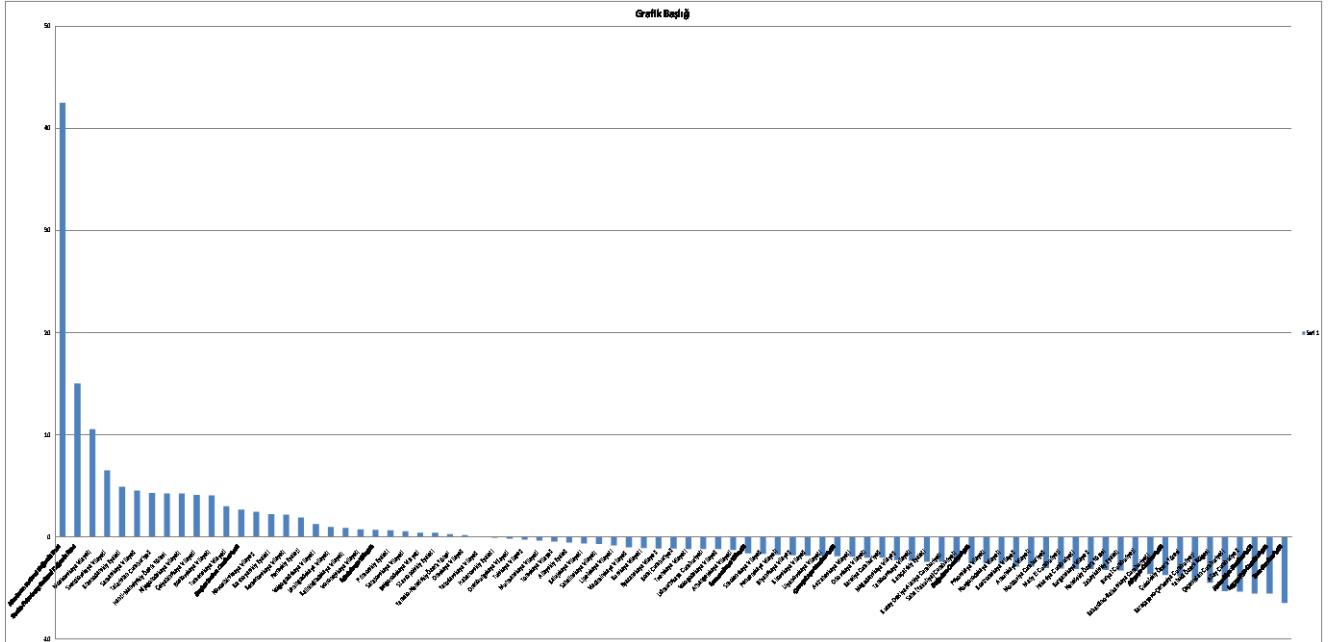
Sıra	İl	Endeks
1	Moskova Federal Değerde Kent	42,49249
2	Sankt-Peterburg Federal Değerde Kent	15,03892
3	Moskovskaya Vilayeti	10,56974
4	Sverdlovskaya Vilayeti	6,535009
5	Krasnodarskiy eyaleti	4,92775
6	Samarskaya Vilayeti	4,568275
7	Tataristan Cumhuriyeti	4,294769
8	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	4,264814
9	Nijegorodskaya Vilayeti	4,251943
10	Çelyabinskaya Vilayeti	4,101084
11	Rostovskaya Vilayeti	4,091279
12	Tumenskaya Vilayeti	3,029366
13	Başkortostan Cumhuriyeti	2,705353
14	Novosibirskaya Vilayeti	2,501349
15	Krasnoyarskiy Eyaleti	2,273682
16	Kemerovskaya Vilayeti	2,205754
17	Permskiy Eyaleti	1,91068
18	Volgogradskaya Vilayeti	1,289095
19	Leningradskaya Vilayeti	0,979887
20	Kaliningradskaya Vilayeti	0,89081
21	Voronejskaya Vilayeti	0,757629
22	İrkutskaya Vilayeti	0,702632
23	Primorskiy Eyaleti	0,684822
24	Saratovskaya Vilayeti	0,548806
25	Belgorodskaya Vilayeti	0,418145
26	Stavropolskiy Eyaleti	0,408674
27	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	0,296296
28	Omskaya Vilayeti	0,194696
29	Yaroslavskaaya Vilayeti	0,068308
30	Habarovskiy Eyaleti	-0,07373
31	Orenburgskaya Vilayeti	-0,17412
32	Tulskaya Vilayeti	-0,22654
33	Murmanskaya Vilayeti	-0,35291
34	Tomskaya Vilayeti	-0,46183
35	Altayskiy Eyaleti	-0,53465
36	Kalujskaya Vilayeti	-0,61786
37	Sahalinskaya Vilayeti	-0,69011
38	Lipetskaya Vilayeti	-0,80236
39	Vladimirskaya Vilayeti	-1,03826

40	Kurskaya Vilayeti	-1,0714
41	Ryazanskaya Vilayeti	-1,11356
42	Komi Cumhuriyeti	-1,13427
43	Tverskaya Vilayeti	-1,15057
44	Udmurtskaya Cumhuriyeti	-1,16302
45	Vologodskaya Vilayeti	-1,1691
46	Arhangelskaya Vilayeti	-1,27659
47	İvanovskaya Vilayeti	-1,5859
48	Smolenskaya Vilayeti	-1,63069
49	Penzenskaya Vilayeti	-1,7555
50	Bryanskaya Vilayeti	-1,77084
51	Kirovskaya Vilayeti	-1,83304
52	Ulyanovskaya Vilayeti	-1,83781
53	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	-1,90324
54	Astrahaskaya Vilayeti	-1,93192
55	Orlovskaya Vilayeti	-2,02506
56	Kareliya Cumhuriyeti	-2,03754
57	Magadanskaya Vilayeti	-2,26269
58	Tambovskaya Vilayeti	-2,33735
59	Kamçatskiy Eyaleti	-2,42223
60	Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti	-2,42469
61	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	-2,4338
62	Dağistan Cumhuriyeti	-2,55294
63	Pskovskaya Vilayeti	-2,56415
64	Novgorodskaya Vilayeti	-2,6026
65	Kostromskaya Vilayeti	-2,88932
66	Amurskaya Vilayeti	-2,89051
67	Mordoviya Cumhuriyeti	-3,0338
68	Mariy El cumhuriyeti	-3,06747
69	Hakasiya Cumhuriyeti	-3,13176
70	Kurganskaya Vilayeti	-3,13463
71	Nenetskiy Özerk Yöresi	-3,20337
72	Zabaykalskiy Eyaleti	-3,25068
73	Buryat Cumhuriyeti	-3,33699
74	Kabardino-Balkarskaya Cumhuriyeti	-3,60293
75	Adıgeya Cumhuriyeti	-3,72237
76	Çukotskiy Özerk Yöresi	-3,85452
77	Karaçayevo-Çerkesiya Cumhuriyeti	-4,29927
78	Yahudi Özerk Bölgesi	-4,49184
79	Çeçenistan Cumhuriyeti	-5,29206
80	Altay Cumhuriyeti	-5,32092
81	Kalmikiya Cumhuriyeti	-5,51272

82	İngušetiya Cumhuriyeti	-5,54363
83	Tıva Cumhuriyeti	-6,46917

Uygulamanın son aşamasında, sosyo-ekonomik endeksleri birbirine yakın olan iller, homojen gruplara ayrılmıştır. Şekil 3.5'te illerin gelişmişlik sıralaması, endeks değerleri arasında karşılaştırmalar yapılabilmesi amacıyla grafiksel olarak verilmiştir.

Şekil 3.5: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi

Grafikte, ilk dört sırada yer alan iller hariç olmak üzere, diğer illerin endeks değerlerinin birbirine çok yakın olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, yapılan sıralamanın kullanılan değişkenler grubuna oldukça duyarlı olduğu düşünülebilmektedir. Grafikte ilk sıradaki ilin diğer illerden çok uzak olduğundan tek başına 1. homojen grubu oluşturmaktadır. İkinci, üçüncü ve dördüncü sıradaki iller beraber 2.grubu, endeksleri sıfıra kadar azalan iller ise 3.grubu oluşturmaktadırlar. 4.gruba ait olan illerin hepsi son dört il hariç endeksleri sıfırın altında olanlardır. 5.grubu ise son dört il oluşturmaktadır.

3.4. Rusya’da Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

Rusya’da en önemli bölgelere yardım aracı ‘merkeziyetçi’ bütçe sistemidir. Bütün bölgelerden federal bütçeye toplanan vergi gelirleri yeniden dağıtılarak bölgelere yardım edilmektedir. Bunun dışında yeniden federal bütçeden finanse edilen fonlar oluşmaktadır. Bu fonlardan belirli kalkınma projelere mali destek verilmektedir. Avrupa Birliği ile sınırları olan Rusya bölgeleri, AB ve Rusya mali fonlarından eş-finansman şeklinde kalkınma ve söz konusu bölgelerde siyasi ve ekonomik istikrar kurulması amacıyla, mali destek almaktadırlar.

3.4.1. Federal Bütçe ile İllerin Bütçeleri Arasındaki İlişkiler

Rusya bütçe sistemi, üç düzeyden oluşan bütçeler arası ilişkiye dayanmaktadır:

- 1) Federal bütçesi ve kamu bütçe dışı fonlar,
- 2) Rusya Federasyonu subjelerinin bütçesi ve yerli bütçe dışı fonlar,
- 3) Subjeleri oluşturan belediyeler bütçesidir.¹⁹

Rusya bütçesi sisteminin çalışma yöntemi, subjelerde toplanan vergilerin bir kısmı subjelerde kalıp büyük kısmı federal bütçeye aktarılarak yine de subjelere dağıtılmaya dayanmaktadır. Bütçe sisteminin diğer çalışma yöntemi, zengin bölgelerden fakir bölgelere bütçeler arası transfer gerçekleştirilmesidir. Böylece ülke içinde bölgeler arası gelir farklılıkları giderilmesi çalışılmaktadır.

¹⁹ RF Bütçe Sistemi Yapısı, 3.Bölüm, 10. Madde, Bütçe Kanunnamesi, (Çevrimiçi) <http://bk-rf.ru/3/>, 03 Nisan 2010

Tablo 3.22: 2008 yılında Rusya Bütçesi, milyon dolar

	Toplam bütçe	Federal bütçe	Subjelerin bütçesi
Gelirler	517276,7	301583,3	198480,0
Kurumların gelir vergisi	83773,3	25370,0	58400,0
Tüzel kişilerin gelir vergisi	55543,3	0,0	55543,3
Sosyal güvenlik vergileri	70440,0	16893,3	6,7
Rusya'da üretilen mal ve hizmetler katma değer vergisi	33290,0	33280,0	10,0
Yurt dışından gelen mal ve hizmetler katma değer vergisi	37793,3	37793,3	-
Rusya'da üretilen mal ve hizmetler özel tüketim vergisi	10490,0	4173,3	6313,3
Yurt dışından gelen mal ve hizmetler özel tüketim vergisi	1176,7	1176,7	-
Toplam gelir vergisi	6170,0	-	5376,7
Taşınmaz eşyalar vergisi	16446,7	-	16446,7
Doğal kaynakların kullanımı vergisi	58086,7	54583,3	3503,3
İptal edilmiş vergilerin borçları	206,7	30,0	96,7
Uluslar arası faaliyetler vergisi	119496,7	119496,7	-
Kamu ve belediye mülkiyetinin kullanımı vergisi	14650,0	5016,7	9116,7
Diğer doğal kaynakların kullanımı vergisi	4563,3	3726,7	836,7
Karşılıksız bağışlar	2476,7	43,3	40156,7
Girişimcilik ve diğer kar amaçlı faaliyetler vergisi	2673,3	0,0	2673,3
Harcamalar	465353,3	252023,3	207740,0
Genel ülke ihtiyaçları	43033,3	27980,0	14803,3
Milli savunma	34786,7	34696,7	93,3
Emniyet ve kanun yürütme	36403,3	27853,3	8550,0
Ekonomi harcamaları	75286,7	34166,7	41120,0
Konut harcamaları ve kamu hizmetleri	38440,0	4316,7	34123,3
Sosyo-kültürel faaliyetler	237403,3	33856,7	102030,0
Bütçeler arası transferler	0,0	89153,3	7020,0
Bütçe fazlası, açığı (-)	67070,0	56836,7	-1813,3

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi, http://www.gks.ru/free_doc/new_site/finans/fin21.htm

Tablo 3.22'de Rusya bütçesinin gelir ve harcamalarını oluşturan kalemler verilmiştir. Gelirlerin büyük kısmını oluşturan uluslar arası faaliyetler vergisinin ve katma değer vergisinin tamamı federal bütçeye aktarıldığı tabloda net görülmektedir. Gelirleri oluşturan diğer önemli vergi, doğal kaynakların kullanımı vergisidir. Bu verginin büyük kısmı merkeze aktarılmaktadır. Birçok vergi geliri federal ve subjelerin bütçeleri arasında paylaşılmaktadır.

Aynı anda farklı subjede faaliyette bulunan şirketlerin, kurumlar gelir vergisini ödemek için ödeme merkezini seçme hakkı kendilerine bırakılmıştır.²⁰ Böylece söz konusu firmalar, karın büyük kısmını kazandıran subjelerde değil, merkez ofislerinin

²⁰ Konsultant Plus: "Mojet Li Organizatsiya v Odnom Subyekte RF Platit Nalog na Pribil po Kajdomu Filialu, a v Drugom – Çerez Otvetsvennoe Podrazdeleniye?", (Çevrimiçi) http://www.consultant-so.ru/news/show/category/buh_komment/year/2009/month/04/alias/platit_nalog_na_pribil?print=yes, Mayıs 2010

buldukları subjelerde ödeyebilmektedirler. Şubelerin buldukları subjelerde vergi ödemedi yalnız yerli halk için iş yerlerini sağlayarak subje için yararlı olabilmektedir.

2003 yılında taşınmaz eşyalar vergisi, subje bütçesine aktarılmaya karar verilmiştir. Yalnız ‘Gazprom’ şirketinin bir yere taşınamayan ama taşınır eşyalar olarak kabul edilen kompresör tesisi gibi mülkiyetleri mevcuttur. Ayrıca sadece kayıtlı olan mülkiyetler vergilendirilebilmektedir, büyük şirketlerde kayıt edilmeye zorunlu olmayan mülkiyetleri de vardır.²¹

Merkez ile bölgeler arasında diğer bir anlaşmazlık konusu, federal transferlerdir. Federal transferlerin miktarı ve zamanında ödenmemesi, merkez ve federasyon üyeleri arasında önemli bir sorundur. Federal transferlerin geciktiğini öne sürerek, vergi gelirlerini merkeze aktarmayı durdurma yoluna başvuran birçok bölge olmuştur. Federal transferlerin miktarı konusuna gelince, bu miktarlar her bölgeye göre farklı olarak belirlenmiştir. Bazı bölgelerin daha fazla federal transfer almaları, çoğu zaman bütçe federalizminin bir dengesizliği olarak gösterilmektedir. Tarihi, etnik, coğrafik, sosyo-ekonomik ve jeostratejik faktörler açısından, federasyon üyeleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla, eşitsizlik, bazı bölgelerin daha fazla vergi gelirlerini kendi bütçelerinde bırakmaları veya daha fazla federal transfer almaları değildir. Eşitsizlik, bu farklı bölgelerin aynı statüde olmaları ve bütçeler arası ilişkilerde aynı muamele görmeleri olurdu.²²

Vergi gelirlerinin federal ve subjeler bütçeleri arasında orantısız dağılımı, subjelerin merkeze bağlı olduklarını sağlamaktadır. Böylece Rusya Federasyonu bütçe sistemi eşitleme fonksiyonu gerçekleştirirken ekonomiyi teşvik etmekte daha güçsüz kalmaktadır.

²¹ İrina Grannik, "Mejbudjetnaya Voyna. Ekonomiçeskaya Politika", **Gazeta Kommersant (Kommersant Gazetesi)**, N:217(3301), 18 Kasım 2005

²² Anar Somuncuoğlu, "Rusya Federasyonu'nda Merkez-Bölge İlişkilerinin Ekonomik Boyutu", Uluslar arası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi Türksam, (Çevrimiçi) <http://turksam.org/tr/a54.html>, Nisan 2010

3.4.2. Diğer Bölgesel Kalkınma Araçları

Federal bütçeden Rusya subjelerine mali yardımı aşağıdaki fonlar gerçekleştirmektedir:²³

- 1) Rusya subjelerine mali destek fonu. Bu fonun amacı, subje bütçelerinden finanse edilen ve halka verilen bütçe hizmetlerinin ve sosyal garantilerin dengelenmesidir. Bu fondan, mali kapasite denkleştirilmesi, Kuzey sınır bölgelerine gıda, petrol ürünleri ve yakıt alımı ve ulaştırılması, Uzak Doğu bölgelerinde elektrik tarifelerinin telafi amaçlarıyla subjelere sübvansiyon aktarılmaktadır.
- 2) Telafi fonu. Belli nüfus kategorilerine sosyal yardımlar edilmesi amacıyla sübvansiyonlar verilmektedir. Subjelerin mali kapasitelerini göz önünde bulundurmadan söz konusu nüfus kategorilerinin sayısına göre bütün subjelere mali yardımlar aktarılmaktadır.
- 3) Sosyal harcamaların eş-finansman fonu. Eğitim, sağlık, kültür sektörlerde öncelik sosyal harcamaları paylaşımlı finansmanı gerçekleştirmek amacıyla bütün subjeler desteklenmektedir.
- 4) Bölgesel kalkınma fonu. Bu fondan, yatırım amaçlı farklı bölgelere ve subjelere mali yardımlar aktarılmaktadır.

Rusya Subjelerine Mali Destek Fonu'ndan, belirli oranını aşmayan mali kapasiteli olan subjeler yararlanılabilmektedir. Subjenin mali kapasitesi, o subjenin kişi başına vergi gelirlerinin Rusya ortalamasına bölünerek, hesaplanmaktadır.²⁴

Telafi Fonu, çocuk doğumunda bir kerelik mali yardım, bebek bakımı için aylık yardım, aylık çocuk yardımı, çocuk evlatlık edildiğinde bir kerelik yardım, askerlerin hamile eşlerine bir kerelik yardım, askerlerin çocuklarına aylık yardım gibi

²³ Konstantin Buneviç, **Rusya Federasyonu Bütçe Sistemi, Bütçe Federalizminin Gelişmesi**, Moskova, Moskova İktisat, İşletme ve Hukuk Enstitüsü Yayınları, 2009

²⁴ Dmitriy Paşkeviç, **Büджетное Право, Федеральныи Фонд Поддержки Субъектов РФ (Bütçe Kanunu, RF Subjelerine Destek Fonu)**, y.y., İvan Kuşnir İktisat ve Hukuk Enstitüsü, t.y.

çeşitli mali yardımları gerçekleştirmektedir.²⁵ Bunun dışında, bu fondan gaziler, engelliler ve engelli çocuklu aileler de yararlanmaktadırlar.²⁶

Sosyal Harcamaların Eş-finansman Fonu'ndan subjelere mali yardım etmek amacıyla, kişi başına sosyal harcamaların Rusya ortalamasını göz önünde bulundurarak söz konusu harcamaların bölgesel endeksi hesaplanmaktadır.²⁷

Bölgesel Kalkınma Fonu'nun amacı, bölgesel kalkınmanın yatırım projelerinin geliştirilmesidir. Şuan gerçekleşmekte olan bölgesel kalkınmaya yönelik federal projeler aşağıda sıralanmıştır:²⁸

- 1)'Deprem bölgelerinde konutların ve yaşamsal binaların sağlamlaştırılması' 2009-2014 dönem projesi,
- 2)'İnguşetiya Cumhuriyeti'nin sosyo-ekonomik gelişmesi' 2010-2016 dönem projesi,
- 3)'Çeçenistan Cumhuriyeti'nin sosyo-ekonomik gelişmesi' 2008-2011 dönem projesi,
- 4)'Rusya Güneyi' 2008-2012 dönem projesi,
- 5)'Kaliningrad Vilayeti gelişmesi' 2014 yılına uzanan dönem projesi,
- 6)'Kuril Adaları (Sahalinskaya Vilayeti) sosyo-ekonomik gelişmesi' 2007-2015 dönem projesi,
- 7)'Uzak Doğu ve Zabaykalye (Baykal Gölü'nün doğusundaki bölgeler) bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişmesi' 2013 yılına uzanan dönem projesi.

'Deprem bölgelerinde konutların ve yaşamsal binaların sağlamlaştırılması' 2009-2014 dönem projesi gerçekleştirilmesi sonucunda deprem bölgelerinde sosyo-ekonomik ve ekolojik risklerin azaltılması, halkın depremlerden kaynaklanan zararın azaltılması, deprem durumunda halk için hayat şartların sağlanması, binalara verilen

²⁵ 19.05.1995 tarihli 81-FZ sayılı "Çocuklu Vatandaşlara Mali Yardımlar" Federal Yasası, 1.Bölüm, 3.Madde, (Çevrimiçi) <http://www.papaimama.ru/arts.php?art=81-FZ>, 01 Şubat 2010

²⁶ Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, "Obespeçenie jilyem veteranov, invalidov i semey, imeyuşih detey-invalidov", (Çevrimiçi) http://www.minregion.ru/activities/housing_policy/faq/355.html, 20 Mayıs 2010

²⁷ "Sosyal Harcamaların Eş-finansman Fonu", (Çevrimiçi) <http://2fy.ru/node/5360>, 05 Mart 2010

²⁸ Bölgesel Kalkınma Bakanlığı "Federalnie Tselevie Programı Territorialnogo Razvitiya (Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Federal Programlar)", (Çevrimiçi) <http://www.minregion.ru/activities/fcp/fcp/>, 18 Mayıs 2010

zararların azaltılması beklenmektedir. Bu proje için 72955,4 milyon ruble ayrılması planlanmıştır.²⁹

‘İnguşetiya Cumhuriyeti’nin sosyo-ekonomik gelişmesi’ 2010-2016 dönem projesi amaçları şunlardır: altyapı geliştirilmesi, göç etmek zorunda kalmış halk için konutların sağlanması, eğitim, sağlık, sosyal ve gençler politikası geliştirilmesi, üretim ve tarım sektörlerinin desteklenmesi, ulaşım ve haberleşme tesislerinin geliştirilmesidir. Bu proje için fonlardan ayrılan miktar 32242,6 milyon rubledir.³⁰

‘Çeçenistan Cumhuriyeti’nin sosyo-ekonomik gelişmesi’ 2008-2011 dönem projesi amaçları şunlardır: işsizlik oranının azaltılması, üretim ve sosyal sektörlerin gelişmesi, altyapının yeniden yapılandırılması, halk için konut sağlanmasıdır. Bu proje için ayrılan miktar 124027,15 milyon rubledir.³¹

‘Rusya Güneyi’ 2008-2013 dönem projesi kapsamında, Güney ve Kuzey Kafkasya bölgelerinin gelişmesi planlanmaktadır. Bu bölgelerde üretim, tarım ve turizm sektörlerinin gelişmesi, istihdam artırılması ve altyapı geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu projeye ayrılan miktar 145486,9 milyon rubledir.³²

‘Kaliningrad Vilayeti gelişmesi’ 2015 yılına uzanan dönem projesi kapsamında, AB üye ülkeleri ile Rusya arasında uzlaşma amacıyla Kaliningradskaya

²⁹ "Federalnaya Tselevaya Programma: Povişeniye Ustoyçivosti Jilñ Domov i Sistem Jizneobespeçeniya v Seysmiçeskih Rayonah Rossiyskoy Federatsii na 2009-2014 godı (Deprem bölgelerinde konutların ve yaşamsal binaların sağlamlaştırılması 2009-2014 Dönem Projesi)", (Çevrimiçi) <http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/257/>, Temmuz 2011

³⁰ "Federalnaya Tselevaya Programma: Sotsialno-Ekonomiçeskie Razvitie Respubliki İnguşetiya na 2010-2016 godı (İnguşetiya Cumhuriyeti’nin Sosyo-Ekonomik Gelişmesi 2010-2016 Dönem Projesi)", (Çevrimiçi) <http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/301/>, Temmuz 2011

³¹ "Federalnaya Tselevaya Programma: Sotsialno-Ekonomiçeskie Razvitie Çeçenskoj Respubliki na 2008-2012 godı (Çeçenistan Cumhuriyeti’nin Sosyo-Ekonomik Gelişmesi 2008-2011 Dönem Projesi)", (Çevrimiçi) <http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/249/>, Temmuz 2011

³² "Federalnaya Tselevaya Programa: Yug Rossii na 2008-2013 godı (Rusya Güneyi 2008-2013 Dönem Projesi)", (Çevrimiçi) <http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/248/>, Temmuz 2011

Viyaleti'nde olumlu yatırım ortamı oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için fonlardan 375151,53 milyon ruble ayrılmaktadır.³³

'Kuril Adaları (Sahalinskaya Vilayeti) sosyo-ekonomik gelişmesi' 2007-2015 dönem projesi ana amaçları arasında, balıkçılık sektörünün gelişmesi, yerli halkın yaşam standardının iyileştirilmesi, doğal kaynakların üretilmesi için gerekli şartların sağlanması gibi amaçlar yer almaktadır. Bu proje için 20860,25 milyon ruble ayrılmaktadır.³⁴

'Uzak Doğu ve Zabaykalye (Baykal Gölü'nün doğusundaki bölgeler) bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişmesi' 2013 yılına uzanan dönem projesi kapsamında, birçok sermaye yatırımlarının yapılmasına, altyapı geliştirilmesine yönelik ve çevre projeleri gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.³⁵ Bu proje için fonlardan ayrılan miktar 36245,72 milyon rubledir, ayrıca bu proje altında 'Asya-Pasifik bölgesinde uluslar arası işbirliğin merkezi olarak Vladivostok Şehrinin gelişmesi' projesine 52400,74 milyon ruble ayrılması planlanmıştır.³⁶

Stratejik Gelişme. Federal bütçeden finanse edilen diğer projeler içinde federal bölgelerin ve subjelerin gelişme stratejileri gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.³⁷

- 'Uzak Doğu Federal Bölgesi'nin stratejik sosyo-ekonomik gelişmesi' 2020 yılına uzanan dönem projesi,

³³ "Federalnaya Tselevaya Programa: Razvitiye Kaliningradskoy Oblasti na Period do 2015 goda (Kaliningrad Vilayeti Gelişmesi 2015 Yılına Uzanan Dönem Projesi)", (Çevrimiçi) <http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/135/>, Temmuz 2011

³⁴ "Federalnaya Tselevaya Programa: Sotsialno-Ekonomiçeskoye Razvitie Kurilskih Ostrovov (Sahalinskaya Oblast) na 2007-2015 godı (Kuril Adaları (Sahalinskaya Vilayeti) Sosyo-Ekonomik Gelişmesi 2007-2015 Dönem Projesi)", (Çevrimiçi) <http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/232/>, Temmuz 2011

³⁵ Rusya Federasyonu Ekonomik Gelişme Bakanlığı, "Federalnaya Tselevaya Programma: Ekonomiçeskoe i Sotsialnoe Razvitie Dalnego Vostoka do 2013 goda (Uzak Doğu ve Zabaykalye Bölgelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmesi 2013 yılına uzanan dönem projesi)", (Çevrimiçi) http://www.economy.gov.ru/minec/activity/sections/econreg/investproject/doc20100309_06, 17 Mart 2010

³⁶ "Federalnie Tseleviye Programı Rossii (Rusya'nın Federal Programları)", (Çevrimiçi) <http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/FcpList/Full/2011>, Temmuz 2011

³⁷ Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, "Strategiçeskoye Planirovaniye (Stratejik Planlama)", (Çevrimiçi) http://www.minregion.ru/activities/territorial_planning/, Ocak 2011

- ‘Sibiry Federal Bölgesi’nin stratejik sosyo-ekonomik gelişmesi’ 2020 yılına uzanan dönem projesi,
 - Merkez Federal Bölgesi’nin stratejik sosyo-ekonomik gelişmesi’ 2020 yılına uzanan dönem projesi,
 - Privoljskiy Federal Bölgesi’nin stratejik sosyo-ekonomik gelişmesi’ 2020 yılına uzanan dönem projesi,
 - Güney Federal Bölgesi’nin stratejik sosyo-ekonomik gelişmesi’ 2020 yılına uzanan dönem projesi,
 - Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi’nin stratejik sosyo-ekonomik gelişmesi’ 2020 yılına uzanan dönem projesi,
 - Kuzey Batı Federal Bölgesi’nin stratejik sosyo-ekonomik gelişmesi’ 2020 yılına uzanan dönem projesi,
 - Ural Federal Bölgesi’nin stratejik sosyo-ekonomik gelişmesi’ 2020 yılına uzanan dönem projesi.
- Rusya Federasyonu subjelerinin sosyo-ekonomik gelişmenin stratejileri.
- Buryat Cumhuriyeti’nin içinde olan Muhorşibirskiy ilçesinin sosyo-ekonomik gelişmesi sorularının incelenmesidir.

Yatırım Fonu, Rusya Hükümeti kararıyla 2006 yılında oluşturuldu ve birçok proje için kullanılmaya amaçlanmaktadır, onları çoğu hammadde ve doğal kaynakların üretimini geliştiren projeler, yeni yollar ve tüneller yapılması ve altyapısı (su, ısıtma sistemleri, kanalizasyon tamir ve yeni üretimleri). Ülke ekonomisinin gelişmesi amacıyla yapılan yatırımlar seçilirken, projelerin sosyo-ekonomik verimlilikleri değerlendirilmektedirler. Kamu-özel işbirlik çerçevesinde kurulan fon, finansmanı federal bütçeden sağlamakla beraber, ‘Vneşekonombank’ birçok projede Hükümete danışmanlık hizmetini vermekte, kredi vermekte ve ortak yatırımcı olmaktadır.

2008 yılında 16 proje için 88,09 milyar ruble harcanması planlanmıştır, onlardan yaklaşık 11 milyar ruble Yatırım Fonu’ndan ve 70 milyar ruble civarında özel yatırımcılar tarafından finanse edilmektedir. 2009 yılında 16,3 milyar ruble

masrafı olan 7 projeye belirlenmiştir. Yatırım Fonu'nda bu projeler için 2 milyar ruble harcanması planlanmıştır. Gerçekleştirilen projeler sonucunda, 10 yıl içinde işsizlik oranının azalması ve bütçe sistemine 257,7 milyar ruble aktarılacağı beklenmektedir.³⁸

3.5. Rusya ile AB Arasındaki İlişkiler

1958 yılında Roma Antlaşması imzalandığından itibaren devamlı genişleyen Avrupa Birliği, yıllar boyunca eski üye ve yeni üye ülkelerin geride kalmış bölgelerinin gelişmeleri için yıllar boyunca çaba harcamıştır ve gelişmişlik farklılıklarını tamamen kaldırmazsa da büyük başarıları elde etmiştir. Rusya için Avrupa Birliği'nin bölgesel politika tecrübesini araştırmak, AB ile bilgi paylaşımlarda bulunmak ve işbirlikleri kurmak son derece önemlidir.

3.5.1. Rusya ile AB Arasındaki İlişkilerin Tarihsel Gelişim

1989 yılına kadar SSCB ve AB, birbirlerine ilgisizlik ilişkileri içindeydiler. 19 Aralık 1989 tarihinde, Ticaret ve İşbirliği Antlaşması imzalanmasıyla birlikte birlikler arasında karşılıklı ilişkiler başlamıştır. AB, antlaşma kapsamında tekstil ürünleri, kömür ve çelik dışında diğer Sovyet Birliği mallarının ithalatına miktar kısıtlamalarını kaldırmaya plalamıştır. Ayrıca ikili ticaretin genişlenme perspektiflerinin desteklenmesi amaçlanmıştır. 1990 yılında AB, SSCB'de ekonomik reformlarına mali desteği vermeye karar vermiştir. Bu amaçla, TACIS programı çerçevesinde SSCB Cumhuriyetleri'ne ve Moğolistan'a planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde seçilen ekonomi sektörlerinde teknik bilgilerinin gelişmesi finanse edilmeye planlanmıştır. Serbest piyasa ekonomisine geçişin hızlanması amacıyla AB, Avrupa Yatırım Bankası ve dolaylı yoluyla Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası aracılığıyla kredileri vermeye başlamıştır.

³⁸ Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, "İnvestitsionnyy Fond Rossiyskoy Federatsii (Rusya Federasyonu Yatırım Fonu)", (Çevrimiçi) http://www.minregion.ru/invest_phound/, Nisan 2010

TEMPUS adlı üniversite öğrencileri ve öğretmenleri değişim programı gerçekleştirilmeye başlanmıştır.³⁹

Şubat 1991 yılında Rusya'da AB Komitesi'nin temsilci ofisi açılmıştı. 1994 yılında imzalanan İşbirliği Antlaşması 1997 yılında yürürlüğe girmiştir.⁴⁰ Genel olarak 1989 yılında SSCB ve AB arasındaki Antlaşmaya dayalı olan yeni antlaşmanın yeniliği, siyasi dialogun gelişmesidir. Bunun dışında Antlaşma, İşbirliği Konseyi, İşbirliği Komitesi, İşbirliği Parlamento Komitesi kurumları ile ilgili unsurları içermektedir. Söz konusu kurumlar, Antlaşmanın gerçekleştirilmesini sağlamaya görevlendirilmektedirler.⁴¹

Aynı yılda Avrupa Kömür ve Çilek Topluluğu ve Rusya arasındaki Çelik Ticareti Antlaşması yürürlüğe girmiştir. 1998 yılında AB ve Rusya arasındaki Tekstil Ürünleri Ticareti Antlaşması yürürlüğe girmiştir. 1999 yılında AB, Rusya ile ilgili Genel Strateji belirtirken, Rusya ise AB ile ilgili Stratejisini bir sonraki yılda hazırlamıştır. 2001-2006 yıllarında, Bilim ve Teknoloji İşbirliği Antlaşması, vize işlemlerinin kolaylaştırılması ile ilgili anlaşma yürürlüğe girmişlerdir. 2007 yılında AB ve RF bölgesel kalkınma bakanlığı, bölgesel kalkınma ile ilgili dialogları yapılması isteğinde bulunmuşlardır. 2008 yılında Rusya ve Gürcistan arasındaki savaş sonucunda AB ve Rusya arasındaki ilişkiler, kısa bir süre içinde kesilmesinden sonra aynı yıl içerisinde devam etmiştir. 2009-2011 yılları arasında, enerji, atom sektörleri, güvenlik, insan hakları ile ilgili birçok görüşme yapılmıştır, bunun dışında vize kalkması ile ilgili ikili görüşmeler yapılmaya başlanmıştır.⁴²

³⁹ Eddy de Smijter, "Rossiya i Evropeyskiy Soyuz: İstoriya i Perspektivi Sotrudniçestva (Rusya ve Avrupa Birliği: Tarih ve İşbirliği Perspektifleri)", Moskova Devlet Hukuk Akademisi, http://eulaw.edu.ru/documents/articles/rus_es_perspect.htm, Şubat 2011

⁴⁰ AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, "Hronologiya Dvuhstoronnih Otnoşeniy Mejdru Rossiey i ES (Rusya ve AB Arasındaki Çift Taraflı İlişkilerin Kronolojisi)", (Çevrimiçi) http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/chronology/index_ru.htm, Ağustos 2011

⁴¹ Smijter, a.g.m.

⁴² AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi

3.5.2. AB ile Rusya Arasındaki Bölgesel İşbirliği

2004-2009 yıllarında Avrupa Toplulukları Komisyonu'nun temsilcisi Danuta Hübner 23.05.2007 tarihinde Avrupa Komisyonu ve 2004-2009 yılları arasında Rusya Federasyonu bölgesel kalkınma bakanlığı görevini yapan Vladimir Yakovlev arasında bölgesel politika konusunda karşılıklı anlayış hakkında bilgi notu imzalandı. Bölgelerin kalkınması ve rekabetin artırılması, ülkelerin dengeli gelişmeleri için, bölgesel politika ile ilgili bilgi değişimi yapılması ve işbirliği kurulması amaçlanmıştır. İşbirliği kapsamında Avrupa Birliği ve Rusya arasındaki sınır bölgelerinin sosyo-ekonomik potansiyelin değerlendirilmesi, bölgelerde yenilikçiliği destekleyen araçların oluşturulması açısından AB tecrübelerinin kullanılması planlanmaktadır.⁴³

AB ve Rusya arasında uzun sınırlar olduğundan, trafik akışlarını kontrol etmek, ekonomi ve ekoloji problemlerini çözmek için Birlik ile Rusya, makro-bölgesel düzeyde işbirliği yürütmektedirler.⁴⁴

Arktika. AB ve Rusya birbirine coğrafik açısından Arktika'da bağlılardır. AB üç üye ülkesinin Arktika'da yerleri vardır, bunlar: Danimarka (Grenlandia), Finlandiya ve İsveç. Ayrıca Rusya, Kanada, Amerika, Avrupa Ekonomik Alanı'nın üyeleri İzlanda ve Norveç bölgeleri de Arktika'da bulunmaktadır. Bu ülkelerden oluşan Arktika Konseyi, bu bölgede yerli halklarla birlikte bölgenin kalkınması ve çevre korunması ile ilgili Arktika ülkeleri arasındaki işbirlikleri yürütülmeleri için kurulmuştur. Arktika'nın çevre korunması ve doğal kaynaklarının üretilmesi arasındaki denge kurulması amacıyla AB, Rusya ile işbirliği genişlemeye çabalamaktadır. Bu önemli sorular dışında, konuşulan diğer konu, Arktika transit

⁴³ Ulusal İşbirliği Alyans Media, "Evropeyskaya Komissiya i RF Podpisali Memorandum o Sotrudničestve (AB Komisyonu ve RF İşbirliği hakkında Bilgi Notu İmzalandılar)", (Çevrimiçi) <http://www.allmedia.ru/newsitem.asp?id=796691>, 12 Mayıs 2010

⁴⁴ AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, "Regionalnie Voprosı (Bölgesel Sorular) ", (Çevrimiçi) http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/index_ru.htm, Ocak 2011

yollarının kullanılması ile ilgilidir. AB, uluslar arası hukukun bu bölgedeki ülkeler tarafından uygulanmalarına önem vermektedir.⁴⁵

Baltik Denizi. Baltik Denizi bölgesi, çeşitli maddelerin çevresine zarar verilmesi, yan komşularla yapılan ticarete bağıllık, Avrupa'nın ülkelerine uzak kalması gibi, birçok sorunla karşı karşıyadır. En önemli sorunlarından birisi, çevreye verilen zarardır. Petrol ve gaz ürünleri, Baltik yolları üzerinde taşınmaktadır ve kış mevsiminde deniz kazalarının sayısı artmaktadır. Baltik Denizi, Rusya'yı ve sekiz AB üye ülkesini bağladığından, AB ve Rusya arasındaki bu bölgede çeşitli alanlara ilişkin işbirliği devamlı genişlemektedir. İlgili alanlar, Balıkçılık Antlaşması çerçevesinde işbirliği yürütülmesi, denizde güvenliğin artırılması ve kazalar sonuçlarının kaldırılmasıdır.⁴⁶

Kaliningradskaya Vilayeti. Rusya Federasyonu'na Baltik Denizi ile bağlı, Polonya ve Litvanya ile sınırları vardır. Coğrafi açıdan ülke AB içinde bulunmakta dolayısıyla AB ve Rusya arasında bu bölge ile ilgili işbirliği geliştirilmiştir. 1991 yılından itibaren AB fonlarından, Kaliningradskaya Vilayeti'nin sosyo-ekonomik gelişmesi için 100 milyon Avro ayrılmıştır. Şuan yerli Hükümet ile beraber AB tarafından belediyelerde bilgisayar yönetim sistemi kurulması çalışmaları finanse edilmektedir. Sınırlarda daha kolay ve hızlı araç geçmeleri için, AB tarafından yapılan mali yardım ile birlikte Litvanya ve Polonya sınırlarında yeni sınır kapıları açılmıştır.⁴⁷

Kara Deniz. Kara Deniz kıyısında bulunan Bulgaristan ve Romanya, 2007 yılında AB üye olduktan sonra, denizin etrafındaki ülkeler ile işbirliği ve birçok proje yürütmeye başlamıştır. AB'nin bu bölgedeki amaçlar şunlardır: ekonomik ve

⁴⁵ AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, "Arktika", (Çevrimiçi) http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/arctic_coop/index_ru.htm, Nisan 2011

⁴⁶ AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, "Baltiyskoe More (Baltik Denizi)", (Çevrimiçi) http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/baltic_sea_coop/index_ru.htm, Nisan 2011.

⁴⁷ AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, "Kaliningrad (Kaliningradskaya Vilayeti)", (Çevrimiçi) http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/kaliningrad/index_ru.htm, Nisan 2011

demokratik reformların teşvik edilmesi, bölgedeki anlaşmazlıkların çözülmesi, ortak menfaatlerin bulunduğu alanlarda pratik projelerine dikkat edilmesidir.⁴⁸

Kuzey Kafkasya. Bazı bölgelerde istikrar sağlanmaya başlandıysa da, genel olarak demokarsi ilkelerine ve hukuka sadık kalınmaması, insan hakları aykırıkları, Avrupa Birliği'ni endişelendirmektedir. AB, 1999 yılından itibaren bu bölgelerde insani yardım etmektedir. Bunun dışında, AB cezaevlerinde devlet kontrol mekanizmalarının gelişmesini destekleyen projeleri finanse etmektedir. Rusya federal ve subje bütçelerinde ayrılan mali yardımlar ile birlikte AB, sağlık ve eğitim sektörlerinde, uzun vadeli sosyo-ekonomik gelişme programını desteklemektedir.⁴⁹

⁴⁸ AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, "Çernoe More (Kara Deniz), (Çevrimiçi) http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/black_sea_synergy/index_ru.htm, Nisan 2011

⁴⁹ AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, "Severnıy Kavkaz (Kuze Kafkasya)", (Çevrimiçi) http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/north_caucasus/index_ru.htm, Nisan 2011

4. BÖLGE GELİŞMESİNE ÖRNEK: BURYAT CUMHURİYETİ

Buryat Cumhuriyeti, Baykal Gölü'nün güney ve doğu kenarlarında ayrıca Moğolistan sınırında ve Çin Cumhuriyeti'ne yakın bulunduğu ve Trans-Sibirya tren yolu üzerinde geçtiği için, gelişmeye müsait konumu nedeniyle ayrı bir avantaja sahiptir. Dünyanın en derin gölünde gelişebilecek turizm sektörü, uluslar arası ilişkiler, Buryat Cumhuriyeti'nin sahip olduğu doğal kaynaklar, bölgenin kalkınması için önemli ekonomik faktörlerdir.

Bu bölümde Buryat Cumhuriyeti'nin mevcut durumu ve gelişme potansiyeli açıklanmaktadır.

4.1. Buryat Cumhuriyeti'nin Mevcut Durumu

Bu altbölümde, bölgenin doğal yapısı, sosyal yaşam özellikleri, demografik ve ekonomik durumlar hakkında detaylı değerlendirme yapılarak bölge tanıtılmaya çalışılmıştır.

4.1.1. Buryat Cumhuriyeti'nin Doğal Yapısı

Çalışmanın bu kısmında, Buryat Cumhuriyeti'nin coğrafi konumu, doğa özellikleri ve doğal zenginlikleri tanıtılmaktadır.

4.1.1.1. Coğrafi Konum

Buryat Cumhuriyeti, Asya kıtasının ortasında, Doğu Sibirya'nın güneyinde bulunmaktadır. Batıda ve kuzeyde Baykal Gölünün sularıyla İrkutskaya Vilayeti ile, güney batısında Tıva Cumhuriyeti ile, doğuda Çita Vilayeti ile il sınırları, güneyde Moğolistan ile devlet sınırı vardır. Buryat Cumhuriyeti'nin başkenti Ulan-Ude'dir. Tren yoluyla Moskova ile 5519 kilometre ve Pasifik Okyanus ile 3500 kilometre mesafesi vardır. Buryat Cumhuriyeti'nin toplam yüzölçümü 351,3 bin m².¹ Buryat

¹ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Geografiçeskoe Polojenie i Klimat (Coğrafi Konum ve İklim)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=323>, 17 Ocak 2010

Cumhuriyeti 21 ilçeden ve 2 kent bölgesinden oluşmaktadır. Bölgede toplam 18 kent yerleşimi ve 255 kırsal yerleşimi bulunmaktadır.²

Cumhuriyet tayga ve bozkır bölgelerinin temas alanı içinde bulunmaktadır, bu ise yüksek biyolojik çeşitliliği ve dış etkilere yüksek duyarlılığı olan doğal çevrenin gelişimini belirlemektedir. Buryat Cumhuriyeti ile beraber Doğu Sibirya'nın güneyinin çoğu alanını, kocaman sıradağlar ve derin, geniş dağlar arası havzaları oluşturmaktadır. Bozkır yüzeyleri sadece büyük nehirlerin vadilerinde bulunmaktadır. Bölgenin deniz seviyesinden oldukça yüksek olması onun özelliklerinden birisidir. Pasifik Okyanus ölçülerine göre bölgenin en alçak noktası, deniz seviyesinden 456 metre yükseklikte olan Baykal Gölü seviyesi ve en yüksek noktası 3491 metre yükseklikte olan Doğu Sayan Dağlarında buzla kaplı olan Munku-Sardık tepesidir.

Buryat Cumhuriyeti'nin güneyi, Baykal Gölü'nün ana su hatı olan Selenga Nehri'nin ana kolları ile birlikte büyük alanını içermektedir. Bu bölgede deniz seviyesinden 1000-1500 metre yükseklikte olan dağlar vardır. Geniş havzalar ile birbirlerinden ayrılan yüksek sıradağlar, Baykal Gölü'ne dayanmaktadır. Onların içinde yaklaşık 1000 km uzunlukta kuzeybatısından güneydoğuya kadar uzanan, 200-300 km genişlikte ve orta kesimlerde 2.500-3.000 metre yükseklikte olan Doğu Sayan Dağları bulunmaktadır. Ayrıca Baykal Gölü'nün etraflarında bulunan diğer dağlar arasında, güney-batısından kuzey-doğusuna uzanan Hamar-Daban, Ulan-Burgası, Barguzinskiy, İkatskiy ve Baykaskiy sıradağlar bulunmaktadır. Daha kuzeylerde Severo-Muyskiy, Yujno-Muyskiy, Verhne-Angarskiy, Delün-Uran ve Kodar Sıradağları bulunmaktadır.³

Bölgenin toplam toprak arazisi 35133,4 bin hektardır. Bu arazilerin %10'u tarım alanı oluşturmaktadır.⁴ Arazinin % 83'ünü, 29192,6 bin hektar yüzölçümü olan ormanlar oluşturmaktadır. Ağaçların toplam hacmi, 2243,8 milyon m³'dir. Ormanın

² RF Federal Devlet İstatistik Servisi "Çislo Munitsipalnıh Obrazovaniy po Tipam na 1 Yanvarya 2010 g. (1 Ocak 2010 yılında Rusya'da Belediyeler Sayısı", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/02-01.htm, 10 Şubat 2010

³ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Geografiçeskoe Polojenie i Klimat (Coğrafik Konum ve İklim)"

⁴ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Zemelnie Resursı (Toprak Kaynakları), (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=492>, 17 Ocak 2010

türleri bunlardır: melezler % 53,3, çamlar % 19,2, sedirler % 16,9, huşlar % 4,1, titrek kavaklar % 2,8, diğerler % 3,7'dir.⁵

Baykal Gölü'nün sahilinin % 60'ı Buryat'ın içinde bulunmaktadır. Baykal Gölü Dünyanın en derin tatlısu gölüdür, 23 bin km³ su rezervlerini içermektedir, bu ise Dünya su rezervlerinin %20'ni oluşturmaktadır. Baykal Gölü'nün yaşı 25-30 milyon yıldır. Gölün uzunluğu – 636 km, genişliği – 25-79 km, sahilin toplam uzunluğu – 2000 km'den fazla ve yüzey alanı 31500 km²'dir. Gölün ortalama derinliği 730 m, maksimum derinliği 1637 m'dir ve Dünya'nın en derin gölüdür. Baykal Gölü, Dünyanın en yüksek kaliteli tatlı su rezervlerini içermektedir.⁶

Ayrıca cumhuriyetin su kaynaklarını nehirler, bataklar, su depoları, yer altı suları oluşturmaktadır. Cumhuriyet gelişmiş akarsu ağına sahiptir. Toplam 150000 km uzunlukta olan 30000'den fazla nehir vardır. Yaklaşık 35000 gölün toplam hacmi 1795 m²'dir. Tahminlere göre Buryat Cumhuriyeti, birçok yer altı tatlı suya, mineral ve termal sulara sahiptir. Şuan 59 sulama ve içme için yer altı tatlı su ve 5 mineral ve termal su kaynakları geliştirilmiştir.⁷

4.1.1.2. İklim Özellikleri

Okyanuslara uzak olması, Avrasya kıtasının merkezinde ve dağlık ve havzalık rölyefin içinde bulunması, farklı yükseklikte olan dağların olması, çok hızlı ve sık hava durumunun değişmesi gibi doğal şartlar, bölgede özel bir iklim oluşmasına neden olmuşlardır. Buryat'ın iklimi sert kıtsaldır. Hava, kışın soğuk kuru ve ilkbaharda rüzgarlıdır. Mart sonunda havalar ısınmakta, ancak yeşillik nisan sonunda görünmeye başlamaktadır. Yazlar bölgede sıcak ve kısadır. Yazın gündüzleri sıcak ve geceleri serin, temmuz ve ağustos aylarında yoğun yağışlar olmaktadır. Yazın ortalama sıcaklık +18,5 C, bazen +38'e artmaktadır, kışın -20 ve -30 C arasında değişmekte, bazen -45'e kadar inmektedir. Baykal Gölü'nün buzla kaplanana kadar,

⁵ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Lesnie Resursı (Orman Kaynakları)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=493>, 18 Ocak 2010

⁶ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Ozero Baykal (Baykal Gölü)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=325>, 18 Ocak 2010

⁷ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Vodnie Resursı (Su Kaynakları)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=494>, 20 Ocak 2010

sonbaharda hava diğer bölgelere göre oldukça sıcaktır. İklimin diğer özelliklerinden birisi, sonbaharda başlayıp ilkbaharda biten Sibirya antisiklonunun kuzey-doğu mahmuzudur, onun için soğuk kışlar olduğu halde çok güneşli günler olmaktadır. Buryat'ta 1900-2000 saate kadar süren güneş ışıkları, Rusya'nın güney bölgelerindekilere göre bile daha uzundur. Örneğin, Kafkasya'da bulunan Abastumani dağ tatil yerinde güneş ışıkları 1994 saat sürmektedir. Genel olarak, bölgenin iklimi, kuzey bölgelerinin soğuk ve kuru, Moğolistan'ın sıcak ve kuru ve nemli Pasifik Okyanus iklimlerinden etkilenmektedir.⁸

4.1.1.3. Fauna

Buryat Cumhuriyeti, değişik fauna bileşenlerine ev sahipliğini yapmaktadır. Bölgede karasal omurgalıların 435 türü bulunmaktadır: kuşların 340 türü, memelilerin 83 türü, sürüngenlerin 7 türü, amfibyumun 5 türü. Böylece Dünya'nın avifaunanın % 4'ü ve teriyofaunasının % 21-23'ü Buryat Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır. Birçok nadir canlı türü yok olma tehlikesi altındadır, bunlar: amfibyumun 2 türü, sürüngenlerin 4 türü, kuşların 63 türü ve memelilerin 25 türüdür. Yok olma tehdidi altında olan karasal omurgalıların 7 türü, IUCN Nesli Tükenme Tehlikesi Altında Olan Türlerin Kırmızı Listesi'ne, 40 türü – Rusya Federasyonu Kırmızı Listesi'ne ve 40 kuş türü, 30 memeli türü, 20 böcek türü, 120 bitki türü Buryat Kırmızı Listesi'ne kaydedilmişlerdir.⁹

Baykal Gölü'nde toplam 2500 farklı canlı türü yaşamaktadır. Baykal Gölü'nün yöresine özgü olan 53 balık türü vardır. Onlardan 15'i pelajik balıktır. Şuan bölgede 5'i Baykal Gölü'nde olmak üzere 8 balık av alanı mevcuttur.¹⁰

⁸ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Geografiçeskoe Polojenie i Klimat (Coğrafik Konum ve İklim)"

⁹ Baykal Gölü Bilgi Portalı, "Fauna Buryatii (Buryat Faunası)", (Çevrimiçi) <http://baikal-center.ru/books/element.php?ID=1138>, 05 Şubat 2010

¹⁰ Baykal Gölü Bilgi Portalı, "Fauna Ozera Baykal (Baykal Gölü Faunası)", (Çevrimiçi) <http://www.baikal-center.ru/books/element.php?ID=1152>, 05 Şubat 2010

4.1.1.4. Doğal Kaynaklar

Buryat Cumhuriyeti, mineraller bakımından zengin bir bölgedir. 50 yıl süren aktif araştırma sürecinde jeologlar tarafından 700 den fazla farklı maden yatağı bulunmuştur, onlardan 247 altındır. Stratejik mineral ham maddeler içinde 7 volframit, 13 uranyum, 4 polimetal, ikişer molibden ve berilyum, birer kalay ve alüminyum maden yatakları bulunmaktadır. Uranyum maden yataklarında bütün Sibiryâ'nın ve Uzak Doğu'nun metalurji fabrikalarının ihtiyaçlarını karşılayacak kadar uranyum vardır. Ayrıca 10 kahverengi kömür maden yatağı, 4 taşkömürü, bunlar yüzyıllar boyunca Buryat Cumhuriyeti'nin yakıt ve enerji sisteminin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar kapasitedeler. Buryat topraklarında asbestos, nefrit, apatit, fosforit, grafit, zeolit bulunmuştur, Rusya'nın çinko stoklarının %48'ı, kurşunun %24'u, molibdenin %37'si, volframitin %27'si, flüoritin %16'sı, krizotil amyantın %15'i Buryat Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır.

Buryat Cumhuriyeti'nde maden zenginliğin geliştirilmesi politikasında üç yaklaşım uygulanmaktadır: federal, federal-cumhuriyet ve cumhuriyet seviyelerinde çeşitli maden yataklarının geliştirilmesidir.¹¹

4.1.2. Buryat Cumhuriyeti'nin Nüfusu

Çalışmanın bu kısmında, Buryat Cumhuriyeti'nin demografik durumu incelenmekte, nüfusun gelirleri, eğitim ve kültür seviyeleri, sağlık sektörü ile ilgili bilgiler verilmektedir.

4.1.2.1. Demografik Durum

2010 nüfus sayımlarına göre, Buryat Cumhuriyeti'nin nüfus sayısı 963,5 bin kişidir. Şehirde yaşayan nüfus sayısı 544,8 bin kişi ve köy nüfusu 418,7 bin kişidir.

¹¹ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Geologiya i Mineralnie Resursı (Jeoloji ve Mineral Kaynakları)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=491>, 9 Ocak 2010

2002 nüfus sayımlarına göre, toplam nüfusun % 67,8'i – Ruslar, % 27,8'i – Buryatlar, %0,3'ü – Soyotlar, %0,2 – Evenkler, diğer milliyetler %3,9'unu oluşturmaktadırlar.¹² Bunlar ise: Almanlar, Ukraynalılar, Tatarlar, Beyaz Rusyalılar, Yahudiler ve birçok farklı milliyettir.¹³ Ek-1'de görüldüğü gibi, Buryat Cumhuriyeti'nde 3 kişi/κm2 değerinde nüfus yoğunluğu çok düşük orandır.

Tablo 4.1: Yıllar İtibariyle Demografik Göstergeler

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Toplam nüfus (yıl sonunda), bin kişi	1052,1	1033,3	996,9	987,3	979,6	974,3	969,2	963,3	960,0	959,9	960,8
Erkekler	512,4	499,5	477,8	471,9	467,0	463,4	460,0	456,1	453,9	453,6	453,9
Kadınlar	539,7	533,8	519,1	515,4	512,6	510,9	509,2	507,2	506,1	506,3	506,9
Çalışabilir yaştaki nüfus, bin kişi	585,6	588,8	604,7	605,4	609,1	615,2	618,5	619,6	619,1	616,6	611,4
1000 kişiye doğum sayısı	18,3	11,9	11,6	11,8	13,0	13,5	13,8	14,0	14,8	16,1	17,0
1000 kişiye ölüm sayısı	9,1	12,2	13,1	14,0	14,6	15,4	15,3	15,7	14,5	13,3	13,5
Doğal nüfus artışı, azalışı (-) 1000 kişiye	9,2	-0,3	-1,5	-2,2	-1,6	-1,9	-1,5	-1,7	0,3	2,8	3,5

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/B09_14s/IssWWW.exe/Stg/s/02.htm

1990 yıllarından itibaren ekonomik sebeplerden kaynaklanan devamlı nüfus azalışı, 2007 yılına kadar sürmüştür. Bunun sebeplerinden birisi, doğum sayısı devamlı arttığı halde 2005 yılına kadar süren devamlı ölüm sayısının artışı olmuştur. Son yıllarda nüfus sayısı artırmak amacıyla devlet tarafından uygulanan doğum teşvik politikasından kaynaklanarak gittikçe doğum oranı yükselmekte ve doğal nüfus artışı olumlu oranda artmaktadır. 1995 yılından itibaren ilk kez 2006 yılında doğal nüfus artışı gerçekleşerek 2008 yılında 3,5 değerindeydi. Aynı yıl içinde toplam nüfus artışı başlamıştır.

Yalnız hala ölüm oranı oldukça yüksektir. Ayrıca Rusya genelinde olduğu gibi, 1990 yılında erkeklerin toplam nüfusa oranı %48,7 değerinde kadınlar sayısından düşük iken, 2008 yılında %47,24 değerinde olarak 18 yıl içinde daha da azalmıştır.

¹² RF Federal Devlet İstatistik Servisi, "Respublika Buryatia (Buryat Cumhuriyeti)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14s/IssWWW.exe/Stg/sib/buryat.htm, 15 Nisan 2010

¹³ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Demografiya (Demografi)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=273>, 10 Ocak 2010

Nüfus azalışının diğer sebebi, göçlerdir. Yıllar itibariyle göç oranı Tablo 4.2’de gösterilmiştir.

Tablo 4.2: Yıllar İtibariyle 10 000 Kişiye Göç Oranı

Yıl	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Oran	-53	-37	-64	-75	-62	-35	-38	-44	-37	-29	-27	-16

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/03-17.htm

Tablo görüldüğü gibi, Buryat Cumhuriyeti devamlı göç vermiştir. Ancak halen olumsuz değerde olarak 2002 yılından itibaren göç kaybı gittikçe azalmaya başlamıştır.

Tablo 4.3: Yıllar İtibariyle Köy Nüfusun Toplam Nüfusa Oranının Değişimi (yıl sonunda), yüzde

1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
39,6	40,2	40,2	40,3	40,4	41,4	43,0	44,3	44,8	44,9	45,2

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/03-04.htm

Tablo 4.3’te köy nüfusunun toplam nüfusa oranı küçük oranda devamlı arttığı görülmektedir.

4.1.2.2. Refah Göstergeleri

Tablo 4.4’te Buryat Cumhuriyeti’nin nüfusunun gelirleri ve diğer rehaf göstergeleri verilmiştir. Yıllar itibariyle çoğu gelirlerde artış gösterilmektedir. Yalnız 2008 yılında 376,6 dolar ortalama aylık geliri, yalnız bir kişinin temel ihtiyaçlarını karşılanması için yeterli olabilmektedir. Reel gelirin bir önceki yıla oranında 2007 yılında %118, 1 değerinde oldukça önemli artış olmuştur, ancak 2008 yılında bu oran azalmıştır. Emekli nüfusun sayısında yıllar itibariyle fazla değişiklik olmamasıyla birlikte emekli maaşlarda önemli artışlar olmamıştır. 142,7 dolar geliri olan bir emekli kişinin ek gelirleri olmadan geçinmesi zor bir durumdur. Asgari geçim düzeyi altında gelirleri olan nüfusun oranı devamlı azalmıştır. Ancak bu kategorinin toplam

nüfusa oranı % 20,5 olması, çözülmesi gereken büyük bir sorun olduğu bellidir. Kişi başına düşen konut hacminde yıllar itibariyle önemli değişiklikler olmamıştır. Kira ve faturaların ödenmesi için yardım alan kişilerin nüfusu oldukça yüksektir. Bu sosyal yardımdan seçilen belli kategoriler yararlanmaktadır.

Tablo 4.4: Yıllar İtibariyle Refah Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kişi başına aylık gelirler, dolar	54,6	75,4	104,7	128,6	155,7	201,5	234,0	296,4	376,6
Nüfusun reel gelirlerinin endeksi, yüzde	111,7	111,0	122,7	106,9	103,8	111,6	106,7	118,1	112,7
Kişi başına ortalama aylık tüketim harcamaları, dolar	36,0	48,7	62,4	79,3	100,1	131,3	160,5	205,5	257,7
Ücretli çalışanların ortalama aylık brüt maaşları, dolar	64,1	91,2	131,4	167,0	205,4	255,0	303,6	384,3	480,6
Ortalama emekli maaşlar, dolar	26,7	36,4	46,4	55,3	63,6	79,8	88,9	116,1	142,7
Reel emekli maaşların endeksi, yüzde	125,8	112,7	115,3	104,3	100,3	109,0	103,8	119,7	108,4
Emekli nüfus, bin kişi	230	231	230	228	229	231	231	229	235
Asgari geçim düzeyi altında gelirleri olan nüfusun ilin toplam nüfusuna oranı, yüzde	53,5	48,6	37,2	36,7	38,3	32,6	29,7	25,0	20,5
Kişi başına yıllık gıda tüketimi, kg:									
Et ürünleri ve yağ	51	51	53	53	51	53	54	57	59
Süt ürünleri	207	224	226	217	219	219	228	241	250
Sebze	138	142	136	138	141	142	143	143	152
Hamur işi, makarna, un, tahıl	120	126	129	122	118	118	116	116	117
Ortalama kişi başına düşen konut hacmi (yıl sonunda), m ²	17,0	17,2	17,5	17,6	17,8	17,9	18,1	18,4	18,5
Şehirlerde	17,7	17,9	18,0	18,2	18,5	18,6	18,9	19,3	19,5
Köylerde	15,9	16,2	16,6	16,6	16,8	17,1	17,1	17,2	17,3
Kira ve faturaların ödenmesi amacıyla sosyal yardım alan nüfus, bin kişi	178,4	199,3	247,6	282,3	301,0	227,3	203,6	334,1	336,2
Ortalama aylık kişi başına sosyal yardım, dolar	1,2	1,8	2,6	4,0	5,2	10,8	10,1	8,7	8,9
Aile başına ortalama aylık sübvansiyon, dolar	3,7	5,7	10,2	12,5	19,0	33,5	26,9	30,5	30,2

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/B09_14s/IssWWW.exe/Stg/s/02.htm

Tablo 4.5'te yıllar itibariyle gelirlerin gelir kaynaklarına göre dağılımı gösterilmektedir. 2000 yılında teşebbüs gelirlerinin toplam gelirlere oranı %19,6 iken 2008 yılında ise %12,1 olarak önemli azalma olmuştur. Bunun tersine, maaş gelirleri ve sosyal yardımlar oranlarında önemli artışlar olmuştur. Bu durumdan doğabilecek sonuç: küçük ve orta ölçekli işletmeleri, dolayısıyla teşebbüs gelirlerinin oranını artırmaya yönelik destekler verilmesi gerekmektedir.

Tablo 4.5: Yıllar İtibariyle Gelirlerin Gelir Kaynaklarına Göre Dağılımı, yüzde

Teşebbüs gelirleri				Maaş gelirleri				Sosyal yardımlar			
1995	2000	2005	2008	1995	1995	2000	2005	2008	1995	1995	2000
17,0	19,6	11,6	12,1	47,8	17,0	19,6	11,6	12,1	47,8	17,0	19,6

...Devamı

Mülkiyet gelirleri				Diğer gelirler (döviz işlemleri, 'gizli' gelirler)			
1995	2000	1995	2000	1995	2000	1995	2000
3,9	1,3	3,9	1,3	3,9	1,3	3,9	1,3

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/05-06.htm

4.1.2.3. İstihdam Göstergeleri

Tablo 4.6'da yıllar itibariyle istihdam göstergeleri gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi, işsizlik oranı 2000 yılından itibaren önemli ölçüde azalmıştır. 2008 yılında, önceki yıllara kıyasla düşük ancak %11,6 değerinde halen yüksek işsizlik oranı mevcuttur.

Tablo 4.6: Yıllar İtibariyle İstihdam Göstergeleri

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ekonomide çalışan yıllık ortalama nüfusu, bin kişi	440,2	395,5	394,3	393,0	380,8	384,6	386,6	390,8	398,2	413,2
İşsiz nüfus, bin kişi	70,8	92,9	81,3	69,7	76,8	67,9	54,1	60,7	59,1	56,5
İşsizlik oranı, yüzde	15,3	19,1	18,4	15,4	16,9	15,3	12,0	13,5	12,9	11,6
Devlet iş bulma bürolarına başvuran işsiz nüfus sayısı (yıl sonunda), bin kişi	10,2	9,0	11,9	9,0	10,1	12,1	14,8	16,1	9,9	9,9

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/B09_14s/IssWWW.exe/Stg/s/02.htm

Tablo 4.7'de ortalama ekonomide meşgul nüfusun sektörlere göre dağılımı gösterilmiştir. Tablodan anlaşılacağı gibi, 2005 yılında ekonomide meşgul olan nüfusun %14,5'i tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektörlerinde çalışıyordu, ikinci sırada eğitim sektörüydü, bu sektörde çalışanların oranı %14'tü. 2008 yılında sanayi üretiminde (2005 yılında %10,5 iken 2008 yılında %11,13), inşaat sektöründe (2005 yılında %5,27 iken 2008 yılında %6,63), ticaret ve tamir hizmetlerinde (2005

yılında %12,64, 2008 yılında %13,48) ve oteller, restoranlar, iletişim, emlakçılık olmak üzere hizmetler sektörlerinde meşgul nüfusun oranı artmıştır.

Tablo 4.7: Ortalama Ekonomide Meşgul Nüfusun Sektörel Dağılımı, bin kişi

Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık		Doğal kaynaklar üretimi		Sanayi üretimi		Elektrik, gaz ve su üretimi ve dağıtımı		İnşaat		Ticaret ve tamir hizmetleri	
2005	2008	2005	2008	2005	2008	2005	2008	2005	2008	2005	2008
56,2	55,8	9,2	9,0	40,6	46,0	14,4	14,7	20,4	27,4	48,9	55,7

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/04-04-2.htm

...Devamı

Oteller ve restoranlar		Ulaştırma		İletişim		Emlakçılık ve hizmetler		Eğitim		Sağlık		Kamu ve sosyal hizmetler		Diğer	
2005	2008	2005	2008	2005	2008	2005	2008	2005	2008	2005	2008	2005	2008	2005	2008
5,4	7,8	31,5	28,7	5,4	5,7	20,2	22,3	54,1	49,2	30,6	34,0	16,1	16,6	33,7	40,2

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/04-04-1.htm

Tablo 4.8’de 2007-2009 yılları arasında ekonomide meşgul şehir ve köy nüfuslarının oranları verilmektedir. Tablo 4.3’te köy nüfus sayısının küçük oranlarda artarak oldukça sabit kaldığı görülmektedir. Ancak ekonomide meşgul nüfus oranlarında istikrar söz konusu değildir. 2008 yılında köy nüfusun %64,1’i meşgul iken, bu oran 2009 yılında %56,6 değerinde olarak azalmıştır.

Tablo 4.8: Yerleşim Türüne Göre Ekonomide Meşgul Nüfusun Dağılımı, yüzde

2007		2008		2009	
Şehir nüfusu	Köy nüfusu	Şehir nüfusu	Köy nüfusu	Şehir nüfusu	Köy nüfusu
64,2	59,2	67,1	64,1	66,5	56,6

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite/main/publishing/catalog/statisticCollections/doc_1138623506156

4.1.2.4. Eğitim Göstergeleri

Eğitim alanında tablo 4.9’da görüldüğü gibi, 1990’lı yıllardan itibaren okullar sayısı devamlı azalmıştır. Sovyet Birliği döneminde bütün okullarda verilen eğitim tamamen ücretsiz iken ekonomi yapısı değiştiğinde bütçeden eğitime ayrılan payı gittikçe azalmıştır. Yalnız okullarda okuyan öğrenci sayısının azalmasının sebeplerinden birisi, nüfus sayısının azalmasıdır. Rusya genelinde olduğu gibi, Buryat Cumhuriyeti’nde de ilkokullarda, ortaokullarda ve aileler için çocuklarını okutma zorunlulukları vardır.¹⁴

Bunun dışında ekonomik problemlerle birlikte yoksul aileler ve ailesiz çocuklar nüfus kategorileri oluşmuştur. Bunlar ise diğer sosyal alanları etkilediği gibi eğitimi de olumsuz etkilemektedir.

Eğitim sektörünün diğer sorunu, okul öncesi kurumlarında (kreşlerde) yet kontenjan yetmezliğidir. Tabloya göre, sırada bekleyen çocuk sayısı devamlı artmıştır. 2008 yılında 1-6 yaşlarında çocuk grubunun yalnız %49,7’si kreşlere gidebilmiştir.

Tablo 4.9: Yıllar İtibariyle Eğitim Göstergeleri

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Okul öncesi kurumlarına (kreşlere) gitmek üzere sırada bekleyen çocuklar sayısı, kişi	893	395	2269	4130	6031	6816	4107	9907	12930	21454
Okul öncesi kurumların okullaşma oranı (yıl sonunda), 1-6 yaşında olan toplam çocuklar sayısına oranı, yüzde	45,3	36,7	39,5	43,2	45,2	47,1	46,6	47,7	49,4	49,7
Okullar sayısı (ilkokul, ortaokul, lise, eğitim yılı başında)	617	597	590	587	586	572	564	559	548	527
Okullarda (ilkokul, ortaokul, lise) okuyan öğrenci sayısı, bin kişi	199	178	169	159	149	139	129	122	117	114
Temel mesleki okullar sayısı (yıl sonunda)	43	43	43	43	43	43	42	42	39	33
Temel mesleki okullarda okuyan öğrencilerin sayısı (yıl sonunda), bin kişi	15,5	16,8	17,0	17,2	17,7	17,1	15,6	15,1	14,5	13,6

¹⁴ Rusya Federasyonu Mevzuatı, "Eğitim Yasası, 52.Madde", (Çevrimiçi) http://www.topzakon.ru/elem/zakon_ob_obrazovanii/obrazovanie-stat52/, Kasım 2010

Yüksek meslek okullarında okuyan öğrenciler sayısı, bin kişi	13,5	16,4	17,1	17,9	18,7	20,4	20,7	20,9	20,2	19,3
Üniversitelerde okuyan öğrenciler sayısı, bin kişi	19,6	24,2	26,0	27,7	29,8	31,9	38,6	38,6	47,5	47,4
Onlardan devlet okullarında	19,6	24,2	26,0	27,7	29,8	31,2	34,8	34,2	42,3	40,7

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/B09_14s/IssWWW.exe/Stg/s/02.htm

Üniversite öğrencileri ile ilgili bilgiler Tablo 4.10’da verilmiştir. Rusya Devlet İstatistik Kurumu’nun web-sitesinde üniversi öğrencilerinin toplam nüfusa oranları gösterilmektedir. Böylece 10 bin kişiye üniversite öğrencileri sayısı hesaplandığında Buryat Cumhuriyeti’nin Rusya içinde aldığı yer 23’tür. Bu ise düşük gelirli halk için oldukça yüksek orandır. Aşağıdaki tabloya göre yıllar itibariyle söz konusu rakamlar devamlı artmıştır.

Tablo 4.10: 10000 kişiye Üniversite Öğrencileri Sayısı (eğitim yılı başında), kişi

	1990/ 91	1995/ 96	2000/ 01	2005/ 06	2006/ 07	2007/ 08	2008/ 09	2009/ 10	Rusya içinde aldığı yer
Rusya Federasyonu	190	188	324	495	514	525	529	523	
Buryat Cumhuriyeti	196	190	243	401	402	495	494	507	23

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi, http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/Main.htm

Ek-3’te eğitim göstergeleri tablosunda, ünivesitelerde okuyan öğrencilerin oranı uygun yaş grubuna göre hesaplanmaya çalışılmıştır. Genelde Rusya’da üniversitelerde 17-22 yaş grubundaki nüfus okumaktadır. Ancak bu yaş grubuna ilişkin veriler bulunmadığından 15-29 yaş grubundaki nüfus hesaba katılmıştır. Böylece gerçek orandan daha düşük bulunan oran, gerçek duruma yakın sonuç çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu sonuçlara göre Rusya ortalaması %22,76, Buryat Cumhuriyeti’ne ilişkin söz konusu oran %19’a yakındır. Ayrıca Ek-1’de Buryat Cumhuriyeti’nde 5 üniversite faaliyette bulunduğu görülmektedir. Nüfusu 960,8 bin kişi olan il için bu oldukça yüksek rakamdır.

4.1.2.5. Sağlık Göstergeleri

Tablo 4.11: Yıllar İtibariyle Sağlık Göstergeleri

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
10000 kişiye doktor sayısı	39,9	37,6	38,0	37,7	38,3	38,4	38,3	38,8	39,3	41,1	40,2
10000 kişiye hemşire sayısı	123	100	99	102	106	107	107	109	110	117	112
Sağlık kurumlarının sayısı	158	148	115	117	122	122	121	111	54	54	51
10000 kişiye hastane yatağı sayısı	140	116	102	102	103	104	109	106	107	112	102
Poliklinikler sayısı	258	245	212	207	204	211	209	204	60	96	82
10000 kişiye 1 vardiyada ziyaret sayısı	193	212	224	228	230	232	233	229	227	246	241

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/B09_14s/IssWWW.exe/Stg/s/02.htm

Ekonomi yapısının değişmesi, eğitim alanında olduğu gibi, SSCB döneminde tamamen ücretsiz olan sağlık alanında da önemli değişikliklere neden olmuştur. Tablo 4.11’de poliklinikler ve sağlık kurumları sayısının yıllar itibariyle azaldığı görülmektedir.

Tabloya göre doktorlar ve hemşireler sayısı artmıştır. Ancak bu göstergeye ilişkin tablodaki veriler, sadece devlet hastanelerde çalışan doktorlar ve hemşireler ile ilgili bilgiler verilmemektedir, bütün mezun olan doktor ve hemşire sayısı göstermektedir.¹⁵

4.1.2.6. Kültürel Yaşam

Bu altbölümde halkın tiyatroları, müzeleri ziyaretleri ile ilgili bilgiler verilmektedir. Ziyaretler ile ilgili veriler yıllık ortalama nüfusuna göre hesaplanmaktadır. Buryat Cumhuriyeti’ndeki tiyatrolar: Opera ve Bale, Çocuk Kukla, Gençler, Buryat Drama ve Rus Drama tiyatrolarıdır. Ayrıca bölgede birçok

¹⁵ RF Federal Devlet İstatistik Servisi, "Metodologičeskiye Poyasneniya (Metodolojik açıklamalar)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/07-15.htm, Ekim 2010

müze bulunmaktadır. En büyük ve sık ziyaret edilen müzelerinden birisi Etnografik Müzesidir. Bir diğeri, Doğa ve Çevre Müzesidir.

Ayrıca Buryat Cumhuriyeti'nin İvolginskiy ilçesinde bulunan ve Rusya Budistlerinin baş tapınağı olan İvolginskiy Tapınağı, bütün dünyadan buddist, bilim adamı ve diğeri ilginen turistleri ağırlamaktadır. Sovyet Birliğı oluştuğı ve din yasaklarının başladığı zamanlarda, 1927 yılında Rusya Buddistlerinin lideri Dashi-Dorzho Itigilov, talebelerini toplayıp dünyayı terk etme niyetini açıklamıştır. Bağdaş pozisyonunda meditasyonu başladıktan sonra nirvanaya ulaşmıştır. 75 yıl sonra vücudu, Buryat Cumhuriyeti topraklarında bulunup İvolginskiy Tapınağı'na taşınmıştır. Canlılığını koruyarak dünya bilim adamlarını şaşırtan Dashi-Dorzho Itigilov vücudu şuan İvolginskiy Tapınağı'nda muhafaza edilmektedir.¹⁶ Belirli özel dini günlerde ziyarete açılmaktadır.

Buryat Cumhuriyeti'nin diğeri dikkat çeken özelliği, başkenti Ulan-Ude etrafında eski Hun İmparatorluğu'nun şehri bulunmasıdır. 345 yaşında olan Ulan-Ude'nin yaşı, bilim adamları ispatladıkları zaman, 2000 yıl daha fazla olacaktır. 1920 yıllarından itibaren tahmin edilen Hun şehri'nin topraklarının üçte biri incelenmiştir ve yüzde fazla tarihi eser bulunmuştur. Bu topraklarda müze oluşturulduğı zaman UNESCO tarafından korunan dünya mirasları içinde yer almak için aday olabilmektedir¹⁷. 9 Eylül 2011 tarihinde Ulan-Ude'de Hun şehri'nin 2220 yaşında olduğuna adanan 'Eski şehir Günü' resmi açılışı ve kutlaması gerçeklemiştir. Açılışta Hun Vakfı kurucusu Oleg Bulutov Hun şehri'nin 3D modelini sunmuştur.¹⁸ Kutlama sonucunda, İstanbul'da 27-29 Ekim 2011 tarihlerinde gerçekleşecek olan 'Dünya Kültür Mirası Avrasya şehirleri' 5. Konferansı'na¹⁹ vakıf temsilcileri davet edilmişlerdir.

¹⁶ Steven Lee Myers, "A Russian Lama's Body, and His Faith, Defy Time", The New York Times on the web, <http://www2.kenyon.edu/Depts/Religion/Fac/Adler/Reln260/Russian%20lama.htm>, 01 Ekim 2010

¹⁷ "Vozrast Ulan-Ude Mogut Opredelit na Paru Tısailetıy (Ulan-Ude'nin Yaşını İki Bin Yıl Olarak Belirleyebileceklerdir)", **Rusya Rehberi**, <http://strana.ru/journal/868732>, 20 Mayıs 2011

¹⁸ "Gunnskiy Ulan-Ude Prazdnuyet Den Goroda (Hun Ulan-Ude'si şehir Günü'nü Kutlamaktadır)", **Buryat Cumhuriyeti İş Merkezi**, <http://infobaikal.ru/news/s177/n47865/>, 13 Eylül 2011

¹⁹ Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Avrasya Bölge Teşkilatı, "Dünya Kültür Mirası Avrasya şehirleri' 5. Konferansı", <http://www.euroasia-uclg.ru/index.php>, 15 Eylül 2011

Tablo 4.12: 1000 Kişiy e Tiyatro Ziyaretçilerinin Sayısı (kişi)

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Rusya içinde aldığı yer
Rusya Federasyonu	376	213	210	212	207	201	196	196	201	206	214	213	
Buryat Cumhuriyeti	403	129	189	182	148	173	162	192	173	144	140	158	39

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/08-01.htm

Tablo 4.12’de görüldüğü gibi, Rusya Federasyonu genelinde tiyatroları ziyaret eden nüfus sayısı 1990 yılından itibaren azalmaya başlamıştır. Buryat Cumhuriyeti’nde aynı durum söz konusudur. Bunun sebeplerinden birisi, nüfus sayısının azalmasıdır. Diğer sebeplerinden birisi, gelirleri azalan halk için öncelik olarak birincil ihtiyaçlarını karşılamaktır. Sovyet Birliği zamanında en küçük köyler dahil olmak üzere her idari bölümde kültür merkezi vardı. 1990’lı yıllarda yaşamın her alanında durgunluk dönemi başlamıştı ve bu durum zamanla yavaş düzelmeye başlamıştır.

Tablo 4.13: 1000 Kişiy e Müze Ziyaretçilerinin Sayısı (kişi)

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Rusya içinde aldığı yer
Rusya Federasyonu	973	508	499	509	517	511	517	528	556	555	569	556	
Buryat Cumhuriyeti	396	156	249	361	414	347	372	392	387	457	405	482	24

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/08-02.htm

Tablodan anlaşılacağı gibi, tiyatro ziyaretleri ile ilgili duruma benzer durum söz konusudur. Yalnız Rusya genelinde müze ziyaretler sayısı azalırken Buryat Cumhuriyeti’nde artmaktadır.

Ayrıca Buryat Cumhuriyeti’nde, birçok sinema, bar, restoran, kayak merkezi, çocuk kampları, eğlence merkezleri bulunmaktadır.

4.1.3. Buryat Cumhuriyeti'nin Ekonomik Durumu

Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, Rusya Federasyonu'nda bölgesel kalkınma politikaları çalışmaları yapıldığı halde henüz verimli bir sonuç elde edilmemiştir. Bölgelerin altyapılarını geliştirmeksizin gelişmemiş bölgelere federal bütçeden direkt sübvansiyonların dağıtılması, Rusya'da en yaygın kullanılan bölgesel kalkınma yöntemidir. Buryat Cumhuriyeti, söz konusu sübvansiyonlardan yararlanan bölgeler içinde yer almakta ve bu desteklere rağmen yeterli ölçüde gelişmemektedir. Doğal, maddi ve beşeri altyapıları, birbirlerini tamamlayarak geliştiği durumunda bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin arttığı söylenebilmektedir. Bu altbölümde Buryat Cumhuriyeti'nin ekonomik yapısı incelenmektedir. Ekonomik yapı içerisinde GSYİH göstergeleri, tarım yapısı, sanayi, ticaret, inşaat, yatırımlar ile ilgili bilgi verilmiştir.

4.1.3.1. GSYİH Göstergeleri

Tablo 4.14'te toplam ve kişi başına GSYİH'nin cari fiyatlarla yıllar itibariyle değişimi gösterilmektedir. 2000 yılında 719,2 milyon dolar olan cari fiyatlarla GSYİH'nin, 2007 yılında 3651,8 milyon dolar düzeyine ulaştığı görülmektedir. Kişi başına GSYİH 2000 yılında 718,5 dolar düzeyinde 2007 yılında 3804,2 dolar değerine ulaşmıştır.

Tablo 4.14: Yıllar İtibariyle GSYİH Değişimi, cari fiyatlarla

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
GSYİH, milyon dolar	719,2	1002,5	1262,8	1741,8	2130,6	2497,1	3057,1	3651,8
GSYİH endeksi, yüzde	-	139,4	126,0	137,9	122,3	117,2	122,4	117,15
Kişi başına GSYİH, dolar	718,5	1010,5	1284,1	1783,0	2192,7	2584,4	3179,1	3804,2

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/B09_14s/IssWWW.exe/Stg/s/02.htm

GSYİH'daki artış sabit fiyatlarla değerlendirildiğinde, gelişme hızı 2008 yılında % 5,4 olarak gerçekleşmiştir. Cari fiyatlarla GSYİH gelişme hızı, 2001 yılında %39,4 ile en yüksek değere ulaşırken, sabit fiyatlarla hesaplanan GSYİH'nın, 2007 yılında % 7,7 ile en yüksek değere ulaştığı görülmektedir.

Tablo 4.15: GSYİH Endeksi, sabit fiyatlarla, yüzde

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
-	106,4	106,4	106,7	103,7	104,8	105,8	107,7	105,4

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/11-03.htm

Tablo 4.16'da GSYİH'nın sektörlere göre dağılımı gösterilmektedir. 2008 yılında iktisadi sektörlerin bölge GSYİH'sına yaptıkları katkı incelendiğinde, ulaştırma ve iletişim sektörünün %28,4'lük payla en fazla katkıda bulunduğu görülmektedir. Ulaştırma ve iletişim sırasıyla, %13,8'lik payla toptan ve perakende ticaret ve tamirler, %11,1 ile sanayi üretimi, %9,3 ile kamu yönetim, savunma ve sosyal sigorta ulaştırma, %6,6 ile tarım, avcılık ve ormancılık ve % 6,4 ile madencilik sektörleri izlemektedir. Bölge GSYİH'sına finans sektörü hiç katkıyı yapmamakta ve en az katkıyı %1,4'lik payla oteller ve restoranlar sektörü yapmaktadır.

Rusya genelinde GSYİH'ya en katkı yapan sektörler, %21,7'lik payla ticaret, %19,0'lık payla sanayi üretimi ve %10,5'lik payla emlakçılık ve hizmetler olmuştur. Balıkçılık %0,2 ile ve finans faaliyetleri %0,7 ile en az katkı yapan sektörlerdir.

Tablo 4.16: Üretim Faaliyet Kollarının GSYİH İçindeki Payı, 2008, yüzde

	Sektörler															
	GSYİH	Tarım, avcılık ve ormancılık	Balıkçılık	Madencilik	Sanayi üretimi	Elektrik enerjisi, su, gaz üretimi ve dağılımı	İnşaat	Toptan ve perakende ticaret ve tamirler	Oteller ve restoranlar	Ulaştırma ve iletişim	Finans faaliyetleri	Emlakçılık ve hizmetler	Kamu yönetim, savunma ve sosyal sigorta	Eğitim	Sağlık ve sosyal hizmetleri	Diğer konut, sosyal ve özel hizmetleri
Rusya ortalaması	100	4,5	0,2	9,9	19,0	3,4	6,8	21,7	1,0	9,8	0,7	10,5	4,6	2,8	3,5	1,6
Buryat Cumhuriyeti	100	6,6	0,1	6,4	11,1	2,9	4,1	13,8	1,4	28,4	0,0	3,8	9,3	5,3	5,4	1,4

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/11-04.htm

4.1.3.2. Tarım Yapısı

Daha önce işgücünün sektörel dağılımı incelendiğinde, 2008 yılında nüfusun %13,5'i (55,8 bin kişi) tarım sektöründe istihdam edildiği belirtilmişti.

Sektörlerin GSYİH içindeki payı incelendiğinde, %6,6'lık payla tarım, avcılık ve ormancılık sektörü GSYİH katkısı yaptığı tespit edilmişti. 1990'lı yıllarda diğer sektörlerde olduğu gibi, tarım sektöründe durgunluk başlamıştı ancak son yıllarda tarım sektörü yavaş olsa da toparlanmaya başlamıştır.

Tarım sektörü göstergelerinde Rusya içinde 58. yer almaktadır.²⁰ Geniş ve verimli topraklara sahip olan bölge için bu oldukça düşük orandır.

Tablo 4.17: Yıllar İtibariyle Tarım Sektörünün Göstergeleri

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Tarım ürünlerinin üretim endeksi, yüzde	96,9	92,0	102,1	100,3	97,8	96,6	100,9	99,4	100,7	101,2	102,3
Tarla alanı, bin hektar	767,8	551,1	355,8	331,1	319,7	296,7	247,3	221,8	199,3	202,3	180,6
Aşağıdaki tarla alanlarının toplam tarım alanına oranı, yüzde:											
Tahıl alanı	46,5	59,4	71,1	71,2	67,2	60,9	54,6	54,2	56,7	53,2	47,7
Endüstri bitki alanı	0,2	0,3	0,3	0,2	0,1	0,2	0,3	0,2	0,4	0,6	0,1
Yumurta bitki alanı	2,7	4,3	5,9	5,8	5,9	6,2	7,3	7,4	7,6	7,7	8,6
Yem bitki alanı	50,6	36,0	22,7	22,7	26,8	32,7	37,9	38,2	35,3	38,5	43,6
Besi hayvanları, bin baş:											
Büyük baş hayvanları	559,1	392,7	339,0	332,3	335,4	319,4	318,2	312,4	328,8	348,5	362,0
Küçük baş hayvanları	1646,2	602,3	334,0	307,0	302,0	299,7	292,8	292,5	297,6	311,6	323,2
Üretim, bin ton:											
tahıl	450,8	262,6	179,0	123,9	131,5	81,5	105,6	82,6	90,9	81,5	100,8
papates	179,0	204,7	143,8	142,6	127,6	137,2	153,4	155,0	151,1	149,3	160,0
sebzeler	42,4	34,8	58,9	54,5	50,8	46,5	46,6	45,9	41,4	44,2	46,3
Besi hayvanları ve kuşları	72,3	48,3	36,2	35,2	33,9	35,7	30,3	30,7	28,1	28,3	28,7
süt	272,7	164,2	231,2	235,5	231,6	224,0	225,7	226,0	227,8	245,4	247,3
Yumurta, milyon tane:	316,4	126,4	68,2	63,1	58,4	66,6	62,4	62,6	61,2	62,8	64,9

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/B09_14s/IssWWW.exe/Stg/s/02.htm

Buryat Cumhuriyeti'nin toprak kaynakları incelendiğinde, 35133,4 bin hektar alana sahip olan bölge topraklarının %10'u tarım alanı olduğu görülmüştür. Tarım

²⁰ RF Federal Devlet İstatistik Servisi, "Mesto, Zanimayemoye Subyektom v RF v 2009 g. Po Osnovnim Sotsialno-Ekonomicheskim Pokazatelam (Temel Sosyo-Ekonomik Göstergelerde Subjelerin RF içinde 2009 Yılında Aldıkları Yerleri)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/01-05-2.htm, 05 Eylül 2010

alanlarının büyük kısmı ilin güneyindeki ilçelerde bulunmaktadır. Örneğin, Muhoşbirskiy ilçesinin tarım alanının toplam alanına oranı %56,4, Djidinskiy ilçesinde %52,9 ve Selenginskiy ilçesinde %44,1'dir.²¹

Tabloda görülebileceği gibi, tarla alanı yıllar içinde büyük oranda azalmıştır. Bunların sebepleri, bazı araziler inşaat için kullanılması, bazı araziler hiç kullanılmaması oldukları söylenebilmektedir.

Besi hayvanları sayısı azalmasının sonucu olarak yem ürünlerine de ayrılan alan azalmıştır. Tarım üretiminde sebzeler üretimi artarken, tahıl, besi hayvanları ve kuşları ve yumurta üretimi büyük oranda azalmaktadır. Yalnız yıllar itibariyle çoğu faaliyette azalış kaydedilirken, 2007-2008 yıllarında yavaş artış başladığı görülmektedir.

4.1.3.3. Üretim Göstergeleri

Buryat Cumhuriyeti'nde üretim sektörüne en büyük katkı yapan faaliyetler arasında hammadde üretimi, tarım cihazları imalatı, araba, traktör ve su ve hava araçları dahil makine imalatı, tarım ürünleri üretimi, ormancılık ve kağıt üretimi yer almaktadır.²²

Tablo 4.18: Üretim Faaliyet Kollarının Toplam Üretim İçindeki Payı, 2008, yüzde

Üretim Faaliyet Kolları	Pay (%)
Gıda, içecek ve tütün	14,7
Tekstil	0,3
Deri	0,2
Ağaç işletimi ve ürünleri	1,9
Kağıt üretimi, matbaa, yayıncılık	6,3
Kimyasal ürünler	0,8
Plastik ürünler	0,7
Metal olmayan mineral ürünleri	9,8
Metaller ve metal ürünler	10
Makine ve teçhizat	1,7
Elektrik, elektronik ve optik ürünleri	2,8
Araçlar ve teçhizat	49,2
Diğer üretimler	1,6
Toplam	100

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi, www.gks.ru

²¹ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Zemelniye Resursı (Toprak Kaynakları)"

²² Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Promışlennost (Üretim), (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=335>, Kasım 2010

Tablo 4.18'den anlaşılacağı gibi, sanayi üretiminin %49,2 olarak en büyük payı araçlar ve teçhizatlar üretimine düşmekte, sırasıyla %14,7, %9,8 ve %6,3 olarak gıda, içecek ve tütün, metal olmayan mineral ürünleri ve kağıt üretimi üretim sektörünün büyük paylarını oluşturan diğer üretim faaliyet kollarıdır.

Tablo 4.19: Yıllar İtibariyle Üretim Göstergeleri

	2005	2006	2007	2008
Faaliyet kollarına göre firmaların sayısı (yıl sonunda):				
Madencilik	90	122	110	122
Sanayi üretimi	879	921	917	831
Elektrik enerjisi, gaz, su üretimi ve dağılımı	294	379	379	368
Faaliyetlere göre üretilen ürünler ve hizmetler, milyon dolar:				
Madencilik	212	193	165	408
Sanayi üretimi	633	665	795	977
Elektrik enerjisi, gaz, su üretimi ve dağılımı	416	430	358	399

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/B09_14s/IssWWW.exe/Stg/s/02.htm

Cumhuriyet madencilik açısından birçok maden yataklarına sahip, zengin bir bölgedir. Tablodan anlaşılacağı gibi, 2008 yılında madencilik faaliyet koluna firma sayısı artmıştır. Bunun tersine sanayi üretiminde ve elektrik enerjisi, gaz, su üretimi ve dağılımında firma sayısı azalmıştır. Yalnız buna rağmen üretim hacmi artmıştır. Önemli ölçüde üretim artışı madencilik faaliyet kolunda %47,3 değerinde artış gerçekleşmiştir.

Tablo 4.20: Bazı Ürünlerin Yıllar İtibariyle Üretim Hacmi Değişimi

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Tomruk, bin m ³	3208	886	405	458	502	690	611	724	729	943	680
Kömür, milyon ton	4,5	4,2	3,9	3,9	3,9	4,3	4,4	5,2	5,8	0,6	0,6
Hamur işi, bin ton	125	54,2	27,1	24,0	23,1	34,8	33,9	34,4	35,6	39,7	38,3
Endüstriyel kereste, bin m ³	1192	206	138	80,9	132	118	120	113	158	209	198
İnşaat tuğlası, milyon	83,9	40,5	14,3	12,0	9,0	11,2	11,5	17,0	18,7	23,9	35,6
Çimento, bin ton	650	294	165	107	149	223	113	156	246	363	422
Televizyon, adet		475	282	1686	4573	11504	-	-	-	-	-
Elektrik enerjisi, milyar kV saatte	4,6	3,4	3,2	3,5	4,6	3,5	3,6	4,0	4,1	4,7	5,6

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi,
http://www.gks.ru/bgd/regl/B09_14s/IssWWW.exe/Stg/s/02.htm

Tablo 4.19'dan anlaşılacağı gibi, yıllar itibariyle inşaat tuğlası, çimento, hamur işi ve elektrik enerjisi üretimleri dışında diğer üretim faaliyet kolunda azalış olmuştur. Endüstriyel kereste üretimi 2007 yılına kadar artarak 2008 yılında %4,8 oranında azalmıştır.

Sanayi üretimini gerçekleştiren firmaların bazılarının kısa tanıtımı aşağıda yapılmıştır:

Hafif Sanayi

1) Bu sanayi kolunda faaliyette bulunan fabrikalar arasında 'Ulan-Udenskaya tonkosukonnaya manufaktura' (yün kumaş fabrikası) vardır. Rusya'nın Doğu Sibirya ve Uzak Doğu bölgelerinde tam üretim döngüsünde (yün yıkanmasından çeşitli kumaş, örgü iplikleri üretimine kadar) çalışan tek fabrikadır. İthalatçı firmalarına ve diğer Rusya fabrikalarına göre daha zor şartlar içinde üretimlerini gerçekleştirmek, bunlar: soğuk iklim şartlarından kaynaklanan ısıtma masrafları, yüksek enerji tarifeleri, alıcıların uzak olması gibi birçok zor şartlar bulunmaktadır. Ancak buna rağmen Rusya'nın en başarılı 5 fabrikası içinde yer almaktadır.

2) Bir diğer başarılı fabrika, 'Naran' fabrikasıdır. Bu fabrika soğuk iklim şartlarında kullanılan özel kaba yün ham maddesinden yapılan ayakkabı üretmektedir. Yalnız son birkaç yıl içinde üretimi azalmıştır. Bunun sebepleri, talebin azalması ve soğuk kışların olmamasıdır. Bundan dolayı, fabrika yetişkinler için üretilen ayakkabı hacmini azaltarak çocuk ürünlerinin üretimini artmıştır. Bunun dışında farklı üretim kollarında deneyimleri yapmaktadır. Şuan fabrika, ürünlerinin %44'ünü Buryat Cumhuriyeti'nde, %30'unu İrkutskaya Vilayeti'ne, %20'sini Zabaykalskaya Vilayeti'ne satmakta ve Uzak Doğu ve diğer Sibirya bölgelerine pazarını genişletmeye planlamaktadır.²³

Makine Endüstrisi ve Metal İşleme. Bu sanayi kolunun en büyük paylarını, taşıma araçları ve teçhizat üretimi (%22,7), metalurji ve hazır metal ürünler üretimi (%33) ve elektrik, elektronik ve optik teçhizat üretimi (%23) oluşturmaktadır.

1) Bu üretim kolunda en başarılı şirketlerinden birisi olan 'Ulan-Udenskiy Aviatsionniy zavod' (uçak fabrikası), iki tür helikopter, iki tür uçak ve bir tür savaş

²³ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Legkaya Promışlennost (Hafif Sanayi)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=499>, Kasım 2010

helikopteri üretmektedir. Perspektifteki üretimler ürünlerin modernleşmesiyle ve bir yeni tür helikopter üretimi ile ilgilidir.

2) 'Ulan-Udenskiy LVRZ' - 'Rusya Tren Yolları' şirketinin şubesidir. Bu fabrika tren vagonlarının, tırmanır vinçlerin, tramvayların tamirlerini gerçekleştirmekte ve yeni vagon tekirleklerini oluşturmaktadır. Rusya'da sadece bir tane benzer fabrika Rostov Şehri'nde bulunmaktadır. Yeterli düzeyde tamirleri gerçekleştirmek için Buryat Cumhuriyeti'nin coğrafik konumu uygundur.

3)'Ulan-Udestalmost' fabrikasının ana faaliyeti – metal köprü yapılarını üretmektir. Bunun dışında, inşaatta destek makineleri, binaların metal yapıları gibi diğer ürünleri de üretmektedir.

4) 'Ulan-Udenskiy priborostroitelnoe proizvodstvennoe obyedinenie' havacılık otomasyonlarını üretmektedir.

5) 'Zavod Elektromaşına', pompa, fan gibi ürünlerin parçalarını üretmektedir.

6) 'Teplopribor-Komplekt', ısı enerjisi kontrol teçhizatlarını üretmektedir.

7) 'Ulan-Udenskiy Sudostroitelniy Zavod', orman ürünlerini, kömür ve diğer ağır ürünleri taşıyan ve diğer gemileri üretmektedir. Talep yetersizliğinden dolayı şuan nehir ve deniz gemileri üretimini durdurmuştur. Perspektifte Baykal Gölü'nde turizm sektörü geliştiğinde şuan gerçekleştirilmeyen üretimlerini tekrar başlayabilmektedir.²⁴

4.1.3.4. İnşaat, Ticaret, Yatırım Göstergeleri

Buryat Cumhuriyeti'nin sınır bölgesi ve üzerinde Trans Sibiry tren yolunun geçmesi, bölgeyi önemli ticari yerleşim birimi haline getirebilmektedir. Tablo 4.21'de yıllar itibariyle ticaret, inşaat sektörlerinin ve yatırımların göstergeleri görülmektedir.

²⁴ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Maşinostroyeniye i Metalloobrabotka (Makine Endüstrisi ve Metal İşleme), (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=501>, Kasım 2010

Tablo 4.21: Yıllar İtibariyle Ticaret, İnşaat Sektörleri ve Yatırım Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kişi başına perakende ticareti, dolar	365,3	488,7	610,3	761,5	951,8	1219,2	1465,2	1890,9	2369,1
İnşaat firmalarının sayısı	531	580	382	431	528	487	656	657	801
İnşaat iş hacmi, milyon dolar	67,9	118,5	114,1	173,5	155,1	168,0	236,8	301,3	409,5
Sermaye yatırımları, milyon dolar	115,9	191,6	214,8	337,2	280,1	320,2	530,9	648,6	793,0
Bütçeden finanse edilen yatırımların toplam yatırımlara oranı, yüzde	19,6	16,9	23,1	19,1	18,7	25,3	44,1	45,1	44,8

Kaynak: RF Federal Devlet İstatistik Servisi, www.gks.ru

Tablodan anlaşıldığı gibi, yıllar itibariyle ticaret, inşaat firmaları ve inşaat sektörünün iş hacmi göstergelerinde devamlı artış gösterilmiştir.

Sermaye yatırımları yıllar itibariyle büyük oranda artmıştır. Ancak bununla birlikte devletin bütçesinin finanse ettiği oran da artmıştır.

Buryat Cumhuriyeti ekonomisine yapılan yatırımın %21,2'si ulaştırma ve iletişim sektörüne, %14,5'i madencilik sektörüne, kamu yönetimine ve sosyal sigortalamaya %14,8 yapılmıştır. Rusya'nın 'Expert Ra' kredi derecelendirme sonucunda, 2009 yılında Buryat Cumhuriyeti yatırım derecelerine göre Rusya genelinde 58.yeri almıştır. Yalnız doğal kaynaklar sektöründe yatırım derecelerine göre Rusya genelinde bölge 19.sırada ve turizm sektöründe ise 11.sırada yer almıştır.²⁵

²⁵ Buryat Cumhuriyeti'ne Yatırımlar Portalı, "İnvestitsionnyy Klimat (Yatırım Ortamı)", (Çevrimiçi) http://www.invest-buryatia.ru/?p=invest_climate, Eylül 2010

4.2. Buryat Cumhuriyeti'nde Gerçekleşen Gelişme Projeleri

Bu altbölümde, Buryat Cumhuriyeti'nde gerçekleşmekte olan projeler ve projeler sonucunda ulaşılması planlanan göstergeler incelenmekte.

Buryat Cumhuriyeti'nin sosyo-ekonomik gelişmesi programları il ve federal mevzuatları çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Bölgede hazırlanmış ve gerçekleştirilmeye başlanmış olan projeler aşağıda verilmiştir:²⁶

- 2003-2010 dönemi 'Konut' projesi,
- 2007-2010 dönemi 'Turizm gelişmesi' projesi,
- 2006-2007 dönemi 'Spor ve sağlığa yönelik turizm gelişmesi' projesi,
- 2006-2009 dönemi 'Enerji tasarrufu' projesi,
- 2020 yılına uzanan dönemde 'Kömür' projesi,
- 2001-2010 dönemi 'Altın üretimi' projesi,
- 'Tarım sektörü gelişmesi' projesi,
- 'KOBİ teşvikleri',
- 'Ulaşım' projesi.

4.2.1. 2008-2010 Dönemi ve 2017 Yılına Uzanan Dönemde Sosyo-Ekonomik Gelişme Projeleri

20.07.1995 tarihli 115-FZ sayılı 'Rusya Federasyonu sosyo-ekonomik gelişmesinin devlet tahmini ve programları' federal yasası, 02.04.1996 tarihli 284-I sayılı 'Buryat Cumhuriyeti Federasyonu sosyo-ekonomik gelişmesinin devlet tahmini ve programları' Buryat Cumhuriyeti yasası ve 04.05.2007 tarihli 151 sayılı '2027 yılına uzanan dönemde Buryat Cumhuriyeti sosyo-ekonomik gelişmesinin stratejisi' Buryat Cumhuriyeti Hükümetinin kararı çerçevelerinde, Buryat

²⁶ Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "Sotsialno-Ekonomiçeskoye Razvitiye Respubliki Buryatia (Buryat Cumhuriyeti'nin Sosyo-Ekonomik Gelişmesi)", (Çevrimiçi) http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html, 20 Ocak 2011

Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı ve Rusya Federasyonu Hükümeti'nin Milli Ekonomi Akademisi taraflarından '2008-2010 dönemi ve 2017 yılına uzanan dönemde Buryat Cumhuriyeti'nin sosyo-ekonomik gelişme' projesi hazırlanmış ve gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Program üç orta vadeli adım bazında gerçekleştirilmeye planlanmıştır:

1) 2008-2010 dönemi: Buryat Cumhuriyeti'nin sübvansiyon statüsünden çıkması, Baykal Gölü etrafındaki doğaya zarar verilebilmesini engelleyerek ekonominin geliştirilmesi, üretim ve sosyal sektörlerin gelişmesi, yatırımların yapılmasının sağlanması planlanmıştır.

2) 2011-2013 dönemi: Büyük sanayi-altyapı, ulaşım-lojistik imkanlarının ve turistik özel ekonomik bölge oluşturulması planlanmıştır.

3) 2014-2016 dönemi: Rekabetçi ekonominin oluşturulması, ayrı işletmelerin ve sanayilerin yeniden yapılanmaları ve yenilenmeleri planlanmıştır.

Program hazırlanma sürecinde birinci 2008-2010 dönemi aşaması, önceliklerin gerçekleştirilmesine hazırlık dönemi olarak algılanmıştır. Birinci aşamanın bütün projelerinin gerçekleştiği durumda ekonominin %8 büyümesi planlanmıştır. Programın sonraki aşamaları gerçekleştikleri durumda büyüme %11-12 beklenmektedir.²⁷

4.2.2. Projenin 2008-2010 Dönemi Aşamasının Değerlendirilmesi

Dünya krizi proje planlarının değişmesine neden olarak hedeflerde değişiklikler yapılmıştır. Böylece bazı planlanan faaliyetler ve yatırım projeleri daha sonraki dönemlere ertelenmiştir.

²⁷ Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "14.03.2011 tarihli 1907-IV sayılı 'Zakon o Programme Sotsialno-Ekonomičeskogo Razvitiya Respubliki Buryatia na 2011-2015 godı (2011-2015 Dönemi Buryat Cumhuriyeti'nin Sosyo-Ekonomik Gelişme Projesi Kanunu ve Eki", (Çevrimiçi) http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html, 12 Mayıs 2011

Tablo 4.22: Projenin 2008-2010 Dönemi Aşamasının Finansmanı

Kaynaklar	Planlanmış finansman	Gerçekleşmiş finansman	%
Toplam finansman, milyon ruble	95222,6	66439,9	69,8
dahil olmak üzere:			
Federal bütçe	21391,3	19295,5	90,2
Buryat Cumhuriyeti bütçesi	9175,5	11486,5	125,2
İlçelerin bütçeleri	1303,4	2221,5	170,4
Şehir ve köy yerleşimlerinin bütçeleri	42,2	25,0	59,2
İşletmelerin kendi sağladıkları finansman	63310,3	33411,4	52,8

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablo 4.22’de görüldüğü gibi, toplam planlanmış finansman %69,8 oranında gerçekleşmiştir. Bunun nedeni, işletmeler planlanan finansmanın ancak %52,8’ini gerçekleştirmiştir. Bunun tersine Buryat Cumhuriyeti bütçesinden ayrılan finansman planlanmış rakamdan %125,2 olarak fazla olmuştur. İlçelerin bütçelerine ilişkin durum da aynıdır.

2008-2010 yılları programının ana faaliyetlerin uygulanması aşağıdaki gibidir.

Mineral ham maddeler kolunda bölgeler arası yatırım projelerinin hazırlıkları yapılmıştır. Bunların içinde ‘Zabaykalye kompleks gelişimi’ projesi yer almıştır. Polimetal maden yataklarının işletilmesi yatırımının gerçekleştirilmesi, kömür, uran ve molibden haznelerinin hesaplanması ve incelenmesi başlanmıştır. Yıllık mineral üretimi 9-14 milyar ruble olmuştur. Hidro-elektrik istasyonlarının teçhizatların yenilenmesi ve Ulan-Ude uçak fabrikasında teknik ve teknolojik yenilenmesi başlanmıştır. Krizden en etkilenen ‘Ulan-Udestalmost’ fabrikası olmuştur, yalnız krize rağmen söz konusu fabrikada da teknolojinin yenilenmesi başlanmış bulunmaktadır.

Tarım ve gıda sektörlerinde et, süt, tereyağ ve diğer ürünleri üreten firmalara sübvansiyon verilmiştir, çikolata ve içki fabrikalarında teknoloji yenilenmesi başlanmıştır. Yalnız halen yüksek oranlarda Buryat Cumhuriyeti’ne dışarıdan gıda ürünleri getirilmiş bulunmaktadır. Örneğin, cumhuriyet içinde üretilen sebzelerin %40,1’i kadar 18,7 bin ton, süt ürünlerinin %29’u kadar 69,3 bin ton getirilmiştir, et

ürünleri 29,8 bin ton olarak cumhuriyet içinde üretilenden %5,6 fazla ve 116,8 milyon adet yumurta yerli ürünlerden %83 fazla olarak getirilmiş bulunmaktadır.

KOBİ'lerin gelişmeleri için belirli mevzuatlar hazırlanmış ve bazı işletmelere sübvansiyon verilmiştir. Buryat Cumhuriyeti KOBİ'lere destek fonuna kredi verilmiştir.

Turizm sektöründe federal bütçeden hibe kazanan 'Baykal Limanı' projesi çerçevesinde altyapı oluşturulmaya başlanmıştır.

Ulaşım alanında Ulan-Ude havaalanını yenilenmesi projesi hazırlanmış ve 850,8 milyon ruble harcanması beklenmektedir. Bazı federal ve bölgesel düzeyde olan yolların tamiri yapıldığı halde halen birçok yolu, özellikle şehri Baykal Gölü ile bağlayan yollar kötü durumdadırlar.

Sosyal ve eğitim alanında illerde 6 yeni okul ve engelliler için birkaç daire yapılmıştır. Eski sinemalardan bir tanesi yenilenip Rus Dram Tiyatrosu yenilenmiş binaya taşınmış, Devlet Opera ve Bale Tiyatrosunun binası, Doğu Tibet Tıp Merkezi binası, Cumhuriyet Klinik Hastanesi binası yenilenmiştir.²⁸

4.2.3. 2011-2015 Dönemi Sosyo-Ekonomik Gelişme Projesi

Bir önceki altbölümde belirtilen 20.07.1995 tarihli 115-FZ sayılı 'Rusya Federasyonu sosyo-ekonomik gelişmesinin devlet tahmini ve programları' Federal Yasası, 02.04.1996 tarihli 284-I sayılı 'Buryat Cumhuriyeti Federasyonu sosyo-ekonomik gelişmesinin devlet tahmini ve programları' Buryat Cumhuriyeti Yasası ve 04.05.2007 tarihli 151 sayılı '2027 yılına uzanan dönemde Buryat Cumhuriyeti sosyo-ekonomik gelişmesinin stratejisi' Buryat Cumhuriyeti Hükümeti'nin kararı mevzuatları çerçevelerinde Buryat Cumhuriyeti Hükümeti ve Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı taraflarından 14.03.2011 tarihli 1907-IV sayılı '2011-2015

²⁸ Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "Analiz Realizatsii Programı v 2008-2010 godah (Projenin 2008-2010 Döneminde Gerçekleştirilmesinin Değerlendirilmesi)", (Çevrimiçi) http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html, 15 Nisan 2011

dönemi Buryat Cumhuriyeti'nin sosyo-ekonomik gelişmesi projesi' kanunu hazırlanmıştır.²⁹

Programın amacı - ekonomiyi modernleştirerek ve verimliliği artarak nüfusun hayat standartlarını iyileştirmektir.

Programın öncelikleri aşağıdaki gibidir:

- mineral ham maddeler sektörünün gelişmesi,
- turistik-rekreasyon sektörünün gelişmesi,
- tarım sektörünün gelişmesi,
- ormancılık sektörünün gelişmesi,
- yenilikçi faaliyetlerinin gelişmesi,
- kişisel potansiyelin gelişmesidir.

Perspektifte mineral ham maddeler üretiminin artması çoğunlukla yeni teknolojilerin kullanılmasıyla başlanması planlanmaktadır. Turizm sektöründe eski altyapıyı modernleştirerek yeni altyapı oluşturulması, hizmetlerin iyileştirilmesi ve sunması planlanmaktadır. Tarım sektöründe ise birkaç tarım holdingi yapılması planlanmaktadır: et, süt, sebze ve yumurta üretimi. Öncelikli sektör olarak ormancılık sektörü gelişmesi beklenmektedir. Orta vadede ham maddeleri işleyen modern teknolojiler kullanılması, verimliliğin artırılması ve ürünlerin daha yoğun şekilde kullanılması planlanmaktadır. Yenilikçi faaliyetlerinin gelişmesi kapsamında iş geliştirme merkezleri ve yenilikçi işletmesinin kadroları hazırlanması düşünülmektedir. Kişisel potansiyeli gelişimi olarak ilk önce halka devlet tarafından verilen eğitim, sağlık, kültür, sosyal ve spor hizmetleri, konut projeleri olarak tanımlanmaktadır. Aynı anda göç, demografik ve istihdam politikalarının gerçekleştirilmeleri planlanmaktadır.³⁰

²⁹ Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "14.03.2011 tarihli 1907-IV sayılı 'Zakon o Programme Sotsialno-Ekonomičeskogo Razvitiya Respubliki Buryatia na 2011-2015 godı (2011-2015 Dönemi Buryat Cumhuriyeti'nin Sosyo-Ekonomik Gelişme Projesi Kanunu ve Eki"

³⁰ Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "Programma Sotsialno-Ekonomičeskogo Razvitiya Respubliki Buryatia na 2011-2015 godı (Buryat Cumhuriyeti'nin 2011-2015 Dönemi Sosyo-Ekonomik Gelişme Projesi)", (Çevrimiçi) http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html, 25 Mayıs 2011

4.2.4. Ulaşılması Planlanan Makroekonomik Göstergeler

Buryat Cumhuriyeti'nin konsolide bütçesinde kendi gelirlerinin payının artırılması projelerin ana amacıdır. Perspektifte aşağıdaki göstergelere ulaşılması planlanmaktadır.

Tablo 4.23: Ulaşılması Planlanan Makroekonomik Göstergeler

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Gayri Safi Bölgesel Hasıla, milyon dolar	3580,0	4983,3	5503,3	6106,7	6793,3	7590,0
Kişi başına Gayri Safi Bölgesel Hasıla, dolar	3730,0	5156,7	5686,7	6296,7	7000,0	7813,3
Sabit sermayeye yatırımları, milyon dolar	650,0	1020,0	1130,0	1256,7	1400,0	1566,7
Kişi başına sabit sermaye yatırımları, dolar	673,3	1056,7	1166,7	1296,7	1443,3	1613,3
Çalışanın ortalama aylık brüt maaşı, dolar	383,3	623,3	676,7	736,7	806,7	883,3
Reel harcanabilir gelir endeksi, yüzde	116,9	101,6	102,2	102,6	102,8	103,0
Kişi başına gelirin asgari geçim düzeyine oranı, yüzde	215,0	237,0	240,0	242,0	245,0	249,0
Gelirleri asgari geçim düzeyinin altında olan nüfusun toplam nüfusa oranı, yüzde	25,0	19,5	19,4	19,0	18,5	18,0
Vergi ve diğer gelirler, milyon dolar	426,7	606,7	640,0	693,3	763,3	846,7
Tüketici fiyat endeksi, %	109,2	109,5	109,0	108,5	107,5	106,2
İşsizlik oranı, %	12,9	11,5	10,7	10,0	9,0	8,0

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablo 4.23'te görüldüğü gibi, GSBH'nın 2015 yılında 2007 yılına göre - %112, sabit sermaye yatırımlarının - %141, ortalama aylık brüt maaşların - %130,43 oranlarında artacakları, gelirleri asgari geçim düzeyinin altında olan nüfusun toplam nüfusa oranının - %28, tüketici fiyat endeksinin - %2,75 ve işsizlik oranının - %37,99 oranlarında azalacakları tahmin edilmektedir.

Belirtilen amaçların ve göstergelere ulaşılması için aşağıdaki hedefler koyulmuştur:³¹

yenilikçi tabanlı rekabetçi bir ekonominin oluşumu, işletmelerin ve sektörlerin üretimlerinin devamlı yenilenmesi ve modernleşmesi;

mali durumun güçlenmesi ve Buryat Cumhuriyeti'nin konsolide bütçesinin kendi gelirlerinin payının artması;

yatırımları çekmeye yönelik aktif politikaların gerçekleştirilmesi;

³¹ A.g.m.

üretim ve sosyal altyapısının modernleştirilmesi;
halkın reel gelirlerin artması ve gelirleri asgari geçim düzeyinin altında olan nüfusun azalması için gerekli tedbirlerin alınması;
KOBİ'lerin gelişmesine halkın katılımını sağlanmasıdır.

4.2.4.1. Üretim

Ürünlerin rekabetini ve üretimin teknik düzeyini artırmak, yenilikçi ürünlerinin üretimini sağlamak, ihracata yönelik ürünlerin üretimini ve üretimin verimliliğini artırmak üretim alanında projenin ana hedefidir. Ana hedefe ulaşılması sonucunda aşağıdaki göstergelerle belirleneceği beklenmektedir.³²

Tablo 4.24: Planlanan Sanayi Üretimi Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Üretim hacmi, milyon dolar	1373,3	2243,3	2400,0	2586,7	2813,3	3053,3
Ortalama aylık maaşı, dolar	466,7	616,7	656,7	706,7	763,3	740,0
Yenilikçi aktif işletmelerin ürettikleri yenilikçi ürünlerinin toplam sanayi üretimine oranı, yüzde	1,2	1,4	1,6	1,8	2,1	2,3

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablo 4.24'te görüldüğü gibi, 2007 yılında 41,2 milyar ruble olarak elde edilen üretim hacmi tahminlere göre 2015 yılında 91,6 milyar ruble rakamına ulaşarak %122,3 oranında artış gösterecektir. Üretim artışına bağlı olarak da ortalama aylık maaşların %58,6 oranında artış beklenmektedir. Toplam üretim içindeki yenilikçi ürünlerin üretiminde de %91,7 oranında artış olacağı tahmin edilmektedir.

Belirtilen amaçların gerçekleştirilmeleri için aşağıdaki hedefler koyulmuştur:³³

³² A.g.m.

³³ A.g.m.

işletmeleri modernleştirerek ve teknik yenileme yaparak verimli çok sektörlü ekonominin gelişimi için şartların sağlanması, ham maddeleri derin işletme teknolojilerin kullanılması ve rekabetçi ürünlerin üretilmesidir;

yatırımları çekmek için gerekli şartların sağlanması;

mevcut Buryat Cumhuriyeti'nin işletmelerinin rekabet edebilirliğinin artırılması;

katma değeri payının yüksek olduğu öncelik sektörlerinde yeni üretimlerin başlanmaları için gerekli şartların sağlanması;

devlet işletmeleri dahil olmak üzere Buryat Cumhuriyeti'nin zarar eden işletmeler sayısının azaltılması;

bölgesel ekonomik hoşgörülülük alanının oluşum mekanizmasının hazırlanması ve uygulanması.

Yukarıda denilen hedeflerin Buryat Cumhuriyeti Hükümetinin ve işletmelerin yaptıkları anlaşmalar aracılığıyla devlet-özel işbirliği bazında gerçekleştirilmesi düşünülmektedir.

Üretimin Madencilik Kolu

Rusya ve yabancı işletmelerin madencilik ürünlerine artan ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılamak madencilik sektörü gelişmesinin ana amacıdır. Orta vadeli perspektifte aşağıdaki göstergelerle sonuçlanması beklenmektedir:

Tablo 4.25: Madencilik Sektörünün Gelişmesinin Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Üretim hacmi, milyon dolar	220,0	273,3	296,7	320,0	346,7	376,7
Sabit sermaye yatırımları, milyon dolar	69,0	173,3	190,7	210,0	236,7	260,0
Ortalama aylık maaşı, dolar	543,3	856,7	913,3	983,3	1060,0	1146,7

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablo 4.25'te görüldüğü gibi, toplam üretim hacmi 2007 yılında 6,6 milyar rubleden 2015 yılında 11,3 milyar rubleye kadar artarak %71,2 oranında artış

beklenmektedir. Dolayısıyla ortalama aylık maaşlarında % 111 ve sabit sermaye yatırımlarında %276,8 artış beklenmektedir.

Belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi ve planlanan göstergelere ulaşılması için aşağıdaki hedefler koyulmuştur:³⁴

yeni maden yataklarını inceleyip işletmek için gerekli şartların sağlanması;

teknik yenilenme ve yeni teçhizatların kurulması;

uluslar arası standartlarına uygun yeni teknolojilerin oluşturulması;

maden yataklarının işletilmesi için gerekli altyapının oluşturulması;

işletmelerle işbirliği kurmak amacıyla anlaşmaların imzalanması ve uygulanması;

maden yataklarının işletilmesi için yatırımcıları çekmeye yönelik politikaların gerçekleştirilmesidir.

Üretimin Enerji Kolu

Enerji sektörünün gelişmesi orta vadeli perspektifte aşağıdaki göstergelerle belirlenmesi planlanmaktadır:

Tablo 4.26: Elektrik Enerjisi, Gaz, Su Ürünlerinin Üretimi ve Dağılımı Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Üretim hacmi, milyon dolar	356,7	460,0	523,3	586,7	693,3	776,7
Ortalama aylık maaşı, dolar	486,7	666,7	726,7	783,3	853,3	933,3

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablo 4.26’da anlaşıldığı gibi, enerji üretiminin toplam hacminde 2007 yılında 2015 yılına %117,7 oranında artış beklenmektedir.

Planlanan göstergelere ulaşılması için aşağıdaki hedefler koyulmuştur:³⁵

2023 hedefli enerji sektörünün gelişmesi stratejisinin ana hedeflerinin gerçekleştirilmesi;

enerji sektöründe verimli devlet politikasının gerçekleştirilmesi;

³⁴ A.g.m.

³⁵ A.g.m.

mevcut hidro elektrik istasyonlarının teçhizatlarının yenilenmesi ve yeni teçhizatların kurulması;

Buryat Cumhuriyeti'nin merkezine uzak olan ilçelerini enerji ile sağlamak için küçük hidro elektrik istasyonlarının kurulması;

enerjiyi tasarruf eden teknolojilerinin oluşturulması ile birlikte enerjinin tüketiminin azaltılması ve toplum tüketim hatlarında kaybının azaltılması;

enerji üretiminin maliyetlerini düşürerek enerji fiyatlarını düşürmeye yönelik devlet politikasının gerçekleştirilmesi.

Taşıtlar ve Ulaşım Araçları Üretimi

Üretilen malların rekabetinin ve çeşitliliğinin daha yüksek düzeye ulaşılması, taşıtların üretiminin ana hedefidir.

Taşıtlar ve ulaşım araçları üretiminde gelişme sonucunda orta vadeli perspektifte aşağıdaki göstergelere ulaşılması planlanmaktadır:

Tablo 4.27: Taşıtlar ve Ulaşım Araçlarının Üretim Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Üretim hacmi, milyon dolar	336,7	836,7	876,7	906,7	940,0	1016,7
Ortalama aylık maaşı, dolar	473,3	836,7	886,7	943,3	1003,3	1070,0

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablo 4.26'de görüldüğü gibi 2007 yılından 2015 yılına kadar üretimde %202 artış beklenmektedir.

Belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi ve planlanan göstergelere ulaşılması için aşağıdaki hedefler belirtilmiştir:³⁶

teknik yenilenme ve üretim modernleştirilmesi;

Buryat Cumhuriyeti'nin işletmeleri arasında iş birliği kurulması;

ürünlerin ihracat potansiyelinin artırılması;

³⁶ A.g.m.

‘Rusya helikopterleri’ şirketi tarafından 2020 hedefli Rusya helikopter üretimine entegre sisteminin gelişmesi stratejisi çerçevesinde aşağıdaki faaliyet gerçekleştirilecektir:

tren vagonlarının yeni tamir şekillerine başlamak ve teknolojik yenilenme için yatırımların gerçekleştirilmesi;

helikopter ve uçak üretiminin teknik yenilenmesi, hızlı helikopter seri üretimi için üretimin yeniden yapılanması;

insan ve mal taşıma amacıyla Mİ-171A2 helikopterinin modern modifikasyonunun oluşturulması ve belgelenmesidir.

Metalürji Üretimi

Üretimin genişlenmesi ve verimliliğin artırılması, yeni pazarların bulunması metalürji ve hazır metal ürünlerinin üretimlerinin gelişmesinin ana amacıdır.

Metalürji sektörü gelişmesi sonucunda aşağıdaki göstergelere ulaşılması planlanmaktadır:

Tablo 4.28: Metalürji ve Hazır Metal Üretimlerinin Gelişme Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Üretim hacmi, milyon dolar	83,3	80,0	90,0	100,0	110,0	120,0
Ortalama aylık maaşı, dolar	473,3	660,0	730,0	806,7	876,7	953,3

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablo 4.28’de görüldüğü gibi, 2007 yılından 2015 yılına doğru üretimde %44 artış beklenmektedir:

Belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi ve planlanan göstergelere ulaşılması için aşağıdaki hedefler belirtilmiştir:³⁷

teknik yenilenme ve üretimin modernleştirilmesi;

ürünlerin ihracat potansiyelinin artırılmasıdır.

³⁷ A.g.m.

‘Ulan-Udestalmost’ şirketi tarafından gerçekleştirileceği ‘Köprü sistemlerinin üretiminde teknik yenilenme ve yeni teknolojilerin kullanılması’ stratejisi çerçevesinde yukarıda belirtilen faaliyetler gerçekleştirilecektir.

İnşaat Malzemelerinin Üretimi

Bölgenin inşaat sektörünü yüksek kaliteli, enerjiyi tasarruf eden inşaat ürünleri ile sağlamak inşaat malzemeleri üretiminin gelişmesinin ana amacıdır.

Söz konusu üretimin gelişmesi aşağıdaki göstergelerle belirlenmesi beklenmektedir:

Tablo 4.29: İnşaat Malzemeleri Üretiminin Gelişmesinin Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Üretim hacmi, milyon dolar	73,3	86,7	90,0	100,0	106,7	120,0
Ortalama aylık maaşı, dolar	333,3	496,7	506,7	543,3	570,0	626,7

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablo 4.29’da görüldüğü gibi, 2007 yılından 2015 yılına kadar üretimde %63,6 artış beklenmektedir.

Belirtilen göstergelere ulaşılması için aşağıdaki hedefler belirtilmiştir:³⁸

mevcut üretimlerin teknik yenilenmesi ve yeni enerjiyi tasarruf eden, verimli ve çevresel güvenli üretimlerin kurulması, bunun için devlet destekli yenilikçi ve yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi;

ana inşaat malzemelerin üretimi için mineral kaynakların etkin şekilde kullanılması;

inşaat malzemelerini üreten işletmelerin yenilikçi faaliyetlerinin artırılması;

inşaat malzemelerinin üretiminde teknik ve teçhizatların kiralama sisteminin gelişmesi;

konut inşaatını geliştirmek için yeni, enerjiyi tasarruf eden teknoloji ve malzemelerin üretilmesinin desteklenmesidir.

³⁸ A.g.m.

Çimento ve seramik tuğla fabrikaları, çakıl-kum karışımın üretimi için kırma-eme sistemlerinin kurulmaları ve mevcut prekast beton üretiminin modernleşmesi ve diğer malzemelerin üretimleri için küçük tesisatlar yapılmaları planlanmaktadır.³⁹

Son yıllarda devamlı büyüyen inşaat sektörü için hem Buryat Cumhuriyeti içinde hem de Rusya genelinde inşaat sektörünün ihtiyaç duyduğu yeterli inşaat malzemeleri bulunmadığı için gerçekleştirilmeye planlanan proje ekonomi için büyük önem taşımaktadır.

4.2.4.2. Tarım Sektörü

Halkın tarım ve gıda ürünlerine olan ihtiyaçlarını karşılamak, gıda ve işleme sanayini ham maddelerle sağlamak, entegre üretim sistemlerinin oluşması için gerekli şartları ile sağlamak Buryat Cumhuriyeti tarım ve hayvancılık sektörünün ana amaçlarından birileridir.

Orta vadeli perspektifte sektörünün öncelikleri, hayvancılık, hayvanların yem rasyonu optimizasyonu, yeni teknolojilerin kullanılmasıdır.

Belirtilen amaçları gerçekleştirmek için aşağıdaki hedefler belirtilmiştir:⁴⁰

kullanılmayan tarlaları çalıştırmak, toprak verimliliğinin korunması;

tarım ve gıda ve işleme sektörü işletmelerinin sabit sermayesinin iyileştirilmesi;

kırsallarda istihdam düzeyinin artırılması;

hayvanların alımı;

hayvancılık tesislerinin inşaatı, restavasyonu ve modernleştirilmesi;

yerli halkı ve turistleri yıl boyunca taze sebzeler ile sağlamak için sebze yetiştirme, saklama, işleme ve dağıtım tarım holdinglerinin oluşturulmasıdır.

Tarım ve hayvancılık sektörünün gelişmesi aşağıdaki göstergelere ulaşılmasıyla sonuçlanması planlanmaktadır:

³⁹ A.g.m.

⁴⁰ A.g.m.

Tablo 4.30: Tarım Sektörü Gelişmesinin Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Tarım ve hayvancılık sektörünün gayri safi üretimi, milyon dolar	350,0	453,3	470,0	506,7	540,0	576,7
'içecekler ve tütün dahil olmak üzere gıda üretimi' kolunun toplam üretim hacmi, milyon dolar	123,3	270,0	300,0	330,0	366,7	406,7
Sabit sermaye yatırımları, milyon dolar	20,6	11,0	13,3	15,0	16,7	17,3
Ortalama aylık maaşı, dolar	113,3	240,0	273,3	313,3	360,0	416,7

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablo 4.30'da görüldüğü gibi, 2015 yılında sektörün toplam gayri safi üretiminde 17,3 milyar ruble olarak %64,8 oranında artış beklenmektedir. Gıda üretimi hacminde ise %229,7 oranında oldukça büyük artış beklenmektedir.

Daha önceki altbölümlerde tarımın birçok dalında göstergelerin azalışı gösterilmiştir. Tarım ve hayvancılık sektörü Buryat Cumhuriyeti için en önemli ekonomi sektörlerinden birisi olduğu için ağırlıklı devlet tarafından destek alınmalıdır.

4.2.4.3. Turizm Sektörü

Bütün Rusya'dan ve yurt dışından gelen turistlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde hizmetler kalitesinin gelişmesini ve rekabet edebilirlik durumuna gelmesini sağlamak turizm sektörü gelişmesinin ana hedefidir.

Belirtilen amaçları gerçekleştirmek için aşağıdaki hedefler belirtilmiştir:⁴¹

turizmin gelişmesi için gerekli mevzuatların hazırlanması ve ekonomik şartların oluşturulması;

turistlerin güvenliğini sağlanması ve hizmetler kalitesini artırılması;

Baykal Gölü'nün kıyılarının temizlenmesi;

yeni tatil yerlerinin kurulması;

Buryat Cumhuriyeti turizm ürünlerinin ülke ve uluslar arası piyasasında sunulması;

⁴¹ A.g.m.

profesyonel elemanların yetiştirilmesi;
uluslar arası tecrübesinin uygulanması ve yeni teknolojilerin kullanılması;
fuarların düzenlenmesi ve reklam kampanyalarının gerçekleştirilmesi, bölgeler arası ve uluslar arası işbirliklerinin oluşturulmasıdır.

Sektörün gelişmesi sonucunda aşağıdaki göstergelerle belirlenmesi beklenmektedir:

Tablo 4.31: Turizm Gelişmesinin Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Gelen turistlerin sayısı, bin kişi	229,0	400,0	440,0	500,0	580,0	670,0
Satılan hizmetlerin hacmi, milyon dolar	21,8	44,0	48,3	51,3	66,7	100,0
Sabit sermaye yatırımları, bin dolar	583,3	3666,7	4333,3	5166,7	6166,7	7333,3
Ortalama aylık maaşı, dolar	233,3	343,3	373,3	426,7	466,7	513,3

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablodan anlaşıldığı gibi, 2015 yılında gelen turistlerin sayısı 670 bin kişiye ulaşarak 2007 yılına göre %192,6 oranında artış beklenmektedir. Buna bağlı olarak satılan hizmetlerin hacmi %358,7, ortalama aylık maaşları %120 oranında artış gösterecekleri planlanmaktadır.

Baykal Gölü'nün sahilinin %60'ı, Buryat Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır. Baykal Gölü Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) tarafından korunmaktadır ve 2006'da Buryat Cumhuriyeti turizm-rekresyon özel ekonomik bölge oluşturma yarışmasında diğer altı federal subjeyle birlikte kazanmıştır. Turizm-rekreasyon bölgesine toplam 45 milyar ruble (1,7 milyar dolar) yatırım yapılacaktır, onlardan % 22'si federal bütçeden ayrılacaktır, % 6'sı – Buryat Cumhuriyeti bütçesinden ve ilçelerin bütçelerinden, kalan kısım – özel yatırımcılar tarafından finanse edilmesi planlanmıştır. Kazanılan projedeki turistik bölgesi, Baykal Gölü'nde 700km²'lik arazide kurulacak ve Ulan-Ude Şehri'ne 150-180 km

uzaklıkta bulunacak, tatil köylerinden, kayak ve su turizm merkezlerinden oluşacaktır. Elektrik, temizleme sistemleri tesisleri ve diğer altyapı oluşturulacaktır.⁴²

4.2.4.4. Ticaret ve Tüketici Piyasası

Halkın kaliteli ve uygun mallara ve hizmetlere olan ihtiyaçlarını karşılamak ve ticaret kalitesini artırmak tüketici piyasası gelişmesinin en önemli amaçlarıdır.

Sektörün gelişmesi sonucunda aşağıdaki göstergelere ulaşılması beklenmektedir:

Tablo 4.32: Ticaret ve Tüketici Piyasası Gelişmesinin Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Perakende ticaretin hacmi, milyon dolar	1816,7	3056,7	3406,7	3843,3	4380,0	5023,3
Satılan hizmetler, milyon dolar	453,3	746,7	806,7	873,3	943,3	1016,7
Hazır yemek servisi hacmi, milyon dolar	96,7	200,0	223,3	246,7	270,0	296,7
Ortalama aylık maaşı, dolar	280,0	420,0	456,7	496,7	543,3	596,7

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablo 4.32'ye göre, 2015 yılında perakende ticaret hacmi %176,5 oranında artacağı beklenmektedir. Satılan hizmetlerinde %124,3 ve hazır yemek servislerinde %206,9 oranında oldukça büyük artışlar planlanmaktadır.

Belirtilen amaçların ve göstergelerin gerçekleştirilmesi için aşağıdaki hedefler belirtilmiştir:⁴³

tüketici piyasasının gelişmesi için gerekli şartların sağlanması, ticaret, hazır yemek ve hizmetler alanlarında gereksiz idari engellerin kaldırılması;

⁴² Baykal Gölü Bilgi Portalı, "Ekologiya Baykala (Baykal Ekolojisi) ", http://www.baikal-center.ru/books/section.php?SECTION_ID=194, Şubat 2011

⁴³ Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "Programma Sotsialno-Ekonomiçeskogo Razvitiya Respubliki Buryatia na 2011-2015 godı (Buryat Cumhuriyeti'nin 2011-2015 Dönemi Sosyo-Ekonomik Gelişme Projesi)"

tüketici piyasasında kanuni uygulamasının gelişmesi, ticaretin farklı şekillerinin gelişmesi, mal ve hizmetlerin kalitesinin artırılması ve güvelliğin sağlanması, mal ve hizmetlerin hem reel ve fiyat erişilebilirliğinin sağlanması;

yerli üreticilerin ürünlerinin satış promosyonuna destek verilmesi, gıda ve işleme sektörünün ürünlerinin rekabet düzeyinin artırılması;

federal mevzuatlar içerisinde perakende ticaret ile ilgili Buryat Cumhuriyeti'nin gerekli mevzuatları oluşturması;

gıda ürünlerinin perakende satışında devlet enformasyon sistemi ile sağlanmasıdır.

4.2.4.5. Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler

Küçük ve orta boyutlu işletmelerin gelişmeleri için orta perspektifte şu amaçlar belirlenmektedir: iş yapmak için gerekli şartların sağlanması, ekonomik açıdan aktif orta sınıf halkın oluşturulması, Buryat Cumhuriyeti ekonomisi içindeki küçük ve orta boyutlu işletmeleri payının artırılmasıdır.

Küçük ve orta işletmenin gelişmesi sonucunda aşağıdaki göstergelere ulaşılması beklenmektedir:

Tablo 4.33: Küçük ve Orta Boyutlu İşletmelerin Gelişmesinin Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Küçük ve orta boyutlu işletmelerin üretim ve hizmet hacmi, milyon dolar	516,7 <*>	1270,0	1540,0	1873,3	2286,7	2793,3
Orta boyutlu işletmelerin sayısı, bin adet	4,9	7,7	8,1	8,5	8,9	9,3
Ortalama aylık maaşı, bin ruble	283,3	373,3	406,7	443,3	490,0	540,0
KOBİ'lerde tam zamanlı çalışanların tüm işletmelerde tam zamanlı çalışanlarına oranı, yüzde	11,7	20,2	20,8	21,3	21,8	22,3

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

<*> Orta işletmeler hariç. Orta işletmelerin kategorisi 24.07.2007 tarihli 209-FZ sayılı 'Rusya Federasyonu'nda küçük ve orta işletmelerin gelişmesi' yasasının 01.01.2008 tarihinde uygulanmasıyla başlanmıştır.

Tablodan stratejinin uygulanmasıyla büyük ölçüde KOBİ'lerin sayısı, ürettikleri ürünlerin ve hizmetlerin, çalışanların ve aylık maaşlarının sayılarında artış planlanmaktadır.

Belirtilen amaçların ve göstergelerin gerçekleştirilmesi için aşağıdaki hedefler belirtilmiştir:⁴⁴

- iş geliştirme merkezlerinin, işletmeye destek fonlarının kurulması;
- küçük işletmeler için çeşitli finansman yollarının bulunması;
- yenilikçi işletme projelerinin risk sermayesine yatırım sistemlerinin geliştirilmesi;
- devlet siparişlerini gerçekleştirmek için küçük işletmelerin katılmaları;
- küçük ve büyük boyutlu işletmeler arasında işbirliklerinin başlatılmasıdır.

4.2.4.6. İşgücü Piyasası

Ekonominin bu önemli alanının amaçları şunlardır: devlet tarafından işe yerleştirme hizmetlerin sunulması, işsizlerin sosyal güvenliğinin sağlanması, işsizlerin işgücü piyasasında rekabetin artırılmasıdır.

Orta vadeli perspektifte aşağıdaki göstergelere ulaşılması planlanmaktadır:

Tablo 4.34: İşgücü Piyasasının Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
İşsizlik oranı, %	12,9	11,5	10,7	10,0	9,0	8,0
Kayıtlı işsizlik oranı, %	2,0	2,9	2,8	2,6	2,5	2,4
İş bulmak amacıyla devlet işe yerleştirme merkezlerine başvurmuş halkın içindeki işe yerleştirilmiş halkın payı, %	47,9	20,0	25,0	30,0	32,0	34,0

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

⁴⁴ A.g.m.

Tablodan, 2015 yılına doğru işsizlik oranının %38 azalış ve iş bulmak amacıyla başvurmuş halkın içindeki işe yerleştirilmiş halkın payında %70 oranında artış beklenmesi anlaşılmaktadır.

Belirtilen göstergelere ulaşılması için aşağıdaki hedeflerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir:⁴⁵

bayındırlık işlerinin düzenlenmesi, iş arayanları geçici ve mevsim işlerine yerleştirilmesi;

işgücü piyasasında talep edilen mesleklere yönelik işsiz halkın yetiştirilmesi ve eğitim verilmesi;

işsiz halka psikolojik destek verilmesi;

işsiz halkın yeni iş yerlerini aktif arama niteliklerini kazandıran işgücü piyasasında sosyal adaptasyonun sağlanması;

işgücü piyasasındaki durumu anlatan enformasyon sistemlerinin oluşturulması;

iş arama döneminde işsiz halka sosyal destek verilmesi;

iş bulma imkanlarını artırmak ve iş veren ve iş arayanları bir araya getirmek amacıyla açık kadro ve yetiştirme yerlerinin, fuarların düzenlenmesidir.

4.2.4.7. Doğal Kaynakların Rasyonel Kullanımı ve Çevre Korunması

Doğal kaynakların rasyonel kullanımı ve çevre korunması alanında ana amaçlarından birileri – çevre kalitesinin artırılması, farklı ekonomik faaliyetlerin çevreye verilen olumsuz etkilerinin azaltılması, Baykal gölünün ve etrafındaki alanların temizlenmesi, kazaların önlenmesidir.

Belirtilen amaçlara ulaşılması aşağıdaki göstergelerle belirlenecektir:

⁴⁵ A.g.m.

Tablo 4.35: Doğal Kaynakların Rasyonel Kullanımı ve Çevre Korunması Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
Çevre korunması faaliyetlerinde Buryat Cumhuriyeti konsolide bütçesine vergi gelirleri, bin dolar	1596,7	3130,0	3240,0	3370,0	3493,3	3586,7
Kirlenmiş atıkların sulara atılmasının azalma oranı, %	0,5	1,0	1,0	1,0	1,5	2,0
Geri dönüşümlü tüketim atıklarının toplam tüketim atıklarına oranı, yüzde	32,9	45,0	46,0	47,0	48,0	49,0
Özel korunan doğal ve rekreasyon alanları organize grupları içindeki ziyaretçiler sayısında yıllık büyüme oranı, %	16,0	16,0	17,0	18,0	19,0	20,0

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Tablo 4.35'te doğa için önemli göstergeler içinde, kirlenmiş atıkların sulara atılmasının azaltılması %300 ve geri dönüşümlü atıkların %48,9 oranlarında gösterilmektedir.

Beklenen göstergelere ulaşılması için aşağıdaki hedeflerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir:⁴⁶

durumu kötüleşen ve sayısı azalan canlı türlerinin korunması;

kirleten maddelerin doğaya atılmasının azaltılması, tarım ve ormancılık sektörlerinde çevre koruyan metodların uygulanmasının başlanmasıdır;

çevre kullanma ve koruma alanları ile ilgili mevzuatların uygulanmaya yönelik devlet denetimleri;

halkın çevre koruma ile ilgili gerekli bilgiler ile sağlanması;

ısıtma tesislerinde gaz tozlarını tutan modern teçhizatların kullanılması yoluyla yavaşça çevreyi kirlenmenin azaltılması;

geri dönüşüm sistemlerinin ve temizleme teçhizatlarının hazırlanmasına ve kurulmasına destek olunması;

fabrikaların faaliyetlerinin ekolojik olumsuz sonuçların yok edilmesi;

yangın söndürme hızının artırılmasıyla ve yangın önleyici aktivitelerinin gerçekleştirilmesiyle birlikte orman yangınlarında oluşan kaybının azaltılması;

'Baykal Gölü'nü Koruma' federal yasasının uygulanmasıdır.

⁴⁶ A.g.m.

2006 yılında, Sibirya'nın petrol sahalarından Pasifik Okyanus sahillerine kadar uzatılması planlanan petrol boruları, yönlerini değiştirerek UNESCO tarafından özel öneme sahip ilan edilen ve koruma altında olan Baykal Gölü'ne uzak olacaktır.⁴⁷

2010 yılında Birleşmiş Milliyetler Baykal Gölü'nü Dünya miraslar listesinden çıkarabileceğini belirtmişti. Nedeni, 1966 yılında kurulan selülöz-kağıtçılık fabrikasının uzun zamandır göle verdiği ekolojik zarardır. Uzmanlar, fabrikanın Baykal Gölü'nün sularına çeşitli dioksin ve diğer zararları maddelerin binlerce ton atıldığını söylemektedirler.⁴⁸ Bu kritik bir durum, çünkü fabrikanın bulunduğu Baykalsk Kasabası'nda yaşayan 16 bin kişilik nüfusun yaşamı bu fabrikaya bağlıdır, yalnız aynı zamanda devamlı göle atılan kimyasal maddeler gölün faunasını ve florasını çok büyük ölçüde olumsuz etkilemektedir. Şuan bu durumun en etkili ve mantıklı şekilde çözülmesi, devlet için en önemli sorumluluklarından birisidir.

⁴⁷ UN News Center, "UNESCO Hails Russian Decision to Move Oil Pipeline Away From Famous Lake", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=18289&Cr=culture&Cr1=>, 04 Mart 2011

⁴⁸ Katia Moskvitch, "UN May Strike Baikal Off World Heritage List", (Çevrimiçi) <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-10739378>, 28 Mayıs 2011

4.3. Buryat Cumhuriyeti'nin Bölgeler ve Uluslararası İlişkileri

Rusya Hükümeti ve Buryat Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanan 11.07.1995 tarihli N3 sayılı 'Uluslararası ve dış ekonomi ilişkilerinin yetki ayrımı' Anlaşması'na göre, Buryat Cumhuriyeti diğer Rusya subjeleriyle, ülkelerle anlaşmaları imzalayabilmekte, yabancı yatırımcıları bölgeye çekme politikalarını gerçekleştirebilmekte, yabancı bankalardan kredileri alabilmekte, Rusya Federasyonu yasalarına uyumlu şekilde serbest ekonomi bölgelerini oluşturabilmektedir.⁴⁹ Böylece Buryat Cumhuriyeti'nin uluslararası ilişkilerini geliştirme imkanları mevcuttur.

Son zamanlarda Buryat Cumhuriyeti, dünyanın ilgisini çeken bir bölge olmaktadır. Özellikle Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti lideri Kim Çen İr, 20 Ağustos 2011 tarihinde Rusya Cumhurbaşkanı Dmitriy Medvedev ile Buryat Cumhuriyeti'nde yapılan görüşmeden sonra bu ilgi daha da artmıştır. Görüşmenin konularının bir tanesi, Rusya'dan Güney Kore'ye gaz satmak amacıyla, gaz borularının KDHC topraklarında geçmesidir.⁵⁰ Kim Çen İr ziyaretinin ardından Buryat Cumhuriyeti'nin diğer ünlü ziyaretçisi Fashion-TV sahibi Michel Adam olmuştur. Buryat'lı manken ve baleci ile evli olan Michel Adam'ın ziyaretinin amacı içki üreten 'Baykalfarm' fabrikasının sahibi ile yeni ürünlerin üretimi hakkında görüşme olmuştur. 'Baykalfarm' fabrikasında üretilen içkilerin Trans-Sibirya tren yolunu kullanarak Avrupa ve Asya ülkelerine satılması planlanmaktadır.⁵¹ Buryat Cumhuriyeti'nin medyada duyulmasının olumlu tarafı, dünya tarafından tanıtılmasıdır.

⁴⁹ Rusya Federasyonu Mevzuatı, "Soglaşeniye Mejdu Pravitelstvom RF i Pravitelstvom Respubliki Buryatia o Razgraniçenii Predmetov Vedeniya v Oblasti Mejdunarodnih i Vneşneekonomičeskih Svyazey (RF Hükümeti ve Buryat Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası ve Dış Ekonomi İlişkilerinin Yetki Ayrımı Anlaşması)", (Çevrimiçi) <http://infopravo.by.ru/fed1995/ch02/akt13840.shtm>, Temmuz 2010

⁵⁰ "Mevedev Vstretilsya s Kim Çen İrom v Buryatii (Medvedev Kim Çen İr ile Buryatia'da Görüştü)", (Çevrimiçi) http://www.newsru.com/russia/24aug2011/kim_medvedev.html, 25 Ağustos 2011

⁵¹ "Buryatia v Bolşoy Mode (Buryatia Moda Olmuştur)", (Çevrimiçi) <http://vt-inform.ru/detail/203/54355.php>, 10 Eylül 2011

Uluslar arası ilişkileri ile ilgili diğer olumlu haberi, Moğolistan'a ve Çin'e yapılan direk uluslar arası uçuşların yanında Tayland'a uçuşların yakın zamanda gerçekleşmeye başlanmasıdır.⁵²

Önemli haberler arasında, Kanada'lı 'Merloni Invest Co Ltd' şirketinin Buryat Cumhuriyeti'nde ormancılık sektöründe rekorları kıran 51 milyon Avro'luk yatırım yapmaya hazır olduğunu bilgilendirmesi ile ilgilidir. 'Merloni Invest Co Ltd' şirketini bölgede UniGlobe Capital Trust Inc. Şirketi teslim edecektir. Bu karar verilmesi için şirket temsilcileri tarafından yapılan araştırmalar sonucunda Buryat Cumhuriyeti'nde olumlu yatırım ortamının ve hoşgörülü yerli halkın olduğunu tespit etmiştir. Orman ürünlerinin üretimi ile birlikte projenin ayrı kalemi olarak ağaçlandırma faaliyeti belirlenmiştir.⁵³

4.3.1. Dış Ticaret

Tablo 4.36'da Buryat Cumhuriyeti dış ticaret göstergeleri yer almıştır.

Tablo 4.36: Buryat Cumhuriyeti Dış Ticaret Göstergeleri, 2009, milyon dolar

	İhracat	İthalat
Toplam	495,46	123,65
Endeks, yüzde	119,3	66,8
Uzak Ülkeleri ile	445,36	46,51
Endeks, yüzde	114,0	33,9
Eski SSCB ülkeleri ile	50,1	77,14
Endeks, yüzde	204,0	160,4

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=259>

⁵² "Aviareys iz Ulan-Ude na Tailand Budet Vostrebovan, Şçitayut Operatorı Sibiri (Ulan-Ude – Tayland Uçuşları Talep Edilecektir)", (Çevrimiçi) <http://vt-inform.ru/vti/142/54674.php>, 28 Eylül 2011

⁵³ "Kanadtsı İvestiruyut v Lesopromışlennost Buryatii (Kanada'lılar Buryat Cumhuriyeti Ormancılığına Yatırım Yapıyorlar)", (Çevrimiçi) <http://www.infpol.ru/news/671/41824.php>, 03 Haziran 2011

Tablo'dan anlaşılacağı gibi, Uzak Ülkeler ile ihracatta önemli artış gerçekleşmiştir. Eski SSCB ülkeleri ile yapılan dış ticaret sonucunda ithalat ihracat oranlarını aşmıştır.

2009 yılında 509 işletme 38 ülkeden farklı işletmelerle dış ticaret faaliyetlerini gerçekleştiriyordu. Ülkelere göre dış ticaret dağılımı açısından, dış ticaretin %33,4'ü Çin ile, %23,4'ü Birleşik Arap Emirlikleri ile, %9,9'u Ukrayna ile, %6,9'u İran ile gerçekleşmiştir. İhracat 29 ülke ile yapılmaktadır. İhraç ürünlerinin çoğunu makine, kağıt ve orman ürünleri oluşturmaktadır. İthalat 18 ülke ile gerçekleşmektedir. İthalat ürünlerinin çoğunu makine ürünleri oluşturmaktadır.⁵⁴

4.3.2. 2011-2015 Dönemi Gelişme Projesi Sonucunda Planlanan Bölgeler ve Uluslararası İlişkilerin Gelişmesi

Ekonominin bu alanın gelişmesinin ana amacı – Buryat Cumhuriyeti'nin bölgeler ve uluslararası ekonomisine entegrasyonu gerçekleşmesidir.

Yukarıda belirtilen amaç ulaşılması aşağıdaki göstergelerle belirlenecektir:

Tablo 4.37: Dış Ekonomik Faaliyetlerinin Göstergeleri

Göstergeler	2007	2011	2012	2013	2014	2015
İhracat, milyon dolar	366,9	408,0	424,7	441,7	468,2	496,3

Kaynak: Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html

Bu göstergelere ulaşılması için aşağıdaki hedeflerin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır:⁵⁵

yatırımları çekmek için bölgenin hoş ortamı sağlanması;

Rusya Federasyonu ve Moğolistan arasında işbirliği kurulması için yasal ve ekonomik şartların oluşturulması;

⁵⁴ Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı, "Vneşneekonomičeskaya Deyatelnost (Dış Ticaret)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=259>, 02 Aralık 2010

⁵⁵ Buryat Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "Programma Sotsialno-Ekonomičeskogo Razvitiya Respubliki Buryatia na 2011-2015 godı (Buryat Cumhuriyeti'nin 2011-2015 Dönemi Sosyo-Ekonomik Gelişme Projesi)"

Buryat Cumhuriyeti, Çin sınırları içinde bulunan İç Moğolistan bölgesi ile alışbirliği kurulması;

uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla alışbirliği kurulması;

Buryat Cumhuriyeti'nin uluslararası kongrelere ve fuarlara katılması;

Buryat Cumhuriyeti Hükümetinin diğer Rusya bölgeleri hükümetleriyle sosyo-ekonomik alışbirlikleri anlaşmalarının yapılması ve gerçekleştirmek için plan hazırlanmasıdır.

4.3.3. Çevre Koruma Alanında Uluslararası İlişkiler

İlk kez büyük çapta Baykal Gölü'nün ekolojisini koruma konuları, 1994 yılında NATO Bilim Komitesi tarafından finanse edilen uluslar arası konferansta incelenmeye başlanmıştır.

1994-1995 yıllarında Dünya Bankası tarafından finanse edilen proje çerçevesinde Baykal bölgesinde doğaya minimum zarar vererek maksimum ekonomik verimliliğe ulaşılması ile araştırmalar yapılmıştır. 2001 yılında Dünya Bankası tarafından yürütülen diğer proje, Baykal Gölü'nün fauna çeşitliliğini koruma konuları olmuştur.

Ortak Rusya-Amerika alışbirliği kapsamında doğaya zarar vermeden toprak kaynaklarının kullanılması ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Rusya Ekoloji Müdürlüğü tarafından yürütülen ve Dünya Bankası tarafından finanse edilen diğer doğa koruması ile ilgili araştırma projesi, 1998-2001 döneminde gerçekleştirilmiştir.

1997-2000 döneminde AB tarafından gerçekleştirilen TACIS projesi kapsamında Avrupa kurumlarının doğal kaynaklarını kullanma ve çevre koruma tecrübelerinden yararlanmak amacıyla Buryat Cumhuriyeti'nden yetkililer yurt dışı seyahatlerini yapmışlardır.

Bunun dışında, Birleşik Krallık, Almanya, Çin, Moğolistan ve diğer ülkelerin, Rusya'nın diğer bölgelerinin çeşitli üniversiteleri ve kurumları ve yerli araştırma

merkezleri tarafından kültür koruma ve diğer birçok konu ile ilgili araştırmalar yürütülmektedir.⁵⁶

4.4. SWOT Analizi

Bu altbölümde geleceğe ilişkin stratejilerin belirlenmesine yönelik SWOT analizi yapılmaktadır. Bu kapsamda, subjenin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehlikeleri belirlenerek yapısına uygun stratejiler oluşturulmaya çalışılmıştır.

SWOT kısaltmasının açılımı, Strengths (üstünlükler), Weaknesses (zayıflıklar), Opportunities (fırsatlar), Threats (tehditler) şeklindedir. SWOT analizi ile örgüt iç çevresinde sahip olduğu üstün ve zayıf noktaları ve dış çevresinden kendisine yönelen fırsat ve tehditleri değerlendirebilir. Bu sayede örgüt çevresinde yer alan faktörlerin en önemlilerini belirleyebilmektedir.⁵⁷

4.4.1. Buryat Cumhuriyeti'nin Üstün Yönleri

- Yüksek eğitim ve kültür seviyesi,
- Ulan-Ude'de birçok kültür, sanat kuruluşu ve restoran, bar, alışveriş merkezi olması.
- Bölgede birçok kültür miras bulunması,
- Mevcut üretimler bulunması,
- Tarım için geniş alanlara sahip olması,
- Milliyetler arası, dini ve siyasi problemlerin bulunmaması.

4.4.2. Buryat Cumhuriyeti'nin Zayıf Yönleri

Mevcut zayıf yönleri hem ekonomi hem de coğrafi özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Zayıf yönleri içinde şunlar söylenebilir:

- Merkeze uzak olması,
- Soğuk iklim şartları,

⁵⁶ Baykal Gölü Bilgi Portalı, "Mejdunarodnoe Sotrudniçestvo v Oblasti Ogramı Okrujayuşey Sredı (Çevre Koruma Alanında Uluslararası İlişkiler)", (Çevrimiçi) <http://www.baikal-center.ru/books/element.php?ID=1263>, 17 Nisan 2011

⁵⁷ SWOT analizi, (Çevrimiçi) <http://www.swotanalizi.com>, 13 Ağustos 2011

- Verimli olmayan ekonomik yapı,
- Üretimde kullanılan eskiyen tesisler,
- Köylerde gelişmemiş yollar, altyapısı,
- Programlara verilen finansal desteğin dolaşım şeffaflığı sorunu ve genel olarak yüksek suç oranı,
- Yüksek enerji tarifeleri.

4.4.3. Fırsatlar

- Gençlerin, modayı, yenilikleri ve dünyada devamlı gelişen her türlü değişiklikleri takip etme eyleminde olmaları, eğitime önem vermeleri, profesyonel alanda kendilerini geliştirmeye istekli olmaları,
- Turizm açısından yüksek potansiyele sahiptir,
- Madencilik açısından zengin,
- Tarım sektörünün gelişme potansiyeli yüksektir,
- Baykal Gölü'nde bulunması, birçok su yolu, göl, nehir ve zengin faunasının mevcut olması,
- Cumhuriyetin zengin doğal kaynaklara sahip olması,
- Uluslararası havaalanının bulunması ve üzerinde Trans Sibiry tren yolu geçmesi,
- Moğolistan ve Çin sınırlarında bulunması ve dolayısıyla diğer Uzak Doğu ülkelerine yakın olmasıdır.

4.4.4. Tehditler

- Baykal Gölü'nün devamlı kirlenmesi,
- Üretim tesislerin yenilenmeden aşırı kullanılması, enflasyon, teknolojik gelişme hızı yavaş olursa ve kadro açığı gibi sorunlar reel üretimde ve GSYİH'da önemli azalışlara sebep olabilmektedir,
- Federal yönetim konut sektörüne sübvansiyon vermemeye başlarsa ve enerji fiyatları yükselirse konut sektörü eskiyip insanların hayatlarını büyük ölçüde zorlaştırabilmektedir.
- ormanların kesilmesi orman potansiyelini azaltmaktadır.

4.4.5. SWOT Matrisi

SWOT MATRİSİ	ÜSTÜNLÜKLER-S (STRENGTHS) -Yüksek eğitim ve kültür seviyesi, -Ulan-Ude başkentinde birçok kültür, sanat kuruluşu ve restoran, bar, alışveriş merkezi olması, -Mevcut üretimler bulunması. -Tarım için geniş alanlara sahip olması, -Milliyetler arası, dini ve siyasi problemlerin bulunmaması - Bölgede birçok kültür miras bulunması	ZAYIFLIKLAR-W (WEAKNESSES) -Merkeze uzak olması, -Soğuk iklim şartları, -Verimli olmayan ekonomik yapı, -Üretimde kullanılan eskiyen tesisler, -Köylerde gelişmemiş yollar, altyapısı, -Programlara verilen finansal desteğin dolaşım şeffaflığı sorunu ve genel olarak yüksek suç oranı -Yüksek enerji tarifeleri
FIRSATLAR-O (OPPORTUNITIES) -Gençlerin, modayı, yenilikleri ve dünyada devamlı gelişen her türlü değişiklikleri takip etme eyleminde olmaları, eğitime önem vermeleri, profesyonel alanda kendilerini geliştirmeye istekli olmaları, -Turizm açısından yüksek potansiyele sahiptir. -Madencilik açısından zengin -Tarım sektörünün gelişme potansiyeli yüksektir. -Baykal Gölü'nde bulunması, burada da birçok su yolu, göl, nehir ve balıkçılık belirtebiliriz. -Cumhuriyetin zengin doğal kaynaklara sahip olması, - Uluslar arası havaalanı bulunması ve üzerinde Trans Sibiry tren yolu geçmesi -Moğolistan sınırında bulunması ve Çin sınırı ve dolayısıyla diğer Uzak Doğu ülkelerine yakın olmasıdır,	SO STRATEJİLERİ - Mali destek verildiği ve işgücü piyasasına yatırım yapıldığı şartlarında güçlü beşeri sermaye geliştirme olanakları vardır, -Mevcut üretim tesislerini, kadro ve teknolojilerini geliştirerek, daha büyük çapta ve yeni müşterilere satış gerçekleştirip bölge adını tanıtılabilmektedir. - Tamamen doğal hormonsuz ürünler, şuan dünyada en talep edilen ürünler arasında yer almaya başladığından dolayı bölgede organik tarım desteklenmelidir. -Milliyetler arası, dini ve siyasi problemlerin bulunmaması yerli halk için huzurlu hayat sağlamakta, bunun dışında yatırımcılar için olumlu ortam oluşturmaktadır, -ulaşım açısından gelişmiş bölge olduğundan turizm geliştirmek için uçuş fiyatlarının azaltılması,	WO STRATEJİLERİ -Mali fonların kullanılmasının şeffaflığı sorununu ortadan kaldırılabilmeli, - Yeni yatırımcıları bölgeye çekmek için suç oranlarının azaltılması, - verimli işletmelere enerji tarifelerinde indirimler uygulanmalı, - turizmin gelişmesi için altyapı yeniden yapılandırılmalı,
TEHDİTLER-T (THREATS) -Baykal Gölü'nün devamlı kirlenmesi -Üretim tesislerin yenilenmeden aşırı kullanılması, enflasyon, teknolojik gelişme hızı yavaş olursa ve kadro açığı gibi sorunlar reel üretimde ve GSYİH'da önemli azalışlara sebep olabilmektedir. -Federal yönetim konut sektörüne sübvansiyon vermemeye başlarsa ve enerji fiyatları yükselirse konut sektörü eskikip insanların hayatlarını büyük ölçüde zorlaştırabilmektedir. - ormanların kesilmesi orman potansiyelini azaltmaktadır.	ST STRATEJİLERİ -Baykal Gölü'ne zarar verilmeyecek teknolojiler geliştirilmeli, - kesilen ormanları telafi edilmesi amacıyla ormancılık firmaları için ağaçlandırmaya yönelik şartlar konulmalı	WT STRATEJİLERİ - Bölgede sanayileşmenin hızlanması ve ekonomik kalkınma için teknolojilere yatırım yapılmalı, - Kültür ve doğa miraslarının korunmaları için önlemler alınmalı ve halkı doğayı koruması için bilgi verilmelidir.

SWOT matrisinde, Buryat Cumhuriyeti ile ilgili; WT – zayıflıklara ve tehditlere dikkat ederek, bunların üstesinden gelebilecek stratejiler, WO – dış fırsatlardan yararlanarak mevcut zayıflıkları ortadan kaldıracak yeni stratejiler, ST – güçlü yönlerden maksimum oranda yararlanırken dış tehlikeleri minimize etme stratejileri ve SO – organizasyonun mevcut güçlü yönleri kullanılarak tüm dış fırsatlardan yararlanmayı sağlayacak stratejilerin özeti bulunmaktadır.

SONUÇ

Avrupa Birliği, dünyada rekabet kabiliyetini artırmak için bölgesel kalkınmaya büyük önem vermektedir. Halen birçok bölge geride kalmasına rağmen genel olarak Avrupa Birliği'nin birçok alanda başarılı olabildiğini söylemek mümkündür. AB bölgesel politikaları tecrübesi ispatlamıştır ki; ortak pazar kapsamında ekonomi ile meşgul olan bütün işletmelere, bölgelere ve birimlere eşbiçimli şekilde davranılması, gelişmek için eşit şartlar sağlanması ve önceliklerin belirlenmesinde objektif davranılması başarının temelidir.

AB, bütçesinin üçte birini Bölgesel Politika'ya ayırarak mali fonlar aracılığıyla bölgesel gelişme politikalarını gerçekleştirmektedir. En yaygın şekilde kullanılan Yapısal Fonlar'ın ve diğer mali araçların verimliliğini artırmak için sürekli reformlar gerçekleştirmektedir. En önemli reformlar, Yapısal Fonlar'ın AB bütçesi içindeki payının artırılması ve yönetimin basitleştirilmesidir. Bunların yanı sıra, yönetimin tek merkezde toplanmasını engellemek amacıyla, yerel yönetimleri daha etkin hale getirerek, yetkilerinin artırılması sağlanmıştır.

Sürdürülen Bölgesel Politika ve Yapısal Fon yardımları ile Birliğe sonradan katılan ülkelerin diğer üye ülkelere yaklaşması kolaylaştırılmıştır. KOBİ'lere destek, altyapı yatırımları, ulaşım, sağlık sektörleri gelişmeleri, teknoloji gelişmeleri, çevre korunması gibi birçok alanda başarılı olunmuştur.

Rusya içindeki bölgesel farklılıklar AB bölgesel farklılıklarından daha fazladır. Bunun sebepleri Rusya topraklarının çok geniş olması, bölgelerin farklı iklim şartları, merkeze ve tüketicilere uzak bulunmaları, farklı doğal kaynak potansiyellerine sahip olmaları gibi birçok nesnel doğal sebepleri vardır. Rusya'da birçok bölgesel kalkınma politikaları uygulanmaya çalışılmasına rağmen yıllar itibariyle kimi bölgelerin sosyo-ekonomik göstergelerinde önemli ölçüde değişiklikler olmamasıyla birlikte durumları daha da kötüleşen bölgeler de mevcuttur. Bu durum, bölgelerin kendi kendilerine gelişebilmelerini sağlamak adına yeterince yatırım yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Uzun yıllardır kullanılan bölgeler arası transferler sistemi, birçok illerin 'sübvansiyon alan' statüsü almasını sağlamıştır. Bütçe gelirlerinin en büyük kısmını oluşturan katma değer vergileri,

illerin bütçelerinde kalmadan tamamı federal bütçeye aktarılmaktadır. Bunun dışında birçok ilde faaliyette bulunan büyük şirketlerin bulunduğu illerin bütçeye gelir vergisi ödeme zorunluluğu yoktur. Birçok şirketin merkez ofisleri başkent Moskova'da bulunduğundan zaten en gelişmiş il olan Moskova'ya gelir vergilerinin aktarılması yaygın bir durumdur.

Bu önemli bölgesel politika yetersizliklerinin dışında, Avrupa Birliği politikasının başarılı olabilmesini sağlayan halkın ve yerel yönetimlerin projelere katılmaları ilkesi, Rusya tarihinde uygulanmamış olan bir yöntemdir. Yerli halkın ve yönetimlerin kendi sorunlarını daha iyi ve ayrıntılı bildikleri şüphesizdir. Yalnız bu ilke uygulandığı durumda Rusya'nın en önemli problemlerinden birisi olan mali akımların şeffaflığı sorununun çözülmesi ve denetim sisteminin daha verimli çalışması gerekmektedir. Bu kapsamda gerekli mevzuatın geliştirilmesi ve uygulanması son derece önemlidir.

Avrupa Birliği'nin bölgesel politika uygulamasında başarılı olmasının önemli sebeplerinden birisi, coğrafi özelliklerinden kaynaklanan sebeplerden dolayı yavaş gelişen bölgelere yardım edilmesinin yanı sıra yüksek gelişme potansiyeli olan bölgeleri tespit ederek yatırımları gerçekleştirmektir. Yüksek gelişme potansiyeli olan bölgenin gelişmesi sonucunda sadece söz konusu bölge için değil, elde edilen gelirlerin bir kısmı merkeze geri döneceğinden bütün ülke için yararlıdır.

Yüksek gelişme potansiyeli olan bölgeleri tespit etme kapsamında bu çalışmada Buryat Cumhuriyeti'nin Rusya içinde en az gelişmiş bölgeler arasında yer aldığı saptanmış ve Buryat Cumhuriyeti'nin mevcut ekonomik yapısı, demografik durumu, coğrafi özellikleri, sağlık, eğitim ve kültür göstergeleri incelenerek gerekli altyapı yatırımları yapıldığı takdirde hızlı gelişebilen bir bölge olduğu tespit edilmiştir. Rusya illerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması analizi sonucunda Buryat Cumhuriyeti 83 il içinde 73. sırada yer almıştır. Bunun dışında Avrupa Birliği'nin az gelişmiş bölgeleri tespit etme metodlarına göre Buryat Cumhuriyeti'nin satın alma gücü paritesine göre hesaplanan kişi başına GSYİH oranı Rusya ortalamasının %75 oranından daha düşüktür. İşsizlik oranı Rusya ortalamasının üstünde, nüfus yoğunluğu oranı ise Rusya ortalamasının altındadır. Böylece Buryat Cumhuriyeti'nin, gelişme projeleri içinde yer alması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Buryat Cumhuriyeti'nin az gelişmiş bölge olduğunun tespit edilmesiyle birlikte mevcut gelişme potansiyelleri incelenmiştir. Bölgede dini ve etnik kökenleri farklı birçok insanın bir arada sorunsuzca yaşaması, siyasi sorunların olmaması, yüksek eğitim ve kültür seviyesi olan yerli halkın yabancı misafirlere olumlu davranışları, Dünya'nın temiz içme suyu kapasitesinin %20'sini içeren Baykal Gölü'nün ve diğer birçok doğa güzelliklerinin bölgede bulunması, uluslararası havaalanının var olması ve bölgeden ünlü Trans-Sibirya tren yolunun geçmesi, Buryat Cumhuriyeti'nde turizmin gelişmesi için önemli avantajlardır. Şu an federal bütçe tarafından finanse edilen Baykal Gölü'nde turizmin geliştirilmesi projesi gerçekleştirilmektedir.

Ancak bu projenin verimli olması için finans dolaşımının şeffaflığını sağlamak gerekmektedir. Aksi takdirde planlanan projenin verimli olamayacağı anlaşılmaktadır. Bunun dışında yabancılar için bölgeyi daha cazip hale getirmek için yasaların uygulanmasını ve suç oranlarının azalmasını sağlamak gerekmektedir. Suç oranlarının azalması için sadece yasaların uygulanması yeterli olmamaktadır. Bunun için daha verimli sosyal programlar uygulanmalı ve özellikle soğuk iklim şartlarında yaşayan halkın yoksul kesimine yardım edilmelidir.

Bunların dışında, mevcut başarılı ancak teknolojileri devamlı eskijen fabrikalara destek verilmeli ve gerekli altyapı yatırımları yapılmalıdır. Örneğin helikopter, vagon yedek parçalarını, metal bina ve köprü sistemlerini üreten mevcut fabrikaların ürünlerinin yeni pazarlara açılmasına yönelik gelişme politikaları gerçekleştirmek gerekmektedir. Madencilğe ve doğal kaynakların üretimine devam edilmeli fakat bununla birlikte öncelik olarak yeni sanayi üretimlerini oluşturarak hammadde satan ülke statüsünden sanayi ürünleri satan ülke statüsüne geçmeye çaba göstermek gerekmektedir.

Dikkat edilmesi gereken unsur, turizm geliştirilirken Baykal Gölü'ne ve etrafındaki doğaya zarar verilmemesidir. Bu kapsamda Baykal Gölü, Dünya mirası olduğundan birçok ülke, Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve diğer kurumlar tarafından finanse edilen Baykal Gölü'nde doğaya zarar vermeden ekonominin gelişebilmesi araştırmaları yapılmaktadır. Yoğun çalışmaların bir diğer sebebi, Baykal Gölü'nde bulunan ve yıllardır göle atık kimyasal maddelerini atan kağıt fabrikasıdır. Bu kritik durum devlet ve yerel yönetimler tarafından en mantıklı ve verimli şekilde çözülmesi

gereken konulardan birisidir. Doğaya verilerin zararı minimize etmek amacıyla her gün kesilen ve binlerce ton ihraç edilen orman kaybını ağaçlandırma yaparak ya da ormancılık sektöründeki firmalar ve işletmeler için ağaçlandırma şartı getirerek telafi etmeye çalışmak gerekmektedir.

Sonuç olarak bölgesel politikaların verimli olabilmeleri için yerli halkın, yerli yönetimlerin, araştırma merkezlerinin ve diğer kurumların bölgesel kalkınma politikalarına katılmasını sağlayacak verimli bir çalışma sisteminin oluşturulması, altyapı yatırımlarının yapılması ile birlikte gerekli iş gücünü karşılayacak belirli mesleklere yönelik eğitim merkezlerinin kurulması gerekmektedir. Kısaca, çalışmanın birinci bölümünde incelenen teorik kısmında ve AB bölgesel politikaları ile ilgili çalışmaları kapsayan ikinci bölümünde belirtilen ilkelerin uygulanması, objektif olarak birincil hedeflerin ve amaçların belirlenmesi ve mümkün olduğunca tüm araçların verimli şekilde kullanılması durumunda ancak bölgesel kalkınma politikası önemli sonuçlara varabilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Bass, Hans-Heinrich: **Ragnar Nurkse's Development Theory: Influences and Perceptions**, Germany, Bremen University of Applied Sciences, 2009
- Buneviç, Konstantin: **Rusya Federasyonu Bütçe Sistemi, Bütçe Federalizminin Gelişmesi**, Moskova, Moskova İktisat, İşletme ve Hukuk Enstitüsü Yayınları, 2009
- Dinler, Zeynel: **Bölgesel İktisat**, 3.bs., Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1986
- Gill, Richard T.: **Economic Development: Past and Present**, New Jersey, Prentice-hall Inc, 1963
- Han, E.; Kaya, A.A.: **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Ed. Doç.Dr. Erol Kutlu, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, t.y.
- Ildırar, Mustafa: **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Ekim 2004
- Ingham, Barbara: **Economics and Development**, London, McGraw-Hill, 1995
- MGK Genel Sekreterliği: **Türkiye'de Bölgesel Planlamasının Evreleri**, Ankara, MGK Genel Sekreterliği Yayınları, 1993
- Paşkeviç, Dmitriy: **Büdjetoje Pravo, Federalniy Fond Podderjki Subyektov RF (Bütçe Kanunu, RF Subjelerine Destek Fonu)**, y.y., İvan Kuşnir İktisat ve Hukuk Enstitüsü, t.y.
- Richardson, Harry: **Elements of Regional Economics**, y.y., Penguin Modern Economics Texts, 1970
- Sülün, Dilara: **Avrupa Birliği Bölgesel Politikalarının Esasları**, İzmir, İzmir Ticaret Odası Yayınları, 2005
- Tregarthen, Timothy: **Economics**, New-York, University of Colorado, Worth Publishers, 1996
- Uzay, Nisfet: **Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Giderilmesi**

ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005

Sürekli Yayınlar:

- DPT: **Ön Ulusal Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Stratejileri**, Ankara, DPT Yayınları, 2003
- Dinçer, B.; Özaslan, M.: **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)**, y.y., Devlet Planlama Teşkilatı, No: DPT 2671, Mayıs 2003
- European Commission: **European Regional and Urban Statistics Reference Guide**, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2010
- European Commission: **Eurostat Regional Yearbook 2009**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2009
- European Commission, **Regions in the European Union, NUTS 2006 / EU-27**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2007
- European Communities: **Working For The Regions**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2004
- İKV: **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, yay.haz.: Prof.Ulrich Brasche, ed.: Hürrem Cansevdi, İstanbul, İKV Yayınları, Kasım 2001
- İKV: **21. Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası**, yay.haz.: Yrd.Uzman Ebru Ekeman, İstanbul, İKV Yayınları, Eylül 1999

Makaleler:

- Arslan, Kahraman: "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: IV, Sayı:7, 2005/1
- Bayraktutan, Yusuf: "Kalkınma ve Altyapı", **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:IX, Sayı:3, 1992, ss.183-194

- Grannik, İrina: "Mejbudjetnaya Voyna. Ekonomiçeskaya Politika", **Gazeta Kommersant (Kommersant Gazetesi)**, N:217(3301), 18 Kasım 2005
- Koçak, S. Y.: "Avrupa Birliği, Geri Kalmış Bölgeleri Geliştirebildi mi: Extremadura ve Viseu Bölgeleri", **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:14, S:3, 2009, s.327-341
- "Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyleri ve Doğal Kaynak Potansiyelleri", **Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler**, 10.Bölüm, s.144-175, t.y.
- Yavilioğlu, Cengiz: "Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri (Eleştirel Bir Yaklaşım) ", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C: III, Sayı: 2, 2002, s.49-70
- Yıldız, F.F.; Akdağ, K.: "Avrupa Birliği Yapısal Fonların Kapsamında Bölgesel Kalkınma ile Kırsal Kalkınma Fonlarının Karşılaştırılması", **Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Türktarım Dergisi**, Sayı: 167, 2006, ss. 29-37
- "13.05.2000 tarihli N 849 sayılı Cumhurbaşkan Kararnamesi", **Rossiyskaya Gazeta (Rus Gazetesi)**, 14 Mayıs 2000
- "19.01.2010 tarihli N 82 sayılı Cumhurbaşkan kararnamesi", **Rossiyskaya Gazeta (Rus Gazetesi)**, 21 Ocak 2010

Tezler:

- Akşahin, Selenge B.: "Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumunu", Yayınlanmamış AB Uzmanlık Tezi, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2008

İnternet Kaynakları:

- AB Komitesi: "Arktika", (Çevrimiçi)
http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/arctic_coop/index_ru.htm, AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, Nisan 2011

AB Komitesi: "Baltiyskoe More (Baltik Denizi)", (Çevrimiçi)
http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/baltic_sea_coop/index_ru.htm, AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, Nisan 2011

AB Komitesi: "Çernoe More (Kara Deniz), (Çevrimiçi)
http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/black_sea_synergy/index_ru.htm, AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, Nisan 2011

AB Komitesi: "Hronologiya Dvuhstoronnih Otnoşeniy Mejdú Rossiei i ES (Rusya ve AB Arasındaki Çift Taraflı İlişkilerin Kronolojisi)", (Çevrimiçi)
http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/chronology/index_ru.htm, AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, Ağustos 2011

AB Komitesi: "Kaliningrad (Kalinigradskaya Vilayeti)", (Çevrimiçi)
http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/kaliningrad/index_ru.htm, AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, Nisan 2011

AB Komitesi: "Regionalnye Voprosı (Bölgesel Sorular)", (Çevrimiçi)
http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/index_ru.htm, AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, Ocak 2011

AB Komitesi: "Severnıy Kavkaz (Kuze Kafkasya)", (Çevrimiçi)
http://www.eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/north_caucasus/index_ru.htm, AB Komitesi Rusya'da Temsilcisi, Nisan 2011

Acuamed: "European Funds", (Çevrimiçi)
http://www.acuamed.es/en/european_funds.asp, 01 Aralık 2009

"Aviareys iz Ulan-Ude na Tailand Budet Vostrebovan, Şçıtayut Operatorı Sibiri (Ulan-Ude – Tayland Uçuşları Talep Edilecektir)", (Çevrimiçi) <http://vt-inform.ru/vti/142/54674.php>, 28 Eylül 2011

Baykal Gölü Bilgi Portalı: "Ekologiya Baykala (Baykal Ekolojisi)", http://www.baikal-center.ru/books/section.php?SECTION_ID=194, Şubat 2011

Baykal Gölü Bilgi Portalı: "Fauna Buryatii (Buryat Faunası)", (Çevrimiçi)
<http://baikal-center.ru/books/element.php?ID=1138>, 05 Şubat 2010

Baykal Gölü Bilgi Portalı: "Fauna Ozera Baykal (Baykal Gölü Faunası), (Çevrimiçi) <http://www.baikal-center.ru/books/element.php?ID=1152>, 05 Şubat 2010

Baykal Gölü Bilgi Portalı: "Международное Сотрудничество в Области Охраны Окружающей Среды (Çevre Koruma Alanında Uluslararası İlişkiler)", (Çevrimiçi) <http://www.baikal-center.ru/books/element.php?ID=1263>, 17 Nisan 2011

Bölgesel Kalkınma Bakanlığı: "Federalnie Tselevie Programı Territorialnogo Razvitiya (Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Federal Programlar)", (Çevrimiçi) <http://www.minregion.ru/activities/fcp/fcp/>, 18 Mayıs 2010

Bölgesel Kalkınma Bakanlığı: "Investitsionnyy Fond Rossiyskoy Federatsii (Rusya Federasyonu Yatırım Fonu)", (Çevrimiçi) http://www.minregion.ru/invest_phound/, Nisan 2010

Bölgesel Kalkınma Bakanlığı: "Obespeçenie jilyem veteranov, invalidov i semej, imeyuşih detey-invalidov", (Çevrimiçi) http://www.minregion.ru/activities/housing_policy/faq/355.html, 20 Mayıs 2010

Bölgesel Kalkınma Bakanlığı: "Strategičeskoye Planirovaniye (Stratejik Planlama)", (Çevrimiçi) http://www.minregion.ru/activities/territorial_planning/, Ocak 2011

Buryat Ekonomi Bakanlığı: "Analiz Realizatsii Programı v 2008-2010 godah (Projenin 2008-2010 Döneminde Gerçekleştirilmesinin Değerlendirilmesi)", (Çevrimiçi) http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html, t.y.

Buryat Ekonomi Bakanlığı: "Sotsialno-Ekonomičeskoye Razvitiye Respubliki Buryatia (Buryat Cumhuriyeti'nin Sosyo-Ekonomik Gelişmesi)", (Çevrimiçi) http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html, 20 Ocak 2011

Buryat Ekonomi Bakanlığı: "14.03.2011 tarihli 1907-IV sayılı 'Zakon o Programme Sotsialno-Ekonomičeskogo Razvitiya Respubliki Buryatia na 2011-2015 godı i Prilojeniiye (2011-2015 Dönemi Buryat Cumhuriyeti'nin Sosyo-Ekonomik Gelişme Projesi Kanunu ve Eki)", (Çevrimiçi) http://economy.buryatia.ru/econ/progr_doc_10.html, 12 Mayıs 2011

Buryat Hükümet Makamlarının Resmi Portalı: "Demografiya (Demografi)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=273>, 10 Ocak 2010

Buryat Hükümet Makamlarının Resmi Portalı: "Geografičeskoe Polojenie i Klimat (Coğrafik Konum ve İklim)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=323>, 17 Ocak 2010

Buryat Hükümet Makamlarının Resmi Portalı: "Geologiya i Mineralnie Resursı (Jeoloji ve Mineral Kaynakları)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=491>, 9 Ocak 2010

Buryat Hükümet Makamlarının Resmi Portalı: "Legkaya Promışlennost (Hafif Sanayi)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=499>, Kasım 2010

Buryat Hükümet Makamlarının Resmi Portalı: "Lesnie Resursı (Orman Kaynakları)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=493>, 18 Ocak 2010

Buryat Hükümet Makamlarının Resmi Portalı: "Maşinostroyeniye i Metalloobrabotka (Makine Endüstrisi ve Metal İşleme)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=501>, Kasım 2010

Buryat Hükümet Makamlarının Resmi Portalı: "Ozero Baykal (Baykal Gölü)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=325>, 18 Ocak 2010

Buryat Hükümet Makamlarının Resmi Portalı: "Promıshlennost (Üretim)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=335>, Kasım 2010

Buryat Cumhuriyeti Hükümet Makamlarının Resmi Portalı: "Vneşneekonomičeskaya Deyatelnost (Dış Ticaret)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=259>, 02 Aralık 2010

Buryat Hükümet Makamlarının Resmi Portalı: "Vodnie Resursı (Su Kaynakları)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=494>, 20 Ocak 2010

Buryat Hükümet Makamlarının Resmi Portalı: "Zemelnie Resursı (Toprak Kaynakları)", (Çevrimiçi) <http://egov-buryatia.ru/index.php?id=492>, 17 Ocak 2010

Buryat İş Merkezi: "Gunnskiy Ulan-Ude Prazdnuyet Den Goroda (Hun Ulan-Ude'si Şehir Günü'nü Kutlamaktadır)", <http://infobaikal.ru/news/s177/n47865/>, 13 Eylül 2011

Buryat Cumhuriyeti'ne Yatırımlar Portalı: "İnvestitsionnyy Klimat (Yatırım Ortamı)", (Çevrimiçi) http://www.invest-buryatia.ru/?p=invest_climate, t.y.

"Buryatia v Bolşoy Mode (Buryatia Moda Olmuştur)", (Çevrimiçi) <http://vt-inform.ru/detail/203/54355.php>, 10 Eylül 2011

Committee of the Regions: "The Committee of the Regions: An introduction", (Çevrimiçi) <http://www.cor.europa.eu/pages/PresentationTemplate.aspx?view=folder&id=be53bd69-0089-465e-a173-fc34a8562341&sm=be53bd69-0089-465e-a173-fc34a8562341>, 20 Ağustos 2009

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: "Avrupa Yatırım Bankası (EIB)", (Çevrimiçi) http://www.deik.org.tr/pages/TR/DEIK_CokTarafliKuruluslar.aspx?ctID=13&IKID=10, Ekim 2009

Dogan, R. I.: "Principal component analysis", (Çevrimiçi) <http://www.cs.umd.edu/~samir/498/PCA.pdf>, Temmuz 2011

European Commission: "Equal Opportunities", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/glossary/equal_opportunities_en.htm, Ocak 2010

European Commission: "EU Solidarity Fund", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/solidarity/index_en.cfm, Temmuz 2009

European Commission: "EU Solidarity Fund", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/solidar/solid_en.htm#budget, Temmuz 2009

European Commission: "History of Nuts", (Çevrimiçi)
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/history_nuts, 10 Haziran 2010

European Commission: "Interreg III: Frequently Asked Questions", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/interreg3/foire/faq1_en.htm, 30 Haziran 2008

European Commission: "Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/index_en.htm, Kasım 2009

European Commission: "Introduction", (Çevrimiçi)
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction, 28 Temmuz 2010

European Commission: "Leader+: Introduction", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/index_en.htm, Ağustos 2009

European Commission: "Objectives", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/prords/object/psfo_en.htm, 18 Temmuz 2009

European Commission: "Policy Stages: step-by-step", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/how/policy/index_en.cfm, 02 Eylül 2009

European Commission: "Principles", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/how/principles/index_en.cfm, 01 Şubat 2010

European Commission: Special Support Instrument, "JASPERS", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/2007/jjj/jaspers_en.htm, Kasım 2009

European Commission: Special Support Instrument, "JESSICA", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/2007/jjj/jessica_en.htm, Kasım 2009

European Comission: Special Support Instrument, "JEREMIE",
(Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/2007/jjj/jeremie_en.htm,
Kasım 2009

European Commission: "Three Objectives", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/how/index_en.cfm, Mayıs 2011

European Commission: "Urban II: Context", (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/urban2/intro_en.htm, 01 Eylül 2011

European Investment Bank: "About EIB", (Çevrimiçi)
<http://www.bei.org/about/index.htm>, 30 Kasım 2009

European Investment Bank: "Topics", (Çevrimiçi)
<http://www.eib.org/projects/topics/index.htm>, Aralık 2010

"Federalnie Tseleviye Programı Rossii (Rusya'nın
Federal Programları)", (Çevrimiçi) [http://fcp.economy.gov.ru/cgi-
bin/cis/fcp.cgi/Fcp/FcpList/Full/2011](http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/FcpList/Full/2011), Temmuz 2011

"Federalnaya Tselevaya Programma: Povişeniye
Ustoyçivosti Jilih Domov i Sistem Jizneobespeçeniya v Seysmiçeskih Rayonah
Rossiyskoy Federatsii na 2009-2014 godı (Deprem bölgelerinde konutların ve
yaşamsal binaların sağlamaştırılması 2009-2014 Dönem Projesi)", (Çevrimiçi
)<http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/257/>,
Temmuz 2011

"Federalnaya Tselevaya Programa: Razvitiye
Kaliningradskoy Oblasti na Period do 2015 goda (Kaliningrad Vilayeti Gelişmesi
2015 Yılına Uzanan Dönem Projesi)", (Çevrimiçi) [http://fcp.economy.gov.ru/cgi-
bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/135/](http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/135/), Temmuz 2011

"Federalnaya Tselevaya Programa: Sotsialno-
Ekonomiçeskoye Razvitie Kurilskih Ostrovov (Sahalinskaya Oblast) na 2007-2015
godı (Kuril Adaları (Sahalinskaya Vilayeti) Sosyo-Ekonomik Gelişmesi 2007-2015
Dönem Projesi)", (Çevrimiçi) [http://fcp.economy.gov.ru/cgi-
bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/232/](http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/232/), Temmuz 2011

"Federalnaya Tselevaya Programma: Sotsialno-
Ekonomiçeskoe Razvitie Çeçenskoıy Respubliki na 2008-2012 godı (Çeçenistan
Cumhuriyeti'nin Sosyo-Ekonomik Gelişmesi 2008-2011 Dönem Projesi)",
(Çevrimiçi) [http://fcp.economy.gov.ru/cgi-
bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/249/](http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/249/), Temmuz 2011

"Federalnaya Tselevaya Programma: Sotsialno-
Ekonomiçeskoe Razvitie Respubliki İnguşetiya na 2010-2016 godı (İnguşetiya
Cumhuriyeti'nin Sosyo-Ekonomik Gelişmesi 2010-2016 Dönem Projesi),

(Çevrimiçi) "<http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/301/>, Temmuz 2011

"Federalnaya Tselevaya Programa: Yug Rossii na 2008-2013 godı (Rusya Güneyi 2008-2013 Dönem Projesi)", (Çevrimiçi) <http://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/Passport/View/2011/248/>, Temmuz 2011

İktisadi Kalkınma Vakfı: "Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası", (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/pdfs/85dc8f96.pdf>, 01 Aralık 2009

İktisadi Kalkınma Vakfı: "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi", (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=abtarihce&baslik=Tarih%E7e>, 15 Ağustos 2011

İktisatçılar Blog: "Kalkınma Kuramları I", (Çevrimiçi) <http://iktisatcilar.blogcu.com/kalkinma-kuramlari-i/4253940>, 22 Kasım 2009

"Kanadtsı Investiruyut v Lesopromışlennost Buryatii (Kanada'lılar Buryat Cumhuriyeti Ormancılığına Yatırım Yapıyorlar)", (Çevrimiçi) <http://www.infpol.ru/news/671/41824.php>, 03 Haziran 2011

Konsultant Plus: "Mojet Li Organizatsiya v Odnom Subyekte RF Platit Nalog na Pribil po Kajdomu Filialu, a v Drugom – Çerez Otvetstvennoe Podrazdeleniye?", (Çevrimiçi) http://www.consultant-so.ru/news/show/category/buh_komment/year/2009/month/04/alias/platit_nalog_na_pribyl?print=yes, Mayıs 2010

"Mevedev Vstretilsya s Kim Çen İrom v Buryatii (Medvedev Kim Çen İr ile Buryatia'da Görüştü)", (Çevrimiçi) http://www.newsrussia.com/russia/24aug2011/kim_medvedev.html, 25 Ağustos 2011

Moskvitch, Katia: "UN May Strike Baikal Off World Heritage List", (Çevrimiçi) <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-10739378>, 28 Mayıs 2011

Myers, Steven Lee: "A Russian Lama's Body, and His Faith, Defy Time", The New York Times on the web, <http://www2.kenyon.edu/Depts/Religion/Fac/Adler/Reln260/Russian%20lama.htm>, 01 Ekim 2010

"Principal Component Analysis", (Çevrimiçi) http://www.fon.hum.uva.nl/praat/manual/Principal_component_analysis.html, Temmuz 2011

RF Anayasası: (Çevrimiçi) <http://www.constitution.ru>, çeşitli bölümler ve maddeler, Ocak 2010

RF Bütçe Sistemi Yapısı, 3.Bölüm, 10. Madde, Bütçe Kanunnamesi, (Çevrimiçi) <http://bk-rf.ru/3/>, 03 Nisan 2010

RF Federal Devlet İstatistik Servisi: <http://www.gks.ru>, çeşitli tablolar

RF Federal Devlet İstatistik Servisi: "Demografiçeskaya Situatsiya v Rossiyskoy Federatsii v 2008 Godu (2008 Yılında Rusya Federasyonu'nun Demografik Durumu)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/free_doc/2009/demo/demo-doc108.htm, 15 Mart 2010

RF Federal Devlet İstatistik Servisi: "Çislo Munitsipalnıh Obrazovaniy po Tipam na 1 Yanvaryu 2010 g. (1 Ocak 2010 yılında Rusya'da Belediyeler Sayısı)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/02-01.htm, 10 Şubat 2010

RF Federal Devlet İstatistik Servisi: "Metodologičeskiye Poyasneniya (Metodolojik açıklamalar)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/07-15.htm, Ekim 2010

RF Federal Devlet İstatistik Servisi: "Mesto, Zanimayemoye Subyektom v RF v 2009 g. po Osnovnim Sotsialno-Ekonomičeskim Pokazatelam (Temel Sosyo-Ekonomik Göstergelerde Subjelerin RF içinde 2009 Yılında Aldıkları Yerleri)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14p/IssWWW.exe/Stg/d01/01-05-2.htm, 05 Elül 2010

RF Federal Devlet İstatistik Servisi: "Respublika Buryatia (Buryat Cumhuriyeti)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_14s/IssWWW.exe/Stg/sib/buryat.htm, 15 Nisan 2010

RF Federal Devlet İstatistik Servisi: "Rossiya v tsifrah (Rusya Rakamları ile)", (Çevrimiçi) http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_11/IssWWW.exe/Stg/d2/24-10.htm, 30 Şubat 2010

'Rusya Federal Bölgeleri ve İlleri': www.zakupki.gov.ru, Mayıs 2010

Rusya Federasyonu Ekonomik Gelişme Bakanlığı: "Federalnaya Tselevaya Programma: Ekonomičeskoe i Sotsialnoe Razvitie Dalnego Vostoka do 2013 goda (Uzak Doğu ve Zabaykalye Bölgelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmesi 2013 yılına uzanan dönem projesi)", (Çevrimiçi) http://www.economy.gov.ru/minrec/activity/sections/econreg/investproject/doc20100309_06, 17 Mart 2010

Rusya Federasyonu Mevzuatı: "Eğitim Yasası, 52.Madde", (Çevrimiçi) http://www.topzakon.ru/elem/zakon_ob_obrazovanii/obrazovanie-stat52/, Kasım 2010

Rusya Federasyonu Mevzuatı: "Soglaşeniye Mejdu Pravitelstvom RF i Pravitelstvom Respubliki Buryatia o Razgraniçenii Predmetov Vedeniya v Oblasti Mejdunarodnih i Vneşneekonomičeskih Svyazey (RF Hükümeti ve Buryat Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası ve Dış Ekonomi İlişkilerinin Yetki Ayrımı Anlaşması)", (Çevrimiçi) <http://infopravo.by.ru/fed1995/ch02/akt13840.shtm>, Temmuz 2010

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı: "Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu", (Çevrimiçi) www.bosb.org.tr/mevzuatdos.asp?id=36, 20 Nisan 2009

The Scottish Parliament, The Information Center: European Structural Funds, (Çevrimiçi) http://www.scottish.parliament.uk/business/research/pdf_subj_maps/smda01-03.pdf, 05 Ekim 2009

Smijter, Eddy de: "Rossiya i Evropeyskiy Soyuz: İstoriya i Perspektivi Sotrudničestva (Rusya ve Avrupa Birliği: Tarih ve İşbirliği Perspektifleri)", Moskova Devlet Hukuk Akademisi, http://eulaw.edu.ru/documents/articles/rus_es_perspect.htm, Şubat 2011

Solmaz, Erol: "İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış", Mevzuat Dergisi, Sayı:132, Aralık 2008 (Çevrimiçi) <http://www.mevzuatdergisi.com/2008/12a/01.htm>, Ekim 2009

Somuncuoğlu, Anar: "Rusya Federasyonu'nda Merkez-Bölge İlişkilerinin Ekonomik Boyutu", Uluslar arası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi Türksam, (Çevrimiçi) <http://turksam.org/tr/a54.html>, Nisan 2010

"Sosyal Harcamaların Eş-finansman Fonu", (Çevrimiçi) <http://2fy.ru/node/5360>, 05 Mart 2010

SWOT Analizi, (Çevrimiçi) <http://www.swotanalizi.com>, 13 Ağustos 2011

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı: "Türkiye - AB İlişkilerinin Tarihiçesi", (Çevrimiçi) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, Kasım 2009

TMMOB Şehir Planlıcıları Odası: "Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlikler Konulu Komisyon Çalışması 2004", (Çevrimiçi) http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=86&tipi=15&sube=0, 05 Nisan 2009

UCLG Bölge Teşkilatları: "Dünya Kültür Mirası Avrasya Şehirleri' 5. Konferansı", <http://www.euroasia-uclg.ru/index.php>, 15 Eylül 2011

Ulusal İşbirliği Alyans Media: "Evropeyskaya Komissiya i RF Podpisali Memorandum o Sotrudničestve (AB Komisyonu ve RF İşbirliği hakkında Bilgi Notu

İmzaladılar)", (Çevrimiçi) <http://www.allmedia.ru/newsitem.asp?id=796691>, 12 Mayıs 2010

UN News Center: "UNESCO Hails Russian Decision to Move Oil Pipeline Away From Famous Lake", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=18289&Cr=culture&Cr1=>, 04 Mart 2011

"Vozrast Ulan-Ude Mogut Opredelit na Paru Tısaçiletiy (Ulan-Ude'nın Yaşını İki Bin Yıl Olarak Belirleyebileceklerdir)", Rusya Rehberi, <http://strana.ru/journal/868732>, 20 Mayıs 2011

WTRG Economics: "Oil Price History and Analysis", <http://www.wtrg.com/prices.htm>, t.y.

19.05.1995 tarihli 81-FZ sayılı "Çocuklu Vatandaşlara Mali Yardımlar" Federal Yasası, 1.Bölüm, 3.Madde, (Çevrimiçi) <http://www.papaimama.ru/arts.php?art=81-FZ>, 01 Şubat 2010

EK-1: Rusya'nın Federal Bölgeleri ve İlleri

Merkez Federal Bölgesi:

- 1) Moskova Federal Değerde Kent, 2) Belgorodskaya Vilayeti, 3) Bryanskaya Vilayeti, 4) Vladimirskaya Vilayeti, 5) Voronejskaya Vilayeti, 6) İvanovskaya Vilayeti, 7) Kalujskaya Vilayeti, 8) Kostromskaya Vilayeti, 9) Kurskaya Vilayeti, 10) Lipetskaya Vilayeti, 11) Moskovaskaya Vilayeti, 12) Orlovskaya Vilayeti, 13) Ryazanskaya Vilayeti, 14) Smolenskaya Vilayeti, 15) Tambovskaya Vilayeti, 16) Tverskaya Vilayeti, 17) Tulsкая Vilayeti, 18) Yaroslavsкая Vilayeti,

Kuzey-Batı Federal Bölgesi:

- 19) Sankt-Peterburg Federal Değerde Kent, 20) Arhangelskaya Vilayeti, 21) Vologodskaya Vilayeti, 22) Kalinigradskaya Vilayeti, 23) Kareliya Cumhuriyeti, 24) Komi Cumhuriyeti, 25) Leningradskaya Vilayeti, 26) Murmanskaya Vilayeti, 27) Nenetskiy Özerk Yöresi, 28) Novgorodskaya Vilayeti, 29) Pskovskaya Vilayeti,

Güney Federal Bölgesi:

- 30) Adıgeya Cumhuriyeti, 31) Astrahanskaya Vilayeti, 32) Volgogradskaya Vilayeti, 33) Kalmıkiya Cumhuriyeti, 34) Krasnodarskiy Vilayeti, 35) Rostovskaya Vilayeti,

Kuzey Kavkasya Federal Bölgesi:

36) Dağıstan Cumhuriyeti, 37) İnguşetiya Cumhuriyeti, 38) Kabardino-Balkarskaya Cumhuriyeti, 39) Karaçayevo-Çerkesskaya Cumhuriyeti, 40) Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti, 41) Stavropolskiy Eyaleti, 42) Çeçenistan Cumhuriyeti,

Kıyı Volga (Privoljskiy) Federal Bölgesi:

43) Başkörtöstan Cumhuriyeti, 44) Kirovskaya Vilayeti, 45) Mariy El Cumhuriyeti, 46) Mordoviya Cumhuriyeti, 47) Nijegorodskaya Vilayeti, 48) Orenburgskaya Vilayeti, 49) Penzenskaya Vilayeti, 50) Permskiy Eyaleti, 51) Samarskaya Vilayeti, 52) Saratovskaya Vilayeti, 53) Tataristan Cumhuriyeti, 54) Udmurtskaya Cumhuriyeti, 55) Ulyanovskaya Vilayeti, 56) Çuvaşskaya Cumhuriyeti;

Ural Federal Bölgesi:

57) Kurganskaya Vilayeti, 58) Sverdlovskaya Vilayeti, 59) Tyumenskaya Vilayeti, 60) Hantı-Mansiyskiy Özerk Yöresi, 61) Çelyabinskaya Vilayeti, 62) Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi,

Sibirya Federal Bölgesi:

63) Altay Cumhuriyeti, 64) Altayskiy Eyaleti, 65) Buryat Cumhuriyeti, 66) Zabaykalskiy Eyaleti, 67) İrkutskaya Vilayeti, 68) Kemerovskaya Vilayeti, 69) Krasnoyarskiy Eyaleti, 70) Novosibirskaya Vilayeti, 71) Omskaya Vilayeti, 72) Tomskaya Vilayeti, 73) Tıva Cumhuriyeti, 74) Hakasiya Cumhuriyeti,

Uzak Doğu Federal Bölgesi:

75) Amurskaya Vilayeti, 76) Yahudi Özerk Bölgesi, 77) Kamçatskiy Eyaleti,
78) Magadanskaya Vilayeti, 79) Primorskiy Eyaleti, 80) Saha (Yakutiya)
Cumhuriyeti, 81) Sahalinskaya Vilayeti, 82) Habarovskiy Eyaleti, 83) Çukotskiy
Özerk Yöresi.¹

¹ "Rusya Federal Bölgeleri ve İlleri", www.zakupki.gov.ru, Mayıs 2010

EK-2: Temel Bileşenler Analizi Açıklanması

Çok değişkenli istatistiksel analizde n tane bireye (nesne) ilişkin p tane değişken (özellik) incelenmektedir. Bu değişkenlerden birçoğunun birbiriyle ilişkili ve değişken sayısının (p) çok büyük olması, çeşitli değerlendirmeler yapılmasını güçleştirmektedir. Temel bileşenler analizi; bir değişkenler setinin varyans-kovaryans yapısını, bu değişkenlerin doğrusal birleşimleri vasıtasıyla açıklayarak, veri indirgenmesi ve yorumlanmasını sağlayan, çok değişkenli bir istatistik tekniğidir. Teknikte, karşılıklı bağımlılık yapısı gösteren, ölçüm sayısı n olan p adet değişken; doğrusal, dikey ve birbirinden bağımsız olma özelliklerini taşıyan k ($k \leq p$) tane yeni değişkene dönüştürülmektedir. Her biri n ölçümünde p değişkenin oluşturduğu bir sistem düşünüldüğünde, sistemin toplam değişkenliği (varyansı) p değişkenin tümü tarafından açıklanmaktadır. Toplam değişkenliğin önemli bir kısmı, k ($k \leq p$) bileşen tarafından açıklanabildiği durumlarda, k bileşen orijinal p değişkenini temsil edebilmektedir. Bu durumda n ölçümdeki p değişken, önemli bir bilgi kaybı olmadan, n ölçümündeki k değişkene indirgenmektedir. Söz konusu k adet yeni değişken, orijinal değişkenlerin bazı kısıtlamalara bağlı kalınarak oluşturulmuş çeşitli doğrusal birleşimleridir.

Analiz ile ulaşılmaması istenilen ilk sonuç; $\mathbf{X}_1, \mathbf{X}_2, \dots, \mathbf{X}_p$ gibi p tane değişkeni, önemli bir bilgi kaybına neden olmaksızın, bu değişkenleri temsil edebilen daha az sayıda değişkene indirgemek ve değişkenlere etki eden genel nedensel faktörleri elde etmektir. Daha sonra indirgenmiş yeni değişkenler ile çalışmanın amacı doğrultusunda çeşitli sonuçlara ulaşılabilmektedir.

$\mathbf{X}_1, \mathbf{X}_2, \dots, \mathbf{X}_p$ vektörlerinin standartlaştırılmış hali olan $\mathbf{Z}_1, \mathbf{Z}_2, \dots, \mathbf{Z}_p$ vektörlerinin p tane doğrusal birleşimi, ya da temel bileşeni;

$$\mathbf{Y}_1 = (\mathbf{a}_1)^t \mathbf{Z} = a_{11} \mathbf{Z}_1 + a_{21} \mathbf{Z}_2 + \dots + a_{p1} \mathbf{Z}_p$$

$$\mathbf{Y}_2 = (\mathbf{a}_2)^t \mathbf{Z} = a_{12} \mathbf{Z}_1 + a_{22} \mathbf{Z}_2 + \dots + a_{p2} \mathbf{Z}_p$$

$$\dots \quad \dots \quad \dots$$

$$\dots \quad \dots \quad \dots$$

$$\mathbf{Y}_p = (\mathbf{a}_p)^t \mathbf{Z} = a_{1p} \mathbf{Z}_1 + a_{2p} \mathbf{Z}_2 + \dots + a_{pp} \mathbf{Z}_p$$

Burada; $\mathbf{Z}_1, \mathbf{Z}_2, \dots, \mathbf{Z}_p$ 'ler standartlaştırılmış veri matrisinin satır vektörleri (p değişkene ait p tane satır vektör), $\mathbf{Y}_1, \mathbf{Y}_2, \dots, \mathbf{Y}_p$ 'ler temel bileşenler, a_{ij} ler ise her bir temel bileşenin hangi değişkenle, hangi oranda ilişkilendirildiğini gösteren sabit sayılardır. a_{ij} sabit sayıları temel bileşen yükleridir. Temel bileşen yükleri, temel bileşenlerin değişkenlere varyans katkısını gösteren ağırlıklardır ve temel bileşenleri, değişkenlerin hangi ağırlıklarla tanımladıklarını göstermektedir. Temel bileşenler birbirine dikey seçileceğinden, a_{ij} ağırlıkları değişkenler ile temel bileşenler arasındaki korelasyon katsayısıyla orantılıdır. $a_{ij} = i$ 'inci değişkenin j 'inci temel bileşendeki ağırlığıdır.

Temel bileşenlerin varyansları ve kovaryansları;

$$\text{Var}(\mathbf{Y}_i) = \text{Var}((\mathbf{a}_i)^t \mathbf{Z}) = (\mathbf{a}_i)^t \mathbf{S} \mathbf{a}_i = (\mathbf{a}_i)^t \mathbf{R} \mathbf{a}_i$$

$$\text{Cov}(\mathbf{Y}_i, \mathbf{Y}_k) = (\mathbf{a}_i)^t \mathbf{S} \mathbf{a}_k = (\mathbf{a}_i)^t \mathbf{R} \mathbf{a}_k \text{ dır. } i = 1, 2, \dots, p, k = 1, 2, \dots, p$$

Eşitlikteki \mathbf{S} , standartlaştırılmış veri matrisinin kovaryans matrisi, \mathbf{R} standartlaştırılmış veri matrisinin korelasyon matrisidir. Standartlaştırılmış veri matrisi kullanıldığından $\mathbf{R} = \mathbf{S}$ 'dir.

$\mathbf{Y}_1, \mathbf{Y}_2, \dots, \mathbf{Y}_p$ temel bileşenleri, orijinal değişkenlerin birbirinden bağımsız ve varyansları toplam sistem varyansını mümkün olabilecek en fazla bir biçimde açıklayan doğrusal birleşimleri olacak şekilde seçilecektir.

Bunun için izlenecek yol; birinci temel bileşen (\mathbf{Y}_1), toplam varyansa katkısı maksimum olacak şekilde $\mathbf{Z}_1, \mathbf{Z}_2, \dots, \mathbf{Z}_p$ 'lerin doğrusal birleşimleri olarak belirlenmektedir. İkinci temel bileşen (\mathbf{Y}_2), birinci temel bileşenden bağımsız olarak, birinci temel bileşenin açıkladığı varyanstan sonra geriye kalan toplam varyansa katkısı maksimum olacak şekilde, aynı biçimde üçüncü ve daha sonraki temel bileşenler her birinin toplam varyansa katkısı maksimum olacak şekilde ve birbirinden bağımsız olarak aşağıda gösterildiği gibi saptanmaktadır.

Toplam varyansa katkısı en fazla olan birinci temel bileşen,

$$\mathbf{Y}_1 = a_{11} \mathbf{Z}_1 + a_{21} \mathbf{Z}_2 + \dots + a_{p1} \mathbf{Z}_p \text{ doğrusal birleşimidir.}$$

$\text{MaxVar}(\mathbf{Y}_1) = (\mathbf{a}_1)^t \mathbf{R} \mathbf{a}_1$ eşitliğinden \mathbf{a}_1 vektörü birinci temel bileşenin varyansını maksimum yapacak şekilde belirlenmektedir. Ancak, \mathbf{a}_1 vektörü herhangi bir sabit sayı ile çarpılarak, değişkenlik hiçbir kısıtlamaya bağlı kalmaksızın

artırılabilir. Bundan dolayı \mathbf{a}_i vektörlerinin birim uzunlukta ($(\mathbf{a}_i)^t \cdot \mathbf{a}_i = 1$) seçilmesi uygun olacaktır. Bu şekilde seçilen;

- Birinci temel bileşen, $\max \text{Var}((\mathbf{a}_1)^t \mathbf{Z})$ ve $(\mathbf{a}_1)^t \cdot \mathbf{a}_1 = 1$ şartlarını sağlayan $(\mathbf{a}_1)^t \mathbf{Z}$ doğrusal birleşimidir.

- İkinci temel bileşen, $\max \text{Var}((\mathbf{a}_2)^t \mathbf{Z})$ ile $(\mathbf{a}_2)^t \cdot \mathbf{a}_2 = 1$ ve $\text{Cov}((\mathbf{a}_1)^t \mathbf{Z}, (\mathbf{a}_2)^t \mathbf{Z}) = \text{Cov}(\mathbf{Y}_1, \mathbf{Y}_2) = 0$ şartlarını sağlayan $(\mathbf{a}_2)^t \mathbf{Z}$ doğrusal birleşimidir.

- i inci temel bileşen, $\max \text{Var}((\mathbf{a}_i)^t \mathbf{Z})$, $(\mathbf{a}_i)^t \cdot \mathbf{a}_i = 1$ ve $k < i$ için $\text{Cov}(\mathbf{Y}_i, \mathbf{Y}_k) = 0$ şartlarını sağlayan $(\mathbf{a}_i)^t \mathbf{Z}$ doğrusal birleşimidir.

Amaç, değişkenlerin doğrusal birleşimlerinin oluşmasını sağlayan a_{ij} ($i=1,2,\dots,p; j=1,2,\dots,p$) katsayılarını, belirtilen şartlara bağlı kalarak tespit etmektir.

Teorik yapısı kısaca açıklanan temel bileşenler analizinde elde edilebilecek bazı önemli sonuçları sıralamak gerekirse;

Sonuç-1

- \mathbf{Z} : n ölçümdeki p değişkenden oluşan standartlaştırılmış veri matrisi,

- \mathbf{R} : \mathbf{Z} 'nin korelasyon matrisi,

- $\lambda_1 \geq \lambda_2 \geq \dots \geq \lambda_p \geq 0$ korelasyon matrisinin öz değerleri,

- $\mathbf{e}_1, \mathbf{e}_2, \dots, \mathbf{e}_p$ korelasyon matrisinin standartlaştırılmış ($(\mathbf{e}_i)^t \mathbf{e}_i = 1$) öz vektörleri olursa, i inci temel bileşen;

$$\mathbf{Y}_i = (\mathbf{e}_i)^t \mathbf{Z} = e_{1i} \mathbf{Z}_1 + e_{2i} \mathbf{Z}_2 + \dots + e_{pi} \mathbf{Z}_p \text{ ve}$$

$$\text{Var}(\mathbf{Y}_i) = (\mathbf{e}_i)^t \mathbf{R} \mathbf{e}_i = \lambda_i$$

$$\text{Cov}(\mathbf{Y}_i, \mathbf{Y}_k) = (\mathbf{e}_i)^t \mathbf{R} \mathbf{e}_k = 0 \text{ olur. } i = 1, 2, \dots, p \quad k = 1, 2, \dots, p \quad i \neq k$$

Sonuç-1'den temel bileşenler (\mathbf{Y}_i);

- Birbirinden bağımsızdır,

- Varyansları, her birine karşılık gelen korelasyon matrisinin öz değerine (λ_i) eşittir,

- Her birini oluşturan değişkenlerin, ne şekilde ağırlıklandırıldığını gösteren yükleri (\mathbf{a}_i vektörleri), söz konusu temel bileşene karşılık gelen öz değerlerin standartlaştırılmış öz vektörüdür (\mathbf{e}_i vektörleri). Diğer bir ifadeyle $\mathbf{a}_i = \mathbf{e}_i$ dir. Burada; $a_{ij} = e_{ij} = i$ inci değişkenin j inci temel bileşendeki ağırlığıdır.

Sonuç-2:

- Orijinal sistemin toplam varyansı, temel bileşenlerin toplam varyansına eşittir.

$$s_1 + s_2 + \dots + s_p = \sum_{i=1}^p \text{Var}(z_i) = \lambda_1 + \lambda_2 + \dots + \lambda_p = \sum_{i=1}^p \text{Var}(Y_i)$$

Veri matrisinin toplam değişkenliği, temel bileşenlerin gösterdiği toplam değişkenliğe eşit olduğundan;

$$k' \text{ inci temel bileşenin açıkladığı değişkenlik oranı} = \frac{\lambda_k}{\lambda_1 + \lambda_2 + \dots + \lambda_p} \quad k=1,2,\dots,p$$

Uygulamalarda birkaç temel bileşen, toplam değişkenliğin yüzde 80'inden büyük bir oranını açıklayabiliyorsa, bu bileşenlerin büyük bir bilgi kaybına neden olmaksızın orijinal p değişkeni temsil edebileceği kabul edilmektedir. Ayrıca, değeri 1'den küçük olan özdeğerlere karşılık gelen temel bileşenler, istatistiksel olarak önemsiz bilgi taşıdıklarından değerlendirme dışı bırakılmaktadır.

Sonuç-3:

Değişkenler ile temel bileşenler arasındaki korelasyon katsayıları,

$$r_{Y_i, z_k} = \frac{e_{ki} \sqrt{\lambda_i}}{\sqrt{S_k}} \quad i = 1, 2, \dots, p \quad k = 1, 2, \dots, p$$

Eşitlikten anlaşılacağı gibi, öz vektörler $\mathbf{e}=(\mathbf{e}_1, \mathbf{e}_2, \dots, \mathbf{e}_p)$ ler, değişkenler ile temel

bileşenler arasındaki korelasyon katsayıları ile orantılıdır. Her bir e_{ki} , k 'inci değişkenin

i 'inci temel bileşenin oluşumundaki önemini göstermektedir.

Buraya kadar açıklanan temel bileşenler yöntemi kısaca özetlenecek olursa;

- n ölçümündeki p değişkene ait veri matrisi standartlaştırılmakta,
- Standartlaştırılmış veri matrisinin korelasyon matrisi bulunmakta,

- Korelasyon matrisinin öz değerleri ve standartlaştırılmış öz vektörleri hesaplanmakta,
- Öz değerlerden temel bileşenlerin toplam varyansı açıklama oranları elde edilmekte,
- Her bir öz vektörün devrik vektörü ile standartlaştırılmış veri matrisi çarpılarak temel bileşen değerleri bulunmaktadır.²

² Bülent Dinçer, Metin Özaslan, Taner Kavasoglu, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)**, 33-38

EK-3: Rusya İllerinin Sosyo-Ekonomik Göstergelerinin Değerleri

Demografik Göstergelerinin Değerleri

N	İller	Toplam nüfus bin kişi	Çalışabilir yaştaki nüfus,bin kişi	Çalışabil. yaştaki nüfus, yüzde	Nüfus artışı, azalışı (-),binde	Şehirleş. oranı, yüzde	Göç oranı, 10bin kişiye	Boşanma oranı, bin nikaha	Beklenen yaşam uzunluğu, yıl	Nüfus yoğunluğu, kişi/km2
1	Belgorodskaya Vilayeti	1525,1	947,8	62,1	-3,7	66,4	76	537	70,5	56,28
2	Bryanskaya Vilayeti	1299,7	798,4	61,4	-6,8	68,6	0,5	670	66,5	37,24
3	Vladimirskaya Vilayeti	1439,8	881,6	61,2	-8	77,8	13	613	65,5	49,48
4	Voronejskaya Vilayeti	2270	1381,6	60,9	-7,9	63,3	33	701	67,8	43,49
5	İvanovskaya Vilayeti	1073,1	656,7	61,2	-9	80,8	29	625	66,0	50,14
6	Kalujskaya Vilayeti	1002,9	617,7	61,6	-6,9	76,2	41	596	66,8	33,65
7	Kostromskaya Vilayeti	692,3	428,4	61,9	-6,7	68,5	-0,4	557	66,3	11,50
8	Kurskaya Vilayeti	1155,4	703,9	60,9	-7,6	64,2	15	654	66,9	38,51
9	Lipetskaya Vilayeti	1163,3	713,3	61,3	-6,3	64,1	16	615	67,5	48,47
10	Moskovskaya Vilayeti	6712,6	4222,3	62,9	-6,1	80,8	121	658	67,3	146,56
11	Orlovskaya Vilayeti	816,9	500,2	61,2	-7	64,4	9	613	67,7	33,07
12	Ryazanskaya Vilayeti	1157,7	693,8	59,9	-8,5	70	26	619	66,4	29,23
13	Smolenskaya Vilayeti	974,1	607,6	62,4	-9,6	71,7	3	670	64,5	19,56
14	Tambovskaya Vilayeti	1096,9	662,0	60,3	-8,6	58	2	641	68,2	31,79
15	Tverskaya Vilayeti	1369,4	824,0	60,2	-10	74,3	26	604	64,8	16,26
16	Tulskaya Vilayeti	1553,1	929,3	59,8	-11,4	80	29	624	65,4	60,43
17	Yaroslavska Vilayeti	1310,5	803,4	61,3	-7	81,8	35	608	67,6	36,20
18	Moskova Federal Değerde Kent	10509	6723,9	64,0	-1,5	100	52	581	72,8	9553,64
19	Kareliya Cumhuriyeti	687,5	440,6	64,1	-5,1	76,4	4	603	65,5	3,81
20	Komi Cumhuriyeti	958,5	642,5	67,0	-0,5	75,9	-94	683	66,2	2,30
21	Arhangelskaya Vilayeti	1220	777,2	63,7	-2,6	73,6	-51	650	66,9	2,95
22	Nenetskiy Özerk Yöresi	42	27,1	64,6	3,6	65	-36	625	63,1	0,24
23	Vologodskaya Vilayeti	1218,3	764,7	62,8	-4,3	68,8	5	685	66,9	8,43
24	Kaliningradskaya Vilayeti	937,3	602,3	64,3	-4	76,5	40	586	66,5	62,07
25	Leningradskaya Vilayeti	1631,9	1032,8	63,3	-9,2	66,4	83	725	65,2	19,45
26	Murmanskaya Vilayeti	842,5	575,6	68,3	-1,3	91,2	-88	800	66,7	5,81
27	Novgorodskaya Vilayeti	646	392,3	60,7	-10,3	70,5	3	580	63,6	11,85
28	Pskovskaya Vilayeti	696,4	422,5	60,7	-11,7	67,8	-11	614	63,6	12,57
29	Sankt-Petersburg Federal Değerde Kent	4581,9	2857,5	62,4	-4,2	100	72	575	70,5	3272,79
30	Adıgeya Cumhuriyeti	442,8	74,8	16,9	-2,1	52,7	58	479	68,7	56,77
31	Dağıstan Cumhuriyeti	2711,7	697,0	25,7	12,4	42,4	-36	174	74,4	53,91
32	İnguşetiya Cumhuriyeti	508,1	146,2	28,8	15,2	43,1	19	114	80,1	141,14
33	Kabardino-Balkarskaya Cumhuriyeti	892,4	170,1	19,1	4,4	56,1	-33	353	72,5	71,39
34	Kalmıkiya Cumhuriyeti	284	59,2	20,8	4,8	44,5	-102	512	69,0	3,80
35	Karaçayev-Çerkesiya Cumhuriyeti	427,2	82,9	19,4	3,8	43,8	-43	398	71,6	29,87
36	Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti	701,8	130,1	18,5	2,8	64,3	-38	399	71,5	87,73
37	Çeçenistan Cumhuriyeti	1238,4	407,2	32,9	24,8	35,3	-8	56	75,5	79,38
38	Krasnodarskiy Eyaleti	5141,9	823,3	16,0	-2	52,5	60	580	69,7	68,10
39	Stavropolskiy Eyaleti	2707,3	442,7	16,4	-1,2	56,9	20	599	69,7	40,90
40	Astrahaskaya Vilayeti	1005,2	177,5	17,7	0,6	65,7	38	623	68,0	20,51
41	Volgogradskaya Vilayeti	2598,9	393,8	15,2	-3,2	75,5	-6	654	69,0	23,02

42	Rostovskaya Vilayeti	4241,8	625,4	14,7	-4,2	66,9	13	648	68,9	42,00
43	Başkortostan Cumhuriyeti	4057,3	722,4	17,8	-0,3	59,8	14	535	68,0	28,39
44	Mariy-El Cumhuriyeti	700,1	113,9	16,3	-2,9	63,4	-15	546	66,5	29,92
45	Mordoviya Cumhuriyeti	833	119,0	14,3	-5,9	60,3	-29	585	68,7	31,92
46	Tataristan Cumhuriyeti	3768,6	620,7	16,5	-1,2	74,9	28	531	70,1	55,58
47	Udmurtskaya Cumhuriyeti	1528,5	264,4	17,3	-0,7	67,8	-21	517	67,2	36,31
48	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	1279,4	209,8	16,4	-2,7	57,7	2	513	67,8	69,91
49	Permskiy Eyaleti	2708,4	460,9	17,0	-2,5	74,6	-11	597	65,7	16,91
50	Kirovskaya Vilayeti	1401,2	206,9	14,8	-5,8	72,1	-28	627	66,9	11,64
51	Nijgorodskaya Vilayeti	3340,7	476,6	14,3	-7,6	78,9	19	659	66,1	43,61
52	Orenburgskaya Vilayeti	2111,5	357,4	16,9	-1,9	57,4	-17	604	66,8	17,07
53	Penzenskaya Vilayeti	1379,8	192,5	14,0	-6,1	66,5	2	662	68,7	31,79
54	Samarskaya Vilayeti	3171,4	469,0	14,8	-3,9	80,6	34	598	67,5	59,17
55	Saratovskaya Vilayeti	2572,9	377,9	14,7	-4,6	74,2	3	613	68,4	25,42
56	Ulyanovskaya Vilayeti	1305	187,1	14,3	-5	73,3	-5	682	67,9	35,08
57	Kurganskaya Vilayeti	952,7	154,2	16,2	-3,8	56,8	-43	651	66,7	13,32
58	Sverdlovskaya Vilayeti	4394,6	686,2	15,6	-2,3	83,4	21	624	67,8	22,62
59	Tumenskaya Vilayeti	1335,3	230,4	17,3	6	79,6	15	624	68,9	8,30
60	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	1520	299,0	19,7	8,5	91,5	11	668	69,9	2,84
61	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	543,6	113,5	20,9	9,1	84,9	-74	752	70,3	0,71
62	Çelyabinskaya Vilayeti	3508,8	564,3	16,1	-2,2	81,4	15	741	67,2	39,65
63	Altay Cumhuriyeti	209,2	50,0	23,9	9,1	26,4	9	511	65,2	2,25
64	Buryat Cumhuriyeti	960,8	197,0	20,5	3,5	54,8	-27	522	64,4	2,73
65	Tıva Cumhuriyeti	313,9	90,6	28,9	13,9	51,2	-65	232	60,5	1,86
66	Hakasiya Cumhuriyeti	538,1	96,3	17,9	1	71,1	6	632	66,5	8,74
67	Altayskiy Eyaleti	2496,8	396,8	15,9	-2,7	53,7	-20	633	67,5	14,86
68	Zabaykalskiy Eyaleti	1117	228,6	20,5	1,6	63,7	-32	592	63,8	2,59
69	Krasnoyarskiy Eyaleti	2889,8	486,0	16,8	-0,7	75,7	5	678	66,9	1,22
70	İrkutskiy Vilayeti	2505,6	465,1	18,6	0,9	78,9	-17	606	65,0	3,23
71	Kemerovskaya Vilayeti	2821,8	462,9	16,4	-3,3	84,9	28	622	64,6	29,49
72	Novosibirskaya Vilayeti	2639,9	405,0	15,3	-2	75,5	36	626	68,0	14,85
73	Omskaya Viyaleti	2014,1	325,6	16,2	-1,9	69,3	-0,5	649	67,5	14,27
74	Tomskaya Vilayeti	1038,5	164,8	15,9	-0,1	69	34	589	67,7	3,30
75	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	949,8	220,6	23,2	6,1	65,5	-79	611	65,8	0,31
76	Kamçatskiy Eyaleti	343,5	56,9	16,6	0,3	78,8	-65	717	66,4	0,74
77	Primorskiy Eyaleti	1988	308,2	15,5	-3,2	75,4	-7	610	65,5	12,07
78	Habarovski Eyaleti	1401,9	222,6	15,9	-1,8	80,5	5	650	65,3	1,78
79	Amurskaya Vilayeti	864,5	153,7	17,8	-2,2	65,4	-38	688	63,5	2,39
80	Magadanskaya Vilayeti	163	27,4	16,8	-2,9	95,3	-144	812	63,7	0,35
81	Sahalinskaya Vilayeti	514,5	84,9	16,5	-2,2	78,2	-56	693	64,4	5,91
82	Yahudi Özerk Yöresi	185,4	33,5	18,1	-1,4	66,2	7	627	62,7	5,11
83	Çukotskiy Özerk Yöresi	49,5	10,8	21,9	2,7	66,4	-175	839	59,7	0,07

İstihdam Göstergelerinin Değerleri

N	İller	Ekonomide meşgul nüfus, bin kişi	Ortalama ekon.meşgul nüf, bin kişi	Tarım. çalış. top. istih. oran	Sanayi çalış. top. istih. oran	Ticaret çalış. top. istih. oran	Sosyal çalış. top. istih. oran	Diğer çalış. top. istih. oran	İşsizlik oranı, yüzde
1	Belgorodskaya Vilayeti	759	679,9	17,7	31,6	24,9	19,5	6,3	4,1
2	Bryanskaya Vilayeti	656	608,2	12,8	25,3	35,9	19,2	6,8	6,5
3	Vladimirskaaya Vilayeti	776	705,1	7,6	39,5	30,2	15,9	6,9	5,6
4	Voronejskaya Vilayeti	1135	1064,7	15,9	24,6	34,4	18,8	6,3	5,3
5	İvanovskaya Vilayeti	576	496,5	8,2	34,9	30,5	19,6	6,8	5,1
6	Kalujskaya Vilayeti	549	481,6	8,6	35,4	30,4	18,4	7,2	4,8
7	Kostromskaya Vilayeti	377	324,1	11,0	28,9	29,7	21,4	9,0	5,1
8	Kurskaya Vilayeti	599	591,9	18,0	22,9	34,1	18,2	6,8	6,4
9	Lipetskaya Vilayeti	609	546,1	12,8	28,8	30,9	20,9	6,6	4,9
10	Moskovskaya Vilayeti	3764	2946,9	4,4	31,4	40,1	18,2	5,9	2,8
11	Orlovskaya Vilayeti	416	407,5	15,5	27,3	29,8	20,1	7,3	6
12	Ryazanskaya Vilayeti	571	513,9	10,3	31,9	29,8	20,7	7,3	5,5
13	Smolenskaya Vilayeti	519	481,7	11,7	33,2	27,1	21,2	6,9	7,1
14	Tambovskaya Vilayeti	566	507,1	24,1	20,2	28,1	20,1	7,5	9,2
15	Tverskaya Vilayeti	712	612	11,5	32,7	27,1	20,4	8,2	5,1
16	Tulskaya Vilayeti	784	785,1	7,0	30,6	36,9	18,4	7,1	3,5
17	Yaroslavlaskaya Vilayeti	730	671,3	7,9	34,7	32,6	18,2	6,7	6
18	Moskova Federal Değerde Kent	6117	6593,2	0,2	25,1	50,3	16,0	8,5	0,9
19	Kareliya Cumhuriyeti	384	350,4	10,0	26,5	33,6	22,4	7,5	8,4
20	Komi Cumhuriyeti	570	475,4	8,6	27,6	30,8	23,7	9,3	7,3
21	Arhangelskaya Vilayeti	659	582,3	8,5	26,2	34,0	22,8	8,5	7
22	Nenetskiy Özerk Yöresi	24	32,8	7,0	39,9	26,2	19,8	7,0	7,7
23	Vologodskaya Vilayeti	659	611,3	10,8	32,0	29,3	20,7	7,2	5,9
24	Kaliningradskaya Vilayeti	537	475,8	9,0	30,7	34,5	16,6	9,2	8,7
25	Leningradskaya Vilayeti	918	743,6	13,1	34,8	31,1	15,7	5,2	6
26	Murmanskaya Vilayeti	520	442,9	3,5	25,8	38,6	21,6	10,5	7
27	Novgorodskaya Vilayeti	342	316,3	10,6	33,9	28,5	18,4	8,7	4,9
28	Pskovskaya Vilayeti	371	332,6	16,5	27,2	29,7	18,5	8,2	6,8
29	Sankt-Petersburg Federal Değerde Kent	2704	2472,1	0,5	27,4	45,9	20,1	6,0	2
30	Adıgeya Cumhuriyeti	207	153,5	18,0	20,7	26,9	25,3	9,1	7,7
31	Dağıstan Cumhuriyeti	1291	941,4	26,6	15,6	26,7	24,5	6,7	13,4
32	İnguşetiya Cumhuriyeti	184	66,3	11,5	18,3	24,7	32,3	13,3	55
33	Kabardino-Balkarskaya Cumhuriyeti	405	311,2	20,9	25,5	22,6	24,2	6,8	18,3
34	Kalmıkiya Cumhuriyeti	148	114,5	25,6	12,6	23,0	27,4	11,4	16
35	Karaçayevvo-Çerkesiya Cumhuriyeti	199	166,5	21,9	24,9	23,2	21,4	8,6	16
36	Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti	353	296	15,5	26,3	26,4	23,3	8,5	10,1
37	Çeçenistan Cumhuriyeti	473	237,9	17,0	17,7	23,6	28,2	13,5	35,5
38	Krasnodarskiy Eyaleti	2628	2280,3	17,4	23,1	34,1	19,4	6,0	4,8
39	Stavropolskiy Eyaleti	1374	1218,8	17,7	22,9	32,1	21,1	6,2	7,8
40	Astrahaskaya Vilayeti	535	463	15,3	23,4	30,3	21,5	9,5	7,5
41	Volgogradskaya Vilayeti	1321	1258,8	15,1	26,0	35,7	17,2	5,9	8,1
42	Rostovskaya Vilayeti	2227	1930,6	14,2	25,0	36,7	17,9	6,2	6,6
43	Başkortostan Cumhuriyeti	2026	1836,9	14,4	28,7	31,3	20,4	5,1	5,2
44	Mariy-El Cumhuriyeti	376	327,7	12,1	29,0	32,3	20,0	6,6	9,2
45	Mordoviya Cumhuriyeti	474	393,9	19,1	30,1	24,0	18,9	7,8	2,4

46	Tataristan Cumhuriyeti	1975	1813,6	8,8	33,0	32,9	19,5	5,9	4,9
47	Udmurtskaya Cumhuriyeti	841	769,9	12,1	31,9	29,7	20,1	6,3	7,9
48	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	683	601	13,8	31,9	29,3	19,4	5,8	8,1
49	Permskiy Eyaleti	1447	1339,1	8,5	33,6	31,2	19,5	7,2	8,5
50	Kirovskaya Vilayeti	789	695,7	12,0	28,6	29,9	22,4	7,1	7,3
51	Nijegorodskaya Vilayeti	1804	1765,9	5,8	34,7	36,5	16,6	6,4	5,6
52	Orenburgskaya Vilayeti	1045	1049,8	19,3	25,6	29,5	19,9	5,6	7,1
53	Penzenskaya Vilayeti	709	673,1	18,9	27,8	28,3	18,9	6,2	7,8
54	Samarskaya Vilayeti	1787	1591,1	6,2	34,6	35,4	17,1	6,7	4,2
55	Saratovskaya Vilayeti	1314	1202,6	14,5	26,1	32,5	20,5	6,4	7,9
56	Ulyanovskaya Vilayeti	698	605,1	13,2	33,9	26,8	18,7	7,3	7,3
57	Kurganskaya Vilayeti	470	415,5	16,7	25,0	28,3	22,0	8,0	9,2
58	Sverdlovskaya Vilayeti	2404	2093	5,8	36,1	32,9	18,3	6,8	4,8
59	Tumenskaya Vilayeti	708	642,2	11,7	25,1	34,3	21,2	7,7	6,5
60	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	906	890,4	1,0	43,5	31,4	17,4	6,6	7,6
61	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	340	367,3	1,3	44,2	30,9	16,2	7,3	5,7
62	Çelyabinskaya Vilayeti	1877	1696,1	7,0	38,7	30,6	17,8	5,9	4,4
63	Altay Cumhuriyeti	98	94,8	16,1	19,0	25,9	27,0	11,8	12,6
64	Buryat Cumhuriyeti	485	413,2	13,5	23,5	29,1	24,2	9,7	11,6
65	Tıva Cumhuriyeti	126	106,9	11,4	13,7	21,7	40,2	13,0	19,2
66	Hakasiya Cumhuriyeti	268	246,7	9,8	27,5	32,4	21,2	9,0	7,3
67	Altayskiy Eyaleti	1309	1102,7	18,6	23,1	30,3	20,3	7,6	8,4
68	Zabaykalskiy Eyaleti	551	493,5	12,7	19,8	33,4	24,3	9,7	14,9
69	Krasnoyarskiy Eyaleti	1541	1436,8	8,9	27,6	35,0	20,7	7,9	6,5
70	İrkutskiy Vilayeti	1334	1163,6	10,0	26,2	34,2	21,9	7,8	8,7
71	Kemerovskaya Vilayeti	1480	1324	4,0	35,0	34,4	20,0	6,6	6,7
72	Novosibirskaya Vilayeti	1430	1271,2	10,0	25,3	37,5	19,7	7,5	7,3
73	Omskaya Viyaleti	1079	947,5	15,5	24,8	30,5	21,5	7,6	8
74	Tomskaya Vilayeti	549	496,4	8,1	29,9	33,7	20,6	7,6	8
75	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	503	483,8	8,4	26,7	28,4	27,8	8,7	9
76	Kamçatskiy Eyaleti	205	185,1	14,0	20,6	31,4	20,4	13,5	8,9
77	Primorskiy Eyaleti	1117	977,7	10,1	22,2	39,2	19,3	9,2	7,5
78	Habarovskiy Eyaleti	794	733	6,4	24,4	41,4	18,4	9,5	8,7
79	Amurskaya Vilayeti	440	428,3	11,9	22,7	36,9	20,0	8,4	5,1
80	Magadanskaya Vilayeti	104	93	3,5	27,1	33,2	21,5	14,5	7,3
81	Sahalinskaya Vilayeti	301	294	7,5	27,7	38,7	16,8	9,4	8,1
82	Yahudi Özerk Yöresi	92	82,6	14,5	22,0	29,1	22,6	11,7	10,1
83	Çukotskiy Özerk Yöresi	32	37,9	6,6	37,5	23,0	20,1	13,2	4,7

Eğitim Göstergelerinin Değerleri

N	İller	Kreşler okullaşma oranı	Mesl.yüks. ok. okuyan 10 bin nüfusa oranı	Ünivers. okuyan öğrenci sayısı	Ün. okuyan 15-29 yaş .nüfusa oran	Üniver. sayısı	100bin 15-29 nüfusa ün.sayı	Üniv. ve Mesl.yüks. okul şube sayısı	Sınıf mevcu du	Okulda 100 kişiye bilg.sayı
1	Belgorodskaya Vilayeti	63,3	137	82,9	23,82	9	2,59	1,00	15,00	3,5
2	Bryanskaya Vilayeti	61,2	160	59,1	20,31	5	1,72	0,00	13,00	4,7
3	Vladimirska Vilayeti	76,4	148	57,3	18,37	6	1,92	2,00	17,00	3,3
4	Voronejska Vilayeti	51,9	169	138,5	27,76	21	4,21	4,00	15,00	3,7
5	İvanovskaya Vilayeti	72	129	53,5	22,77	9	3,83	2,00	19,00	3,2
6	Kalujska Vilayeti	61,7	135	37,8	17,26	5	2,28	2,00	15,00	3,7
7	Kostromskaya Vilayeti	72,7	130	22,3	14,58	3	1,96	1,00	13,00	3,5
8	Kurskaya Vilayeti	46,2	160	64,5	26,01	14	5,65	1,00	12,00	2,8
9	Lipetskaya Vilayeti	56	148	37,1	15,02	6	2,43	3,00	14,00	3,8
10	Moskovskaya Vilayeti	67,3	96	172,4	11,61	33	2,22	7,00	21,00	3,2
11	Orlovskaya Vilayeti	60,5	133	45,1	25,63	8	4,55	1,00	12,00	4
12	Ryazanskaya Vilayeti	57,4	149	56,1	22,90	9	3,67	1,00	13,00	3,6
13	Smolenskaya Vilayeti	62,1	180	46	21,20	7	3,23	6,00	12,00	3,3
14	Tambovskaya Vilayeti	50	148	43,9	19,17	6	2,62	3,00	13,00	3,1
15	Tverskaya Vilayeti	63,4	177	42,7	14,52	8	2,72	6,00	14,00	3,1
16	Tulskaya Vilayeti	60,5	140	52,2	16,36	6	1,88	1,00	15,00	2,5
17	Yaroslavskaya Vilayeti	73,4	168	56	19,72	9	3,17	2,00	17,00	3,9
18	Moskova Federal Değerde Kent	54,5	98	1312,8	64,04	276	13,46	18,00	24,00	4,5
19	Kareliya Cumhuriyeti	74	175	24,9	15,47	3	1,86	1,00	17,00	4,5
20	Komi Cumhuriyeti	78,7	155	35,3	15,48	5	2,19	4,00	17,00	3,8
21	Arhangelska Vilayeti	73,9	156	46,4	16,34	6	2,11	0,00	16,00	3,7
22	Nenetskiy Özerk Yöresi	78,6	209	0,2	2,00		0,00	0,00	12,00	5
23	Vologodskaya Vilayeti	77,9	153	51,4	18,42	6	2,15	2,00	15,00	3,4
24	Kaliningradskaya Vilayeti	59,3	112	41,7	18,62	8	3,57	1,00	22,00	3,9
25	Leningradskaya Vilayeti	71,8	59	18,2	4,79	3	0,79	3,00	21,00	3,9
26	Murmanskaya Vilayeti	79,2	132	37,1	17,75	4	1,91	12,00	21,00	4,1
27	Novgorodskaya Vilayeti	79,2	141	22,2	15,74	1	0,71	3,00	16,00	3,6
28	Pskovskaya Vilayeti	63,2	131	25,6	16,73	6	3,92	3,00	15,00	3,1
29	Sankt-Petersburg Federal Değerde Kent	69,1	145	458,7	45,15	90	8,86	2,00	25,00	4,2
30	Adıgeya Cumhuriyeti	52,9	117	20,6	19,62	2	1,90	1,00	17,00	3,5
31	Dağıstan Cumhuriyeti	28,6	91	117,9	14,43	17	2,08	6,00	16,00	1,7
32	İnguşetiya Cumhuriyeti	8,9	45	9,8	6,16	3	1,89	0,00	30,00	1,2
33	Kabardino-Balkarska Cumhuriyeti	55,6	86	30,2	12,53	4	1,66	0,00	19,00	3,3
34	Kalmıkiya Cumhuriyeti	48,8	189	13	18,31	1	1,41	1,00	14,00	5,2
35	Karaçayevo-Çerkesiya Cumhuriyeti	45,9	131	17,4	16,26	2	1,87	1,00	16,00	2,4
36	Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti	54,1	126	35,3	20,17	10	5,71	0,00	20,00	2,9
37	Çeçenistan Cumhuriyeti	9,5	75	31,8	8,66	3	0,82	0,00	22,00	1,3
38	Krasnodarskiy Eyaleti	56,3	129	193,9	16,52	35	2,98	26,00	22,00	2,7
39	Stavropolskiy Eyaleti	55,1	143	140,4	20,77	24	3,55	14,00	21,00	2,7
40	Astrahaskaya Vilayeti	55,5	218	43,2	17,49	5	2,02	10,00	19,00	2,4
41	Volgogradskaya Vilayeti	54,6	181	119,1	20,15	16	2,71	11,00	16,00	3,1
42	Rostovskaya Vilayeti	53,3	161	220,8	22,44	28	2,85	29,00	19,00	3,3
43	Başkörtöstan Cumhuriyeti	59,2	195	174,9	17,68	16	1,62	16,00	13,00	3,4
44	Mariy-El Cumhuriyeti	66,4	193	30,9	17,97	4	2,33	2,00	17,00	2,4
45	Mordoviya Cumhuriyeti	63,4	180	40,8	22,42	3	1,65	0,00	12,00	5,3

46	Tataristan Cumhuriyeti	70,7	142	223,7	24,99	33	3,69	1,00	15,00	3,6
47	Udmurtskaya Cumhuriyeti	76,1	179	73,7	20,36	7	1,93	6,00	16,00	2,8
48	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	67,3	176	75,5	24,75	7	2,30	2,00	18,00	3,9
49	Permskiy Eyaleti	69,9	184	105,4	16,68	15	2,37	1,00	18,00	3,3
50	Kirovskaya Vilayeti	72,4	161	57,8	18,53	7	2,24	7,00	14,00	3,2
51	Nijegorodskaya Vilayeti	69,7	161	189,5	25,68	18	2,44	0,00	16,00	3,2
52	Orenburgskaya Vilayeti	56,8	194	85,7	16,84	9	1,77	7,00	14,00	4,1
53	Penzenskaya Vilayeti	54,2	162	62,7	21,18	5	1,69	5,00	14,00	3,9
54	Samarskaya Vilayeti	60,9	159	180,1	24,84	30	4,14	9,00	20,00	3,7
55	Saratovskaya Vilayeti	55,1	184	129,6	21,89	11	1,86	20,00	15,00	3,5
56	Ulyanovskaya Vilayeti	57,5	195	57,5	19,36	5	1,68	4,00	16,00	3
57	Kurganskaya Vilayeti	59,2	181	39,1	18,10	5	2,31	3,00	13,00	3,2
58	Sverdlovskaya Vilayeti	62,6	187	220,8	21,42	31	3,01	25,00	20,00	3,4
59	Tumenskaya Vilayeti	62,6	140	103,6	29,60	11	3,14	17,00	19,00	3,7
60	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	58,3	124	52,9	14,22	8	2,15	16,00	21,00	4
61	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	67,9	86	12,4	9,69		0,00	0,00	20,00	3,9
62	Çelyabinskaya Vilayeti	80,1	171	192,7	23,33	20	2,42	0,00	20,00	3,4
63	Altay Cumhuriyeti	39,3	219	5,5	10,38	1	1,89	0,00	13,00	5
64	Buryat Cumhuriyeti	49,7	199	47,4	18,88	5	1,99	0,00	17,00	3,1
65	Tıva Cumhuriyeti	45,1	191	6	6,59	1	1,10	1,00	19,00	3,1
66	Hakasiya Cumhuriyeti	56,9	192	20,1	15,34	2	1,53	1,00	17,00	3,1
67	Altayskiy Eyaleti	53,7	143	94,4	16,42	11	1,91	10,00	14,00	3
68	Zabaykalskiy Eyaleti	52,1	177	40,4	13,51	3	1,00	4,00	16,00	2,7
69	Krasnoyarskiy Eyaleti	54,7	184	131,9	18,45	13	1,82	16,00	17,00	3,9
70	İrkutskiy Vilayeti	57,7	155	130,7	20,95	15	2,40	8,00	17,00	3,3
71	Kemerovskaya Vilayeti	56,9	158	107,1	16,18	12	1,81	10,00	21,00	2,9
72	Novosibirskaya Vilayeti	54,1	156	170,5	26,98	26	4,11	4,00	15,00	3,2
73	Omskaya Viyaleti	51,6	205	107,4	21,70	19	3,84	4,00	15,00	2,9
74	Tomskaya Vilayeti	58,6	131	91,8	31,99	9	3,14	11,00	17,00	3,4
75	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	65,8	193	46,8	18,95	8	3,24	4,00	16,00	4,3
76	Kamçatskiy Eyaleti	71,3	131	14,9	17,53	3	3,53	4,00	17,00	4
77	Primorskiy Eyaleti	57,3	164	99,1	20,39	11	2,26	34,00	20,00	3
78	Habarovski Eyaleti	58	194	89,4	24,76	19	5,26	10,00	19,00	3,1
79	Amurskaya Vilayeti	57,9	217	29,8	13,61	5	2,28	5,00	16,00	3,8
80	Magadanskaya Vilayeti	76,7	134	11,4	31,67	1	2,78	0,00	18,00	5
81	Sahalinskaya Vilayeti	61,4	154	16,5	13,75	2	1,67	7,00	19,00	3,9
82	Yahudi Özerk Yöresi	57,8	167	7,9	15,80	1	2,00	0,00	18,00	3,4
83	Çukotskiy Özerk Yöresi	88,9	97	0	0,00	0	0,00	0,00	14,00	6,3

Sağlık Göstergelerinin Değerleri

N	İller	Doktor sayı, bin kişi	10bin kişiye doktor sayısı	Hemşire sayı, bin kişi	10bin kişiye hemşire sayı	Bebek ölüm oranı, bin doğana	Hastane yatağı, bin	10bin kişiye hast. yatağı
1	Belgorodskaya Vilayeti	6,2	40,6	17,9	117,1	6,4	12,6	82,7
2	Bryanskaya Vilayeti	4,7	36,2	14,9	114,3	7,6	13,4	103,4
3	Vladimirskaaya Vilayeti	4,9	34,1	14,3	99,2	9,4	11,5	80,2
4	Voronejskaya Vilayeti	11,9	52,6	26,7	117,8	8	21,6	95,1
5	İvanovskaya Vilayeti	5,5	51	11,3	105,2	6,6	11,4	106,3
6	Kalujskaya Vilayeti	4	39,4	10,1	100,5	7,4	10,1	101,1
7	Kostromskaya Vilayeti	2,5	35,8	8,3	119,8	10,7	9	129,5
8	Kurskaya Vilayeti	6,3	54,2	13,7	118,3	9,6	11,2	96,8
9	Lipetskaya Vilayeti	4,9	42,5	14,6	125,7	7	13,7	117,7
10	Moskovskaya Vilayeti	25,3	37,7	53,6	79,8	7,5	60,8	90,5
11	Orlovskaya Vilayeti	3,2	38,9	9,2	113	6,3	9,1	111,1
12	Ryazanskaya Vilayeti	6,7	58	15,1	130,7	8,9	12,7	110
13	Smolenskaya Vilayeti	5,7	58,9	10,4	106,3	8	11,2	114,7
14	Tambovskaya Vilayeti	3,8	34,7	12,2	110,9	4,8	11,1	100,9
15	Tverskaya Vilayeti	6,9	50,6	14	102,1	7,6	14,3	104,5
16	Tulskaya Vilayeti	5,4	34,6	16,8	108,2	7,4	18,6	120,1
17	Yaroslavskaya Vilayeti	7,7	58,9	14,1	107,9	6,7	15,6	118,8
18	Moskova Federal Değerde Kent	84,9	80,7	107,4	102,2	6,3	108,4	103,2
19	Kareliya Cumhuriyeti	3,4	48,9	8,5	123,1	5,8	7,2	104,5
20	Komi Cumhuriyeti	4,4	45,7	13,3	138,6	6,6	10,6	111
21	Arhangelskaya Vilayeti	6,6	54,1	17,1	140,2	1,5	12,8	104,9
22	Nenetskiy Özerk Yöresi	0,2	47,6	0,4	95,2	7,4	0,5	119
23	Vologodskaya Vilayeti	4,4	36,1	14,5	119,2	7,7	13,2	108,1
24	Kaliningradskaya Vilayeti	3,3	35,4	7,2	77,3	5,8	7,7	81,7
25	Leningradskaya Vilayeti	5,8	35,5	12,9	79	7,9	12,8	78,6
26	Murmanskaya Vilayeti	4	48	11,3	133,6	9,3	8,9	105,8
27	Novgorodskaya Vilayeti	2,7	41,9	7,4	114,1	9,7	6,5	100,7
28	Pskovskaya Vilayeti	2,3	32,6	7	100,8	8,3	7,3	104,6
29	Sankt-Petersburg Federal Değerde Kent	38,8	84,7	47,5	103,8	4,5	44,1	96,2
30	Adıgeya Cumhuriyeti	1,7	37,3	4,8	107,8	8,5	4,7	106,4
31	Dağıstan Cumhuriyeti	10,8	39,9	22,7	83,7	13	18,5	68,1
32	İngušetiya Cumhuriyeti	1,2	24,5	2,8	55,2	15	2,1	40,5
33	Kabardino-Balkarskaya Cumhuriyeti	3,8	42,2	9,5	106,9	5,8	8,7	97,1
34	Kalmıkiya Cumhuriyeti	1,4	50,4	3,5	124,5	11,5	2,9	103,3
35	Karaçayevo-Çerkesiya Cumhuriyeti	1,6	37,5	5,1	119,3	8,7	4,1	96,1
36	Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti	4,9	70,5	7,2	103,1	9,6	6,9	98,9
37	Çeçenistan Cumhuriyeti	3	24,6	8,3	66,7	17	9,2	73,5
38	Krasnodarskiy Eyaleti	22	42,9	47,6	92,6	7,1	44,2	85,9
39	Stavropolskiy Eyaleti	12,1	44,7	24,4	90	9,7	22,4	82,8
40	Astrahaskaya Vilayeti	6,7	67	11,7	116,9	8,4	10,2	101,3
41	Volgogradskaya Vilayeti	13,2	50,9	25,9	99,6	12	27,4	105,4
42	Rostovskaya Vilayeti	16,2	38,1	38,3	90,4	10,1	39,6	93,4
43	Başkortostan Cumhuriyeti	16,9	41,7	45,3	111,7	9,4	36,2	89,2
44	Mariy-El Cumhuriyeti	2,4	34,2	8,3	118,6	7,6	8	114,4
45	Mordoviya Cumhuriyeti	4,3	51,7	10,3	123,2	5,9	9,1	108,7
46	Tataristan Cumhuriyeti	16,2	43,1	40,4	107,3	6	30,5	80,9

47	Udmurtskaya Cumhuriyeti	8,9	58,4	19	124,1	8,7	17,9	117,2
48	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	6,1	47,8	14,5	113,6	5,9	11,5	90,1
49	Permskiy Eyaleti	14,4	53,3	30,7	113,5	10,1	24,9	92
50	Kirovskaya Vilayeti	6,5	46,6	18,3	130,6	7,5	17,6	125,7
51	Nijegorodskaya Vilayeti	15,7	46,9	35,5	106,4	8,3	35,9	107,3
52	Orenburgskaya Vilayeti	10,5	49,5	26,5	125,4	8,4	21,9	103,5
53	Penzenskaya Vilayeti	5,3	38,7	15,3	111	7,9	13,3	96,7
54	Samarskaya Vilayeti	15,4	48,5	30,6	96,6	6,7	27,2	85,8
55	Saratovskaya Vilayeti	13,3	51,9	28,6	111,2	6,9	24,6	95,4
56	Ulyanovskaya Vilayeti	4,7	36,4	16,8	128,5	9,6	12,7	97,3
57	Kurganskaya Vilayeti	2,7	28,5	11,3	118,7	10,1	8,9	93,8
58	Sverdlovskaya Vilayeti	19,2	43,8	48,8	111	7,6	46,8	106,6
59	Tumenskaya Vilayeti	6,4	47,9	13,7	102,6	7,1	10,7	87,6
60	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	8,1	53,3	22,2	145,9	5,2	13,6	89,4
61	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	2,6	47,9	7,2	132,3	11,4	5,5	102
62	Çelyabinskaya Vilayeti	14,2	40,6	36,1	103	8,7	34,5	98,3
63	Altay Cumhuriyeti	0,9	40,9	2,8	135,3	11,4	2	96,5
64	Buryat Cumhuriyeti	3,9	40,2	10,8	111,9	8,6	9,8	101,7
65	Tıva Cumhuriyeti	1,4	43,7	4,4	138,6	13,2	4,7	149,1
66	Hakasiya Cumhuriyeti	2,1	38,9	5,9	109,3	11,5	4,7	86,6
67	Altayskiy Eyaleti	11,6	46,4	27,1	108,6	9,1	28	112,3
68	Zabaykalskiy Eyaleti	6,3	56,7	13,3	118,9	8,7	14,1	126,6
69	Krasnoyarskiy Eyaleti	14,7	50,8	32,9	113,9	9,7	28,6	99
70	İrkutskiy Vilayeti	12,2	48,6	27,3	108,9	9,4	27,2	108,4
71	Kemerovskaya Vilayeti	13,4	47,4	30,1	106,7	8,7	25,9	91,6
72	Novosibirskaya Vilayeti	15,3	58	27,8	105,2	7,8	29,4	111,2
73	Omskaya Vıyaleti	11,5	57	26,2	129,9	7,8	22,4	111
74	Tomskaya Vilayeti	6,9	66,4	10,5	100,9	10,9	11,6	111,9
75	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	5,2	54,5	12,7	134,2	9,1	11,6	122,3
76	Kamçatskiy Eyaleti	1,6	45,7	3,8	111,8	7,5	4,2	122,1
77	Primorskiy Eyaleti	10,3	52	16,5	83,1	10,3	18	90,7
78	Habarovskiy Eyaleti	8	57	14	99,7	11,7	13,3	94,9
79	Amurskaya Vilayeti	5,1	59,2	10,1	117,1	15,7	9,6	111,3
80	Magadanskaya Vilayeti	0,9	55	2,5	152,3	10	2,5	151,9
81	Sahalinskaya Vilayeti	2,5	47,8	6,6	128,4	8,1	7,2	140,4
82	Yahudi Özerk Yöresi	0,7	35,2	2,2	118,7	11,7	2,5	136,3
83	Çukotskiy Özerk Yöresi	0,4	80,8	0,8	160,9	9,2	1,2	238,3

46	Tataristan Cumhuriyeti	100729	268193	598467	66223	247541,0	98200,0	27,2	72,0	288,6	388,8
47	Udmurtskaya Cumhuriyeti	39468	83775	123799	19368	148473,7	29764,0	16,8	110,0	112,3	128,6
48	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	24448	401	123335	14924	108378,9	11299,0	10,5	82,0	96,0	102,1
49	Permskiy Eyaleti	65761	90844	567313	66240	267463,1	175836,0	14,8	55,0	173,1	291,7
50	Kirovskaya Vilayeti	42126	463	97820	20976	85112,0	13570,0	9,6	68,0	90,3	122
51	Nijegorodskaya Vilayeti	87941	1087	639123	51711	207118,6	93237,0	46,4	139,0	368,8	357,4
52	Orenburgskaya Vilayeti	38731	180118	168113	52498	189784,0	73685,0	15,1	71,0	123,4	106,6
53	Penzenskaya Vilayeti	24175	1222	74423	10781	62636,6	5272,0	9,6	69,0	98,3	54,2
54	Samarskaya Vilayeti	109706	91841	560942	64151	226062,3	111481,0	39,3	124,0	252,7	695,3
55	Saratovskaya Vilayeti	57464	15171	159588	62869	92358,0	30972,0	18,2	71,0	112,9	171,7
56	Ulyanovskaya Vilayeti	29264	4671	104196	13710	93928,7	2142,0	8,6	66,0	81,3	79,8
57	Kurganskaya Vilayeti	16527	1152	50642	9927	64785,3	1977,0	4,0	42,0	45,0	39,3
58	Sverdlovskaya Vilayeti	185576	54595	823496	109889	224816,8	135162,0	39,2	89,0	304,0	1005,1
59	Tumenskaya Vilayeti	45076	9025	467516	26384	376638,2	129355,0	10,2	76,4	89,3	154
60	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	42264	1755504	142655	101634	1315653,3	408949,0	8,7	57,2	67,6	175,1
61	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	12911	559252	46039	26579	1162380,4	68784,0	2,5	46,0	24,0	34,2
62	Çelyabinskaya Vilayeti	103642	16603	788999	61411	247096,7	53803,0	27,9	80,0	172,2	341,9
63	Altay Cumhuriyeti	9966	494	1082	1013	12375,7	153,0	1,8	86,0	11,3	8
64	Buryat Cumhuriyeti	18109	12225	29314	11978	55700,5	13553,0	5,7	60,0	45,8	48,2
65	Tıva Cumhuriyeti	3625	1885	436	1919	13507,5	-398,0	1,5	47,0	6,2	4,3
66	Hakasiya Cumhuriyeti	10114	10925	43561	13474	126296,2	1411,0	2,6	49,0	24,1	16,1
67	Altayskiy Eyaleti	59361	3095	154664	23896	72755,1	8822,0	21,8	87,0	158,5	294,6
68	Zabaykalskiy Eyaleti	15988	17098	9955	12149	35095,8	57,0	3,3	30,0	41,5	40,4
69	Krasnoyarskiy Eyaleti	72868	46537	457206	64816	196746,8	-24576,0	33,6	116,0	187,6	274,6
70	İrkutskiy Vilayeti	68049	34376	227549	48036	123707,3	30167,0	17,7	71,0	122,5	205,8
71	Kemerovskaya Vilayeti	51312	312055	314105	64074	244607,7	135499,0	19,3	68,0	166,4	292,1
72	Novosibirskaya Vilayeti	154367	37441	176438	42517	97123,4	40342,0	46,2	175,0	182,8	341,6
73	Omskaya Viyaleti	47472	3548	381956	26616	204617,4	17714,0	16,6	83,0	115,1	250,8
74	Tomskaya Vilayeti	33751	89916	70590	19545	173376,0	13274,0	15,4	148,0	82,6	99,8
75	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	22740	136023	15065	27401	187922,7	31828,0	4,2	44,0	38,0	54,6
76	Kamçatskiy Eyaleti	12306	4567	11219	12670	82841,3	-3010,0	2,7	79,0	21,2	34
77	Primorskiy Eyaleti	65876	6916	63647	32673	51929,6	17813,0	25,7	129,0	104,2	216,3
78	Habarovski Eyaleti	38584	19118	104731	28754	108854,4	3663,0	10,5	75,0	105,4	175
79	Amurskaya Vilayeti	13814	15132	14032	17634	54133,0	-23122,0	6,5	75,0	54,1	45,4
80	Magadanskaya Vilayeti	7249	15757	2884	6397	153607,4	1835,0	1,5	92,0	11,0	25,6
81	Sahalin skaya Vilayeti	16323	217105	18888	10413	478923,2	16649,0	3,3	63,0	37,4	68,8
82	Yahudi Özerk Yöresi	3142	308	3817	1985	32955,8	53,0	0,8	45	10,4	8
83	Çukotskiy Özerk Yöresi	1480	20506	488	3296	490707,1	2902	0,2	49	2,3	3,7

Tarım Göstergelerinin Değerleri

N	İller	Ekili alan bin hektar	Besi hayvan bin baş	Tarım. üretim milyon ruble	Nüfus başına tarım.üret.,ruble	Tar.üret.ülke için.pay, yüzde
1	Belgorodskaya Vilayeti	1385,7	2010,7	78701	51603,8	3,2
2	Bryanskaya Vilayeti	641,2	366,3	21279	16372,2	0,9
3	Vladimirskaaya Vilayeti	377,9	280,2	18736	13012,9	0,8
4	Voronejskaya Vilayeti	2333,8	916,5	69021	30405,7	2,8
5	İvanovskaya Vilayeti	238,7	130,5	8870	8265,8	0,4
6	Kalujskaya Vilayeti	341,4	217,2	18443	18389,7	0,7
7	Kostromskaya Vilayeti	258,5	143,1	12186	17602,2	0,5
8	Kurskaya Vilayeti	1327,5	609,3	41123	35592,0	1,7
9	Lipetskaya Vilayeti	1151,1	501,7	39381	33852,8	1,6
10	Moskovskaya Vilayeti	611,6	613,7	62245	9272,9	2,5
11	Orlovskaya Vilayeti	1025,8	465,8	24960	30554,5	1,0
12	Ryazanskaya Vilayeti	808,6	341,1	26506	22895,4	1,1
13	Smolenskaya Vilayeti	451	270,2	13265	13617,7	0,5
14	Tambovskaya Vilayeti	1414,8	408,7	35552	32411,3	1,4
15	Tverskaya Vilayeti	571,6	387,9	16039	11712,4	0,7
16	Tulskaya Vilayeti	689,2	281,4	27984	18018,2	1,1
17	Yaroslavlskaya Vilayeti	372,4	262,5	16696	12740,2	0,7
18	Moskova Federal Değerde Kent		0		0,0	0,0
19	Kareliya Cumhuriyeti	41	52,5	3674	5344,0	0,1
20	Komi Cumhuriyeti	44	84,4	5854	6107,5	0,2
21	Arhangelskaya Vilayeti	110,9	110,1	7439	6097,5	0,3
22	Nenetskiy Özerk Yöresi	0,1	2,3	552	13142,9	0,0
23	Vologodskaya Vilayeti	492,8	374,8	19994	16411,4	0,8
24	Kaliningradskaya Vilayeti	158,3	171,6	15135	16147,4	0,6
25	Leningradskaya Vilayeti	262,8	298	41342	25333,7	1,7
26	Murmanskaya Vilayeti	7,4	55,1	2596	3081,3	0,1
27	Novgorodskaya Vilayeti	166	153,7	8500	13157,9	0,3
28	Pskovskaya Vilayeti	320,6	228,2	9134	13116,0	0,4
29	Sankt-Petersburg Federal Değerde Kent		0		0,0	0,0
30	Adıgeya Cumhuriyeti	212,4	111,7	9572	21617,0	0,4
31	Dağıstan Cumhuriyeti	275	5762,9	40306	14863,7	1,6
32	İngušetiya Cumhuriyeti	56,9	138,9	2978	5861,1	0,1
33	Kabardino-Balkarskaya Cumhuriyeti	297,1	553,1	19459	21805,2	0,8
34	Kalmıkiya Cumhuriyeti	292,1	2625,1	9684	34098,6	0,4
35	Karaçayevvo-Çerkesiya Cumhuriyeti	113,4	1088,2	12397	29019,2	0,5
36	Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti	167,6	256,1	14194	20225,1	0,6
37	Çeçenistan Cumhuriyeti	183,8	471,3	8547	6901,6	0,3
38	Krasnodarskiy Eyaleti	3689,1	1929,6	185342	36045,4	7,5
39	Stavropolskiy Eyaleti	2945,1	2917,3	76415	28225,5	3,1
40	Astrahaskaya Vilayeti	71,8	1653,5	15238	15159,2	0,6
41	Volgogradskaya Vilayeti	3164,1	1469,2	70712	27208,4	2,9
42	Rostovskaya Vilayeti	4552,2	2298,5	115833	27307,5	4,7
43	Başkortostan Cumhuriyeti	3022,6	3237,8	105123	25909,6	4,3
44	Mariy-El Cumhuriyeti	363,2	319	16863	24086,6	0,7
45	Mordoviya Cumhuriyeti	716,9	608,7	29114	34950,8	1,2
46	Tataristan Cumhuriyeti	2980	2179	117339	31136,0	4,8
47	Udmurtskaya Cumhuriyeti	1128	798,2	32205	21069,7	1,3

48	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	571,7	590,9	21799	17038,5	0,9
49	Permskiy Eyaleti	914	577,8	26971	9958,3	1,1
50	Kirovskaya Vilayeti	982,9	539,4	23406	16704,3	1,0
51	Nijegorodskaya Vilayeti	1237,9	681,4	45133	13510,0	1,8
52	Orenburgskaya Vilayeti	4037	1260,5	64600	30594,4	2,6
53	Penzenskaya Vilayeti	1303,5	749,1	29506	21384,3	1,2
54	Samarskaya Vilayeti	1836,5	593,3	43610	13751,0	1,8
55	Saratovskaya Vilayeti	3615,8	1474,4	67453	26216,7	2,7
56	Ulyanovskaya Vilayeti	878,9	319,4	19642	15051,3	0,8
57	Kurganskaya Vilayeti	1328	484,7	22981	24122,0	0,9
58	Sverdlovskaya Vilayeti	898,8	558	40262	9161,7	1,6
59	Tumenskaya Vilayeti	1028,7	679	39303	29433,8	1,6
60	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	8,8	41,8	4297	2827,0	0,2
61	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	0,1	2,9	1256	2310,5	0,1
62	Çelyabinskaya Vilayeti	1963,7	909,7	62673	17861,7	2,5
63	Altay Cumhuriyeti	102,6	730,4	4885	23350,9	0,2
64	Buryat Cumhuriyeti	180,6	685,2	11746	12225,2	0,5
65	Tıva Cumhuriyeti	20,4	1080,8	4077	12988,2	0,2
66	Hakasiya Cumhuriyeti	205,2	353,4	6218	11555,5	0,3
67	Altayskiy Eyaleti	5418,8	1644,4	69243	27732,7	2,8
68	Zabaykalskiy Eyaleti	235,1	1137,1	11930	10680,4	0,5
69	Krasnoyarskiy Eyaleti	1480,2	903,5	57469	19886,8	2,3
70	İrkutskiy Vilayeti	682,1	632,4	31047	12391,0	1,3
71	Kemerovskaya Vilayeti	1116	693,5	33156	11749,9	1,3
72	Novosibirskaya Vilayeti	2462,6	1104,3	48295	18294,3	2,0
73	Omskaya Vilayeti	2884,8	1167,5	54682	27149,6	2,2
74	Tomskaya Vilayeti	388,5	326,9	16528	15915,3	0,7
75	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	35,3	277,6	15564	16386,6	0,6
76	Kamçatskiy Eyaleti	21,9	24,2	3930	11441,0	0,2
77	Primorskiy Eyaleti	308,3	161,7	15624	7859,2	0,6
78	Habarovskiy Eyaleti	77,1	102,5	10452	7455,6	0,4
79	Amurskaya Vilayeti	726	207,8	15201	17583,6	0,6
80	Magadanskaya Vilayeti	8,4	5,6	1331	8165,6	0,1
81	Sahalinskaya Vilayeti	25,4	34,5	5447	10587,0	0,2
82	Yahudi Özerk Yöresi	102	43,1	4601	24816,6	0,2
83	Çukotskiy Özerk Yöresi	0	0,5	515	10404,0	0,0

İnşaat Göstergelerinin Değerleri

N	İller	İnşaat hacmi, milyon ruble	Konut miktarı, milyon m2	Kişi başına konut miktarı, m2	Harap konut oranı, yüzde	Borulu su tesisatlı konut oranı, yüzde	Kanalizasyon bulun. konut, yüzde
1	Belgorodskaya Vilayeti	43588,6	37	24,5	2,2	69,7	67,2
2	Bryanskaya Vilayeti	11862	31	24,2	1,8	64,5	59,5
3	Vladimirskaaya Vilayeti	20594,4	35	24,4	3,7	79,3	74,4
4	Voronejskaya Vilayeti	33251,7	58	25,6	1,1	67,9	66,3
5	İvanovskaya Vilayeti	12064,7	25	23,3	2,4	65,3	64,6
6	Kalujskaya Vilayeti	23497,3	24	24,3	5,3	70,2	67,7
7	Kostromskaya Vilayeti	9680,4	16	23,6	3,6	69,5	61
8	Kurskaya Vilayeti	20444,9	29	24,8	0,6	66,5	64,1
9	Lipetskaya Vilayeti	23399,4	29	25,1	0,9	77,7	76,2
10	Moskovskaya Vilayeti	271169,1	189	28,1	1,4	82,3	80
11	Orlovskaya Vilayeti	11398,3	19	23,1	2,5	70,8	67
12	Ryazanskaya Vilayeti	27932,8	29	25,2	3,1	74,3	68,4
13	Smolenskaya Vilayeti	15704,4	25	25,4	2,5	64,7	60,7
14	Tambovskaya Vilayeti	16551,3	26	23,6	3,5	65,3	61,9
15	Tverskaya Vilayeti	19999,5	37	26,8	5	62,7	58,3
16	Tulskaya Vilayeti	23377,1	39	24,8	6	83,2	79,4
17	Yaroslavskaya Vilayeti	33269,2	30	23,2	4,5	78,1	75,1
18	Moskova Federal Değerde Kent	597413,4	212	20,1	0,3	99,9	99,8
19	Kareliya Cumhuriyeti	9754,1	16	23,6	3,7	68,8	67,3
20	Komi Cumhuriyeti	41668,5	22	23,3	8,7	74,4	72,8
21	Arhangelskaya Vilayeti	26949,1	30	24,6	8,3	59,4	56,9
22	Nenetskiy Özerk Yöresi	12831,7	1	23,8	10,3	36,1	35,8
23	Vologodskaya Vilayeti	37871,1	30	25	5,6	67,4	62,3
24	Kaliningradskaya Vilayeti	24214,7	21	22,2	2,4	93,4	90,2
25	Leningradskaya Vilayeti	76282,5	42	25,9	3,1	72,3	70,8
26	Murmanskaya Vilayeti	16545	20	23	2,1	97,7	97,6
27	Novgorodskaya Vilayeti	12595,9	17	26,3	4,5	60,9	54,6
28	Pskovskaya Vilayeti	9347,5	19	27,2	1,2	61,4	59
29	Sankt-Petersburg Federal Değerde Kent	365244,3	108	23,5	0,6	98,9	98,7
30	Adigeya Cumhuriyeti	6539	11	24,2	2	65,2	62,1
31	Dağıstan Cumhuriyeti	45666,8	45	16,5	20,4	55,2	43,4
32	İnguşetiya Cumhuriyeti	3528,4	6	10,9	20,6	96,8	75,6
33	Kabardino-Balkarskaya Cumhuriyeti	6537,2	15	16,9	2,4	87,5	77,4
34	Kalmıkiya Cumhuriyeti	2563,5	6	21,4	2,7	44,5	39,1
35	Karaçayevo-Çerkesiya Cumhuriyeti	5910,4	8	20,1	1,7	74,7	57,8
36	Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti	11399,4	18	26,1	3,8	97	96,1
37	Çeçenistan Cumhuriyeti	27970,4	8	6,2	0,7	67	50,6
38	Krasnodarskiy Eyaleti	182312,9	109	21,1	1,1	77,7	73,4
39	Stavropolskiy Eyaleti	31121	57	21,2	0,9	79,5	73,8
40	Astrahaskaya Vilayeti	28820,3	20	20,2	10,6	73,5	67,2
41	Volgogradskaya Vilayeti	55693	55	21,2	2,1	70,3	68,7
42	Rostovskaya Vilayeti	92884,3	89	20,9	2,2	71,9	65,9
43	Başkortostan Cumhuriyeti	102256,1	83	20,5	1,2	66,7	61,3
44	Mariy-El Cumhuriyeti	9803,7	15	21,5	3,9	68,9	65,2
45	Mordoviya Cumhuriyeti	15015,1	20	23,4	1,7	63,4	56,7

46	Tataristan Cumhuriyeti	156977,7	83	21,9	1	84,4	77,8
47	Udmurtskaya Cumhuriyeti	25180,6	30	19,5	2,4	78,5	67,3
48	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	34251,9	28	22	1,4	60,4	56,7
49	Permskiy Eyaleti	60505,8	56	20,6	4,2	77,9	72,8
50	Kirovskaya Vilayeti	14480	30	21,6	6,3	76,9	55,8
51	Nijegorodskaya Vilayeti	110023,9	77	23,2	2,3	79,4	73,4
52	Orenburgskaya Vilayeti	34507,1	44	20,9	4,8	77,5	71,1
53	Penzenskaya Vilayeti	28901,7	33	23,4	2,3	68	62,3
54	Samarskaya Vilayeti	55810,6	69	21,8	1,9	86,6	83,9
55	Saratovskaya Vilayeti	43012	61	23,9	3,1	73,2	66
56	Ulyanovskaya Vilayeti	23916,9	29	22,5	1,3	74,1	69,4
57	Kurganskaya Vilayeti	12839,6	20	20,4	6,1	51,1	47,7
58	Sverdlovskaya Vilayeti	114580,7	96	21,9	1,9	80,1	78,3
59	Tumenskaya Vilayeti	94816,1	29	21,7	6	82,6	80,6
60	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	181042,4	28	18,2	6,9	91,4	90,6
61	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	183556,8	10	18	9,6	95,8	94,2
62	Çelyabinskaya Vilayeti	80542,8	77	22	1,6	82,6	79,2
63	Altay Cumhuriyeti	5227,9	4	17,7	4,5	33,2	28
64	Buryat Cumhuriyeti	12284	18	18,5	8,2	50	48,5
65	Tıva Cumhuriyeti	1027,4	4	12,3	17,1	37,1	37,3
66	Hakasiya Cumhuriyeti	6531,9	11	20,2	5,2	66,5	64,2
67	Altayskiy Eyaleti	26020,6	52	20,7	2,3	73	63,2
68	Zabaykalskiy Eyaleti	25206,4	21	19,2	7	48,2	47,2
69	Krasnoyarskiy Eyaleti	65287	63	21,6	5	73,1	68,2
70	İrkutskiy Vilayeti	50300,8	51	20,3	7,8	68,5	66,9
71	Kemerovskaya Vilayeti	79178,1	59	21	5,2	84,1	70,1
72	Novosibirskaya Vilayeti	49950,5	54	20,7	2,9	77,9	72,5
73	Omskaya Viyaleti	52980,1	43	21,2	1,3	65,5	62,3
74	Tomskaya Vilayeti	36812,8	21	20,7	5,5	76	67,9
75	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	51463,1	19	19,9	15,6	52,9	51,7
76	Kamçatskiy Eyaleti	9597,9	8	22,2	4,4	95,2	92,8
77	Primorskiy Eyaleti	34759,4	40	20	2,2	74,3	73,6
78	Habarovskiy Eyaleti	38915,5	29	20,4	2,3	80,3	80,2
79	Amurskaya Vilayeti	31867,4	18	21	8,5	62,6	61,2
80	Magadanskaya Vilayeti	5288,1	4	27,5	11,3	92,5	91,5
81	Sahalinskaya Vilayeti	77540,8	11	22,1	9,7	89,4	85,4
82	Yahudi Özerk Yöresi	4351,1	4	20,7	7,3	60,5	57,4
83	Çukotskiy Özerk Yöresi	1825,7	1,5	30,8	5,6	90,6	88,3

45	Mordoviya Cumhuriyeti	1,6	14,0	27	98	44	49	72	1269	66	156,1	26,1
46	Tataristan Cumhuriyeti	3,4	80,0	62	73,2	274	477	680	2156	70	186,5	67,8
47	Udmurtskaya Cumhuriyeti	1,1	23,0	54	62,7	119	25	293	2936	60	182,8	42,1
48	Çuvaşskaya Cumhuriyeti	0,9	17,0	49	96	37	115	119	1852	54	124,9	18,3
49	Permskiy Eyaleti	3,6	49,0	46	48,5	375	367	2834	3599	56	178,6	160,2
50	Kirovskaya Vilayeti	1,4	22,0	45	64,4	84	147	268	1855	58	177,8	120,4
51	Nijegorodskaya Vilayeti	12,8	97,0	59	95,6	166	410	1150	2616	59	185,6	76,6
52	Orenburgskaya Vilayeti	0,5	18,0	47	45,5	738	137	1813	2018	62	218	123,7
53	Penzenskaya Vilayeti	4,8	23,0	34	84,2	29	124	267	1611	62	180,3	43,4
54	Samarskaya Vilayeti	6,5	59,0	35	95,7	305	445	978	2833	58	234,1	53,6
55	Saratovskaya Vilayeti	2,1	53,0	25	94,1	157	197	604	1748	59	194,1	101,2
56	Ulyanovskaya Vilayeti	5,5	22,0	29	91	37	113	166	1714	49	183,3	37,2
57	Kurganskaya Vilayeti	0,9	14,0	19	96,4	58	54	61	2955	68	211,4	71,5
58	Sverdlovskaya Vilayeti	4,9	103,0	38	78	1289	873	1180	2773	70	234,6	194,3
59	Tumenskaya Vilayeti	3,1	41,0	120	81,8	76	100	405	2761	48	252,7	160,1
60	Hanti-Mansiyskiy Özerk Yöresi	1,7	10,0	165	95,5	2294	42	1560	2559	50	269,7	534,8
61	Yamalo-Nenetskiy Özerk Yöresi	0,2	3,0	208	93,3	1124	48	131	1957	50	212,9	769,3
62	Çelyabinskaya Vilayeti	4,2	49,0	43	73,6	958	750	743	2572	70	202,9	88,5
63	Altay Cumhuriyeti	0,8	9,0	37	43,8	11	0,5	9	2945	72	177,2	92,9
64	Buryat Cumhuriyeti	1,0	14,0	12	60,3	98	46	569	3494	59	174	351,3
65	Tıva Cumhuriyeti	1,3	9,0	27	50,3	22	8	43	2342	52	112,3	168,6
66	Hakasiya Cumhuriyeti	0,4	6,0	31	66,2	99	44	119	2761	66	203,4	61,6
67	Altayskiy Eyaleti	0,9	40,0	17	53,4	212	22	481	2452	62	193,9	168
68	Zabaykalskiy Eyaleti	0,5	15,0	29	34,4	140	97	263	2788	66	188,8	431,9
69	Krasnoyarskiy Eyaleti	2,2	54,0	58	50,7	2458	481	3018	2918	77	208,3	2366,8
70	İrkutskiy Vilayeti	2,0	45,0	40	40,4	632	814	1154	3496	59	183,9	774,8
71	Kemerovskaya Vilayeti	0,5	29,0	61	60	1503	782	2102	2433	61	187,3	95,7
72	Novosibirskaya Vilayeti	8,2	107,0	28	39,6	232	105	777	3175	59	231,1	177,8
73	Omskaya Viyaleti	3,5	41,0	81	79,8	236	194	278	2138	76	190,3	141,1
74	Tomskaya Vilayeti	8,1	60,0	22	54,7	322	8	558	3019	64	185,3	314,4
75	Saha (Yakutiya) Cumhuriyeti	2,5	22,0	44	13	183	93	166	2182	85	143,7	3083,5
76	Kamçatskiy Eyaleti	3,5	15,0	35	21,2	37	47	180	1827	65	252,4	464,3
77	Primorskiy Eyaleti	3,0	49,0	23	47,7	242	340	539	3291	62	267,8	164,7
78	Habarovskiy Eyaleti	1,2	43,0	44	37,9	115	196	357	3940	72	158,2	787,6
79	Amurskaya Vilayeti	0,9	15,0	19	28,9	109	86	93	2486	54	180,1	361,9
80	Magadanskaya Vilayeti	3,5	8,0	26	14,7	24	30	77	2624	72	236,4	462,5
81	Sahalinskaya Vilayeti	1,6	14,0	40	58,5	87	48	263	2659	86	266,8	87,1
82	Yahudi Özerk Yöresi	0,3	1,0	66	46,6	21	13	24	2580	49	125	36,3
83	Çukotskiy Özerk Yöresi	0,7	2,0	105	2,4	25	6	27	1878	50	49	721,5

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sofya RADNAEVA
Doğum Yeri : Rusya, Buryat Cumhuriyeti, Ulan-Ude Şehri
Doğum Tarihi : 30.07.1980
Medeni Hali : Evli
Sürücü Belgesi : A2, B

Eğitim Durumu

Lise : Ulan-Ude Lisesi No:33
Lisans-Yüksek Lisans : Doğu Sibiryası Kültür ve Güzel Sanatlar Devlet Üniversitesi
Öğrenimi (Ulan-Ude), Sosyo-Kültür Alanında İşletmeci-İktisatçı
Kurslar : Ankara Üniversitesi TÖMER, Türkçe Dil Bilgisi;
Bildiği Diller : Türkçe, Rusça, Buryatça, İngilizce

Bilgisayar Bilgisi

Windows XP, Microsoft Office Programları, Internet Outlook, PowerPoint, SPSS, Minitab, ETA, LOGO, 1C (Rusya muhasebe programı)

İş Deneyimi

Projeler : ‘Türkiye pazar araştırması’ (Atran Dış Ticaret LTD.ŞTİ.
Moskova, Rusya);
‘Sosyo-Kültür Kurumlarının Yerel Düzeyde Finansmanı’
(Doğu Sibiryası Kültür ve Güzel Sanatlar Üniversitesi);
Çalıştığı Kurumlar : İvolginskiy İlçesi Eğitim Müdürlüğü (Buryat Cumhuriyeti
Eğitim Bakanlığı), Finans Bölümü;
İvolginskiy İlçesi Lisesi, İktisat Teorisi Öğretmeni;
Sosyal İşler : Yaz Çocuk Kampları (Buryat Cumhuriyeti), Gönüllü Çalışan
Uluslararası İş ve Kültür Etkinlikleri;
Buryat Cumhuriyeti Hun Vakfı, Türkiye Temsilcisi;

İletişim

E-Posta Adresi : sofya1r@yahoo.com, sofyadorjiyevna@gmail.com